

วิจัยสังคม

สถาบันวิจัยสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY
SOCIAL RESEARCH INSTITUTE

การเคลื่อนไหวสังคม
และ
ทางเลือกการพัฒนาในอนาคต

The Journal of Social Research publishes research work undertaken by The Chulalongkorn University Social Research Institute, as well as articles and dissertations related to the Social Sciences, for the Thai and international academic community. The Journal is published twice yearly.

The Journal is funded by Chulalongkorn University, Thailand.

Publisher :	The Chulalongkorn University Social Research Institute (CUSRI)
Editor :	Kanoksak Kaewthep
Editorial Staff :	Warin Wonghanchao Amara Pongsapich Jacques Amyot Kobkul Phutaraporn Suriya Veeravongs Abha Sirivongs Na Ayuthaya Napat Sirisambhand Orapan Na Bangchang Prayote Charoensuk
Manager :	Naowaratana Niemboobpha
Design :	Panthip Kesthong

ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10500 โทร. 2153604, 2153606, 2153608-9, 2514480, 2527051-3
Phayathai Road, Bangkok 10500, Thailand. Telephone : 2153604, 2153606,
2153608-9, 2514480, 2527051-3
Cable : CUSRI. BANGKOK. Telex : 20217 UNICHUL TH

วารสารวิจัยสังคม

ฉบับพิเศษ ครอบคลุม 10 ปี

(2521-2530)

การเคลื่อนไหวสังคม

และ

ทางเลือกการพัฒนาในอนาคต

จากบรรณาธิการ

ด้วยวารสารวิจัยสังคมมีอายุครบรอบ 10 ปี ในปี พ.ศ. 2530 นี้ ฉะนั้นทางคณะบรรณาธิการ จึงได้จัดทำวารสารวิจัยสังคม ฉบับพิเศษ ครอบรอบ 10 ปีขึ้นมา โดยในวารสารฉบับนี้จะมีบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษรวมกัน ซึ่งต่างออกไปจากวารสารวิจัยสังคมเล่มหลังๆ โดยเฉพาะในรอบ 2-3 ปีที่ผ่านมา ที่ส่วนใหญ่เป็นบทความภาษาอังกฤษ และมีแนวเรื่องเฉพาะในแต่ละฉบับ ตามนโยบายการเผยแพร่ผลงานวิจัยและวิชาการของสถาบันวิจัยสังคม อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า วารสารฉบับพิเศษนี้ประกอบด้วยบทความที่มีแนวเรื่องใหญ่ 2 แนวด้วยกัน คือ **การเคลื่อนไหวสังคม** ซึ่งประกอบด้วยบทความภาษาอังกฤษ 5 บทความด้วยกัน และ **ทางเลือกการพัฒนาในอนาคต** ซึ่งประกอบด้วยบทความภาษาไทย 3 บทความด้วยกัน ส่วนบทความที่เหลือเป็นภาษาไทยอีก 4 บทความ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม-เศรษฐกิจของไทยในด้านต่างๆ

ในนามของบรรณาธิการ ขอขอบคุณนักวิชาการเจ้าของผลงานทุกท่านที่ส่งบทความมาร่วมพิมพ์ในวารสารวิจัยสังคม ฉบับพิเศษนี้ ซึ่งเป็นวารสารฉบับสุดท้ายในความรับผิดชอบของบรรณาธิการที่ได้ทำหน้าที่นี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 และพร้อมกันนี้ขอถือโอกาสเรียนแก่ท่านผู้อ่านทุกท่านเตรียมตัวพบกับวารสารวิจัยสังคม "ยุคใหม่" ตั้งแต่ฉบับหน้าเป็นต้นไป

กนกศักดิ์ แก้วเทพ

14-10-30

วารสารวิจัยสังคม

Journal of Social Research

ปีที่ 10 ฉบับพิเศษ ครอบคลุม 10 ปี (2530)

Volume 10 : Special Issue 1987

สารบัญ

CONTENTS

จากบรรณาธิการ

การเคลื่อนไหวสังคม

		หน้า
Women's Social Protest in Thailand	<i>Amara Pongsapich</i>	1
The Centrality of Feminism in Marxist Theory	<i>Peter F. Bell</i>	13
Mass Movements and Democratisation : The Role of the Farmer's Movement in Thailand, 1973-1976	<i>Kanoksak Kaewthep</i>	27
Resistance and the Commoditization of Peasant Household Production : Everyday Choices Among Palm-Sugar Producers in Satingpra, Thailand	<i>Peter Vandergeest</i>	48
Thai Studies in Thailand in the 1980s : A Preliminary Remark on the Current State of the Arts	<i>Somkiat Wanthana</i>	77

ทางเลือกการพัฒนาในอนาคต

การวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมไทย : แนวเศรษฐศาสตร์ การเมือง	<i>อานันท์ กาญจนพันธ์ุ</i>	104
การวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมไทย : แนววัฒนธรรมชุมชน	<i>กาญจนา แก้วเทพ</i>	130
การหลุดพ้นจากวิกฤตการณ์แห่งการพัฒนา : ปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ	<i>ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์</i>	159

บทความทั่วไป

วิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจไทย : ฐานะของแรงงาน ในพัฒนาการของระบบทุนนิยม	รววิทย์ เจริญเลิศ	174
ความช่วยเหลือจากต่างประเทศแก่งานพัฒนาชนบท : ข้อสังเกตบางประการ	ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์	190
สถาบันการเงินเพื่อการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม	วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์	201
การศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่อยู่ใน นิคมจัดสรรใหม่ของโครงการสร้างเขื่อนต่าง ๆ : ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนศรีนครินทร์ จังหวัดกาญจน- บุรี และ เขื่อนลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์	กอบกุล ภูธรารักษ์	218

หนังสือเล่มของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- อันดับที่ 1 Preecha Kuwinpant, Marketing in North-Central Thailand : A Study of Socio-Economic Organization in Thai Market Town.
- อันดับที่ 2 Amara Pongsapich (ed.), Traditional and Changing Thai World View.
- อันดับที่ 3 ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์/ฉลาดชาย รมิตานนท์ (บก.), ลัทธิมาร์กซ์และสังคมนิยม (ร่วมกับ สนพ. เคล็ดไทย)
- อันดับที่ 4 สังคีต พิริยะรังสรรค์, ทฤษฎีชนชั้นทางไทย (ร่วมกับ สนพ. สร้างสรรค์)
- อันดับที่ * 5 นักวิชาการ, นักคิดนักเขียน, นักหนังสือพิมพ์, นักการเมือง รวม 33 ท่าน, บันทึกการสัมมนา "50 ปี บนเส้นทางประชาธิปไตยไทย" (ร่วมกับมูลนิธิ FES)
- อันดับที่ 6 เดวิด แมคลีแลน เขียน/นพพร สุวรรณพานิช แปล, พัฒนาการศาสตร์มาร์กซ์สัมพันธ์กับการเมือง
- อันดับที่ 7 ทอม บอดโตมอร์ เขียน/ฉลาดชาย รมิตานนท์ แปล, พัฒนาการศาสตร์มาร์กซ์สัมพันธ์กับการเมือง
- อันดับที่ * 8 กนกศักดิ์ แก้วเทพ/สมเกียรติ วันทะนะ (บก.), จากเศรษฐศาสตร์การเมืองถึงสังคมไทย (ร่วมกับ สนพ. วลี)
- อันดับที่ 9 ศิริ ผาสุก, กลุ่มเกษตรกรกับการพัฒนาชนบท : กรณีกลุ่มเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์
- อันดับที่ 10 โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา (แปลเรียบเรียง), โลกที่สาม พัฒนาการหรือวิกฤตการณ์
- อันดับที่ * 11 ทวีป วรดิถ, กระแสโลก
- อันดับที่ * 12 สุวินัย ภรณวลัย, บททดลองเสนอทฤษฎีสังคมนิยมในแง่ของวัดอุนิยมประวัติศาสตร์
- อันดับที่ 13 สมภพ มานะรังสรรค์, เศรษฐกิจชนบทไทย : วิถีการผลิตและการตลาดของภาคเกษตรกรรมไทยปัจจุบัน
- อันดับที่ 14 พิณีจ ลากธนานนท์, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท
- อันดับที่ 15 หลุยส์ อัลธูแซร์ เขียน/กาญจนา แก้วเทพ เรียบเรียง, อุดมการณ์และกลไกอุดมการณ์ของรัฐ
- อันดับที่ 16 สังคีต พิริยะรังสรรค์, ประวัติการต่อสู้ของกรรมกรไทย (ร่วมกับสมาพันธ์แรงงานแห่งประเทศไทย และ FES)

- อันดับที่ 17 สุภา ศิริमानนท์, คำบรรยาย “แถบี่ตะลีสมี” บทวิเคราะห์สังคมเศรษฐกิจอเมริกัน
- อันดับที่ 18 สุรชาติ บำรุงสุข, รัฐและกองทัพในโลกที่สาม : ข้อพิจารณาทางสังคมเศรษฐกิจและการเมือง
- อันดับที่ 19 ปรีชา/อานันท์/ชยันต์/กาญจนา/กนกศักดิ์ (บก.), วิวัฒนา ศึกษาสังคมไทย (ชุดที่ 1)
- อันดับที่ 20 วารินทร์ วงศ์หาญเชาว์/ประโยชน์ เจริญสุข รวบรวม, แนวทางแผนพัฒนาประเทศไทย พ.ศ. 2530-2534 ฉบับมวลชนและชุมชนเป็นศูนย์กลาง (ร่วมกับมูลนิธิ FES)
- อันดับที่ 21 พรรณี บัวเล็ก, วิเคราะห์นายทุนธนาคารพาณิชย์ของไทย พ.ศ. 2475-2516 (ร่วมกับ บ. สนพ. สร้างสรรค์)
- อันดับที่ 22 ปลายอ้อ ชนะนนท์, นายทุนที่อ้ากักับการก่อและขยายตัวของระบอบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2464-2523 (ร่วมกับ บ. สนพ. สร้างสรรค์)
- อันดับที่ 23 กนกศักดิ์ แก้วเทพ, เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยขบวนการสมัยใหม่ : บทวิเคราะห์สหพันธ์ ชาวนา ชาวไร่แห่งประเทศไทย
- อันดับที่ 24 อานันท์ กาญจนพันธุ์, ความคิดและความเคลื่อนไหวทางสังคม : แนวการศึกษาทางประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์
- ทุกเล่ม (ยกเว้นเล่มที่มี ข้างหน้า) ติดต่อ/สอบถาม/สั่งซื้อได้ที่
ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศาลาพระเกษว

Women's Social Protest in Thailand*

Amara Pongsapich

Introduction

In the past, women in Thailand did not organize themselves. Historical documents recorded individual cases of protest and resistance towards the authorities and cases of heroines who fought against the Laotian and the Burmese. Only recently have the women been able to form groups and raise issues concerning their way-of-life and well being. The modernization and/or westernization process has been instrumental in bringing about this change. The first period of women's movement was identified in 1855-1935 when political freedom was allowed to a certain degree. However, many groups still confused the issues. They carried out welfare activities and thought they were fighting for a noble cause. This was especially true during 1935-1970 when women's activities were considered politically inactive. Women's movement became apparent again during the 1970's and 1980's. A few groups of women are desperately fighting to reduce exploitation of women in the different sphere of life.

Most Thais are pragmatic and have not consciously analysed the situation. This lack of motivation and ambition to fight for social justice have been reasoned to be due to two factors :

(1) Thai society is bilateral with matrilocal residence and this system allows female to have some authority in the household, and

(2) The socialization processes teach women to adhere to the values and norms where submissive behavior was considered noble and respectable.

Although conscientization activities are now underway, it is not certain that women's movement will be more active. This is supported by the fact that the two women's movements identified above coincided closely with the political reform movements that have taken place in the country. In other words, women's movements in Thailand do not take place single-handedly. They are part of the political reform movements of the country.

* A paper presented at the XI World Sociological Congress, New Delhi, August 18-23, 1989.

Background

Past documentation did not give accounts of family lives and the relationship between men and women fully. To try to understand the situation, reconstruction is necessary. In this paper reconstruction will be made by reviewing family patterns and women organizations in rural areas under the assumption that it is a surviving pattern of the past. Family patterns in the city and among the upper class, are assumed to be a variation which came through contacts with and diffusion of other culture.

Women organizations in rural Thailand may be said to have been in existence way back in the past when family units focussed around females. Although Thai rural families appear to be bilateral, they follow matrilocal residence rule. After marriage, the couples settled matrilocally but ties with the husbands' relatives are maintained. Chai Podhisita stated,

"Studies to date have shown that there is no question of matrilocality being the predominant type of post nuptial residence among most rural population of Thailand. It is found to be so in all regions except the South. (Chai Podhisita, 1984: 88)."

In Central Thailand, Piker (1975) described how labour exchange group operated among relatives of the wives. And in the Northeast, Suthep Sunthornphesuch mentioned merit-making groups organised by women and consisting of the women's relatives. Also there are many reports on matrilineal descent group and their spirit cults in the Northern communities such as the ones presented in the Special Issue No. 3 of *Mankind* edited by Paul Cohen and Gehan Wijeyewardene (1984). The roles and status of women in rural Thailand have been well recognized. Although the men are officially and formally heads of the households, women had been controlling the household activities to a certain degree. Again Chai Podhisita states :

"Matrilocality in the Northeast presents an interesting mode of intergenerational succession of land and jural authority. Here, women are the key members of the household through whom the majority of the household is obtained and regulated. But jural authority does not lie with them; it is with the men of the house and its succession is from father-in-law to son-in-law rather than from father to son as such. The system in the Northeast, then, differs from the classical matrilineal mode where jural authority and land passes from mother's brother to sister's son."

This system also differs from the classical patrilineal mode where jural authority and land passes from father to elder son. This is in line with what Potter (1977) has noted for society in the North. (Chai Pohisita, 1984: 92).

In the city, the pattern differs. In polygamy households, men had jural authority and were recognized as heads. Men who worked for the royal authority received titles and stipends. They enjoyed the aura of high class society but allowed their wives to have "some" authority around the house. Suppression of women also existed and is very much evident in the old marriage law. Exploitation of women was seen in the form of polygamy and in the personal services demanded from the wives. However, the women of the court and those who belonged to the upper class, were taught to enjoy their roles as wives whose main duties were to serve the husbands and bring them comforts. The assistance of maids and helpers make the chores tolerable. The socialization processes that had taken place among the upper class had been instrumental in bringing about the pattern of male dominancy which had not been much apparent in the rural setting.

It is not the purpose of this paper to trace the changes and development of Thai family lives and the male/female relationship. Since literature is scarce and conjectures have to be made, in this paper, we will therefore, accept the background picture presented in the previous paragraphs as given. The rest of the paper will be focussed on how women reacted to the given conditions. Women's organization and women's movement will be examined using available literature from the "modernization" period onward. Readers are reminded to take this paper as one of the few preliminary research papers on women's movement. A great deal more research is needed. Information claimed lacking in this paper may be found on a later date to provide a fuller account of the activities. However, what is presented here is what we know so far.

Women's activities in Thailand may be considered women's movements only during 2 periods. The first period was during the westernization period when Thailand opened her door and signed the Bowring Treaty with Britain. Women were educated and became aware of the unequal treatment between the sexes. This is the period when "democracy" was becoming known. Freedom of the press was also evident. Both men and women wanted to be liberated. The coup d'état in 1932 brought about a new form of government. The "democratic" government was in office, printing houses were busy, educated people expressed themselves demanding freedom. The atmosphere was "liberated" and women's movement became evident. The press was used as the channel for the expression and demand for equal treatment.

Then the government struggled for its existence and World War II came. After the war, the country was fighting even harder for her existence. The military government took over. Freedom of expression was not known for three decades and women's activities were suppressed or even dead.

During the 1970's two events brought about a revival of women's movement in Thailand. The first was the 14 October, 1973 event which was sometimes called

the Students' Revolution and the second was the UN Women's Year and Women's Decade. The 14 October, 1973 coup d'état was also a liberation of the country from a military government to a "half democratic" government. After the coup, there was freedom of expression, and the press became active again. This together with the UN Women's Decade brought about many women's activities. The activist movements revived since the early 1970's last until the present.

The discussion to be followed will be organized in terms of the first movement (1855-1935) and the second movement (1970-present). The period between the two movements should be considered the dark period.

The First Women's Movement (1855-1935)

Historical documents usually do not include protest activities. Up until very recently, historians were more concerned with chronicles and events involved with the high class and the royal families only. Issues being protested were usually intentionally ignored in order to keep them off the record.

During the early Bangkok period before "westernization" period, status of women, vis-a-vis men was relatively low. The traditional marriage law allowed men to punish women physically, but not vice versa; allowed polygyny but not polyandry; and allowed adultery by men but not by women.

An event that took place during the reign of King Rama IV indicating a form of protest by a woman against forced marriage, is now known among feminist writers. Amdaeng (Miss) Muan submitted a petition to the King to be free from marrying the man she did not love. The King then issued the Royal Decree giving women the right to choose their own bridegrooms at will. In addition, the King officially declared that the acts of selling and battering wives by husbands were illegal and subjected to royal punishment (Kanala Sukhabanij-Khantaprab, (1986).

Thailand signed the Bowring Treaty with Britain in 1855 and as a result of the westernization process, formal schooling for the young elite class was started, followed by education for the other middle class children living in the city. After women became educated, they published women's magazines and newspapers, using them as channel to voice their opinion. It became clear that the publication of women's magazine and newspaper came about because women who felt suppressed were motivated by the desire and determination to liberate themselves. Siriporn Skroebanek (1983) mentioned that there were two main issues protested by middle class women during reigns of King Rama V and King Rama VI around the turn of the century. They were equal in education opportunity and monogamy law.

(1) Education. Formal education was made available for girls in 1901, and in 1904 there were 11,400 females in school. The Primary Education Law was

not promulgated until 1921. *Kulasatri*, a women's magazine, was published by the educated females. The magazine offered the stage for females to express their opinion in addition to providing information on proper manners for ladies and how to be good wives. Siriporn Skroebanek mentioned 3 types of expression. First, women expressed that they should have the opportunity to be educated in order to fit better in living with educated men. Another opinion expressed was the need to know what "love" was in order to understand men better and the third was the biased division of labour between the sexes. An excerpt in *Kulasatri* reads :

"Men had easier lives. Their responsibility was to provide for the wives and children. On the other hand, women had to look after and serve the need and desire of men. (Kulasatri, 1906 quoted in Skroebanek, 1983)."

With regard for the desire of women to be better educated, the authority responded somewhat positively but with reservation. Documentation dated 5 October, 1914 in *Satriniphond*, a women's magazine, stated that the authority agreed that women should be better educated. However, one must be cautious and must not allow women to take over the men's job. Women should not argue with men and should not be arrogant or proud. Educated women must be reminded to always be women (Skroebanek, 1983 : 31).

(2) Monogamy Law. Women also expressed desire for monogamy law. The argument made published in *Satrisap* on 22 September, 1922 was to reduce the number of broken homes and child prostitutes. Many men with more than one wife did not take care of their wives and children. Young girls were forced into prostitution as the only alternative. A month later, another article pointed out the unequal treatment between men and women of the old family law when polygamy was allowed. Women were not given the opportunity for a divorce when their husbands took in another wife. Protest against polygamy was made again and again and in 1935, the monogamy law was promulgated. This did not necessarily mean that the request of the women was complied upon because in practice, polygamy had been and is still in existence.

(3) Other issues. During the same period, arguments for equal opportunity to become government employees and receiving equal pays were also made. The issues did not catch the attention of the authorities and law for equal pay was not legislated until many years later.

Women were also encouraged to organize themselves and establish women's association. The magazine was used as a media to carry the message across. It is undeniable that newspaper and magazine had been used by feminist at that time to protest against unfair treatment. Each magazine and newspaper did not last for

more than a few years which was the case of other magazines and newspapers during that period.

Formal women's organizations were therefore, started during this period. Churairat Chandhamrong (1985) provided a full account of the development of women organizations. The most important one was Sapha Unalom Daeng established in 1890 and later became the Red Cross. In general activities of the associations established in the early 20th Century were mainly social services and there was no formal registration until after the 1932 coup d'état which changed Thailand from a monarchy government to a "democratic" government. The Women City Club (Samakhom Satri Thai Haeng Sayam) was formally established in 1932 by the woman editor of *Ying Thai*, a daily women's newspaper and the first woman law graduate in the country. Another founding member and chairman of the club was a master degree graduate from the U.S. Although members of the club were middle class women, they expressed concern for women labour. The office was set at the office of the Tram Labour Association (Skroebanek, 1983 : 33). The concern for welfare of women of the labour class was also expressed in *Ying Thai*. When the new "democratic" government after the 1932 coup d'état invited women to become candidates for the up-coming national election, *Ying Thai* opposed. The argument was that the honour given to a few women did not guarantee equal treatment to the other 7 million women. Unfortunately the newspaper was closed down in 1932 due to its radical stand on political and social issues. *Ying Thai* firmly believed that women's liberation must go hand in hand with politico-social changes. Mere liberation of women without changes in the social structure will not benefit the mass. Only the elitist will benefit.

The Non-Radical Period (1935-1970)

Later in 1943, the Women Cultural Club was set up by the Prime Minister's First Lady. The objectives were to promote cultural and social activities among members and provide welfare for those in need. After World War II, many more women's organization came into existence. In addition to the social welfare and housewives' groups, there were also school alumni and organizations based on vocation such as the Women Lawyer Association, the Home Economic Association and the Women University Organization. In 1956, the Women Cultural Clubs which had branches in almost all the provinces in the country and headed by the provincial governors' wives were reorganized resulting in the establishment of the National Women Council of Thailand.

A few women then became more and more active. Some were invited to be involved in the legislation of family law and one women was elected in the national election in 1950. Since then, there were a few women representatives, but the number has always been less than 20.

"Development" activities that have taken place since the first national development plan in 1961, had affected women in various socio-economic classes differently. Among the high class, 4 women business associations were formed and many more women groups based on vocation such as women doctors, nurses, lawyers, secretaries were also established. Very few local women groups were found in the rural area. The Tha Muang Housewife Association was an example cited by Churairat Chandhamrong (1985 : 23-24). Other women's development organizations include for example, the Thai Women Volunteer Association, the Girl's Guides Association (Thailand), the Women Law Graduates Association.

Impacts of women's organizations on the development of the country have been difficult to evaluate. Certainly, the organizations mentioned in this section are neither feminist nor activist groups. Their main objectives were to work for the improvement of members of the societies; they are not considered resistant or protest groups.

The Second Movement (1970-present)

After October 14, 1973, the Thai people became politically active. In colleges, universities and high schools, female students organized themselves and acted as pressure groups. The unfortunate event of October 6, 1976 where student leaders were jailed and activist groups closely policed, forced these groups to dissolve themselves. The two political events in modern Thai history brought about a juxtaposition of the leftist and rightist movements. When the left wing became very active in 1973, the right wing organized groups to counter-balance this, resulting in the overthrow of the "democratically elected" government in 1976. Organizations established in 1976 and 1977 were the Thai Farmers' Association (Samaknom Choana Thai) and the Thai Security Housewives Association (Samakhom Maeban Phithak Thai -- Housewives of those who work for the security of the country). Activities that took place during the latter part of the 1970's were confused and cannot be considered women's movement as such. The main activities were social welfare. Because the government was still unstable, private volunteer organizations were under close supervision by the authorities.

The 1980's marked a more favourable condition for the women's movement. In 1980, a group of women got together and formed "Friends of Women" group. The group was originally housed at Chulalongkorn University and later moved off-campus. Members were from university faculties and private volunteer organizations. During the 1980's women groups on college campuses also became active again. They joined hands and worked together for a cause. Later, a few other groups were formed. They are, for example, the Association for the Promotion of the Status of Women, the Association for Civil Liberty, the Christian Women's Association, the

Child Rights Protection Center, the Women Information Center, and the Northerners' Relations Groups.

Women activities that took place and are considered politically more radical, focussed on two main issues: (1) equal rights, and (2) child labour and prostitution.

(1) Equal Rights. During the second women's movement, the event which was the most crucial was the 14 October, 1973 coup that ousted the military government and a new constitution was promulgated in 1974. According to Malee Pruekpongsawalee (1986), eventhough changes in the constitution related to women's rights were the outcome of the new constitution, the conceptualization process evolved since the modernization period during the first women's movement. After the 1932 coup d'état, a group of women graduates from Thammasat University which later changed to the Association of Women Law Graduates of Thailand, demanded equal rights for women. The formal demands for changes in the family law were made at regular intervals since 1948 and the first review was made in 1955. However, demanded changes were made slowly clause by clause, and by 1973 demanded changes had not been completed. When the constitution was drafted during 1973-1974, the association members helped drafted the clauses which guaranteed equal rights for men and women. Malee Pruekpongsawalee made the following statement:

"The promulgation of the 1974 Constitution was a direct outcome of the significant change (from military dictator rule to a semi-democratic rule). For the first time in the constitutional history of Thailand, an explicit clause which guaranteed the equality between men and women was prescribed in Article 28. Furthermore, Article 236 instructed that all laws and regulations which discriminated against women must be eradicated within 2 years after the promulgation. Special committees were set up to revise family related laws as well as discriminatory ministerial regulations. As a consequence, women were admitted to the judiciary and the public prosecution and were eligible to hold other public offices. Unfortunately, the dictators gained control in a bloody coup of October 6, 1976. The 1974 Constitution was abolished and the revision of discriminatory laws was interrupted."

At present, Thailand is under the 1978 Constitution. Equality between men and women is not explicitly prescribed. A survey of existing laws and regulations reveals that women in Thailand are still discriminated in many aspects of life. Discrimination is two-fold. First, explicit discrimination in the legal provisions and second, discrimination by law enforcement.

(2) **Prostitution and Child Labour.** Issues considered very characteristic of Thai women's problems are prostitution and child labour which are closely related. However, one is also reminded that this is the problem quoted earlier during the period of the first women's movement when monogamy law was urged. Granted that prostitution has always been in existence, the pattern and seriousness have developed. Instead of prostitution to serve the local men, there is now, trafficking of prostitutes to other countries. The people who benefit are the agents. Also a network of agents have cooperated and women activists also form their network both in the host countries and in the Countries of the origin to counteract the move.

Prostitution is a very complex issue and deserves a more lengthy discussion than to be incorporated in this paper. For the purpose of discussion here, it suffices to mention that women activist groups are now fighting "forced" prostitution and/or child prostitution. They aim at educating the public that problems do exist and at the same time, insist that strong measures be advocated to punish those who make money from child/forced prostitution.

(3) **Conscience Raising.** It is agreed by all feminist/activist women's groups that in the case of Thailand, many claimed that women are not very much suppressed. In fact, there are certain areas that still need attention. Granted that (relatively speaking) Thai women have freedom and authority, there is still exploitation of women in existence and should be done away with.

Concluding Remark

Women's activities in Thailand are seen in many forms: women's volunteer organization, women's activist groups, and women's movement. They differ in the degree of commitment. Paul Wilkinson distinguishes social movement from other forms of group activity such as unions, pressure groups, (political) parties and volunteer groups. To him, social movement was defined as "a deliberate collective endeavour to promote change, having at least a minimal degree of organization, and founded upon the normative commitment and active participation of followers and members" (Wilkinson, 1971 : 104).

In case of Thailand, women's groups may be considered a women's movement when normative commitment and active participation of followers and members to promote change can be found. In analysing women's activities since the turn of the century, there are two periods where women's group may be called "movement", i.e., during 1855-1935 and 1970-present. One must keep in mind, however, that activities during 1855-1925 were not very apparent. They were at a formative stage, leading towards more active activities. Although activities during 1970-1980 were counter-balancing activities of the left and right wing groups, they are part and

parcel of the present day movement nevertheless. During 1935-1970, there was essentially no "movement". Women organizations were merely volunteer groups working to help relief problems of some disadvantaged groups on temporary terms.

Whether women's group remain a volunteer group working on social welfare and relief activities or become active having strong commitment to bring about social change, depends a great deal on the political atmosphere of the country. Activities of women's groups range from volunteer social welfare to pressure groups. It is difficult to state with confidence whether women's activities in Thailand can in fact, be called "women's movement" in the strict definition. They may be considered mere pressure groups. At any rate, I have taken the risk of over-judging the impact and the commitment of the women's group claiming that they are committed and are working toward a social reform (and/or change) on certain issues.

Following J.A. Banks (1972), I have looked at social movements as self-conscious and attempts to introduce innovation into a social system. The movement may become successful when there are pressure groups who operate mainly by influencing the organs of government to pass legislation, to make administrative orders, or to impose new social forms from above. Banks further states:

"Why such 'cause' pressure-groups are social movements in the sense of this study is that their members, and especially their leaders, usually have a fairly clear idea of the form, viable organisations must take for the purpose of social change, and to the degree that they succeed in persuading the government to move their conceptions become the chief organisational elements in the administrative system which is eventually created. (Banks, 1972: 26).

Therefore, I have identified activities that have taken place during the 2 periods mentioned already as "movement". Women's groups active during those 2 periods function at least as pressure groups and not merely as relief and social welfare organizations. Taking activities of all women's organization collectively, they have certainly created a movement working toward a better condition for women in the country.

Furthermore, women's activities in Thailand must also be viewed in the context of the Thai political movements. The two periods when women's organizations became active and coincided with the periods where political freedom was allowed, was not an accident. There is no doubt that women's movement was part of the political movement in the country. Therefore, it appears as if women in Thailand do not have an issue to fight for its own sake. Women's issue is not the most crucial issue needing reform. It is only part of the package of the politico-social reform.

The fact that Thai society is a quasi-matrilineal society, or at least Thai people follow a matrilineal residence rule, makes women in Thailand not fully dominated by men. Women are not isolated from their kins and alienation does not become a critical problem. This may be the reason why women's movements did not take place on its own by itself. On the other hand, the political freedom allowed by the government is essential for the movement to be organized and operated. However, it is not the cause of the movement. Sexual inequality and exploitation of women remain the fact and social reform is certainly required if one were to move toward a sexually democratic society. The argument here is essentially that eventhough Thailand is a bilateral/matrifocal society, sexual inequality exists and exploitation of women to a certain degree is seen. The situation is not too bad when compared to other Asian countries. This is the reason why women's movement had not been very strong. The fact is that there is inequality and when the political atmosphere is conducive to push for a social reform, women's groups join in with other groups to work for changes in the social structure. The two periods when women's movements were identified are the periods when political freedom is allowed to a certain degree.

WOMEN'S ISSUES : BOOK OF READINGS

Amara Pongsapich (ed)

CUSRI, 1986

Baht 150.-

References

- Banks, J.A., *The Sociology of Social Movements*, London: The Anchor Press Ltd., (1972).
- Chandhamrong, Churairat, "The Development of Women's Organization in Thailand." A paper presented at the Department of Sociology and Anthropology Annual Seminar, Thammasat University, May 8, 1985.
- Cohen, Paul and Gehan Wijeyewardene, "Spirit Cults and the Position of Women in Northern Thailand." *Mankind*, Special Issue 3, Vol. 14, No. 4, August, 1984.
- Piker, Steven, "The Post-Peasant Village in Central Plain Thai Society" in G. William Skinner and A. Thomas Kirsch (eds.), *Change and Persistence in Thai Society*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1975.
- Podhisita, Chai, "Marriage in Rural Northeast Thailand: A Household Perspective." in Apichart Chamrathirong (ed.), *Perspectives on the Thai Marriage*. IPSR Publication No. 81, Bangkok: Institute for Population and Social Research, Mahidol University.
- Potter, S.M., *Family Life in A Northern Thai Village*. Berkeley: University of California Press (1977).
- Pruekphongsawalee, Malee, "Women and Law" in *Women's Issues: Book of Readings*. Amara Pongsapich (ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Social Research Institute (1986).
- Skroebanek, Siriporn, "Feminist Movement in Thailand (1855-1932)" *Satritthat*, Vol. 1, No. 3, August-October, 1983.
- Sukhabanij-Khantaprab, Kanala "Women and Thai Politics" in *Women's Issues: Book of Readings*. Amara Pongsapich (ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Social Research Institute (1986).
- Sunthornpesuch, Suthep (ed.), *Sociology of Northeast Villages*. Bangkok: The Social Science Association, 1976.

The Centrality of Feminism in Marxist Theory*

Peter F. Bell

It is my own observation and experience that men do not take women seriously. A second observation is that when this occurs, as it does frequently among radicals, the consequences are deeply divisive to the struggle. Indeed every progressive group with which I have associated in the last 15 years has found eventually that the women insist on their own organization, or caucus, in order to have their interests represented and their views listened to. The resistance of men to their concerns led feminists for many years to *reject* the male left completely, refusing to submit to their organizational structures, and to their 'programs for social change'; even to reject Marxist analysis itself.

The purpose of this paper is not to lament this situation, nor to plead vainly for unity. It is rather to substantiate the following proposition: *There is no Marxism without feminism, nor Marxists who are not feminists.* The reason for this is simple: inherent within Marx's theory of human beings in society is a clear recognition of the central place of gender relationships as forming the basis of the society, and of female/male relationships as the *fundamental* expression of human needs. Once this is recognized the 'revolutionary agenda' becomes a very different one, as I shall argue below. Sexism is a pathology (like exploitation) of many kinds of societies, including capitalism (and equally of so-called "socialist" societies), but so far it has not been included in a systematic way into either the struggle for, or the creation of, a truly post-capitalist society. In the pursuit of this goal, Marx's agenda remains fundamental; indeed it *is* the feminist agenda.

Sexism : Some Subtleties

That women are both oppressed and exploited in capitalist society is not an issue that I care to debate in this paper. I am concerned with the narrow way in which this fact is often grasped: for example, as simply a question of "equality". In other words simply as a *quantitative* issue: equal pay, equal access to all jobs etc. etc. Not that these struggles for reform unimportant, indeed they are vital, but they presuppose that the existing male defined society is the one which women want in the first place!

* A paper presented to Woman's Group and Political Economy Group, Chulalongkorn University, July 20, 1982.

Men invented soul, philosophy, religion. Women have perceptions that are difficult to describe, at least in intellectual terms. These perceptions come instantly from intuition, and the women trusts them...

The restrictions of women's lives, confined to the personal, also created in us qualities men lost to a degree in a competitive world. I think woman retains a more human relationship to human beings and is not corrupted by the impersonality of powerful interests. I have watched women in law, in politics, and in education. Because of her gift for personal relationships she deals more effectively with injustice, war, prejudice. I have a dream about woman pouring into all professions a new quality. I want a different world, not the same world, born of men's need for power which is the origin of war and injustice. We have to create a new woman.

Anais Nin, In Favor of the Sensitive Man, pp. 22, 28-29, (Emphasis added).

They (men) are driven by instincts not within their control... True, they had power and money but only at the cost of harbouring in their breasts an eagle, a vulture, for ever tearing the liver out and plucking at the lungs--the instinct for possession, the rage for acquisition which drives them to desire other people's fields and goods perpetually, to make frontiers and flags; battle-ships and poison gas; to offer up their own lives and their children's lives...

Virginia Woolf, A Room of One's Own, p. 38

The feminist movement has revealed an entirely different sensibility and an agenda for new personal and social relationships which is deeply subversive to both male power and capitalist society. The ultimate form of sexism is the assumption that the existing social arrangements, as they reflect male values, can be the starting-point for social change into which women can be admitted selectively as they pass certain male defined tests. This means that in the jungle the Party still controls their relations with men, and allows very few to rise to the top cadres. It is ironic to see the Khmer Rouge soldiers marching to battle with the women walking behind carrying the ammunition. Sexism is built into the heart of the division of labor: women at the bottom as mothers, secretaries, nurses, while men 'run the show'. The endless books, and theses whose prefaces sincerely thank the devoted wife for the years of neglect (and support) while the men completed their intellectual work!

Sexism is in no sense confined to the issue of prostitution. Marx pointed out in many places that the middle-class family as well as the commune both contained veiled forms of prostitution, and both oppressed women as much as commercial sex does. Sexism is implicit in the *qualitative* ways in which women are defined in the society: in the ads which reduce women to sex objects, or to expert appraisers of different kinds of soap powder, or present their interests and needs as trivial and inconsequential.

...it is obvious that the values of women differ very often from the values which have been made by the opposite sex... Yet it is the masculine values which prevail. Speaking crudely football and sport are 'important'; the worship of fashion, the buying of clothes 'trivial'...

Virginia Woolf, p. 70.

Having exercised this power over the society, and over women for so long we (men) are no longer conscious (i) of its historically specific origins in property and the division of labour; (ii) of how our consciousness is shaped in every respect by gender; (iii) of how the exercise of this power oppresses men also (but benefits capital, as I shall argue below); (iv) how we indeed benefit from the power which we have, and will fight bitterly to give up any small part of it. Thus *the gender struggle is as central as the class struggle*, indeed it is primary.

Women have served all these centuries as looking glasses possessing the magic and delicious power of reflecting the figure of man as twice its natural size. Without that power probably the earth would still be swamp and jungle...

Perhaps when the professor insisted a little too emphatically upon the inferiority of women, he was concerned not with their inferiority, but with his own superiority. That was what he was protecting rather hot-headedly and with too much emphasis, but it was a jewel to him of the rarest price...

Virginia Woolf, pp. 35-36; 34-35.

Another crucial, but subtle area of difference lies in sexuality. "Women", notes Virginia Woolf, "do not write books about men," although men write endlessly about women. This prompts her to ask: "Why are women...so much more interesting to men than men are to women?" (ibid., p. 28). One answer seems to lie in the significantly greater wholeness than women maintain in relation to their emotions:

I would say that women has not made the separation between love and sensuality which man has made. The two are usually combined

in women; she needs either to love the man she gives herself to or to be loved by him. After lovemaking, she seems to need the assurance that it is love and that the act of sexual possession is part of an exchange which is dictated by love...

the erotic writings of men do not satisfy women, that it is time we write our own, that there is a difference in erotic needs, fantasies, and attitudes...

there is common agreement...that woman's erogenous zones are spread all over her body, that she is more sensitive to caresses, and that her sensuality is rarely as direct, as immediate as man's. There is an atmosphere of vibrations which need to be awakened and have repercussions on the final arousal...

Anais Nin, pp. 3, 7

Much of male culture depicts woman grotesquely, something that women find hard to forgive, and entirely foreign to their own eroticism. John Berger in *Ways of Seeing* examines the history of oil painting, particularly the tradition of the nude, as exemplifying the appropriation of female beauty to flatter the male ego. In modern 'girlie' magazines the presentation is similar but has the additional quality of laying women bare in gynecological detail.

...brutal language such as Marlon Brando uses in Last Tango in Paris, far from affecting woman, repulses her. It disparages, vulgarizes sensuality, it expresses only how the puritan saw it, as low, evil, and dirty. It is a reflection of puritanism. It does not arouse desire. It bestializes sexuality. I find most women object to that as a destruction of eroticism. Among ourselves, we have made the distinction between pornography and eroticism. Pornography treats sexuality grotesquely to bring it back to the animal level. Eroticism arouses sensuality without this need to animalize...The stance of male writers does not appeal to women. The hunter, the rapist, the one for whom sexuality is a thrust, nothing more. Linking eroticism to emotion, to love, to a selection of a certain person, personalizing individualizing, that will be the work of women.

Anais Nin, pp. 8-9.

The fundamental questions raised by feminism touch on the very core of human activity: the relationship which we have to our own needs and to the needs of others, how these get translated into social relationships via social and political institutions. I argue below that this is the core also of Marx's concern and the impetus for his revolutionary project.

Feminism and the Orthodox Marxist Movement

Marx, Lenin, Stalin, Mao Tse-Tung, Ho Chi Minh, Fidel Castro, Kim Il Sung, Che Guevara etc. were (are) all men. They were all patriarches in their personal lives and in their political practice. With the exception of Marx, they appear to have regarded women as merely the instruments of their "revolutionary goals." The many letters written by Lenin to his females "comrades" urging them not to spend time talking in women's groups about their personal lives, marriages etc. but to devote themselves and all of their time to the cause of "revolution", to raising the consciousness of working women in the factories.¹ Then there is the suicide of Stalin's wife as she begins to learn of his atrocities.² All of the pictures of endless central committees show the same grim faces recreating in their midst the same structures of power and control ("in the name of the people") that the revolution claimed to seek eventually to abolish.

All of the problems of socialism, from Stalin's to the Cultural Revolution in China, or the purges and labor camps of Pol Pot, are taken often as simply "necessary" as a means to building socialism or as "errors", betrayals of "true" socialism (due to personality flaws, incorrect theories etc.). Rarely is the orthodox Marxist tradition, exemplified in Bolshevism, invoked as the central problematic.³

As is now widely recognized, the Marxism which underlay the Second International, and which was carried forward into the theory and practice of Bolshevism was grounded not on Marx, but on Engels. The enormous difference between the writings of these men, as Lukacs, Goldmann, Colletti, McLellan, Avineri, Carver, Ollman, Hook, Kolakowski et.al. have convincingly shown,⁴ reveals the "revisionism" and the distortion of Marx's work which has occurred in the orthodox Marxist tradition.⁵ The argument cannot be reproduced here in detail, except as it bears on the question at hand.

Engels' contribution transformed Marxism from a critique of the purely phenomenal forms of social life (showing their basis in social relationships) into a general 'historico-philosophical theory', valid for both nature and society.

Central to this was the development of what became known eventually as 'dialectical materialism' (a category utterly foreign to Marx).. The materialism here, for all its 'dialectical' pretensions (which amounted to little more than the a priori superimposition of Hegel's schema of development-through-contradiction onto a materialist ontology), was of a mechanistic variety, owing a lot more to the philosophical materialism criticised by Marx.. than to anything in his own work

Philip Corrigan et. al., **Socialist Construction and Marxist Theory. Bolshevism and its Critique.**, p. 28.

Stated more simply, Engels understood neither Marx nor Hegel, but sought to place the theory on the level of a science; the implications of such a shift are much more than academic. Firstly, they introduced a determinism into Marxian thought, which critics quite correctly attack; secondly, the so-called laws of social development were understood independently of the mediation of human activity or consciousness.

This crude scientism, finally, concealed what was perhaps the most radical departure from Marx of all; 'science' was itself in the end divorced from social practice and historical experience

ibid, p. 29.

Whereas for Marx workers needs as they express themselves in struggle form the basis of revolutionary theory,⁶ for Lenin science belongs to the bourgeois intelligentsia who must introduce it to the proletariat from outside. The separation of economics from politics, of the Party from the masses, of science from social practice—all become, in the Bolshevik formulation, part of a dogmatic Marxism. The roots of this revisionism were not sensed by anyone within the orthodox tradition, who cited Engels approvingly on the nature of 'Marx's materialism'.⁷

The limitations of Bolshevism as a force for human emancipation (which is, lest we forget it, the goal of Marxian revolution) are contained within its conception of economics and of politics (and of their separation through "science"):

All Bolshevik strategies for socialist construction... combine an economistic view of production and a voluntaristic view of politics... economism inheres in the notion of production as a set of necessary techniques governed by ineluctable laws of development... voluntarism in the truncation of politics to matters of state... the reductions of production to technique and its social relations to those of ownership alone are condition and consequence of one another...

These programs reduplicate the relations of capitalist society: the division of labor, hierarchies of control over labor, the commodity, wage and money forms, the coercive extraction or surplus labor and the endless drive to accumulate. Socialism becomes a reorganized form of capitalism. What disappears is the transformation of social relations between people through social practice.⁸

Marxism and Feminism : A Reconstruction

If orthodox Marxism has eliminated all trace of concern for human subjectivity, and reduced feminism to the "Woman's Question", let us return to Marx's own writings. Did Marx in fact ignore the question himself in a typical male way? The answer is not to be found in *Capital* because that work is concerned with the

abstract relationship of capital to labor and necessarily ignores the concrete nature of the working-class itself. Although, as has been pointed out, where Marx treats the question of reproduction (*Capital* I, Chs. 23-25) his analysis begs for a discussion of the family, and hence the role of women in social (& biological) reproduction.⁹ That Marx failed to even acknowledge that agenda at that point I believe should be attributed to his gender bias.

The answer is to be found in the earlier writings¹⁰ where the fundamental methodological premises are laid out, and the agenda of research which occupied the fest of Marx's life is described. In the *1844 Economic and Philosophical Manuscripts*, the *Theses on Feuerbach*, and *The German Ideology* we find the key to Marx's approach to the question of gender.¹¹ That these writings are largely ignored by the orthodox tradition (or regarded as "unscientific") further confirms the latter's theoretical bankruptcy.

In these writings the important concepts which need to be reviewed are the concept of materialism, the theory of alienation (and of human needs which underlies it), the relationship between gender and property, and the nature of the family.

The *Theses on Feuerbach* reveal human sensuous activity as the basis of materialism. Marx rejects the "old materialism" which ignores the active side of human consciousness ; truth is to be discovered through human activity not through objective "science" nor passive contemplation. The analysis of different forms of social practice and of the consciousness which simultaneously arises with each practice, entails an examination of the social organization of production : its objective and subjective aspects.

In production, people not only act on nature but also on one another. They produce only by cooperating in a certain way and mutually exchanging their activities. In order to produce, they enter into definite connections and relations with one another and only within these social connections and relations does their action on nature, does production, take place.

Marx, Wage-Labour and Capital

Thus production is a material and social process, producing objects and producing people and their consciousness, and their relationship with each other. Successive stages of historical development, Marx argues in *The German Ideology*, can be seen as successive forms of ownership as expressed in the different divisions of labor. The fundamental form of division was within the family, hence all subsequent forms of property presuppose gender. Thus the sexual division of labor is the primary one, and linked to it are specific historic expressions of gender in terms of consciousness,

social institutions (such as the evolving form of the family)—none of which cannot be overlooked in a materialist analysis. Yet Marxists (including Engels!) have interpreted this analysis as the materialism of things: objects, production, property, and failed to see that it is the social relations between people (and their consciousness of that relationship) that is being produced. Production is the production of subjectivity between human beings which is objectified in the form of objects. In capitalist society the objectified forms of human labor necessarily assume a fetishized form, in the shape of commodities, money, capital. Their basis, as products of the relations between people, is lost from view.

Given this methodological starting-point how could one discuss class consciousness as the outgrowth of material conditions and not discuss gender consciousness? Our conceptions of ourselves and other people grow as much from the sexual division of labor as our conceptions of class, ideology, value system etc.

All circumstances...which affect people, the subject of production, more or less modify all his functions and activities as the creator of material wealth...all human relations and functions, however and in whatever form they may appear, influence material production and have a more or less decisive influence upon it.

Marx, *Theories of Surplus Value I*, p. 288.

The transformation of social relations into a post-capitalist society clearly involves an overthrow not only of existing class relations but also existing gender relations, and creation of new forms of human inter-subjective communication. It is almost inconceivable that Marxists could have talked for over 100 years about the end of exploitation without seeing the specific ways in which it applied to women! Yet this is precisely the accomplishment of the orthodox tradition which feminists have rightly criticized for its total lack of concern for their situation. As I have tried to show this only partly to be explained by the part that the Marxists were largely men. The reason lies much deeper: within the concept of materialism itself, and the meaning that is carried over into political practice and "socialist" transformation.

"Communism", wrote Marx in 1844, "is the complete emancipation of all human senses and capacities". Capitalism prevents this by distorting human needs and energies, by channelling them into the production of commodities, objects produced by capital for exchange, in order to produce more capital: "the object of capital is capital itself". In 1844 Marx traced the destructiveness of capitalism to the relationship between capital and labor (although without yet having clearly understood this relation in value terms), utilizing the notion of *alienation*. This concept reappears in the *Grundrisse* and *Capital* in both implicit and explicit terms. It is the critical

concept which unites Marxism as both science and values, forcing us to examine the degree to which existing social relations permit or constrain human emancipation. The examination takes place by looking at human activity (or simply "work"), and the human needs which are remain unfulfilled. Within this area, the relationship between women and men is one of the most determining issues concerning the degree of emancipation which society has reached. Indeed, says Marx the relationship between men and women is a measure of the degree to which society has become civilized.

In his theorizing of the concept of alienation, Marx presupposes that human beings are all in some measure capable of the level of development which is currently the monopoly of the ruling class. In the 1844 *Manuscripts*, in the essays on "The Meaning of Human Needs", and "The Power of Money in Bourgeois Society" he sees the end of the division of labor, and of private property as a precondition for the time when "In communist society one would be a fisherman in the morning, a philosopher in the afternoon and a critic in the evening" (*The German Ideology*). Whereas money allows us to acquire things, if we have no appreciation of these things then they have no meaning: "to appreciate music one must have a cultivated ear, to be a loved person one must be capable of being loving..all of one's relationships must be a direct expression of one's humanness". Money permits the separation of enjoyment and need from ownership: "I am ugly, but I can buy for myself the most beautiful of women". Consumption itself, when mediated by money, is alienated.

The concept of alienated work applies to *all* activity in a capitalist society both '*werke*' (self-activity) and '*arbeit*' (waged labor) and to both capitalists *and* workers (in different ways). The concept reveals the pathological nature of our work, and of our relationship to other people.

(1) We are alienated from the product of our work since it belongs to someone else and we put none of our creative abilities into it, commodities objectify our work but in an external and hostile way; the more we produce the less we have left of ourselves. In the time left over, in the escape from work, we are left only with our animal functions, reproducing ourselves as workers (eating, procreating). As feminists have shown, these functions also critically involve the work of woman as housewives, mothers, objects of the aggression built-up during working hours. In doing the work necessary to maintain men at work, and in rearing new-labor-power for capital to exploit, women's work is equally work for capital.¹⁸ The fact that women do not receive a wage should not blind us to it fundamental role in reproducing the social relations of capitalist society.

(2) We are also alienated, in our work, from ourselves as human beings, being subject to the distorting effects of the division of labor. Alienation from the process of production means that the factory, office, school belong to someone else

and the work that takes place there is a work which is of no intrinsic interest to the worker, and rather than developing his/her capacities, in fact reduces them to soulless repetition. Work produces a working class that recognizes this work as something to be avoided like the plague, as Marx says. But because of the crippling nature of work leisure becomes simply as escape, through alienated forms of consumption. Higher wages eliminate neither exploitation nor alienation, they simply "loosen the golden chain" that binds workers to capital. Since we are alienated from production, it follows that we are also alienated from nature and from our "species life", our sense of what it means to be specifically human.

(3) Finally, it follows logically that alienation from the product of work, and from the production process, entails alienation from other human beings. Work relations are relations structured by capital through a hierarchy of control, the maintenance of divisions within the working-class of gender, race, of a wage hierarchy--divisions which put workers against each other in endless competition. Our personal relationships are mediated by the categories of capitalist social life: the commodity-form reflects the deep division between need and exchange, all human qualities and attributes become reduced to commodities (love, beauty etc.); women in particular become commodified.¹⁴ Love becomes deeply confused with property so the endless struggle for a true sense of self-worth outside of the market-place.

Marx argues over and over again in the *1844 Manuscripts* that social relations in a capitalist society are sub-human. In more modern terms we would call them neurotic, lacking authenticity, not springing from our human needs, but mediated but the alienating institutions of capital. Self-estrangement, he argues, means an incapacity to really love, or to exchange on the basis of truly human needs. Our relations are competitive, acquisitive and exploitative. Communism as the emancipation of human needs, and development of as yet undiscovered capacities, would permit the full identification of what it means to be human, in a society in which property and scarcity had both been abolished. For Marx the revolutionary project was to work for this abolition by firstly understanding in every detail how capitalism worked and what its human consequences were.

Looked at through the consciousness of modern feminism it is clear the gender relations oppress and exploit women, as class relations exploit the entire working-class. The early writings force us to recognize that male/female relations remain at a primitive level of development. Communism would place them on a wholly different level. For such a goal to be reached the problem must first be placed at the very *center* of our critique of capitalism. Limiting the revolutionary agenda to the transfer of ownership of property (things), ignores the social relationships which are the crux of the society. I argue that Marxism which ignores this agenda has little in common with Marx's own method, or with his revolutionary project.

Political Lessons Which Flow From This Analysis

*It is not our consciousness that determines our social existence,
but our social existence that determines our consciousness.*

Marx & Engels, *The German Ideology*

The first lesson is to recognize what women are saying: male consciousness about women largely oppresses them; male defined society is a particular type of society reflecting male consciousness. As revolutionaries we must reject the sexism which capitalist society breeds in us, question the assumptions which we make about our own political practice, the structures of power, patriarchal (and patronizing) behavior which constitute that practice in many ways. This is not simply in order that woman not be oppressed, but also that we/(men) may not be oppressed ourselves by these alienating and capitalist-defined structures. If any "Marxist" fall back on the argument about "natural differences" between men and women which make women "inferior" let him (or her) cease to invoke the notion of Marxism!

Secondly, men must recognize that we benefit from sexism and will resist womens struggles against our power. We benefit from the material (and sexual) services offered with the sexual division of labor. Womens work flows freely in our direction from mothers, lovers, secretaries, masseuses. We would have to work much harder without it, and without the constant flattery which this power provides us. Talking of the masseuses which she has studied, Pasuk Phongpaichit¹⁶ stated recently:

*they find they have submitted themselves to a culture which
flatters male pride by abusing women.*

But, as I stated above sexism is as much within the family as it is within the massage parlour, so let us now limit ourselves to only partial goals. We must work not only for the formal end of class exploitation but also for the end of gender exploitation and oppression.

The relationship between gender and class is thus inextricably linked in theory and practice. We cannot build a political movement that separates them. Capital will use the division between the sexes to continuously undermine working-class unity, just as it uses the divisions of race, ethnicity and the wage hierarchy. The strength of our struggle against capital can be measured by our ability to overcome these divisions through a linking of struggles. This does not imply reducing all struggles to one, but rather *linking* autonomous struggles of women, hill-tribes, peasants and industrial workers against the structures of capital. In Thailand the autonomous struggles of many different segments of the society in the period 1973-76 may prove to have been the most important turning-point in Thai politics, the effects of which have only just begun to make their full impact. These struggles were much more significant than has perhaps been recognized, for they went beyond

the theory and practice of the orthodox left (the CPT), which could not accommodate them or subsume them in its own much more limited agenda for change. Many of those who have returned from the jungle will search for a new political direction in the years ahead, and will provide a new "vanguard" for radical change.

Frequently in this discussion I have referred to the oppression *and* exploitation of women. This needs clarification. While women are exploited in the factory and in the home (working for capital in both spheres, producing commodities in the factory and the commodity labor-power in the home), they are also oppressed within the working-class (and within the bourgeoisie) through sexism which degrades and demeans them. To engage in the gender struggle does not mean surrendering the world to women to replace one form of domination by another. Rather it means a redefinition of both men and women, more in the direction of androgyny.

...it is natural for the sexes to cooperate. One has the profound, if irrational, instinct in favour of the theory that the union of man and woman makes for the greatest satisfaction, the most complete happiness...The normal and comfortable state of being is that when the two live in harmony together, spiritually cooperating. If one is a man, still the women part of his brain must have effect; and a woman also must have intercourse with the man in her. Coleridge perhaps meant this when he said that a great mind is androgynous.

Virginia Woolf, pp. 93-94.

The starting-point for any new politics which will attack sexism, I have argued, is Marx's own work. But it is only a starting-point. Beyond it we must take the experiences and insights of the feminist struggle into a materialist analysis which incorporates gender within the class struggle. This means rejecting the narrow conceptions of orthodox Marxism which has never been able to grasp this issues either at the level of theory or in the transition to a non-sexist post-capitalist society. Marx's statement that "the condition of the freedom for one is the freedom for all", means *everyone*.

Footnotes

- ¹ For details see Lenin's letters in Robert C. Tucker, *The Lenin Anthology*, New York: Norton, 1975.
- ² See Isaac Deutscher, *Stalin, A Political Biography*, New York: Vintage Books, 1960.
- ³ See Philip Corrigan, Harvie Ramsey and Derek Sayer, *Socialist Construction and Marxist Theory. Bolshevism and its Critique*, New York: Monthly Review, 1978. A refusal to criticize "socialist" societies is purely dogmatic. Compare Marx's severe criticisms of all existent socialist and communist theories and experiments of his own day. Refuting their false positions was one of his major concerns.
- ⁴ There is clearly an immense literature on this subject, reflecting a variety of different political positions. One might select for a brief introduction the work of Lucio Colletti, *From Rousseau to Lenin*, New York: Monthly Review, 1975; and *Marx, Marxism and Hegel*, London: New Left Books, 1979; David McLellan, *Marxism After Marx*; London: Heidman, 1981; Terrell Carver, *Engels*, Oxford: Oxford University Press, 1981. References to the other authors can be found in McLellan or Corrigan *et. al.* They are all agreed on the enormous differences between Marxism and Engels influential rewriting of Marx.
- ⁵ "Orthodox" refers to the traditions of the Soviet and Chinese Communist Parties, and their central theorists: Lenin, Stalin, Trotsky, Mao. Subsequent contributions (by Vietnamese, Cubans etc.) are simply rehashes of this orthodoxy. "Non-orthodoxy" refers to dissenting traditions of Council Communists, the Frankfurt School, the New Left, the Autonomy etc. More details can be found in McLellan, Kolakowski, *Main Currents in Marxism*, 3 Vols, Oxford: Oxford University Press, 1978.
- ⁶ Corrigan *et. al.*, p. 29, citing Marx's *Civil War in France*.
- ⁷ See for example Stalin's uncritical use of Engels in his *Dialectical and Historical Materialism* (1983). Lenin stated of Engels' *Anti-Duhring* that it was one of the best expositions of Marxism. See Corrigan, *et. al.* p. 167.
- ⁸ These categories were the ones which Marx sought to abolish, and they have become institutionalized as "socialist forms" in the Soviet Union, China, Vietnam etc. Corrigan *et. al.* would have it that Maoism has resolved the contradictions inherent in Bolshevism. I do not share this view and see much greater continuity than change.

- ⁹ See Jiradi Tingsabadh, "Women, Labor & Family Life. An Approach to Analyzing the Oppression of Women", *Journal of Political Economy* (Bangkok), Vol. 1, No. 3 (1981) Jiradi recognizes the gap in Marx's writing, and the fact that gender relations are largely ignored.
- ¹⁰ I use the term *earlier* rather than *early* advisedly. The idea that Marx's work divides in two—between the 'humanistic' early work and the later 'scientific' work—is a dogmatic insistence of orthodox Marxism which I completely reject. For an elaboration see, e. g. Colletti's Introduction to *Karl Marx, Early Writings* (Penguin or Random House). Most of the writers cited in footnote 4 above see continuity in Marx and reject the fact/value distinction outright, and thus all notions of science" independent of humanistic values.
- ¹¹ The *1844 Manuscripts* were not published until the 1930's and are extremely important documents in every respect; *The German Ideology* was written, with Engels, in 1846 and the *Theses on Feuerbach* in 1845. See Colletti's Introduction, *op. cit.* for a discussion of continuity, see also B. Ollman's *Alienation*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- ¹² In the last few years feminists have begun a systematic analysis of the historic origins of the sexual division of labor, using a materialist analysis. See the very useful survey of some of this work in Jiradi *op. cit.* A summary and critique of the state of knowledge in feminist theory can be found in Michele Barrett, *Woman's Oppression Today*, London: New Left Books, 1979.
- ¹³ There was a long debate concerning the nature of housework in the literature in the 1970's (in England & the U. S.). Sheila Rowbotham in *Woman's Consciousness, Man's World* (London: Penguin Books, 1974.) maintains the view that housework is *outside* of capitalist production (and thus produces only use value). I side with Mariarosa Dalla Costa and Sel James, *The Power of Women and the Subversion of the Community*" (New York: Falling Wall, 1981.) in seeing housework as the production of exchange values in the form of labor power which works for capital. This issue has important consequences for the way in which womens' political struggles are to be understood. The Dalla Costa position sees the struggle against housework as clearly part of the class struggle.
- ¹⁴ These categories also reveal class struggle as inherent within them. See Harry Cleaver, *Reading Capital Politically*, University of Texas, 1978.
- ¹⁵ Paper given at the Siam Society, cited in *Bangkok Post*, July 13, 1982, p. 11.

Mass Movements and Democratisation: The Role of the Farmer's Movement in Thailand, 1973-1976*

Kanoksak Kaewthep

Introduction :

Thailand is above all an agricultural country. More than 75% of the total population reside in rural areas, and engage mainly in the cultivation of rice and other related activities. Rice is the staple food of the country and also the major export commodity. In spite of the importance of peasants who grow rice, they were always overlooked and neglected. Moreover, there was few studies concerning the Thai peasants politics. One myth prevailing throughout the history of Thailand, at least until the October 1973 incidence, was "the happy peasant." As one well known Thai proverb puts it: in water, there is fish, in the field, there is rice. (1)

After the second World War, Thailand assumes increasing strategic importance to American counter-revolutionary operations in continental Asia. This development began in the early 1950s. To quote one example from Lauriston Sharp, the Chairman of the Cornell-Thailand Project, he writes :

"For the first time in our history southern Asia has become a major focus of American political interest. We must now formulate new policies toward this region seeking to avoid mistakes made in China. American ignorance of the countries of southern Asia is abysmal; yet out of this ignorance, action programs are being formulated.

For the sake of security, it is said, arms and other military aid should be given to anti-Communist governments in southern Asia: and such aid is being given. Again, it is argued that what is most needed is material and technological aid for economic development, on the theory that economic improvement will help close the door to Communism among Asia's masses." (2)

When the state launched the Economic and Social Development Plans at the beginning of the 1960s, the main emphasis of the first two Plans on rural development strategies were the construction of basic infrastructure (for example, highways,

* A paper presented at the UNU-ARENA Workshop on 'Alternative Development Perspectives in Asia', Bali, Indonesia, March 11-15, 1986.

irrigation facilities and power systems). Of course, such an emphasis was not only a means to attain national security, but also to generate capitalist development in the countryside.

After more than a decade of attempts at rural development the agricultural sector is in a time of unprecedented crisis. For the majority of the peasantry the crisis represents an immediate struggle for material survival and experience in day-to-day confrontation with an array of agents and structures of exploitation and repression from landlords, officials and village elites. In other words, poverty, indebtedness, low productivity, and malnutrition are still among the major problems facing Thai peasants everyday. The penetration of a world market economy tends to wear away the practice of traditional cooperative agriculture. This altered patterns of labor brought to the disadvantage of most peasants. Also commercialization and technology, imposed on the village by the state policy, undermined the moral basis of a peasant society. The majority of peasants see the accumulation of great wealth as a sign of selfishness, not success. To sum up, the rural development strategies of the Thai state has siphoned off village capital, narrowed peasant economic choices, and contributed to discontent.

However, in the military dictatorship ruled by Sarit and his clique—Thanom, Prapass, the peasants had no choice in expressing their discontent except joining an armed struggle with the Communist Party of Thailand. They had waited until after the political upheaval in October 14, 1973 that the political atmosphere allowed them to organize independently.

The objective of the paper is, then, an attempt to analyse a political conjuncture of rural masses in which it had developed in Thailand during the period of 1973–1976. During this period the Farmers' Federation of Thailand (which will be called shortly the FFT) was formed. This is the first time in Thai history that peasants ever formally organized on a national non-governmental level. A study of the political economy of Thai peasantry during 1973–1967 can provide a ground work for a theoretical debate which will stipulate new avenues for future work and also give new direction of an approach toward Thai peasant society with more interpretative power. The author believes that an understanding of the political economy of Thai peasantry of this specific period would contribute to a wider knowledges of modern Thai history.

1. The Historical Background of the Emergence of the FFT

In order to understand what changes have been occurring in the rural areas during 1973–1976 such that a peasantry* which was formerly passive, was now becoming active, the analysis of structural transformations in terms of socio-economic as well as political of the country in the past and also in the contemporary periods was necessary for illustrating and explaining these changes.

1.1 The evolution of Thai social formation during 1855-1957

The traditional Thai society was fundamentally self-sufficient agricultural society in which rice was the principle crop. Theoretically speaking, though all land was the property of the king, custom and tradition of several centuries had given the so-called "phrai" (serf) the right to take as much land as he and his family could cultivate, an amount which usually did not exceed 25 rai. With abundant land and manpower scarce, "phrai" became an important means of production. As G. Rosen put it, "All through Thai history the Thai were extremely conscious of the necessity for possessing large amounts of manpower. Possession and control of manpower were vital to the survival of the society." (3) Besides the surplus produced by the peasants supported their masters who, as well as being members of the ruling class, were also officials of the king's bureaucracy. (4)

The Treaty negotiated by Sir John Bowring of United Kingdom in 1855 and other western countries marked the beginning of internal changes with the Thai economy. The result of this structural change were three fold: First, the decline of subsistence production and the consequent monocultural development of rice production; Second, the expansion of the money economy; and Third, an increase in demand for land for the production of rice. (5)

The emergence of dependent commodity production in 1855 led to the change in social relation of production which in this case was the abolition of "phrai" (serfdom) (1905) and slavery (1874). (6) Since the 'Sakdina' system was seen as the main obstacle to the increase in rice production. Of course, this necessary change was the convergence of interests between the colonial powers on one side, and the king of Siam on the other side. (7)

In complementary to the abolition of labour control system the Land Title Deed Act 1909 was introduced. It was designed to encourage the newly independent rural cultivators to clear up the still abundant virgin land and thereby to increase rice production. (8) This important legal change was the introduction of a modern system of title-deeds, through the European concept of ownership. By the endorsement of the title-deeds, right to land was clearly demonstrated. (9) However, from an economic point of view, the legislative process involved in the introduction of a system of title-deeds brought about not only the dissolution of land management based on the traditional status relationship such as *corvée* labour and slavery, but also corresponded to the formation period of a modern landlordism which existed solely for the purpose of collecting rent.

Therefore, these two important structural changes did not lead to change in the mode of production. With limited institutional reform executed by the 'Sakdina' class, peasants were still bound to the Sakdina class who continued to control farm land.

The increasing trend in concentration of land and the rise of farm tenancy had continued toward 1932. However, there is a lack of evidence to indicate to what extent this landlordism, formed under the conditions of landlord-tenant farming outlined above developed. But we can estimate from the report of a rural survey on farm household economy conducted in 1930 by Carle C. Zimmerman. His report was that, in central Thailand an average of 36% of total farm household were tenants. (10) If we limit the central Thai region to the narrow delta, the percentage becomes even higher. Actually, in the region around Bangkok, which has good transportation facilities, tenancy is extremely high, and within Thanyaburi tenancy rate reaches 94%. (11) This tenancy in Thai agrarian conditions had detrimental impact on farm productivity. Since it made impossible for peasants to accumulate capital and to adopt new technology. This fact was well confirmed by J. Ingram's report on this matter. To quote him, "All observers agreed that there had been no significant changes in farming techniques in Thailand during 1850-1950." (12)

It should be noted that during the reign of King Rama V there were bureaucratic reforms undertaken to provide an administrative apparatus to manage the rice surplus economy and to unify control over its wealth for the ruling group. (13) And it was the new bureaucrats in collaboration with some old officials who provided an impetus to a bloodless coup against the absolute monarchy in 1932. However, the revolution of 1932, while effectively depriving the royalty of its centrality in the process of politics, did not in effect bring about a revolution in the modern political sense. This was because the People's Party failed to consider the realities of power, i.e. the historical and traditional position of the monarchy as a legitimizing institution, and also underestimated the destructive force of antimodernist elements. Thus Pridi's economic plan met with strong opposition from the monarch, royalists and land propertied elements within the old power bloc. We had to wait until after the Second World War for real change to take place in the economy and social structure of Thailand.

*1.2 The Politics of "Modernization" under Field Marshall Sarit Thanarat and its Impact on Agricultural Sector, 1961-1973.***

With support from external power, Sarit staged a coup d'état against Phibun's regime in September 1957. This time, not only was the Constitution abolished and political parties banned, but also began the long years of rule by martial law and revolutionary decrees. All opposition groups were clamped down and all democratic facades done away with. Instead, absolute power given to the Prime Minister was institutionalized and legalized in order to forestall or suppress any acts subverting, disturbing or threatening public order. (14)

And it was under this important political change that brought the country into world capitalist system. In order to rationalize capitalist development there was created, in the year 1959-63, a battery of new agencies of government including: the Budget Bureau, Board of Investment, National Economic Development Board, Ministry of National Development and Industrial Finance Corporation. In 1961 the the First five years national development plan was inaugurated. (15)

Regarding the people in general, Sarit, felt that, at least for the time being, they should remain agrarian in outlook and condition, leaving the government to look after their national needs. That is to say that the revolutionary government alone should plot and direct the course of "modernization." Sarit's various slogans which were constantly appearing over the radio, on television and on large billboards stressed his idea that progress modernization could only come to a stable three-tiered society; progress and modernization were expressed in terms of "having enough to eat, a place to live, and work to do." These slogans invariably involved the theme of "running water, bright lights, good roads and regular jobs." (16)

In order to fulfill "national development" and "national integration," Sarit and his regime turned to Monarchy and Buddhism which were two important traditional institutions that would enhance the achievement of his political aims. (17)

In spite of the fact that the efforts for wholesale development programme called Accelerated Rural Development (ARD) to ameliorate the living conditions of peasants, these programmes, in fact, were to maintain stability in certain regions "sensitive" and to facilitate expansion of capitalism into rural areas. These programmes are part of the government's strategy to gain loyalty from villagers as well as counter-insurgency. (18)

The scope of these efforts was unprecedented as the insurgency grew in strength year by year. In Peter Bell's words, the peasants literally "refused development." As we can see that in 1960 six provinces in Thailand had been termed 'sensitive' to insurgency, while by 1969 the number had risen to 34, encompassing almost half of the entire country. (19) Concomitant social disorders and symptoms of poverty would also support this fact. As in 1969, 20% of the rural working population was reported to be working fewer than 10 hours per week, while over 40% worked more than 60 hours per week. The official unemployment figure of 6% undoubtedly underrepresents the scale and nature of the problem. Thailand has also one of the highest homicide rates in the world; there is prostitution on a massive scale; there are reckoned to be over 400,000 hard drug addicts; in 1973 alone, 55,000 children under the age of five died of malnutrition. (20)

Though the government also initiated the so-called "Green Revolution" for rural cultivators, this project seems to widen the gap between rich and poor peasants.

This is in accordant with general observations, as Michael Harrington put it, "Better seeds are...no substitute for reform. Given the fact that the Green Revolution seeds require considerable inputs of water, fertilizers and other factors which are also energy intensive, only a small group of the relatively well-to-do farmers will be able to benefit. The landless peasants, or the families scratching a subsistence living out of a tiny plot, will be unaffected. So, one consequence of this revolutionary development will be an increase in inequality." (21)

1.3 October 14, 1973 Student's Uprising and the End of Military Dictatorship

Since the story of the October 1973 uprising had been told in details in a number of essays and articles, the purpose of this section is to analyse the event's background in terms of conjuncture. Generally speaking, there were three main developments, the rhythms of which had been developing over times: namely the country's economic crisis, the crisis of the military regime and the emergence and growth of popular movements, particularly those of the students and intellectuals, set into motion by the above crises.

Firstly, the economic crisis. As a result of the 1970 world recession, world-wide inflation started to gain its momentum in 1972. This world capitalist crisis affected the Thai economy badly. The rate of inflation in the Thai economy in 1972-73 was as high as 19% (22).

Although, drought in 1972-73 led inevitably to crop failure, the export of Thai rice still continued to increase due to its high price in world market. The over-export of rice brought the domestic rice price to rise. The shortage of domestic supply contributed to greater inflation. High domestic price of rice was also stimulated by hoarding for profit speculation. This situation added to food shortage which affected the urban population severely, as one famous Thai scholar recorded that, "... Between 1972-73, were the first year of rice crisis. It was the first time in history of Thailand that the people had to line up for rice purchase...". (28) In the mean time, the government faced with an even more serious fiscal crisis, i.e. the government's deficit budgeting. As in 1971, total government expenditures were 28, 823.1 million baht, while total revenues were only 21,532.4 million baht, which meant a deficit of 7,590.7 million baht. (24) These economic factor rapidly led to serious political crisis of the regime.

Secondly, the crisis of the regime. Economic crises spread out with strong discontent throughout the population, the position of the regime would remain stable if no political crisis developed internally. The regime would inevitably fall once it was not able to resolve its internal crisis. This was essentially true in the case of Thailand. In the decades following the coup d'état of 1932 the control of the bureaucracy was institutionalized whereas the military elite has predominated. Despite some internal problems and various scandals involving official corruption, Sarit's regime seemed to enjoy considerable success in achieving its goals of "political stability"

and "national development". But after Sarit's death, the problems of the government increased. Since under the new Thanom-Prapass regime, the problems which had developed in the late 1960s not only continued, but also accelerated. Dissatisfaction with Thanom and especially with Prapass increased, and was exacerbated by rapid rise to power of Narong-Thanom's son and son-in-law of Prapass. At the same time, international situation was changing rapidly. The contradiction within the ruling classes came to the fore in the late sixties in the face of US cut-backs and the economic slumps. (25)

Thirdly, the emergence and growth of student movement. During the late 1960s and early 1970s, rising dissatisfaction with the established government was closely related with the emergence, for the first time in Thai history, of an active student movement. After the establishment of the National Student Centre of Thailand (NSCT) in 1969, and following the rise of Thirayuth Boonmee to a prime leadership role in August 1972, the NSCT grew rapidly in size and organizational strength. In the context of this long-term development of student activism, it came as no great surprise when, in early October 1973, a group of dissident leaders including Thirayuth and a number of other involved in the student movement began a high protest.

These economic and social problems coupled with the emergence of student movement in addition to the crisis of the regime ended the last long fifteen years of dictatorship rule in October 1973. The overall political and economic situation, international as well as well as national, provided a potentially explosive context for a reaction against established authority. The conjuncture of October 1973 added up to an organic crisis, a total crisis of the society in the terms of A. Gramsci's analysis. He writes: "at a certain point in their historical lives, social classes becomes detached from their traditional parties. In other words the traditional parties in that particular organizational form, with the particular men who constitute, represent and lead them, are no longer recognized by their class (or fraction of a class) as its expression. When such crises occur, the immediate situation becomes delicate and dangerous, because the field is open to violent solutions, for the activities of unknown forces, represented by charismatic men of destiny.

These situations of conflict reverberate out from the terrain of the parties... throughout the state organism, reinforcing the relative power of the bureaucracy (civil and military)... How are they created in the first place? In every country the process is different although the content is the same. And the content is the crisis of the ruling class's hegemony, which occurs because the ruling class has failed in some major political undertaking..., or because huge masses (especially peasants and petit bourgeois intellectuals) have passed suddenly from a state of political passivity to a certain activity and put forward demands which taken together, albeit not organically formulated add up to a revolution." (26)

2. Class Conflicts in Thai Agrarian Society

This section will give a brief sketch of Thai peasants' reaction to the above mentioned structural transformations. The author aims at providing some divers forms of class conflicts in agrarian society before and after October 1973.

2.1 Peasants' reaction to the state in Thai history : from individual protest to collective protests.

Though economic life of Thai peasants had been tied to 'Sakdina' system and controlled by religious ideology, this fact cannot prevent peasants from social protests. Individually, there were at least three types of peasants' reaction to the control and exploitation of the state: firstly, they fled into the jungle; secondly, they redeemed themselves to be slaves; and thirdly, they became ordained as Buddhist monks. Of course, these protests were likely to escape from the problems than to destroy the root of the problems. However, it signified the refutation from the process of reproduction on the part of peasants. (27)

Except these three-fold individual outlet, there were also collective protests in the forms of "peasant revolts". Certainly the account of Thai peasant revolts was not as rich as compared to either China or Vietnam. However, since October 1973, one important effect on Thai scholars was that there was interest in searching and studying Thai peasant revolts from Ayuddhya period up to Rattanakosin. Within limited space as well as these revolts being discussed elsewhere, the paper just mentioned major peasant rebellions in Thai history. (28) These were as followed:

- 1561 The Yan Pichian Revolt
- 1694 The Thammatien Revolt
- 1699 The Bun Kwang Revolt
- 1791 The Chiang Kaew Revolt
- 1820 The Sakiatngong Revolt
- 1889 The Chiang Mai Revolt
- 1895 The Sam Bok Revolt
- 1902 The Phrae Rebellion
- 1902 The 'Holy Men' Revolt in Isan
- 1909-11 The 'Holy Men' Revolt in the South
- 1924 The Nong Makkaew Revolt
- 1936 The Molam Noi Chada Revolt
- 1959 The Sila Wongsin Revolt

It is worth noting that the rebellions around the turn of the Twentieth Century, namely the Chiang Mai Revolt (29), the Sam Bok Revolt (30), the Phrae Rebellion (31), the 'Holy Men' Revolt in Isan (32) and the 'Holy Men' Revolt in

The South (33), were reactions against the process of integration and extension of central power of Bangkok over the outer territories. It was the penetration of the central state and capitalism that conditioned the process of action and consciousness of the local people. Since these developments generated and reinforced a number of contradictions in the economic, political and ideological spheres that gave rise to a number of notable movements of collective protest in the outer areas while there was absence of similar events in the central area.

2.2 The Communist Party of Thailand and the Peasant. (34)

It should be noted that another important form of contemporary rural collective protest against the Thai state is the revolutionary movement of the CPT. Since the rural mass is the most crucial basis for the movement.

The history of the CPT is still obscure. Around 1927, a Marxist group first began political work among workers, the poor and students. Later, in 1930, the Communist Party of Siam was founded. But it was severely suppressed by the regime soon after its formation. Significantly, from the days of their earliest efforts in Thailand, the communists apparently concentrated on the Chinese and, to a lesser extent, the Vietnamese minorities. In fact, the party functioned like a relay for action in neighbouring countries rather than intervened in political reality of Thailand. This brought a weak foundation.

On December 1, 1942, the National Congress began its meeting, adopted the party programme and party constitution, and elected the leading organs at the national level. Sarit staged a coup d'état against the Phibun government on September 16, 1957 and another coup to usurp complete power on October 20, 1958. The coup brought the country again under dictatorship. Martial law was declared, the constitution was abolished, the National Assembly was dissolved, newspapers were closed down and all mass-based progressive organizations were banned. All mass movements were prohibited and a large number of patriotic and democratic-minded were arrested in the cities and rural areas. Further, the Sarit regime employed 'Article 17' of the constitution to murder a number of people. These experiences definitively convinced the party that the only path to be taken for the liberation of the nation and the people was through armed struggle, using the countryside to encircle the cities. and the main force of the revolution must be the peasantry.

Eventually, on August 7, 1965, the first gun was fired in Ban Nabua, tambon Renoo, That Phanom district, Nakorn Phanom province. It was then that the revolutionary war of the Thai people began.

But far more important were the socio-economic changes which had taken place in the countryside since the early 1960s. As mentioned already a number of "national development" programmes to strengthen the administration and integrate

hitherto isolated villages had a new fuel to the tensions between the state and the peasantry. Under the conjuncture, the peasantry will be forced to choose between the revolutionary army and the Bangkok regime, or in another word between social change and social preservation.

To obtain the villagers' support the Communist cadres approached them in several ways. Armed propaganda teams, operating out of the jungle, were frequently used. Its primary aim was to politicize villagers and finally creating a party nucleus in the village. (35)

The most two important texts used by the party's cadres as a guide line are 'How We Can Be Revolutionaries' and 'How to work among the Peasants'.. However, it was a pity that we know very little about these things. Thus, it is much more difficult to evaluate the effectiveness of mass political education given by the CPT.

2.3 Peasants' complaints : The last form of peasants' reaction in contemporary politics to the state.

Though the CPT had expanded into the whole country particularly after the first broken fire in 1965, it seemed likely that there was no peasant movement in the sense of mass movement at all. Various local peasant associations organized by the CPT (36) limited their activities only in the party's line, i.e. armed struggle. It was probably that the CPT had little experience in working with the popular front. Moreover, from the concrete situation that the Thai people had never experienced in political struggle particularly in violent form since after 1932 continuous political in-fighting always occurred within the ruling group, which resulted in frequent transfer of power from one to another by way of coup d'état. These situations brought the country under military rule. In addition, U.S. imperialist's indirect control over Thailand was not very obvious to the people. In consequence, it was not possible for people's political class consciousness to develop. Because there was no viable political environment under which people could gain their political experiences. Then, there was no peasant organization movement at all in Thailand during the 1950s. (37) However Thai peasants did not live quietly. From time to time, they came to complain for the aid of government as we will see later on.

It should be remembered that one of the most crucial problems in rural society of Thailand after the 1850s was land problem. Despite their growing seriousness, land problem did not receive any attention from the ruling elite until after 1932. Unfortunately, Pridi's Economic Plan was strongly opposed by many conservative politicians and by those with vast interests in the existing system. A reform of the land system was therefore completely ruled out. It was after the Second World War that the peasants demanded solution to problems of land tenure, rents and interest

rates. For example, in 1949 under Phibun's regime, peasants from two provinces near Bangkok namely Nakornprathom and Samutprakarn made collective petitions for having lost their land to grand proprietors in that region. In 1950, Phibun's government promulgated a Decree for controlling rents within 22 provinces in Central Plain. Unfortunately, this act was a 'dead letter'. Ceiling of the Size of Land Holding. This decree was abolished in 1960 under Sarit's regime since it would obstruct economic development of the country. (38) In the 1960s, peasant petition cases occurred from time to time. For example, a land ownership dispute over Thungsarn Self Help Settlement in 1967-68. Peasant tries several times to petition higher echelons in the government bureaucracy to correct the situation. But their demands were consistently ignored. The peasants, therefore, turned to what they saw as their last resort, the King, who they thought could pressure government officials into some concrete action. It was in 1970 when they asked for and were granted an audience with the King, who gave them permission to return to their formerly cultivated land in Thungsarn. (39) And it was in 1971 that the idea of land reform was reviewed for discussion at the national decision making level as peasant discontent and complaints about land, especially in the north central region was growing, in the hope of using it to preserve the government in power. (40) However the Thanom-Prapass regime did not survive long enough to carry out its pledges, as it was overthrown in the events of October 1973.

To sum up, the political situation during the time when peasants by thousands in the north and central plain were becoming bankrupt was quite peculiar. No government had seriously pursued any strategy for land reform. If they had it each time they failed to survive. (41)

3. Modern Thai Peasant Movement : The Farmers' Federation of Thailand 1973-1976.

3.1 *The Events*

Though many analyses showed that the event of October 14, 1973 had not been effective in eliminating the tyrannical power and had not touched the fundamental social structure (42), it had at least one significant meaning on Thai political history. The event, for the first time pointed out that the time for people to make their own destination has begun. The most crucial impact of this event was that it was against a myth that Thai government had been chased by "Pounoi" while "Pouyai" had to leave the country. Consequently, the politics on the privilege class became that of the masses. (44) On the part of the peasants themselves, many peasants--the most intelligent one--became aware of the degree to which the political situation had changed for them. With good experience of students' fighting in October 14 and their committed support as rural allies as well as their accumulated grievances neglected for years, several protests and demonstrations organized by peasants on their

behalf began to take place during this period. The immediate problems needs and grievances of the peasants such as :rent, mortgages, interest, landlessness, and so on became important means for mobilizing the rural mass. It was the students who took the peasants to Thai national political scene. These incident started from March 1974.

Some important protests and demonstrations by peasants which took place in Bangkok during March–November 1974 were as follows. (45)

March 1, 1974

– peasants from several provinces in the central plain with support from NSCT led by Chai Wangtaku staged their first large-scale nation-wide protest demanding for higher paddy price, at least 3,000 baht per kwien.

May, 1974

– hundreds of peasants petitioned to the Sanya government to help them on debt's problems and land they formerly owned but had been confiscated by land owners or money lenders because of default on loans. This pressure forced the regime to hand these problems to the "Farmers' Debt Investigation Committee" (FDIC) with an attempt to reduce the growing tension. This comittee sent its members to the provinces in which peasants had made urgent requests or had filed petition. These provinces were Nakornsawan, Pichit, Pitsanulok, Petchabun, Kamphaengpet, and Anghong.

June, 1974

– About ten thousand peasants with support from the NSCT got together at Sanam Luang and submitted a six point demand to the prime minister. Several activist groups announced their formal support of the peasants demand. This time the peasants staged a week-long sit-in demonstration.

August 9, 1974

– Representatives of peasants from 7 provinces in the central plain and the north organized themselves again at Sanam Luang and charged that the government had not been sincere in the efforts to help the peasants. The peasant leader threatened that this was their last time to come to Bangkok for help. If there were no help, they would burn their government identification cards and set up their own liberated areas in the countryside.

November, 1974

– This sit-in demonstration of the peasants at Sanam Luang and Thammasat University lasted seventeen days. This time the peasants and students were able to rally support from 2,000 people, including some members of the Young Buddhist Monks group of Thailand. It should be noted that this was the first time that monks had ever joined openly in a political demonstration. In the same period, peasants in

the north got together at Chiangmai to support the Bangkok's demonstration. It was important to note that there were 2,200 strong and included participants from all over the country. And this rally resulted finally in the creation of the Farmers' Federation of Thailand on November 19, 1974, with the objectives at initial stage as follows :

1. To protect the peasants' interests ;
2. To mitigate the peasants troubles and hardships ;
3. To educate the peasants to understand the Land Rent Control Act.

Under the popular pressure the government agreed to accept the peasant demand. And the National Assembly passed "The Land Rent Control Act 1974" on December 14, 1974 and the "Land Reform Bill" on January 17, 1975.

It was in this "liberal" atmosphere that the peasantry who had hiterto been a weak and uninfluential majority organized themselves, and began to make demands on the government to alleviate their long-drawn hardships. As more pressure was exerted by the peasants, so more measure were announced by the government.

Ultimately, series of peasants demonstrations ended with the establishment of their own organization--the FFT. After having the victory in November 1974 till the beginning of 1975, there were no peasants' demonstration at Bangkok. During this time, the most important activity of the FFT was to inform mass peasants about the content of the new law on rent and organized those peasants for immediate application of that legal right. Since district officers and village headmen had failed to inform them. The movement grew rapidly, especially in the North in which the rent problem was most crucial. At the same time, the FFT had set up coordinating committee at provincial level aimed at recruiting and politicizing peasants in every provinces. The duty of the committees were :

1. To help peasants solving their problems.
2. To collect data and information concerning peasants' grievances and to submit them to the government to solve.

The FFT also issued their own magazine called, *Thai Peasants* (Chaona Thai)

It should be noted that the concrete action of the FFT members and leaders in enforcing the new land rent act made the organization well respect by the peasants as their representatives to protect their interest. This also made the network of the FFT expanded rapidly. In terms of membership,^{***} it was estimated that by mid-1975, 100,000 farm families had joined the FFT in Chiangmai alone. For all the country there were about 1,500,000 farm families. The above figure of the success of the FFT was not exaggerated if we looked at the fact that most of the peasants in the North of Thailand where the FFT was quite active had great tenant problems with the standard of "sharing half the produce with landlords" and serious landlessness.

Of course, the FFT's activity as a real protector of the peasants' benefits, in informing them about the new rent law and in demanding the enforcement according to the law, were obstacles to the exploitation of local landlords and capitalists. This time, the conflict between the peasants and the FFT on one side and landlords, capitalist and local officials, who joined hand in hand to protect their interests, on the other side became severe. The disputes between tenants' and landlords were brought to court. Assassination of peasants' leaders began brutally by various right-wing groups: "The Village Scouts", "The Krating Daeng", "The Nawaphol". These assassinations were also caused by the FFT involvement in Kukrit Pramoj's tambon development fund scheme' by denouncing corrupt officials for misappropriating this fund. (46) From March, 1974 to August 1975, there were about 32 assassinations including those injured. This included the FFT's active leaders. Most of the killings were in the north where the FFT gaining strength. These murders seemed to have been part of the organized plan of political intimidation. (47) Therefore, no arrests of suspects were made except in the case of one of the two hired killers of Intra Sribunrueng, but not their instigator. (48) However, this assassination struck a fatal blow to the FFT's activities and capabilities. The organization ceased growing, and rapidly dwindled as an important element on the political scene. This experience made some active leaders of the FFT joined armed struggle with the CPT soon after the bloody coup d'état of October 6, 1976. (49)

Conclusion

It can be said without exaggeration that the so-called scientific researches on Thai peasant society began during the early 1950s after the Second World War by American scholars which was known very well as "The Cornell-Thailand Project", it is worth noting here that the contribution of John F. Embree whose famous article entitled "Thailand—A loosely Structured Social System" (1950) had profoundly influenced many students of Thai society. The concept of "loosely structure" portrayed the Thai as a rather easy-going, unconcerned, apolitical individual who is not restricted by particular social response. (50) Also such a notion leads quite easily to the suggestion that classes do not exist in Thailand. (51) Pursuing this line of argument, the history of Thailand has always been considered a non-conflictual history. That is to say the society without tensions. In the words of an American scholar "...there has been an absence of peasant revolts in Thai history..." (52) Another confirmed this statement, by put it thus "...there is no evidence of the kind of social unrest which would indicate class conflict..." (53) Then, it can be said without doubt that the concept of "loosely structure" of Thai society was going well along with the old myth of the society mentioned earlier, i.e. "the happy peasant". David A. Wilson concluded that, "the Thai peasantry must be considered a fundamentally conservative element in Thai society". (54)

Therefore, we can conclude that social sciences researches on Thai peasantry by American scholars is one form of ideological practices. As a result, only a few works had been carried out on the subject of politicization or political socialization of Thai peasantry. However, it can be said without exaggeration that the ideological practice of the "loosely structure" of Thai society was destroyed by the social fact after the important political event of October 1973. Since within the course of conflict, the Thai peasantry creates its own nationwide organization (FFT), works out its own ideology, aims and symbols and produces leaders from within.

In order to keep thing in the track, the Thai state, then, had to use another apparatus, instead of the ideological one, i.e. the repressive apparatus. Hence, it was not surprising why a large number of peasant leaders as well as some student activists and intellectuals were killed cruelly. So the autonomously organized group such as the FFT could not live any more. This was so since interest groups in Thai society usually flourish as appendages to the ruling group, and are allowed to grow as long as they are not imagined by the ruling group to pose a direct challenge to itself. Under such domination, interest groups would then become depoliticized and demobilized. (55) The FFT was an exceptional case. (56)

Although the FFT had short life and gained very little in terms of material benefits during the course of the struggle, it had made a significant ideological change by rejecting the old 'dominant' ideology and developing the new ones. Nevertheless, the FFT composed of competent and conscious characters. Its competence came from the fact that the FFT was the junction between a progressive theory from the student sectors and material force of the peasants. On the other hand, since the FFT was the only authentic peasant organization, i.e. the organization created by, run by, and worked for the benefits of peasant class. So it was the expression of peasant consciousness. It is hoped that this invaluable experience will be worthy of consideration to the peasant themselves as well as to those who want to work with the peasants.

Postscript: 1976-1985

1. The 1976 bloody coup, with the associated violence, led hundreds of student, worker and peasant leaders as well as supporters to the jungle--into the arms of the CPT movement--in order to escape repression. But the Thanin Kraivichien government had lasted only one year. Since on October 20, 1977, Thanin was ousted in a bloodless coup by the same group of generals who had staged the 1976 coup.

Kriangsak Chamanan, in contrast with Thanin, who became Prime Minister began to relax tensions within the society. As he called for the resumption to competitive politics, the easing of press censorship, general elections in 1978 to pave the way for the transfer of power to civilian government. And the most dramatic action

was Kriangsak's granting amnesty in September 1978 to the "Bangkok 16" arrested in October 1976 along with some 3,000 other on charges of communist subversion and less majesty. This included students, intellectuals and other involved in the events of October 6, 1976, who had gone to jungle. In response, also coupled with the conflict between the CPT and the students (57) on the issue of Vietnam's invasion into Democratic Kampuchea in December 1978, a number of student leaders and intellectuals decided to return to Bangkok. It was under liberal policies of the Kriangsak government that gave chance to the growth of non-governmental development movement in Thailand (58) in order to participate with a more or less "semi-democratic" of Thai style.

2. On the economic side, it was noticed that after October 6, 1976, the Thanin government made a great show of backing land reform. As Thanin announced that his government had carried out land reform on one million rai of land and that thousands of peasants will have benefited from the program. Also, Kriangsak announced at the end of 1978 his intention to make 1979 the "Year of the Farmer". This step was seen as necessary to ensure the allegiance of farmers toward the government and deny opposition politicians as well as communist cadres a potentially inflammable issue that might have adverse consequences for internal stability.

However, government policy toward the countryside seemed to be more lip-service, for instance, a land reform policy in particular. Since the establishment of the Agricultural Land Reform Office in 1975 through 1980, according to government sources, some 600,000 rai or about 10% of a total land reform program (within such period) consisting mostly of public land had been carried through the final stage. And this benefited only 18,000 farm households or about 1.2% of total tenants which is around 1.5 million household. (59) What is worse, in the "Year of the Farmer", Chamras Muangyam, President of the FFT, who was arrested after October 6, 1976, for six months, was shot on the night of July 21, 1979, at his house, Rayong.

Under severe economic and political pressure Kriangsak resigned from his post at the end of February 1980. From March 1980 on, the country is under the direction of Prime Minister Prem Tinsulanon. A new government which in effect was a coalition of political, military, and business leaders drawn from the country's major political groupings had been set up. During this period up to the present, peasants voiced out their grievance through their representatives in the Parliament. It should also be noted that during the final quarter of 1985, there was a fierce debate both in the cabinet and in newspapers between Kosol Krairuek, Ministry of Commerce, from Social Action Party who supported the guarantee of paddy price at least 3,000 baht per kwien and Veeraphong Ramangkul, an economic adviser of the Prem government, and scholars from universities who supported the abolition of

rice premium. In final, Kosol, the politician, won. Nobody know whether farmers will have to "sell their paddy to the radio station" as it had happened under the Kukrit regime the years ago. It is very unlikely that the government will be able to interfere sufficiently in the market to be able to shore up falling prices, especially since the international prospects for rice has deteriorated this year. What is worse, this time the peasants have no organization of their own to defend their interest, but depend on officials who, for the most part, are very remotely concerned with villagers' problems.

อ่าน

เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยชาวนาร่วมสมัย

บทวิเคราะห์

สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย

โดย

กนกศักดิ์ แก้วเทพ

โครงการหนังสือเล่ม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ

30 บาท

Notes and References

1. Quoted from Sylvia Cattori et Jean Cattori *L'Enjeu Thailandais*. l'Harmattan, Paris, 1979 pp. 27-28.
2. Lauriston Sharp, "Peasants and Politics in Thailand", *Far Eastern Survey*, 19 : 15 (1950), p. 157.
- * For our purpose, the "peasantry" here defines as populations that are existentially involved in cultivation and make autonomous decisions regarding the processes of cultivation. The category is thus made to cover tenants and sharecroppers as well as owner-operators, as long as they are in a position to make the relevant decisions on how their crops are grown. See Eric Wolf, *Peasant Wars of the Twentieth Century*, Harper Torch Book edition New York, 1973, p. xiv.
3. George Rosen, *Peasant Society in a Changing Economy*, University of Illinois Press, Chicago, 1975, p. 131.
4. Akin Rabibhadana, "Clientship and Class Structure in the Early Bangkok Period", in William G. Skinner and Thomas A. Kirsch (eds.), *Change and Persistence in Thai Society*. Cornell University Press, Ithaca, 1975, p. 101.
5. See Kevin Hewison, "Class and State in Thailand : An Exploratory Analysis," mimeograph, 1979, p. 21.
6. See Chatthip Nartsupha and Suthy Prasartset (eds.), *The Political Economy of Siam 1851-1910*. The Social Science Association of Thailand, 1981, p. 40.
7. See details in Benedict Anderson, "Studies of the Thai State : the State of Thai Studies", in Elizer B. Ayal (ed.), *The Study of Thailand : Analysis of Knowledge, Approaches and Prospects in Anthropology, Art History, Economics, History, and Political Science*. Papers Series No. 54, Center for International Studies, Southeast Asia Program, Ohio University Press, 1978, pp. 193-247.
8. T. Tomosugi, "The Land System in Central Thailand", *The Developing Economies* (Tokyo), 7 : (1969). p. 291.
9. Ibid.
10. C. Zimmerman, *Siam, Rural Economic Survey, 1930-31* Bangkok Times Press, Bangkok 1931, p. 18.
11. Ibid., p. 25.
12. J.C. Ingram, *Economic Change in Thailand 1850-1970*. Stanford University Press, Stanford, 1971, p. 48. See also Zimmerman, op. cit., p. 311.
13. Peter Bell, "Cycles' of Class Struggle in Thailand", in Andrew Turton, et. al., *Thailand, Roots of Conflict*, Spokesman, London, 1978, p. 56.

- ** This section is largely drawn from Kanoksak Kaewthep, "Les transformations structurelles et les conflits de classes dans la société rurale Thaïlandaise d'après l'étude d'un cas : la Fédération de la Paysannerie Thaïlandaise (Farmees' Federation of Thailand-FFT) (1973-1976)", Thèse pour le Doctorat de 3ème Cycle, Université Paris 7, Paris 1984, pp. 87-113.
14. Saneh Chamarik, *Problems of Development in Thai Political Setting*, Thai Khadi Research Institute, Thammasat University, Bangkok, 1983, p. 5.
 15. Bell, op. cit., p. 61.
 16. Thak Chaloehtiarana, *Thailand ; The Politics of Despotic Paternalism*. Thammasat University Printing Press, Bangkok : 1979, p. 162 and ff. 92.
 17. See for example. Frank E. Reynolds, "Sacral Kingship and National Development : The Case of Thailand", in Bardwell L. Smith (ed.) *Religion and Legitimation of Power in Thailand, Laos and Burma*, ANIMA Books, PA, 1978, pp. 100-110. And Charles F. Keyes, "Buddhism and National Integration in Thailand" *The Journal of Asian Studies*, 30 : 3 (May 1971), pp. 551-567.
 18. Bell, op. cit., p. 64.
 19. See for example, Ibid. ; David Morell and Chai-anan Samudavanija, *Political Conflict in Thailand : Reform, Reaction, Revolution*, Oelgeschlager, Gunn & Hain, Publishing Inc., Massachusetts, 1981, p. 83.
 20. Andrew Turton, "The Current Situation in the Thai Countryside", in Turton, et. al., op. cit., pp. 107-8.
 21. Quoted from R.E. Roberts, and R.N. Kloss, *Social Movement : Between the Balcony and the Barricade*. The G. V. Mosby Company, St. Louis 1979, pp. 174-175.
 22. Pasuk Phongpaichit. *Economic and Social Transformation of Thailand, 1957-1976*, Chulalongkorn University Social Research Institute, Bangkok 1980 p. 78.
 23. Saneh Chamarik. "Thai Politics and the October Revolution", *The Review of Social Science*, 1 : 1 (1976), p. 21.
 24. Bank of Thailand, *Monthly Bulletin*, XVI : 1 (January 1976), p. 35.
 25. Bell, op. cit., p. 66.
 26. A. Gramsci, *Selected from the Prison Notebooks*, Edited and translated by Q. Hoare and G. Nowell Smith, Lawrence and Wishart, London 1971, p. 210.
 27. Anne Koch "Collective Protest Movements in Siam Between 1850 and 1930, The Significance of Ideology." Master of Development Studies Thesis, Institute of Social Studies, The Hague, 1981, pp. 228-229.
 28. See particularly, Chatthip Nartsupha, "The Ideology of Holy Men Revolts in North East Thailand"; and Shigeharu Tanabe, "Ideological Practice in Peasant Rebellions : Siam at the Turn of The Twentieth Century" in Andrew

- Turton and Shigeharu Tanabe (eds.), *History and Peasant Consciousness in South East Asia*, Senri Ethnological Studies, No. 13 (1984), pp. 111-134 and pp. 75-110, respectively.
29. For details, see Chusit Chuchat, "The Phaya Phap Rebellion; A Peasant Revolt in the Northern Region" (in Thai) *Social Sciences* (Chiangmai University), 3 : 2 (1979), pp. 24-34 ; Ansil Ramsay, "Modernization and Reactionary Rebellions in Northern Siam". *Journal of Asian Studies*, 38 : 2 (1979), pp. 283-297.
 30. See Chatthip, op. cit., 1984.
 31. See Ramsay, op. cit., 1979 ; Tej Bunnag, *The Rebellions in Ratanakosin Era 121*, (in Thai) Thai Watana Panich Press, Bangkok, 1981.
 32. See Tej, Ibid. : John Murdoch, "the 1901-1902 'Holy Man's' Rebellion", *Journal of the Siam Society*. 62 : (1974), pp. 42-62.
 33. See Somchote Ongsakul, "the 'Holy Man's' Revolt in the South" (in Thai) *Journal of History*. 7 : 1 (1982), pp. 42-62.
 34. See also Kanoksak Kaewthep, op. cit., pp. 220-243.
 35. See details in Kanok Wongtrangan. "*Communist Revolutionary Process : A Study of the Communist Party of Thailand*". Unpublished Ph.D. Dissertation, The Johns Hopkins University, 1981, pp. 387-388.
 36. Cattori et Cattori, op. cit., p. 167.
 37. Yu. G Alexandrov, "The Peasant Movements of Developing Countries in Asia and North Africa after the Second World War", in Henry A. Landsberger (ed.) *Rural Protest ; Peasant Movements and Social Change*, MacMillan, London, 1974, p. 360.
 38. See Sompop Manarungsan. *The Social Movement of Thai Society and Land Reform in 1980's*. Research paper, Institute of Social Studies, The Hague, The Netherlands, 1982.
 39. For details, see Ananya Bhuchongkul. "*Land Problems and the Nature of The Thai Bureaucratic Polity*". Unpublished M. A. Thesis. University of Kent, England, 1977, Chapter 2 and 3.
 40. A. Ramsay, "the Limits of Land Reform in Thailand", *The Journal of Developing Areas*, 16 : (January 1982), p. 174.
 41. Morell and Chai-anan, op. cit., p. 213.
 42. Bell, op. cit., p. 68.
 43. Morell and Chai-anan, op. cit., 213.
 44. Cattori et Cattori, op. cit., pp. 23-24, p. 79.
 45. For details of this account, see Turton, op. cit. : Morell and Chai-anan op. cit., pp. 205-234 ; Hans Luther, *Peasants and State in Contemporary Thailand*. Institut fur Asienjunde, Hamburg : 1978.

- *** The total number of the peasants who joined the FFT was unknown. According to Intha Sribunreung, a peasant leader in the North, 100,000 families in Chiangmai alone had joined the FFT. (See Turton, op. cit., 1978, p. 122.). While 1,500,000 as an estimate of the whole members of the FFT came from Chamras Muangyam, the latest FFT leader who was killed on July 21, 1979. (See *Tawan-oke Weekly*, 1 : 37 (August 8, 1979), p. 20).
46. See Ibid.
 47. Morell and Chai-anan, op. cit., p. 225.
 48. Turton, op. cit., p. 123.
 49. See Morell and Chai-anan, op. cit., pp. 228-229.
 50. See John F. Embree, "Thailand, A Loosely Structured Social System", in Hans-Dieter Evers (ed.), *Sociology of South East Asia : Readings on Social Change and Development*, Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1980, pp. 164-171.
 51. See for example, Wendall Blanchard, *Thailand : its people, its society, its culture*. New Haven H.R.A.F. Press, 1957, pp. 484-485, quoted in Cattori et Cattori, op. cit., p. 27.
 52. Carl A. Trocki, "Power and paradigms, Review Essay : Thailand". *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 13 : 2 (1981) p. 65.
 53. See Ibid., p. 92.
 54. David A. Wilson, "Thailand and Marxism", in Frank N. Trager (ed.), *Marxism in South-East Asia : A Study of Four Countries*. Stanford University press, U.S.A., 1960, p. 62.
 55. Saneh, op. cit., 1983, p. 9.
 56. In case of the FFT, we can say without exaggeration that its formation was challengeable to the 'Sakdina' ideology. Since in the past, one important element of the 'Sakdina' ideology is to prohibit 'a real' horizontal solidarity among other classes of people. In the same time, the vertical solidarity, which is a false solidarity has been encouraged. The relationship in the form of 'patron-client' which is a 'false' solidarity is a good example here. For further detailed analysis on this topic, see Kanjana Kaewthep, "Etude des "idéologies contre les pouvoirs" des paysans Thailandais au cours de la période 1973-1979". Thèse Pour le Doctorat de 3eme Cycle, Université Paris 7, Paris, 1984.
 57. For more details, see Morell and Chai-anan, op. cit., pp. 303-306.
 58. On this account, see particularly, Surichai Wun'Gaeo, "Non-Governmental development Movement in Thailand", mimeographed, 1985, and Sulak Sivaraksa, "The Growth of the Voluntary Sector in Thailand", A Talk London, May 1984.
 59. See Sompop Manarungsan, *Land reform : A truth or a dream?* (in Thai), Valee Press, Bangkok, 1982, p. 38.

Resistance and the Commoditization of Peasant Household Production : Everyday Choices Among Palm-Sugar Producers in Satingpra, Thailand*

Peter Vandergeest

INTRODUCTION

Framework

In this study I present an interpretation of a case in which contrary to the usual conception in the political economy literature, peasants initiated commodity relations as an act of resistance to local large landowners, by intensification of production which utilized factors not controlled by the landowners. The consequence of the initial intensification of commodity production was degradation and partial valorization of these formerly free factors of production, and the emergence of a new class of capital-owners who use their control over money capital to extract a surplus from the peasantry.

The transition in peasant household production from a subsistence orientation to incorporation into the capitalist world economy is a persistent theme in the study of peasant societies. In this paper I am concerned with why and how peasants begin to produce commodities, and the mechanisms by which this process occurs. Following a number of writers who have used the concepts of household production and simple commodity production to analyze commoditization in peasant societies [*Friedmann, 1980; Bernstein, 1979; Kahn, 1980, 1982, Chevalier, 1983; C. Smith,*

* I would like to thank Fredrick Buttel, Laura Reynolds, Nancy Peluso, Melanie DuPuis, and Johanna Looye for reviewing drafts of this paper, and Paul McLaughlin and Jill Belsky for helping me with some of the ideas presented here. My appreciation is also extended to the villagers of Satingpra for their interest, time, and hospitality. The research on which this paper is based was conducted through a fellowship from Canadian International Development Agency, and with the support of the Prince of Songkla University in Haad Yai, Thailand.

1984a, 1984b, 1984c; *G. Smith*, 1985]. I look at production relations in independent household production for the case of the palm sugar and rice producers of the district of Satingpra in the South of Thailand.

Methodologically, I argue for historical-inductive approaches with respect to substantive questions, and for an understanding of the strategic actions of peasants as members of households incorporated into national and world systems. I shall argue that commoditization in Satingpra was initiated as an act of struggle against local landlords by poorer peasant to counter and dissolve precapitalist institutions of domination and exploitation. Present patterns of access to the factors of production are interpreted as an outcome of struggle, struggle in which poor peasants participate through everyday choices in economic activity. Struggle thus conceived occurs not only as overt resistance in revolt and revolution, or struggle over meaning [*Scott*, 1985], but also in the day-to-day choices and strategies of poor peasant seeking to attain reproduction of independent household production.

The literature on household production has produced a number of deductive models, which, while perhaps heuristically useful, generalize the experience of particular cases into ostensible laws regarding simple commodity producers and peasantries in general. This approach obscures the wide variety of trajectories the development of capitalism has taken in the periphery, and suppresses an accounting of the role of agency in affecting these historical trajectories. For example, Gavin Smith [1985] builds a heuristic model of a "moral economy" which in effect ignores exploitation by pre-capitalist dominant classes, at least insofar as such a class influences commoditization and production relations. Commoditization in this model is initiated by advantaged peasants who achieve some sort of labour productivity advantage. Friedmann [1980 : 177] similarly draws on Marx's discussion of usury [*Marx*, 1967, III : 593-613] to state that usury cannot lead to commoditization for the case of independent household producers, and determines that for definitional reasons, surplus cannot be extracted in the sphere of exchange even in the case of peasant producers [*Friedmann*, 1980 : 174]. By replacing deductive models by an inductive and contextualizing approach, and by specifying the nature of class and exchange relations in each empirical case of interest, we will be able to account for how peasants actively participate in shaping economic transformations, and are not passive recipients of changes which either emanate from dominant classes and the center, or are structurally and economically determined.

The emphasis here is on the effective historical agency of the members of all classes, which in turn implies a degree of historical indeterminacy and mitigates against application of deductive theory, except, perhaps, for heuristic guidance. For the purpose of this analysis, agency, and thus power, is articulated as struggle for control over resources which are a source of power, in particular, the means of

production. Control over such resources is both a source of power and an object of struggle. Existing social institution governing access to the factors of production can thus be simultaneously considered as an outcome, a medium, and object of struggle [Giddens, 1981 : 19]. In agrarian societies, these institutions include the distribution of ownership and the right to use land, water, trees, and other means of production, which are at any moment the outcome of struggle. The same is true of institutions of control over money capital where the market mediates circuits of social reproduction.

Commoditization

Particularism and agency have been dealt with in different ways in marxist writings on commoditization and the development of capitalism. Very little of the early writings on the transition to capitalism in non-Western societies took much account of either particular circumstances or peasants' conscious decisions in influencing change in pre-existing formations. Marx's well-known assertion that "the country that is more developed industrially only show, to the less developed, the image of its own future" [Marx, 1977 : 61] captures well the tenor of thought which runs through Kautsky, Luxemburg, and Lenin, and through "differentiation" approaches up to the present. According to these frameworks, variation occurs only within the confines of an ultimate progression through differentiation from a "mass of homogeneous economic units" [Lenin in Ennew et al., 1977 : 297 ; see also G. Smith 1979] to rural classes articulated into capitalist forms of commodities production.

The emergence during the 1960 of the dependency school in Latin America and the articulation theorists in France signalled a realization that after several centuries of capitalist expansion, subsistence production and non-capitalist forms of production were not everywhere being converted into capitalist forms. Although differing in their conceptions of capitalism and appropriate categories of peasant production, theorists in both schools sought to explain the persistence of "underdevelopment" (dependency term) and "precapitalist modes of production" (articulation term) by the alleged functions these played for capital, in this way giving an account of particularism in the periphery, which was, however, structurally determined. They also tended to produce conceptions of capitalism, the peasantry, and other categories, which began from theorizing "essences," and how these were articulated. The outcome of such essentialistic approaches were ungrounded and unfruitful debates over what in fact constituted essence.

The turn to forms of production as the unit of analysis developed in an explicit attempt to avoid essentialism and functionalism, [Bernstein, 1977 : 60]. The shift from structural categories such as modes of production to production units such as households has tended to bring both particular production relations and people back into the picture, allowing for the possibility of peasants having a hand in setting the course of the development of capitalism in a specific region.

Carol Smith [1984c] has exploited this possibility to its fullest in her study of peasant preference for simple commodity production and resistance to attempts by the state to enact forcible proletarianization in Guatemala. Carol Smith, however, has differed from Bernstein, Friedmann, and Kahn in emphasizing not only economic compulsion but also agency and a political conception of the social world. In the following, I will describe and critique these theories of the analysis of the commoditization of peasant production, particularly as formulated by Bernstein and Kahn.

The seminal contribution on the subject of commoditization of household production is still probably that of Bernstein [1977], in which he develops a concept which he calls the simple reproduction "squeeze" to explain the deepening of commodity relations within household production through economic compulsion. He notes that compulsion in the form of taxes, corvee labour, and so on, was frequently used to initially break into the reproduction cycles of "natural economies," but he goes on to focus on economic compulsion in the extension of peasant commodity production. When households already partially depend on goods obtained in the market to satisfy subsistence needs and obtain the factors of production, and therefore produce commodities to obtain money to purchase such goods, a rise in the cost of these goods or a fall in the price of the commodity produced by the household implies that either consumption must fall, commodity production must be intensified, or both. Costs of production can rise in various ways—for example, by exhaustion of means of reproduction or by rural development schemes which encourage or impose more expensive means of production. Class differentiation may result as poorer peasants are unable to purchase necessary goods on the market unless they sell a portion of their labour. In more general terms, the struggle between peasants and "capital" is manifested in part by attempts by "capital" to exercise more control over means of production, up to the point of complete appropriation. Peasant resistance is conceptualized as resistance to "attempts" by "capital" to control the means of production, which can take a variety of forms.

Kahn [1982] demonstrates through a number of case studies that it was not market "penetration" alone that was significant for effecting qualitative changes in production relations. In many areas peasants produced for markets centuries before contact with modern forms of capitalism. The significant change has been market penetration of reproductive circuits of peasant enterprises, which occurs when access to factors of production becomes to a greater or lesser extent mediated by market rather than non-market mechanisms. Kahn generalizes the concept of self-exploitation of labour in the household in petty commodity production to point out the tendency for a more general "super-exploitation" and degradation of all factors of production (raw materials, land and so on) not obtained through the market. On account of degradation and the ensuing scarcity, these factors acquire monetary value, opportunities

for super-exploitation of factors other than labour are eliminated, and peasants are forced to purchase these factors in the market, leaving simple commodity producers.

These frameworks still lack, in my view, an adequate conception of class struggle and peasant resistance. According to Bernstein, peasant resistance is resistance to the penetration of production by "capital." Kahn suggests more concrete historical study based on analysis of class conflict and cycles of reproduction but retains the assertion that we can assume that peasants are likely to resist market penetration of production, and that commoditization occurs when peasants can no longer produce themselves outside the market [Kahn, 1982: 13]. Friedmann [1980: 170] defines peasants "negatively and provisionally by the resistance of their reproduction to commoditization." Even Scott, for whom change is politically rather than economically driven, invokes a safety-first principle to construct an specifically peasant moral economy, on the basis of which peasant resistance is again conceptualized as resistance to the market in defence of the moral economy.

The tendency to assume an a priori resistance to market integration seems to result from the tendency to essentialize and reify the market, capital, and so on. Resistance can hardly be against "capital", the "market", or a "technology", much less a "mode of production." These are theoretical constructs; they are a way of thinking about patterns of social relations. As such, they may perhaps have a logic, but most certainly can never have a will, and they are not concrete entities which people resist, except as fetishized abstractions. If, as Kahn and Bernstein suggest, commoditization should be seen as a result of economic and political struggle, then the particular reaction by peasants will depend on particular local forms of class conflict. This in turn, as Bernstein notes, takes place as struggle over control of the means of production. But if the endpoint is simple commodity production inserted into capitalist formations, then it follows that resistance may in some cases imply that peasants can employ the market medium to produce as a commodity a good for which the means of production are not susceptible to direct control by competing dominant classes. To conceptualize peasant resistance as resistance to the market principle and then to describe the inevitable integration of peasants into the market in effect gives and then takes back the possibility of peasant historical agency.

Friedmann [1980: 171] and others explicitly omit class relations in their discussions of what constitutes peasants. A common problem with these models, leading to ideas of resistance to "the market," has been the omission of existence of pre-capitalist dominant classes, with whom struggle may take place within different institutional environments. The question is, how does the market medium enter into pre-capitalist class relations? Peasants may employ and shape the advance of the market so as to shake off pre-capitalist bonds of exploitation based on control of factors not mediated by the money market.

Peasants do not struggle with abstractions but with their direct exploiters: members of local dominant classes, whether pre-capitalist or capitalist. Scott, after earlier formulating a deductive model based on the safety-first principle as an essentialist feature of peasant moral economies [Scott, 1976], now writes in his most recent work (based this time on several years of fieldwork):

Can one imagine a rural protest movement with banners proclaiming "stop agrarian capitalism" or "down with the cash nexus"? Of course not. Such undeniable facts are far too abstract and remote; they fail completely to capture the texture of local experience. Were they in fact the center of attention, one imagines that the smallholders and landless labourers of the village might simply stand aside in recognition of the apparently inextricable forces that will shape their future. To see the causes of distress instead as personal, as evil, as a failure of identifiable people in their own community to behave in seemly way may well be a partial view, but it is not a wrong view [Scott, 1985 : 348.]

Scott puts perhaps too much emphasis on struggle as mediated through conflict over ideological constructions. Nevertheless, the point is well made that resistance is against identifiable local people who are making clear material demands.

In this analysis, I interpret transformation in Satingpra as an outcome of conflict among peasants and landlords over control of the means of production, as well as a result of the simple commodity squeeze, super-exploitation of factors of production, and competition from goods produced in technologically advanced industries. The institutions which govern access to the factors of production are themselves a medium and outcome of struggle; they constitute the medium of a "peasant labour process." The analysis is based on research conducted in the area during 1984.

The Study Site

The Satingpra peninsula lies of large shallow lakes and the Gulf of Thailand some 800 kilometers south of Bangkok on the eastern flank of the Malay peninsula. It is a densely populated, flat, finger of land some 75 kilometers long and for the most part less than ten kilometers wide.

The people in Satingpra are largely Buddhist and speak Southern Thai. The major economic activities in Satingpra are rice cultivation and the production of palm sugar. Sugar is produced by tapping the palmyra palm for a sucrose-rich sap, which is boiled down in open-pan stoves and precipitated into flat cakes of brown sugar. Palm sugar is favoured in Thailand over white cane sugar in a variety in foods as a spice and sweetener. More recently, palm sugar produced in Satingpra is also being consumed in large quantities in Malaysia as a candy.

Satingpra is one of a number of palm and rice economies in South and Southeast Asia [Fox, 1977; Blatter, 1926, Lebeight, 1972, Romera, 1928]. They exist particularly where there are low sandy plains and marked dry and monsoon seasons. The palmyras require open space, and in Satingpra they are planted on the bunds between rice plots, so that they take little or no land out of rice cultivation. In most cases, the palms are utilized in multiple ways—the trunk makes highly valued lumber; the fronds are burned on the fields for fertilizer, used as fuelwood, or woven for thatching, mats, baskets, and hats; the stem fibers are made into rope, and so on. But in Satingpra the most important activity by far associated with the palmyra palm is the production of sugar.

In this latter regard, the palmyra is a prolific and highly efficient medium for the conversion of energy from the sun. During the peak period of sugar production in Satingpra, tappers can obtain from one healthy tree an average daily yield of some six or seven litres of sap, which contain 14 percent sucrose, and gives over a kilogram of sugar. Members of a household working tapping 25 trees over a four-month tapping season can produce over 1.5 tonnes of sugar. Trebil [1983] has estimated the overall density in the district as 10 palmyra trees per rai (60 per hectare), and, where the rice plots are very small, the density reaches as high as 68 trees per rai (425 per hectare). Half are mature producing trees, so that at the average density, about 2 tonnes of sugar can be obtained per hectare per year. At maximum density, potential production reaches 15 tonnes per hectare. Annual yields in sugar cane are only some 8 tonnes per hectare [Mintz, 1985:191], and cane obviously does not allow for simultaneous use of land in rice cultivation.

Sugar is always produced by a team of workers within a household. During the season, the climber, always a male, climbs each tree twice a day to change containers secured under the dripping inflorescence. Women tend the stove, prepare food, wash containers, carry containers full of sap, and, during the initial two months of the sugar production season, harvest rice when time permits.

During 1984, 45 out of a sample of 69 households in four villages were engaged in sugar tapping in combination with rice cultivation [Vandergest, 1986]. Of the remainder, another seven households were involved in trading and secondary processing of sugar, also in conjunction with rice cultivation.

Factors of production for sugar production are easily available to any prospective producing household which includes a healthy adult male worker, regardless of resources in land and cash. The ownership of palm trees is associated with ownership of the adjacent land. Although ownership of land is skewed (see Table 1, below), most villagers own some land, so that even many poor villagers can by careful planting ensure that they have a relatively large number of trees. But most important, the number of trees in the district is much greater than those exploited for sugar,

and annual rents for tapping trees are very low--typically the equivalent of one day's value of sugar production from the rented trees. These nominal rents are not collected until late into the season, and are often taken in kind. Rent, and therefore access to the trees, is not an obstacle to the land-poor household.

Other inputs for sugar production also do not constitute a barrier to resource-poor peasants. The quantity of palm fronds produced by the trees is also far in excess of that used for firewood. Larger landowners prefer to see their trees trimmed, so land-poor peasants are able to collect fronds for firewood on most land free of charge before the season begins. These carry producers over until enough sugar has been sold to purchase fuelwood. Other inputs (bamboo containers, preservative wood, boiling pots) can be purchased at a cost which is small relative to income from sugar. The stoves are built by the villagers using clay and other materials collected from commonland on the lakeside. Any household which includes a healthy male for climbing can easily rent trees, gather palm fronds, build a stove, and take up sugar production.

Rice yields average 300 unmilled kilograms per rai (1.5 tonnes per hectare), varying according to rainfall, flooding, and available labour for fighting infestation by weeds, especially wild rice. Flat land, clay soils, and lack of irrigation and drainage channels create flooding problems and cause yields to fluctuate according to variations in rainfall. Almost all land is still planted in the traditional varieties, despite many years of extension work promoting modern high-yielding varieties. The villagers' lack of enthusiasm for the new varieties may be partly accounted for by lack of control over water. At least as important, however, are labour constraints. The harvest occurs during February and March, coinciding with the first two months of sugar tapping. Women perform over 90 percent of the harvest, but they are also needed in sugar production, especially among the poorer households, who would otherwise provide a harvesting labour pool for households with more land. It is therefore almost impossible to mobilize labour in large groups in the timely fashion advantageous to the production of modern rice varieties. By planting a large number of traditional varieties with differing growing periods, peasants are able to stagger and take in the harvest little by little, hiring in small numbers. Most sugar producers--including the land-poor--must hire some labour in the rice harvest; households with many children and few adults hire from households who include women not required in sugar production--either because there is more than one women, or because the household lacks a male for tapping.

As in any smallholder structure, landholding patterns are skewed. For the purposes of analysis, the 69 peasant households surveyed were divided into three groups: those whose major income was derived through ownership of capital ("capital-owners"--explained below) were separated from those whose major income was

derived through realizing some of the value of their own labour ("peasants"). Peasants were further divided into middle and poor peasants according to landownership and access to other resources in the family. Table 1 shows the structure of landownership by class in Satingpra.

Table 1 : Land Distribution

	Capital-Owner	Middle Peasant	Poor Peasant
	# rai (#HH)	# rai (#HH)	# rai (#HH)
I. Total Land Area			
Area owned	187 (19)	208 (30)	38 (20)
Cultivated	94 (14)	238 (29)	82 (19)
II. Mean Land Area	# rai (#HH)	# rai (#HH)	# rai (#HH)
Owned over all HH's	9.8 (19)	7.0 (30)	1.9 (20)
Cultivated over cultivating HH's	6.7 (14)	8.2 (29)	4.3 (19)

The shift in distribution between land owned and land cultivated shows how members of households who own very little or no land are easily able to obtain additional land by renting or pawning. Land rents are very low in Satingpra. Land use rights are most commonly transferred through an annual rent of 200 baht per rai, which, at the average yield of 300 kilogram per rai and prevailing selling prices for rice in the district, is equivalent to only 24 percent of the net value (after cash costs) of rice produced. In most regions in Thailand, rents are 40 to 50 percent of the gross value (before costs) of production.

Most poor peasant household owned between zero and four rai, but 70 percent rented in a small plot of land, so all but five poor households cultivated between four and six rai. The four largest landowners (three capital-owners, one middle peasant) controlled over 100 rai between them, but almost all of this land was rented out in small plots. No one household cultivated more than 13 rai, and only six households cultivated more than ten rai--all of these had a surplus in female labour. The majority of households cultivated four to ten rai--enough or slightly more than needed for self-sufficiency in rice. Again, the explanation lies in the competition for labour during the sugar production: large landowners have difficulty in hiring labour for the harvest. Overall among cultivating households in the district, the average surplus of production over consumption was about 40 percent, just equivalent to the average cash cost in rice cultivation.

Of the two major activities, income obtained from sugar production was far greater than that from rice cultivation. Household income for a pair of workers tapping and boiling palm sugar for a four to eight-month season was 10,000 to

20,000 baht, all of which was in cash. Net return from rice cultivation was both lower than that for sugar--averaging 3,000 baht per year for poor peasant households, and 6,000 baht for middle peasant households--and was consumed directly rather than converted into cash. Moreover, while the rice harvest was subject to great uncertainty, a minimum seasonal household income of 10,000 baht is almost assured in sugar production. Sugar production was the major source of cash income to purchase factors of production for rice cultivation; consumption needs such as fish, vegetables, eggs, and other foods; schooling, transportation, health services; and for those who could afford it, other productive resources such as nets, boats, livestock, ducks, and extended schooling for the children.

Other major livelihoods among the non-sugar producers included three primary school teachers, four traders dealing in sugar, pigs, fertilizer, and so on, two fishermen, a carpenter, a water tank builder, an electrician and mechanic, the owner of a small rice mill, a barber, a motorcycle taxi driver, a moneylender, and four secondary processors in sugar. Wage labour, though common, is seldom a major source of income, although some men participate in occasional wage labour in nearby towns, either in construction or on the trawlers. Some villagers also take wage labour on a day-to-day basis within the village--for example, in the rice harvest, on government make-work projects, and building houses.

Land is divided evenly among all children when possible, but with the general squeeze on land, many children migrate, leaving or selling land to those who stay in the village. The tendency to stay with or near parents, possibly forming larger extended households, is proportional to the level of productive resources parents have to offer an inducement to stay. These tendencies are illustrated in Table 2 by the working composition of the surveyed households:

Table 2 : Number of Adult Workers per Household by Stratum

Class	Average Number of Workers	
	Male	Female
Capital-Owner	1.21	1.37
Middle Peasant	1.30	1.37
Poor Peasant	1.00	1.05

The lesser number of working members among poor peasant households as compared to middle peasant households is equivalent to 117 less available days of female labour and 110 less days of male labour annually. These labour days are removed from production for own use activities such as rice cultivation and fishing, rather than production of commodities such as sugar. The poor, on account of their lack of productive resources which might be utilized for own-use production, are necessarily more integrated into factor markets.

COMMODITIZATION

The National Context

The expansion of commodity production in Thailand (formerly Siam) was accompanied the breakdown of feudal *saknina* relations. Under *sakdina*, all males of slave and serf ranks had corvée labour or in-kind obligations to either royalty, a regional lord, or a monastery. The transformation to relations based on money and international trade began at least as early as the late Ayutthaya period in the 18th century [Nithi, 1982]. The evidence is that during most of the eighteenth century monetization was restricted to trade rather than production, and confined to ruling *sakdina* classes and Chinese merchants. *Sakdina* obligations continued to be used by lords to appropriate a surplus from the peasantry for the purpose of trade. Peasants also exchanged produce directly for consumption goods with local Chinese traders [Nithi, 1982].

The destruction of the Ayuttayan regime with the defeat of the old center Ayutthaya by the Burmese in the late 18th century brought to power a family whose wealth and power derived in part from merchant capital. This family was not as tied to *sakdina* as the disposed rulers, and were later able to bend to the demands of Europeans and effect changes which completed the destruction of *sakdina* without the imposition of direct colonial rule.

Through the early Bangkok period, money became more and more common as a medium of exchange. Peasants began to sell some goods for money, and many were increasingly able and encouraged to pay *sakdina* obligations in money [Suwit, 1982]. In the mid-nineteenth century, the Siamese rulers were forced, under military threat from Europeans, to agree to treaties giving up control over import and export duties. The immediate effect was rapid intensification and specialization in rice production in the Central Plains of Siam, and the spread of foreign textiles, metal wares, sugar, paper, and so on throughout the country [Van der Heide 1906: 90; Chattip and Suthy, 1981]. Chinese entering the country in large numbers as hired labourers replaced corvée labour, and corvée labour obligations and slavery among the Siamese peasantry were dissolved in favour of intensification of rice and agricultural production. The dominant classes turned to surplus extraction through sharecropping land in the Central Plain [Chattip and Suthy, 1981] and through merchant capital, especially in the export of rice.

In the face of territorial expansion by the colonial powers, the Siamese royal family sought to consolidate their rule by building railways, telegraphs, schools, and bureaucratizing the government. In part to pay for these state projects, a variety of agricultural taxes in cash were imposed on peasants and traders and collected by Chinese tax farmers. Around 1900, local lords throughout Siam were replaced by salaried officials. Peasant corvée labour obligations were formally abolished in

favour of a head tax, although if peasants failed to pay they were still required to work for a month. Revolts in the Northeast were put down by the expanding central state.

The head tax, derived from the institution of *corvée* labour, continued to be assessed until shortly after the coup against royalty by a reformist bourgeoisie in 1932. The new regime, faced with increasing difficulties collecting the head tax from a resistant and impoverished peasantry, lifted the tax in 1938.

The expansion of market relations, however, was partial through most of Siam. The tax forced peasants to produce commodities to sell in the market, but did not necessarily force valorization of the factors of production. Except in the heavily commercialized central plains, peasants purchased few factors of production or consumption goods, and peasant production remained oriented to use values.

But after World War II, the peasant economy throughout Thailand, including Satingpra, underwent a rapid transformation to commodity relations. Concepts for understanding the dynamics of these changes can in part be generated through a study of the dramatic changes experienced by Satingpra peasants during this period.

Satingpra: The 1930s

Interviews with local people enable me to draw a sketchy picture of rural Satingpra as far back as the 1930s. It should be noted that the world depression had severe effects in Thailand [*Andrews*, 1935], largely through limiting the market for commodities, especially rice, and constraining the circulation of money. In Satingpra, the combination of the depressed circulation of money and the unabated imposition of taxes brought extreme hardship to a large number of peasants, despite the subsistence orientation of the economy, and low level of need for valorized factors of production.

Although life for the average peasant during the 1930s was hardly a "moral economy," Satingpra peasants produced most of what they needed themselves without the purchase of any factors of production, and traded in kind for the remainder. Apart from the cultivation of rice, all women weaved, the men fished in Songkla Lake, fuelwood and vegetable greens were collected, and cattle let to graze in nearby fallow and forest lands. Medicine was a matter for the traditional practitioner, and government primary schools for boys had only just begun to be built. Some articles were traded from nearby areas; these included roof tiles and cooking pots from down the lake near Songkla and mats from up the lake near Pattalung. A few rich peasants bought cloth in the Satingpra market.

Most villagers produced sugar, but only in limited amounts and in conjunction with a myriad of other activities. Exploitation of five to ten trees was typical. During the tapping season, the men could finish climbing relatively early in the

morning and engage in other subsistence activities while women tended the stove during the middle of the day. Fish was a major dietary complement to rice and could be obtained without major labour costs even during sugar production; the lake was nearby and shallow, so that peasants could wade out and catch what they needed with home-crafted equipment. During the rainy season, before sugar tapping and between the planting and the harvest of rice, villagers would collect fuel for boiling sugar. Fuelwood requirements were not high, and there were still plenty of common-land wooded areas in Satingpra and on island on the lake. Traders living in Satingpra villages bordering the lake bought sugar as syrup to take across to Pattalung in sailboats, where most was converted into illegal liquor in the forest.

This is not intended to build a romantized picture of an idyllic peasant moral economy, self-sufficient and free from wants and worry before a "penetration of the market." On the contrary, peasants speak of the 1930s as a period of great hardship; this hardship is spoken of largely in reference to relations with local landowning classes.

Older peasants remember the 1930s as the time "when money was hard to find." Whereas income for sugar was some 8 baht per year per climber, the price of rice was 10 baht per 100 *rian*--equivalent 100 to 200 kilogram unmilled rice and less than half the annual consumption requirement for a working adult. When a household was unable to produce enough rice because of a crop failure or previous debt, they would borrow rice from those who were "land-rich." The debt would be repaid in labour in rice cultivation on the fields of these landowners, leading to chronic shortages of labour and a circle of indebtedness.

Although the actual area of land owned by landlords then may now be subject to uncertainty and interpretation, it is clear that these local elites were considered to be large landowners. Peasants say that some owned 200 or 300 rai and that there were typically about ten large landowning families in a subdistrict of about ten villages.

It is also difficult to know what proportion of peasants were caught into the debt-labour trap. Villagers refer also to a third broadly-defined group: "My parents were okay, they didn't have debts, they grew enough rice for themselves." This group of peasants were neither a landlord class appropriating labour through debt, nor were they poorer peasants caught into debt-labour obligations. But even for this group, peasants producing enough from year to year to be self-sufficient, there were still taxes.

In 1900, when the head tax was instituted, able-bodied males aged 18 to 60 in Satingpra were required to pay an annual four baht. Somewhat later a so-called "education" tax of two baht per able-bodied male was added. There was also a variable tax on cultivated rice land, and a 0.25 baht tax for each sugar

palm tree tapped -- older peasants say that officials from the local administration followed them around to check how many trees they were tapping. A young household with one adult male tapping eight palm trees was required to pay some ten baht in taxes; an older household with tapping sons aged over 18 might be required to give up 20 or 25 baht, depending on the number of trees climbed and rice land cultivated. Upon payment of the head tax, male peasants were issued a card (*by si baht*: the "four baht card"); if they were unable to pay and were caught in town without the card, they were required to work for a period of time in lieu of paying the tax.

A household with one adult male climber tapping eight trees for a three to four-month season could produce about 600 kilogram of sugar, which could be sold as syrup for a total of eight baht -- roughly equivalent to tax obligations. For larger households with more than one climber, taxes increased proportionately with sugar production. Other cash income was negligible, so we can surmise that taxes drained away all peasant cash income.

In the post-war period, the transition from feudal *sakdina* relations to independent commodity production articulated into a capitalist world system continued in Satingpra. The initial step in commoditization was taken by peasants as resistance to exploitation by the landlord class. The change did not occur exactly as the local dominant classes would have liked, but in the end, the consequences were not all what the peasants would have chosen.

The World and National Contexts

A number of developments on the national and world levels set the context for commoditization and specialization in Satingpra household production in the post-war period. In 1938, the state abolished head and agricultural taxes. Then, during and after the war, a shortage of imported sugar created a new market for palm sugar. The increase in the market circulation of foodstuffs which accompanied specialization, commoditization, and proletarianization on a national scale in combination with a relatively stable and high domestic price of sugar maintained the market during the ensuing "development" period after the war.

During the war, sugar imports were cut off in Thailand and on the Malay peninsula. To make up the shortfall, local production of non-centrifugal sugar (cane, coconut, and palmyra) increased throughout Thailand. Official records for the Bangkok port show an increase in the export of non-centrifugal sugar from less than 100 tonnes before the war to over 5000 tonnes in 1944; most went, it seems, to the Malaysian States [*Pitsanes*, 1977]. It is certain that some palm sugar from Satingpra would also have found its way south, although at that time the growth of the local market in Songkla and nearby South Thailand was probably more important.

In the immediate post-war years the shortage of sugar continued. The first sugar mills for processing cane were state enterprises built in Northern Thailand to alleviate the shortage. During the 1950s several wealthy Chinese families entered the sugar industry, building up large lucrative sugar empires in North and Central Thailand. Cane sugar became an important target of government import substitution policy, which maintained the domestic price of sugar on the average somewhat above the world price [Wilaiwan, 1981]. More important for Satingpra producers, the Thai government acted to ameliorate the impact of fluctuations in world sugar prices on prices within Thailand, in order to protect capitalist production of sugar. By the 1960s, capitalist production of cane sugar in Thailand had grown far larger than domestic consumption. To appease the powerful sugar cane planters and industrial capitalists, the state moved into large-scale export subsidization, while continuing to maintain a stable internal price.

The Emergence of Independent Commodity Producers

In Satingpra, production of palm sugar increased during the war-time shortages. In the southern subdistricts of the Satingpra peninsula, peasants began to sell syrup to buyers who came from villages nearest Songkla town. These buyers, formerly small-scale peasant producers themselves, set up expanding businesses converting the syrup to solid sugar cakes for sale to Songkla merchants. As syrup was diverted southward, pre-war traders who sold syrup across the lake to the forest distillers purchased more syrup from the producers in the central and northern parts of the Satingpra peninsula. The price rose, and sugar production increased throughout Satingpra.

In the following decades, the eastern road was upgraded and some better-off peasant tappers along this highway -- those who were able to accumulate capital -- also stopped climbing to engage in a new livelihood -- the purchase of syrup from peasants for processing to solid sugar and sale to regional traders -- creating a new class of merchant-processors of sugar. The network of highways in Southern Thailand was improved, the towns grew, and more merchants obtained trucks and working capital, so that the market for Satingpra sugar had by the 1980s expended throughout the South of Thailand and into Malaysia.

The lifting of the head tax in 1938 potentially left many villagers with a free cash income. In addition, the high price and expansion of the market for sugar permitted sale of more sugar at a higher price than was possible in the 1930s, so that peasants could obtain a unprecedented high cash income.

But to understand how this rapid expansion of sugar, production occurred, it is not enough to describe reaction to external changes. Rather, we should account for how the peasants made choices through political struggle in both the changing world context and in the context of local class relations, and thereby shaped the

trajectory of commoditization and the development of new institutions of access to the factors of production. In what follows, I outline the emergence of new class relations in which the pre-capitalist landowning elites lost the basis of their power, and in which the wealth and power of the new local dominant class came to be based on access to money capital.

Because the factors of production for sugar could be accessed outside of the market and not valorized, they were available to any member of the village community in unlimited quantity. Poorer peasants could increase production subject only to labour and marketing constraints. The producers built stoves themselves and collected fuelwood from common or state land. The bamboo containers, pots, knives, and preservative wood could be obtained at a small cost relative to income during the season. Access to the palm trees was not mediated by access to land—overall, land which was owned by peasants and therefore out of the control of the large landowners easily included enough palm trees for peasant sugar production. Thus there was in the beginning almost no cash cost to sugar production, and larger landowners were not able to exercise control over the means of production, as they could in agricultural production based in land,

Moreover, by producing sugar for a good income during the war and postwar period, poorer peasants were able to escape landlord control over labour by dissolving the institution of debt labour. High cash incomes obtained from sugar production were applied to debt obligations, and debts were rapidly monetized and paid off. The practice of working on another's fields as repayment of debts in rice disappeared.

The effect went beyond peasant resistance to landowners over debt labour and control of the means of production in commodity production. As indicated above, the rice harvest in February and March just coincides in Satingpra with the first two months of sugar production. After the war, peasants could turn to the independent production of sugar for a good income as an alternative to working in the fields of the large landowners under any arrangement. For a while large landowners were able hire peasants in return for payment in kind, but by the 1950s they were unable to mobilize labour for the harvest, and were forced to rent or pawn out their land to peasants. Land rents were forced down, and remain low to the present.

Thus, by turning to independent sugar production, peasants were able to reshape institutions of access to land for rice cultivation in their favour. The old elite, unable to maintain its source of power, has by and large disappeared from the villages of Satingpra, turning its initial advantage into schooling and access to occupations outside of Satingpra.

Sugar production and the resultant low land rent have also lessened the importance of differentiation based on differential access to land among peasants,

precluding the emergence of a proletariat in the district. Every peasant household with a healthy male has the option of producing sugar for a good income and renting land at a relatively low price -- with easy access to the means of production, there is no reason to engage in wage labour in the district. Although there continues to be internal stratification among peasants based on differential access to productive resources (land, boats and nets, money capital), the degree of stratification within the peasantry has probably lessened. I would note that stratification in Satingpra is not the result of a process of differentiation from a formerly homogenous mass of peasants; rather, the poor and middle peasants of today are descendants of members of corresponding poor and middle strata of the 1930s. The question is less how advantage has been created, then it is whether and how advantage has been reproduced, with respect to what material basis.

In summary, in the initial post-war period, poor peasants were able to gain a degree of control over the product of their own labour by specializing in commodity production of sugar, taking advantage of a favourable price set outside the conditions of their own production to extract themselves from ties to local landlords. Sugar production allowed all peasants to achieve independent commodity production regardless of land ownership. The independence of the factors of production for sugar from land ownership was the key, for in sugar production landowners could not control the means of production. The same could not have occurred had the choice of productive activities been limited to agriculture, given the limited quantity and unequal distribution of land. Moreover, peasants were able to act to counter the power of the landowners by emphasizing sugar production and there by were able to reshape the institutions of access to land resources in their favour. Through sugar production and low land rents, the advantage of middle peasants was lessened, and differentiation was correspondingly curtailed. Although peasant stratification did not disappear (as *Kahn* 1980, claims for the case of the Minangkabau), further differentiation and proletarianization of the poor based on differential access to land did not occur.

Most of all, the initial step in the commoditization of peasant household production was not imposed from the outside or by dominant classes against the resistance of the peasantry; rather, the decisive turn to specialization in sugar was taken by the peasants, and at every level these changes favoured the less advantaged. The concept of resistance to the market clearly does not apply to the case of Satingpra. Understanding the commoditization of the peasant economy in Satingpra resides in an understanding of local forms of class conflict, of concrete struggle over control of the means of production, in the context of changing national and world system contexts.

One will find very few villagers in Satingpra who would claim to prefer the "traditional" village, the so-called "natural economy" of feudal obligations and debt labour. That is not to say, however, that the present conditions do not present their own relations of domination and exploitation. In the following section, the deepening of commodity relations and the consequences for relations of production are outlined.

The Deepening of Commodity Relations

So far, by interpreting the initial step in the commoditization of household production as an act of effective resistance by peasants in a struggle over the institutions of control over means of production, I have addressed how the changes were "not exactly as the local dominant classes would have liked." In the following, by outlining the development of new class relations based on control of money capital, in which peasants have become newly disadvantaged, I trace how the "consequences were not all what the peasants would have chosen."

Peasants chose to specialize in production of a particular commodity, sugar, giving up other activities to buy consumer goods in the market. What they did not choose, however, and what is perhaps inevitable in any competitive environment of independent commodity producers -- capitalist or household -- was super-exploitation, degradation, and valorization of non-market factor resources. The stages involved in the commoditization of the production and consumption of fish provides a good illustration.

Perhaps the largest cash expenditure for poor peasants is now to purchase fish as a complement to rice consumption. A few decades ago, new fishing technology -- motored boats and nylon nets designed for commodity production -- allowed villagers to take from Songkla lake many more fish than needed for own consumption. At the same time, urbanization and development of the local marketing infrastructure created an outlet for sale of the surplus, so that the new technologies provided peasants who could afford the new means of production an opportunity to make extra income. As villagers began to utilize the new methods and equipment, fish populations dropped, so that traditional methods and equipment were rendered ineffective. Modern methods became less productive, which implied increasing investments in nets and motor boats for a decreasing return. By the 1980s, only a limited number of middle peasants could purchase these new means of production, means of production utilized with a new intensity so that profits could be maintained. Fishing has become a specialized livelihood undertaken by fewer and fewer peasants. Total production from the lake has dropped, and much of the fish consumed in Satingpra outside of the rainy season is now supplied from trawlers and Muslim fishing villages based around Songkla, who fish in the Gulf of Thailand off the east coast.

In sugar production, fuelwood and bamboo (for containers) were formerly collected by the producers themselves in nearby forested areas on the peninsula and on islands on Songkla Lake. According to peasants, in the 1930s "fuelwood could not be bought, it had no price." Fuelwood, among other factors, was not at the time subject to exchange calculations. With intensification of production, these sources have been depleted. Rubber wood purchased out of the government rubber replanting program is now sold to peasants by truck owners; this wood now provides some two-thirds of the fuel requirements for sugar processing in Satingpra, and takes 20 to 30 percent of gross peasant income from the sale of sugar. Palmyra fronds collected locally supply the remainder. Most producers say they "make no profit" in the boiling stage of sugar production, and would happy give up the step and sell freshly collected sap directly to a local processing factory, if such a facility were built.

Producers also buy bamboo containers, *kiam* wood for preservation of the sap, knives, and pots for boiling from itinerant traders. Since the 1970s land-poor producers have begun to pay a small rent for tapping rights to trees they do not own themselves.

Rice cultivation now requires a cash investment of 35 to 45 percent of the gross value of production, as shown in Table 3.

Table 3: Rice: Average Cash Flows by Stratum

Class	1 Gross Value Produced (baht)	2 Cash Costs (baht) % of 1	3 Value of Consumption	4 Rice Sold (baht)	5 Net Cash Flow (baht)
Capital-Owner	8507	4039 47%	4452	4055	16
Middle Peasants	9500	3360 35%	4744	4756	1406
Poor Peasants	5037	2339 46%	4252	785	-1554

Because of lower labour and land availability, poorer peasants tended to use a higher proportion of money inputs. Poor peasants experienced a money shortfall of 1500 baht in rice production and consumption, money which they were obliged to obtain through cash income-producing activities, largely sugar production. These results, combined with the evidence of higher labour productivities in sugar production, contradict the idea common in the political economy literature that peasant subsistence production subsidizes peasant commodity production [de Janvry, 1981; Deere and de Janvry, 1979; Bernstein, 1977].

To undertake rice production, peasants need cash for fertilizer, plowing, for labour in the harvest, and for rent. Many sugar producers are too busy with sugar to harvest all their own rice; instead, they hire help little by little through the season, spending between 500 and 2,000 baht. Those hiring labour include the poorest households, which seldom include a third working adult (Table 2 above).

In recent years the Japanese mechanized handplow has replaced the use of cattle for plowing in Satingpra. At the present, these are owned by just a few middle peasants, and they generally hire themselves out to plow at 200 baht per rai. Plowing follows immediately after the main sugar season, and many villagers now extend sugar production far beyond the traditional four months. Commoditization of plowing also follows upon increasing cost and insecurity of keeping cattle with the loss of fallow land for grazing and the danger of cattle theft. Cattle have become as much a movable savings account as a means of production, as their meat fetches a good price, both for the owner and for thieves. The number of cattle has been dropping rapidly, as villagers transfer their savings into less movable and less labour-consuming investments.

Villagers are replacing cattle dung and other labour and land-intensive fertilization techniques with the application of chemical fertilizers. Palm fronds are still burned on the fields, but in the event that these also become valorized as fuel, even this practice will probably be replaced by additional purchased fertilizer. Because the season for rice cultivation is before the sugar production season, fertilizer must be purchased and applied three to five months before sugar tapping begins to produce cash income. In many villages, fertilizer was sold on credit with effective interest rates of eight percent a month (as compared to institutional credit available at rates of 14 percent per annum).

With intensification of sugar production, peasants have dropped activities in which they were at the greatest technical disadvantage relative to outside producers. In the case of those activities still undertaken in the village, there has been an increase in the degree and type of specialization. A variety of specialized occupations predicated on the ownership of valorized means of production have emerged, together with the widespread contracting out of tasks or the hiring of labour for money. For example, rice is now milled at the small local rice mill; professional carpenters, bricklayers, and so on build houses; motorcycle owners supply local taxi service, all for a fee. Traders hire their sons to drive a truck, and the sugar merchant-processors, hire daughters, brothers, and cousins to work on their stoves.

New consumption needs have been added. Immediately following the war, foreign cloth and other commodities appeared in quantity for the first time in the Satingpra weekly market. Accompanying foreign cloth were foreign ideas regarding dress: every man should have pants and a shirt, women must cover their upper

bodies, and children needed school clothing. Modern drugs and a small local hospital are becoming indispensable to health care. Finally, for some middle peasants the largest single expenditure is investment in schooling, as they seek expanded security by sending at least one child through school into a government job.

New Class Relations

Mention has already been made of a new class of "capital-owners" whose income is predicated on the control of the newly-key factor of production, money capital. This group represented about one third of all households in the surveyed villages. Most originate not in the old district landowning class, but amongst the most advantaged of the middle peasantry. Half had parents who tapped for sugar, and many were tappers themselves in their youth. At some point, they were able to accumulate enough money to stop tapping and take up an occupation which required as a precondition access to money capital. Since sugar is the dominant commodity of the district, the majority of the group engages in some way in trading and processing sugar. They also deal in rice, the factors of production for rice and sugar (firewood and fertilizer), and to a lesser extent in pigs, pigfeed, fish, eggs, transportation, and sundry consumption goods. Also included in the group are owners of productive enterprises such as the secondary processing of sugar, rice milling, local contracting for construction, and fishing in the Gulf of Thailand in larger boats with hired labour.

Access to money capital is the necessary resource for entry into the class, although some derive income through direct capitalist exploitation of hired labour. In general, those who had less capital and depended more on direct exploitation of hired labour obtained incomes on the order of 50,000 to 100,000 baht annually, while those depending purely on ownership of capital made an average rate of return of about eight percent a month. This latter group obtained incomes ranging up to one million baht annually. Most peasant household incomes were 10,000 to 25,000 baht, including the value of goods they consumed themselves.

An example of the means by which the owners of capital appropriate surplus from direct producers is provided by analysis of the economics of sugar speculation. Along the highway near the Satingpra district center in 1984, the price of syrup was 120 baht per 20 litre container at the height of the season in April and May. As palm sugar becomes more scarce in the offseason, this price rises. By September the price is 150 or 160 baht, and it reaches 200 baht in early January -- an average increase of some eight percent per month over seven months. The actual rate of increase is uncertain from year to year, but over time, through mobility of capital between various investment options, the rates are maintained near the district average rate of return, which was about eight percent per month in 1984.

Middle peasant tappers store away as much syrup as they can spare money capital, while poor peasants are forced to sell immediately to obtain money for cash needs such food, labour in the rice harvest, fuelwood, and interest and debt payments. Merchant-processors turn over sugar as quickly as possible, as their incomes are obtained by exploitation of hired labour in processing, and are limited largely by their capital resources and therefore by how quickly they can buy, process, and sell sugar. Speculators (who may be traders) employ their money capital to buy, store, and later sell the syrup at a profit.

If we take as a reference point some average price over the year, then we can say that the tapper sells below value, and the speculator sells above value. Mobility of money capital adjusts commodity prices to maintain the return on capital. The relation is made possible through the dependence of peasants on money capital to obtain factors of consumption and necessary consumption goods.

The going rate of return is also obtained, for example, by the owner of a truck (a 300,000 baht capital investment) who derives an annual profit of 200,000 baht on his investment after operating expenses. His workers buy wood in rubber-growing areas to sell to Satingpra peasants for over double the buying price. Such a profit could hardly be said to derive from the labour of the driver, whose monthly wage is 1,800 baht, and two loaders, whose monthly wages are 1,000 baht each. Rather, by virtue of access to capital, and thus the truck, the truck owner obtains a price for wood from peasants which ensures the going rate of profit on money capital.

Moneylenders were among the first of the new class of capital-owners, and are particularly indicative of how peasants cash requirement for factors of production and consumption has enabled the capital-owning class to extract surplus value. Although the institution of debt labour disappeared after the World War II, monetary debt has begun to entrap many villagers. Moneylenders are generally the teachers who arrived in Satingpra in the 1950s, when government salaries were still very high relative to the circulation of money in the district, salaries which they turned into an increasing pot of money by lending. Other potential lenders had reason not to enter the profession. The landowning class was capital-poor, and traders choose to speculate in sugar. Most debts to the professional lenders carry interest rates at the going rate of return to capital, eight percent per month, although actual rates may vary from zero to ten percent per month, depending on the particular relation of the borrower to the lender and the poverty of the borrower. The lenders account for risk by charging higher rates to the poorest borrowers and for second loans. In the surveyed villages near the lake, about 40 percent of sugar tappers were in debt to the private moneylenders.

The government moved into credit during the 1970s. The government agricultural cooperative was in 1984 the most important institutional lender for

villagers. These loans generally carry an annual interest rate of 14 percent, paid annually, plus a 3 percent penalty if the principal is not repaid within the specified time period, usually three years. Middle peasants generally borrow to invest in production, while the poor are frequently forced to borrow to obtain necessary consumption goods or because of medical emergencies. Institutional lenders will not provide loans for consumption outright, so the poor must either lie successfully with the cooperation of the cooperative section chief, usually an influential villager, or go to the moneylenders. In the 69-household survey, 47 percent of sugar producers owed an average of about 14,000 baht to the cooperative.

Banks have begun lending to villagers under a government initiated program since the mid 1970s. Most of these loans go to capital-owners who borrow at institutional rates to invest in productive goods such a rice mill or a truck. In the most prosperous of the four villages surveyed, a bank cooperative organization has spread to some sugar tapping households.

Rural interest rates, exploitative as they are, are also the outcome of struggle. That is they are set not by pure economic forces, but also through struggle between capital-owners and peasants--set every time a peasant haggles over the price of syrup, or a borrower over interest rates with a moneylender. If the government were to make more credit available to peasants, local rates would likely drop as capital-owners control over money decreased. Peasants can resist exploitation by avoiding money-mediated exchanges through which surplus is taken, or by the treat of simply leaving the district without paying accumulated debts.

Unequal exchange and usury lead to a deepening of commodity relations by several mechanisms. Where peasants attempt to avoid exploitation by turning to utilization of the remaining unvalorized factors of production, these factors also undergo super-exploitation, degradation, and valorization. Moreover, insofar as the rate of exploitation is constant across all activities mediated by money, and peasants are dependent on cash income for consumption and factors of production, exploitation cannot be avoided through mobility of labour. Where peasants achieve no more than simple reproduction, then increased exploitation will tend to force peasants into increasing intensity of labour in commodity production to maintain the minimum income necessary for simple reproduction, while paying for use of capital--the simple reproduction "squeeze." This tends again to reinforce degradation of non-market factors of production.

The debt relation has a particularly pernicious effect on the efforts of the household to maintain a subsistence level of income. In trade, the extraction of surplus is a one-time affair, a simple ratio on the price of the commodity exchanged. But when a villager borrows from a moneylender or the cooperative and cannot pay back the principal, interest becomes a fixed monthly or annual charge on their money income.

Summary

The stage for the commoditization of the Satingpra economy had been set by the turn of the last century with the replacement of ancient Thai *sakdina* by a bureaucratic state dependent on money income. The head tax imposed in place of *sakdina* obligations left peasants with no legal choice but to produce sugar for a cash income which was appropriated by the state. But there is no evidence of the purchase in cash of any factors of production or of any necessary consumption needs. The tax did not cause a break in the circuits of social reproduction; it merely represented a surplus appropriated off the top by the state. Locally, poor peasants were tied to large landowners through debt-labour for debts in rice. Surplus extraction through taxes and debt-labour made the 1930s a extremely difficult period for the Satingpra peasantry.

After World War II, intensification of sugar production for sale in the market enabled peasants to regain a degree of control over the means of production for their major income, and therefore over the disposal of their own labour. Initially, the inputs for the production of sugar could be locally obtained by the producers themselves; there was no cash requirement for sugar production, and the cycles of reproduction in production of sugar were not yet mediated by money capital. But as peasants intensified use of common-owned factors of production so as to produce for the market, these factors were depleted, acquired monetary value, and became private property. By increasing market production, peasants also ceased a variety of use-value-oriented activities, while access to cash permitted a shift in consumption to goods obtained in the market. Increasing valorization of factors of production has also led to specialization of activities within the village, so that these activities have now become "livelihoods" predicated on ownership of the relevant means of production, and carried out in a village and global market.

Peasants in Satingpra turned to commodity production of palm sugar as an act of resistance to local large landowners. By intensifying sugar production, they were able to evade the landowners' control over labour and land in rice production. Low land rents were also the outcome of struggle in this sense, a struggle in which the land-poor, through the medium of their access to factors of production of sugar and the option to emphasize sugar production over rice cultivation, have maintained a relative advantage.

The consequence of the peasants' choice to utilize non-market factors to intensify production for the market has been the depletion, privatization, and valorization of these factors. Production and consumption can now only be undertaken through the medium of capital. Capital has become a factor of production in its own right, necessary in order to set into motion the cycle of production. A new class based on the ownership of money capital has emerged and gained ascendancy

in Satingpra; the members of this class of "capital-owners" are able to use their ownership of capital to extract a surplus from the peasant labourers who require capital in order to set into motion and realize income from their independent commodity enterprises. They include traders, merchant-processors of sugar, moneylenders, and speculators in sugar. The condition of entry into these activities is access to money capital. Surplus is obtained through "exchange" with peasants, and through the provision of capital at a cost through moneylending. Capital earns a going rate of return -- a "rate of exploitation" -- a rate which is kept relatively constant across the activities of the capital-owners by mobility of capital. But, as Burawoy [1978] has pointed out for the case of production relations in a capitalist firm the rate of exploitation is the outcome of struggle; it is politically as well as economically determined, in this case, through day-to-day strategies in economic activities. Other acts of resistance -- such as haggling or struggle in day-to-day ordinary discourse [Scott, 1985] are also operative.

The case presented here with respect to Satingpra imply a set of processes which might be transferable to other times and places, and which may therefore provide some heuristic assistance in interpreting other cases. The specific trajectory might considered one of many possible alternative trajectories of commoditization to that outlined by Gavin Smith [1985]. This is:

Where there is the option to utilize unvalorized, community-controlled factors of production to produce a commodity for sale in the market, peasants may counter landowners' precapitalist institution of exploitation by turning to such activities. Such activities will tend to be those independent of land or of that land controlled by large landowners. It may also be important that there be some element of mutually exclusive choice.

This choice will give peasants increased power, and enable them to force relatively favourable institutions of access to land and productive resources controlled by larger landowners. Production from land will remain relatively under-commercialized, and the landowning classes will not make a transition to capitalist production.

The increased exploitation will lead to degradation and valorization of formerly free factors of production, and a new dependence on money-capital by peasants. A new and separate class of "capital-owners," those with relatively advantaged access to money capital (merchants, [moneylenders]), may emerge as a new exploiting class (separate from landowners).

A final comment is that the dynamic to commoditization is a complex process, and that a variety of struggles -- shaped by a variety of precapitalist class relations, in the context of different national and world system locations -- account

for a particular direction taken in particular place -- and not always with a determinate outcome. Kahn [1982 : 14] provides a useful checklist, some of which were clearly operative in the case of Satingpra. What is required in future work is less deductive theorizing on the mode of integration into the market from the point of view of the logic of the center, and more inductive research "from the periphery" through which we can more clearly understand how peasants have a hand in shaping the trajectory of capitalist development. The analysis of production relations -- the peasant labour process, so to speak -- as the medium and outcome of struggle could especially serve to enhance understanding of the various ways in which tenure institutions, wages, land rents, usury, and other production relations constitute a realm of political struggle through which peripheral capitalism is shaped.

การพึ่งตนเอง

ศักยภาพในการพัฒนาของชนบท

โดย

กาญจนา-กนกศักดิ์ แก้วเทพ

พิมพ์โดย สมาคมทอติกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

REFERENCES

- Andrews, James M., 1935. *Siam: 2nd Rural Economic Survey 1934-35*. Bangkok: Bangkok Times Press.
- Bernstein, Henry, 1977, 'Notes on Capital and Peasantry', *Review of African Political Economy*, Vol. 10.
- Blatter, Ethelbert, 1926, *The Palm of British India and Ceylon*. London: Oxford University Press.
- Burawoy, Michael, 1978, 'Towards a Marxist Theory of the Labor Process: Braverman and Beyond', *Politics and Society*, Vol. 8, No. 3.
- Buttel, Frederick H., 1982, 'The Political Economy of Agriculture in Advanced Industrial Societies: Some Observations on Theory and Method', *Current Perspectives in Social Theory*, Vol. 3.
- Chevalier, Jacques M., 1983, 'There is Nothing Simple about Simple Commodity Production', *Journal of Peasant Studies*, Vol. 10, No. 4.
- Chatthip Nartsupha, 1984, *Thai Village Economy in the Past*. Bangkok: Srang-sarn Press (in Thai).
- Chatthip Nartsupha and Suthy Prasartset, 1981, *The Political Economy of Siam, 1851-1910*. Bangkok: The Social Science Research Association of Thailand.
- Chayanov, A. V., 1966, *On the Theory of Peasant Economy*. Edited and Translated by Daniel Thorner. Homewood, IL: American Economic Association.
- Corner, E.F.H., 1966, *The Natural History of Palms*. Berkeley: University of California Press.
- Deere, Darnen Diana and Alain DeJanvry, 1979, 'A Conceptual Framework for the Empirical Analysis of Peasants', *American Journal of Agricultural Economics*, Vol. 61.
- DeJanvry, Alain, 1981, *The Agrarian Question and Reformism in Latin America*. Maryland: John Hopkins University Press.
- Ennew, Judith, Paul Hirst, and Keith Tribe, 1977, '"Peasantry" as an Economic Category', *Journal of Peasant Studies*, Vol. 4, No. 4.
- Friedmann, Harriet, 1978, 'Simple Commodity Production and Wage Labour in the American Plains', *Journal of Peasant Studies*, Vol 7, No. 1.
- , 1980, 'Household Production and the National Economy: Concepts for the Analysis of Agrarian Formations', *Journal of Peasant Studies*, Vol. 7, No. 2.
- Fox, James J., 1977, *Harvest of the Palm: Ecological Change in Eastern Indonesia*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

- Giddens, Anthony, 1981, *A Contemporary Critique of Historical Materialism*. Berkeley : University of California Press.
- Harrison, Mark, 1977, 'The Peasant Mode of Production in the Work of A. V. Chayanov', *Journal of Peasant Studies*, Vol. 4, No. 4.
- Kahn, Joel, 1980, *Minangkabau Social Formations: Indonesian Peasants and the World Economy*. Cambridge : Cambridge University Press.
- , 1982, 'From Peasants to Commodity Production in Southeast Asia', *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, Vol. XIV, No. 1.
- Lebeight, Guy, 1979, *Le Palmier a Sucre En Birmanie Central*. Paris : University of Paris-Sorbonne.
- Lenin, V.I., 1977, *The Development of Capitalism in Russia*. Moscow : Progress Publishers.
- Marx, Karl, 1967, *Capital, Vol. III*. NY : International Publishers.
- , 1977, *Capital, Vol. I*. NY : Vintage Books.
- Mintz, Sidney, 1985, *Sweetness and Power*. NY : Viking Penguin Inc.
- Nithi Ieosiwong, 1982, *Wannakam Kradumphu Kap Wannakam Ton Rattanakosin*. Bangkok : Thai Khadi Suksa, Thammasat University.
- Phitsanes Jessadachatr, 1977, *A History of Sugar Policies in Thailand : 1937-75*. M. A. Thesis, Bangkok : Thammasat University.
- Popkin, Samuel, 1979, *The Rational Peasant: The Political Economy of Rural Society in Vietnam*. Berkeley : University of California Press.
- Romera, J.P., 1968, 'Etudes et Travaux: Le borassus et le Surce de Palm au Cambodge', *L' Agronomie Tropical*, Vol. 23.
- Roy S.C., 1951, *Monograph on the Gur Industry of India*. Kanpur, India : Indian Central Sugar Cane Committee.
- Scott, James C., 1976, *The Moral Economy of the Peasant*. London : Yale University Press.
- , 1985, *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. London : Yale University Press.
- Smith, Carol A., 1984a 'Does a Commodity Economy Enrich the Few While Ruining the Masses?' *Journal of Peasant Studies*, Vol. 11, No. 4.
- , 1984b, 'Forms of Production in Practice: Fresh Approaches to Simple Commodity Production', *Journal of Peasant Studies*, Vol. 11, No. 4.
- , 1984c, 'Local History to Global Context: Social and Economic Transitions in Western Guatemala', *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 26.

- Smith, Gavin, 1979, 'Socio-economic Differentiation and Relations of Production among Rural-Based Petty Producers in Central Peru, 1880 to 1970', *Journal of Peasant Studies*, Vol. 6. No. 3.
- , 1985, 'Reflections on the Social Relations of Simple Commodity Production', *Journal of Peasant Studies*, Vol. 13. No. 1.
- Stargardt, Janice, 1983, *Satingpra I: The Environmental and Economic Archaeology of South Thailand*. Oxford, England: BAR International Series 158.
- Suwit Tirasatsawat, 1982, *Prawatisaat setigit kan muan Thai tang tae ratcha samai somdet phra chao Taksin Maharaat tueng samai ratchakan tii 3 (BE 2310-2374)*. Bangkok: Samnukngan Kana Kammagan Wichai Haeng Chat.
- Trebuil, Guy, Somyot Thungwa, and Ingon Patamadit-Trebuil, 1983, *The Present System and Recent Changes in Land Use in Satingpra District, Southern Thailand*. Haad Yai, Thailand: Prince of Songkla University.
- , 1984, *Fonctionnement et Typologie des Systems de Production Agricole dans la Region de Satingpra Sud-Thailand*. Haad Yai, Thailand: Prince of Songkla University.
- Vandergeest, Peter, 1986, *The Palm Sugar Producers of Satingpra: Commoditization of Household Production in Southern Thailand*. Unpublished Masters Thesis, Cornell University.
- Van der Heide, J. Homan, 1906, 'The Economical Development of Siam During the Last Half Century', *Journal of the Siam Society*, Vol. 3 (reprinted in Chattip and Suthy, 1981).
- Walwipha Bururattanaphan, 1983, *Kan pho pluk oi lae utsahakam namtan thai mai khritsatawat thi 19*. Bangkok: Thai Khadi Suksa, Thammasat University.
- Wilaiwan Wannitikul, 1981, *The Impact of Government Intervention on the Organizational Structure of the Thai Sugar Industry*. Unpublished Doctoral Dissertation University of Pennsylvania.
- Wiwatchai Atthakor, 1975, 'Land Rent Problems of the Thai Tenant Farmers', *Thai Journal of Development Administration*. Vol. XI, No. 4.

Thai Studies in Thailand in the 1980s : A Preliminary Remark on the Current State of the Arts.*

Somkiat Wanthana

Introduction

This paper has a particular purpose of bringing about for discussion the current state of the arts of Thai studies in Thailand. For us in Thailand each study that relates mainly or partly to the Thai people, society and history seems to be a "Thai study" in one way or another. Seeing in such manner, it is obviously impossible to incorporate all or most of those "Thai studies" into any single article or book. What I intend to do—in fact, what I "can" do—is, hence, to identify and situate some interesting features and trends of Thai studies that I believe have come into being in Thailand in the 1980s.

The words "Thai" and "arts" in the title and subtitle of this article are not unproblematic. In fact there is no legitimately single definition of each of them. Both terms have different meanings according to different spatio-temporal contexts. The terrain of things called "Thai" can be defined by various criteria such as ethnic, linguistic, cultural, political, or an amalgamation of all said before. Any attempt to define the "Thai" proper is in essence a reflection of the changing nature of this social figuration known as Thailand, at least no less obvious than those of some other countries.

What are the "arts" in this context? From its root word in Latin *-artem-*, art refers to any kind of skill. In the medieval university curriculum the seven arts were grammar, logic, rhetoric, arithmetic, geometry, music and astronomy. In another way of grouping the arts were known as the seven muses: history, poetry,

* A paper presented at the International Conference, "Thai Studies in ASIAN: State of the Arts," September 21–23, 1987. Bangkok, Thailand. The author wants to thank Dr. Kanoksak Kaewthep and Suphaphorn Charunphat for lending him some valuable materials and Chirati Tingsaphat for reading, and giving thoughtful comments on, the manuscript.

comedy, music, dancing, and astronomy. But for us of this century the arts refer to certain skills and purposes where forms of general use and intention are not determined by immediate exchange.¹ In a more general understanding, the arts are something in which imagination and personal taste are more important than exact measurement and calculation.²

Thai studies of any sort need skills, imagination and personal taste and have purposes. But these qualities are not equally employed in each piece of Thai studies. It is my contention that some studies have more of these qualities than the others. In this paper, purpose, perspective, approach, theoretical grounding, finding, implication and ideological underpinning of three selected works will be treated as illustrations of the current state of the arts of Thai studies.

The main body of the article will be divided into three parts. The first part deals with the Thai intellectual and political contexts of the 1960s, 1970s and 1980s. The second part discusses the contributions made recently by Saneh Chammarik, Nidhi Aeusriwongse and Chatthip Nartsupha, to the realm of Thai studies. The third and final part discusses some general features of Thai studies in the 1980s in terms of purpose, perspective, approach, theoretical grounding, finding, implication and ideological underpinning.

1. Thai intellectual and political contexts from 1957 to 1987

1.1 *The 1960s : One Ideal Image.*

Thailand under military rule from 1957–58 to 1973 was in a broad sense perceived as a stable and pacified polity. To start with, Wendell Blanchard and others in *Thailand* (1957) asserted that by then “there is no history in Thailand of general social oppression.”³ David Wilson, in his influential study of the era – *Politics in Thailand* (1962) – confirmed that :

*The stability of Thai society which is the bedrock of Thai politics is to be explained by its simple large agrarian segment and a small ruling segment. These two groups interact in a tenuous manner so that the smaller does not irritate the larger.*⁴

For Riggs, the Thai “bureaucratic polity” was cast as an immensely stable system because it was impervious to appeals and pressures from outside and below. He described in his *Thailand : The Modernization of a Bureaucratic Polity* (1966) that :

*What I have termed a ‘bureaucratic polity’ is in a sense a nameless system. It is nameless because no one dares to ascribe to it a basis of political legitimacy which corresponds to the facts of effective control.*⁵

A Thai political scientist, Kamol Somvichien, in his article "Political Culture and Political Development" (in Thai, 1971), provided the concept of hierarchy as a key organizing principle of the stable political system. He said:

The Thai accept the fact that there are two categories of people: the powerful and the powerless, the important and the unimportant, the older and the younger. ... The Thai social system has managed to survive by relying on this principle of inequality. The Thai deep understanding of the truth about power relationships and their lack of National ideology contribute to a flexible value system, features on which can easily be adapted to the changing environment and made relevant to where the power is located or who possesses it.⁶

The notion of a 'flexible value system' was developed at length by a sociologist, Adul Wichiencharoen, in his famous article "Social Values in Thai Society" (in Thai, 1972). Adul contended that values unique to Thailand were individualism, nuclear family, pragmatism and female activism. As far as 'pragmatism' is concerned, he wrote:

In the process of trying to understand abstract concepts, the Thai will link them with something concrete. As a result, we will study any doctrine or theory just for the sake of knowing but we do not internalize it. We will not put any doctrine into practice if it is against our interests. There is no doctrine that is able to create enough altruism among the Thai, especially if it demands sacrifice of their lives. Therefore, it is very difficult to use ideology as a source of attracting in getting the Thai to join any political party to political movement. If one wants to succeed in attracting people to any movement, or by the same token, repelling them from any movement, reinforcement by the interest will be the best method.⁷

These reflections on the flexible and conflict-free nature of Thai society were justified by a series of events during that period. The annual growth rate of the gross national product was higher than 7%. The dynamization of the Thai economy was actively fuelled by the Vietnam War boom of the 1960s when Americans (in the peak year of 1968 there were almost 50,000 U.S. servicemen on Thai soil, and the Americans had been allowed to build and operate at least eight major aircraft bases as well as dozens of minor installations) and American capital poured into the country, followed rapidly by Japanese money, on an unprecedented scale.⁸ Between 1960 and 1972, 32% of registered capital was foreign, controlled largely by multi-

national corporations. Among foreign sources of investment in the period, U.S. capital was the most significant, at 6.4 billion baht of direct investment and suppliers' credits. Japanese firms followed at 6.2 billion baht for the same period.⁹

Under the era of 'development,' the First National Socio-Economic Development Plan commenced in 1960; the Sarit regime and then Thanom and Prapas adopted, according to Peter Bell, the key American concept of social engineering known as 'counter-insurgency (COIN)' which involved both a military presence and rural pacification (the Green Berets and the Green Revolution went along hand in hand).¹⁰ Thai peasants, the majority of the population, were for the first time systematically politicized. As Bell has argued:

*They were subjected to American anticommunist propaganda through Mobile Information Units, given new highways and privies through Mobile Development Units, taught how to defend themselves through Village Security Teams, protected through Border Police Patrols, offered whole scale 'development' through Accelerated Rural Development, 'swept' by raids of special forces to 'flush out' subversive elements, surveilled by electronic devices, and napalmed and intimidated.*¹¹

In the long run these strategies of development' provided sources of social change that sooner or later would undermine the military dictatorial rule. However, for the observers of the 1960s the general situation of the country, or of the regime in particular, was undoubtedly peaceful, united and promising. No one would doubt, I think, the truth of Hindley's remark on the Thai intellectual atmosphere of the 1960s. It reads:

*University is a place to obtain a diploma and to make friends, both of which are expected to lead to civil service positions and steady promotion. Learning is by memorization; there is no expectation or stimulation of debate, enquiry or discussion.*¹²

One of the October 1973 student leaders, Seksan Prasertkul, explained that during the *yuk mued* (dark era) the university students (who had numbered about 46,000 in 1964), blocked from outside political activities, turned inwards to organize a series of on-campus entertainments, and immersed themselves in inter-university competition.¹³ The students of Chulalongkorn University (the first and biggest university of the country), for example, began at that time to institutionalize what they called *rabob avuso* (seniority system). Seniority, order, tradition, unity and spirit made up the SOTUS system which was used as an ideology for imposing a kind of mechanical solidarity among the students along hierarchical lines. In short,

it served to numb the critical faculties of the students, and to immerse them in parties and other extravaganzas, and most important of all in internal conflicts.¹⁴

It is under the context described above that the understanding of Thai society was thought at that time and even least among the academics, to be next to nothing without drawing upon foreign names such as Riggs, Siffin, Embree, Hanks and Skinner.¹⁵ For the Thai ruling power bloc, this was the period of consolidation of the twentieth-century Thai tripartite ideology of *chat-sasana-phra maha kasat* (Nation-Religion-Monarchy). The European principle of constitutionalism brought about by the 1932 political change was rejected on the ground that it was not appropriate to the special characteristics and realities of the Thai. Instead, Sarit, and then Thanom and Prapas, claimed to build a Thai way of democracy (*prachathipatai baeb Thai*), which according to Thak Chaloemtiarana was nothing but a form of the politics of despotic paternalism.¹⁶ Unifying authority was portrayed as the genius of the Thai race.¹⁷ Political dissidents were severely suppressed. For example, about one hundred and fifty political prisoners were immediately rounded up after Sarit staged a coup on 21 October 1958.¹⁸ In short, it appeared as if there had been only one ideal image of Thailand: the one that was hierarchically well-ordered, unifying, growing and conflict-free.

1.2 The 1970s: Two Ideal Images

The incident of '14 October 1973' in itself, when it happened, was unexpected even by most of its participants. The 'surprise' at the rise and success of the student-led uprising needed explanations that differed from the 'bureaucratic polity' paradigm, the 'flexible and pragmatic' Thai value system, the theory of 'the politics of passivity', the 'loosely-structured' system theory, and the like.

Benedict Anderson has pointed out that the class structure of Thai society has changed rapidly since the late 1950s. Whereas the economically active population aged 11 and over increased by 21.7% from 1960 to 1970, the population engaged in agricultural and traditional economy (farmers, fishermen, hunters, logger and related workers) was diminishing in relative terms, increasing by only 16.6%. The absolute size of the middle and petty bourgeoisie and their relative proportion of the population as a whole, however, was increasing extraordinarily. Administrative, executive and managerial workers increased by 914.6%; service, sport and recreation workers 72.7%; professional, technical and related workers 63.3%; and miners, quarrymen and related workers 62.2%.¹⁹ It is true that the changing class structure was not the single factor that accounted for the '14 Oct.' event. Yet it should be emphasized here that such factor has become more and more pivotal to our understanding of Thai society and Thai studies of the 1970s. and after.

Shortly after the event, many participants realized that the incident was in fact evidence of an important and progressive movement. Its momentum and

potentiality were grasped and developed by students and left-wing intellectuals. The most active of these had a vision of a socialist future, encouraged and enhanced both by their own political and cultural activities and regional situations. The progressive wing of students and intellectuals saw the years since 1958 or so a 'dark age (*yuk mued*)', remarking that its last five years (c. 1968–1973) was 'the period of seeking the meaning of life and the world (*yuk haeng kan sawaeng ha*)'.²⁰ Now they thought of their times as 'the age of breaking through (*yuk rao cha fa kham pai*)', seeing their historical mission as putting an end to the semifeudal-semicolonial Thai society by replacing it with a socialist one.²¹

During the latter part of the 1970s the polarization of conflicting social forces in Thai society led to the formation of two ideological camps: the Left and the Right.

After 14 October 1973 political affairs had gone in an abrupt reverse of their course in the preceding decade. For example, in the whole of 1972 there were only 34 strikes. In 1973 there were 501, mostly in two and a half months that followed the incident. Strikes broke out in several places everyday. In terms of urban politics, labour now became a significant factor. Though the numbers of strikes and the workers involved began to decline in 1974, the increasing number of working days lost indicated that the process of labour struggle intensified in 1974 and reached a peak in 1975.²²

The seemingly peaceful rural life of the years before 1973 was also torn asunder. A huge number of students, with government support, went into the countryside to propagate the ideas of building up a truly democratic regime. As a consequence of the more 'open' political atmosphere, many peasant organizations were formed.²³ The more fundamental needs and problems of the peasants were also for the first time expressed through modern means of political organization and communication. From March 1974, the day the first large-scale peasants' protest took place, until some time before the right-wing military coup in October 1976, there were seven major peasant protests, each of which involved hundreds and sometimes thousands of the peasants from different parts of the country moving to stage a rally in Bangkok. During the 11 days of peasants' protest in Bangkok in November 1974, the Peasant Federation of Thailand was founded. Though the peasants could achieve very few of their demands (i.e. higher prices for their paddy, government control of land rent, and government intervention to solve disputes with the usurers or landlords over mortgages and titles to land), their pressures forced the state to pass the Agricultural Land Rent Control Act in December 1974 and the Land Reform Act in March 1975. Nevertheless, the peasants had to pay a high price for these legal achievements. In 1975, 21 leading members of the Peasant Federation were killed; very likely the orders came from local powers whose interests had come under threat, while the state failed to find traces of any assassins.²⁴

The position of Thailand in the regional economic and political order was another vital factor that justified the need felt by the radicals for a break from the past and present situations. The global oil crisis had broken out almost simultaneously with the October 1973 demonstrations, and by early 1974 the impact of the disorder in the world capitalist economy began to make itself felt in Thailand. The American withdrawal from Indochina with stunning speed in the spring of 1975 aggravated the crisis of the underdeveloped Thai capitalist economy, as well as for her political and military position.

These three factors—workers, peasants, and American involvement in Southeast Asia (the presence of many military bases in the case of Thailand) provided the real basis for the radicals to formulate their social revolutionary programme. They advanced the slogan: *prathet tongkan ekkarat-prachachat tongkan prachathipatai-prachachon tongkan patiwat* (The country wants independence; the nation wants democracy; and the people want revolution). The three protesting social forces—students, workers and peasants—did not move disparately. By the middle of 1974, for example, the most politicized sectors of these social forces had formed what they called *sam prasan* (a tripartite alliance of workers, peasants, and students and intellectuals). Such alliance was regarded with alarm by authorities in Bangkok who saw it as the basis of a communist strategy of inciting urban riots supported by an organized peasants' uprising. From that time on the elements on the Right (e.g. rural land owners, urban industrialists as well as military and governing bureaucrats) began to formulate their own strategies for counter-attack. The Dusit Thani Hotel strike in May 1975 turned out to have disastrous results for the workers. After closing the hotel for over a month, the management reopened it with a completely new staff; the Labour Department ruled that the strike was illegal; and the slogan of the day was spread by the establishment: "We want law (*kot mai*), not mob rule (*kot mu*)."²⁵

By the middle of 1975 the political polarization of Thai society had reached its full stretch. The Communist Party of Thailand's weekly magazine, *Asia*, called for armed struggle ("Only guns can destroy the yoke in order to gain state power") since the beginning of the year. The Peasant Federation of Thailand's magazine, *Chao Na Thai*, on July 20, 1975 declared that: "The murder of our leaders by capitalists and landlord gangsters teaches us another lesson of our struggle: that in our fight, violence is inevitable." Another radical monthly magazine *Puthuchon*, published a revolutionary poem called *songkram prachachon* (The People's War) in its October 1975 issue.²⁶

It did not take long after October 1973 for the right-wing forces to foresee what was going to happen to their status quo, and to fight back. While the Left nominated capitalists, warlords, *sakdina* (in the sense of Thai feudalism) and imperialists

as the four enemies, the Right strengthened their own triad of *chat-sasana-phra maha kasat*. An article in a monthly magazine of the army, *Senasan*, vol. 22, no. 585, August 1974, was entitled "Do we now come to the end of the road?" In countering many leftist revolutionary songs, the most popular rightist song, *Nak Pean Din* (lit. = Those who are the heavy loads of the land), was composed in 1975 by Boonsong Hakritsuk, an army officer working at the army television station. The well-organized paramilitary rightist forces such as the *Nawaphol* (The New Force), *Krathing Daeng* (The Red Gaurs) and *Luk Sua Chao Ban* (The Village Scouts) played this song daily on radio and television during 1975-76 and after, and distributed the record to schools all over the country. As Morell and Chai-anan have noted, the song had enormous impact in crystallizing pervasive, latent attitudes toward the leftists on the part of many Thai, helping to identify them with the communist threat and increasing acceptance of violent repression of such 'scum on the face of Thailand'.²⁷

Political polarization also penetrated deep into the Buddhist *sangha*. When the peasants and students staged a demonstration on November 29, 1974, several monks from the Young Buddhist Monks Group of Thailand led the demonstrators in the front line, holding their hands together. They argued that monks should help people rather than serve the rich and powerful, citing examples of senior monks who gave blessings to soldiers and warplanes or presided over ceremonies opening massage parlours and so on. But the rightist monks thought differently. One of the most militant rightist monks, Kittiwuttho, made it known to the public that killing communists was not killing persons because whoever destroyed the nation, the religion, or the monarchy were of beatial types and were not complete persons. He continued to say that while any killing was no doubt demeritorious, the demerit was however very little and the merit very great for such an act which served to preserve the nation, the religion, and the monarchy-institutions which he conceived of as being in critical danger after communist governments were established in Cambodia and South Vietnam in April 1975 and the communist government of Laos abolished the Lao monarchy in December of the same year.²⁸

1976 was the year of the rightist political forces. During the nine weeks of the campaign for the April general election, thirty or more people were killed in sporadic events, including Dr. Boonsanong Punyodyana who was secretary-general of the Socialist Party of Thailand. Election results indicated clearly that the wind had begun to change direction. The young rightist orator Samak Sunthornwej defeated Kukrit in a campaign in Bangkok. Posters reading 'All socialists are communists' appeared in many public places around Bangkok and outside. The two socialist parties, Socialist and Socialist Front, dropped from 25 (in the 1975 election) to 3 seats, and the progressive New Force Party declined from 12 to 3 seats. It seemed that

the answer to 'when will the army finally intervene?' had become only a matter of time.

In conclusion, the 'cultural revolution' period of 1973-76 brought into being the two opposing ideal images of Thai society. On the one pole, the real Thai were those who were unconditionally loyal to the indissoluble pillars of nation, religion and monarchy. No study of Thai society was possible without relating to such exclusive triad. On the other pole, it was widely believed among the left-leaning radicals that there was nothing exclusively Thai. The point was not that of Thai vs Non-Thai but those of oppressing vs oppressed, subjective vs objective, reactionary vs progressive, and the like. In short, the latter part of the 1970s was the process of ideological struggle between the two extremities of particular and universal. No sensitive student of Thai society of those days could ignore such intellectual atmosphere.

1.3 The 1980s: No Ideal Image

As far as overall politico-intellectual development is concerned, events of the years that followed the 'October 6, 1976' coup provided two important cornerstones. First, the one year of civilian authoritarian rule of the Thanin government (22 October 1976-20 October 1977) proved that the ultra-rightist regime was not a satisfactory alternative to the period of political turmoil that had preceded it. Second, the equally extreme vision of the CPT and its adherents was by the beginning of the 1980s also exposed as unsuitable in the Thai context.

In his speech to the nation of October 13, 1976, Thanin Kraiwixian, a right-wing Supreme Court judge, compared his civilian government to an oyster and the military junta that put him in power as its protective shell. He vowed to eliminate what he called 'five major dangers' to the country: (1) Communism which feeds on hatred; (2) Corruption in the government; (3) Oppression of the People by government officials; (4) Poverty; and (5) Ambitions persons who want to be in a political system which is not a democracy with the King as Head of the State. He devised a plan for the development of step-by-step democracy whereby after 12 years what he called 'democracy with the King as Head of the State' would be matured. He and his Cabinet members, many of whom lacked calibre and experience, repeated these ideas and beliefs so often that they irritated and bored people and were eventually dismissed by the listeners as pure propaganda.²⁹ When, on October 20, 1977, the Thanin government was overthrown by the same military group which staged the coup a year earlier, the coup group described its intervention as follows:

There were disunity, divisiveness, and lack of cooperation, Government officials felt insecure in doing their work. The economy of the country has been deteriorating. ... (Thanin's, 12-to-16-year) democracy development programme was too long and was not according to the wishes of the people.³⁰

General Kriangsak Chamanand was appointed prime minister. His two-and-a-half-year tenure of premiership was, in comparison with the Thanin regime, a period of relative liberalism at home and detente with neighbouring communist countries. He reduced the level of suppression of dissident political forces and announced an amnesty to all those who fled to the jungles following the paramilitary massacre of students at Thammasat University on October 6, 1976. By the middle of 1979 Kriangsak had managed to secure, to a certain extent, quite favourable relations with the foreign backers of the CPT: China, Vietnam, Laos and Cambodia. By contrast with the government, the CPT witnessed heavily setbacks during the same period. Its insurgency activities which reached a peak in 1977 and 1978, began to decline. Two factors contributed to this. First, when the disputes between China and the communist regimes in Indochina became public and bitter in the late 1970s, the CPT followed closely the political changes in Peking. The CPT's ideology, strategy, organization, and movement as a whole were seen by its post-1976 recruits or sympathizers as too rigid and overwhelmingly Chinese-dominated. The government's more liberal policies helped motivate radicals to return from the jungles. With the operation of the Prem government's policy of 'struggle to defeat the communists', known as the order of the Prime Minister's Office No. 66/2523 which commenced in 1980, the CPT was pushed back onto a defensive role. According to Ross Prizzia, the Prem government's 'open arms' programme was successful in encouraging, by July 1981, the defection of nearly half of the estimated four thousand students who had joined the CPT movement in 1976.³¹ By July 1984 the *Far Eastern Economic Review* reported that "Stricken by mass defections and selective military actions over the past four years, the party (CPT) has seen its liberation army fall from a peak strength of more than 12,000 in the late 1970s to little more than 3-4,000 today."³²

By the early 1980s the progressive students and, to a lesser extent, intellectuals began to talk about their era as 'the second era of seeking the meaning of life and the world (*yuk haeng kan sawaeng ha krang thi song*)'. Looking back on the experience of the 1970s they concluded that during the early years of the decade they were seeking something meaningful for their lives and society. After 1973 some believed that they had found it. For them, socialism seemed to be the most promising answer. They even believed that 'the wheel of history (*kong lor prawattisat*), was inevitably moving that way. However, by the early 1980s a talented young poet, Wat Wallayangkun, gave the reason for his leaving the jungle: he was afraid that the wheel of history would roll onto his big toe, instead of grinding the oppressing classes as he had once been told.³³

The mentality of the age, if we are allowed to use the term, was inert. Among the progressive sector it was melancholy. The glass that cracked, the idol that fell from the shelf, the world that turned upside down, and so on, were the

images that many students and intellectuals surely had on their minds. "Alas! the dinner party is sooner or later to come to its end" became a widespread saying. From now on there would be no simple ideal image of Thai society, past or present or future. One writer entitled his book in 1982, on the same occasion of the celebration of 200 years of Bangkok, *Chan Chueng Ma Ha Kwam Ngoi* (Thus I Come to Live in Solitude).⁸⁴ Another writer wrote in 1983 that we were in the age that one tended to mind only one's own business and to ridicule the others' concerns.⁸⁵

2. Saneh Chammarik, Nidhi Aeusriwongse and Chatthip Nartsupha and Thai studies in the 1980s

Prof. Saneh Chammarik (b. 1927) just retired from his teaching position at the Faculty of Political Science, Thammasat University, few months ago, after he had been teaching there since 1960. Nidhi Aeusriwongse (b. 1940) is currently a professor at the Department of History, Faculty of Humanities, Chiang Mai University. Chatthip Nartsupha (b. 1942) is an associate professor at the Faculty of Economics, Chulalongkorn University. These academics, in contrast with most of the other Thai academics, have been consistently active in their studies throughout the last decade. Saneh's *Kan Muang Thai Kab Phatthanakan Ratthathammanun* (1986), Nidhi's *Kan Muang Thai Samai Phrachao Krung Thonburi* (1986) and Chatthip's *Setthakit Mu ban Thai Nai Adit* (1984) are indeed the products of the labour of love. Certainly they are not commodities that can be easily determined by immediate exchange. They were created by distinctive 'arts'.

Kan Muang Thai Kab Phatthanakan Ratthathammanun (Thai politics and the Development of Constitutionalism) is a part of the wider research project, "Development of Human Rights in Thailand", which was commenced in 1978. Nidhi told us that he spent more than five years in order to bring about *Kan Muang Thai Samai Phrachao Krung Thonburi* (Thai Politics during the Reign of King Taksin, 1767-1782). Chatthip also spent about six years to write *Setthakit Mu Ban Thai Nai Adit* (Thai Village Economy in the Past). In this section I will summarize the principal findings of these works, and in the next section I will try to explain the sort of arts that made those findings possible.

2.1 *Ratthathammanun*

Since the revolution of 24 June 1932 the Thai had already tried twelve constitutions. The present one is the thirteenth, being promulgated in 1978. Saneh sees a constitution as a reflection, or rather a part, of the power relationship of a given state or society.⁸⁶ This is not to undermine, Saneh argues, the legality of the constitutions, but it is misleading to see constitution exclusively from the legal point of view, as legalists or lawyers normally do: i.e. conceiving of a constitution as the supreme law of the land. In this way Saneh is able to explain the so-called

'vicious cycle' in modern Thai political life as well. He situates the 'vicious cycle' within the wider context of historical development which commenced after Siam established relations with Western powers by the middle of the nineteenth century.

For many students of Thai politics the 'vicious cycle' seems to repeat itself endlessly. Saneh is also rather pessimistic in the sense that for him, the future of Thai political direction is still not clear. But in the long-term historical perspective (i.e. from 1855 to 1985) the succession of one 'cycle' after another clearly expressed some qualitative marks.

During the period from 1855 to 1985, the development of Thai political system, and constitutionalism as a part of it, can be divided into three phases. The first phase started in 1885 when princes and officials in London and Paris proposed to King Chulalongkorn the opinion of changing the government of Siam from an absolute monarchy to a constitutional one. The end of the first phase and the beginning of the second phase was the revolution of June 1932. Since then the written constitutions have become major elements albeit the legal-formal ones, of Thai political life. The '14 Oct. 1973' marked the end of the second phase. Finally, the last phase commenced by the constitution of 1978. To use Dankwart Rustow's terminology, Saneh thinks that all of the three phases mentioned above fall within the 'preparatory phase' of European transition to democracy.⁸⁷

To explain in another way, Saneh has an opinion that Riggs' theory of 'bureaucratic polity' or Jacobs' theory of 'patrimonial society' is valid for analysing Thai society up to the end of the 1960s. Then, the constitutions of 1968, 1974 and 1978 must be closely analysed in order to see how the contemporary Thai polity is beginning to slip away from the 'bureaucratic polity' paradigm.

The constitution of 1968 was a device that the bureaucratic politicians used to maintain their superior status over the rising professional politicians (the MPs). According to the constitution, the executive is obviously much more powerful than the legislative. For example, the Cabinet did not have to come from the House of Representatives, that is-Cabinet members were not required to run for election; they were just 'bureaucratic politicians'. Moreover, the Speaker of the Parliament was the Speaker of the Senate. Senators were appointed by the government, and most of them were military officers.

The constitution of 1974 was somewhat the opposite of the 1968 constitution because of the pressures of 'open' politics that followed the '14 Oct.' incident. According to this constitution, the Prime Minister must come from a member of the House of Representatives. The Speaker of the House of Representatives is the Speaker of the Parliament. But this constitution was short-lived, very likely because it was against the interests of the appointed bureaucratic politicians and other bureaucrats.

The constitution of 1978 is basically similar to that of 1968. The only difference is that the executive powers after 1978 have had much more liberal

attitudes and measures than those of the period from 1968 to 1973. Saneh gives the experiences during the 'open' politics of 1973-76 and the civilian authoritarian regime of 1976-77 as the cause of the change.⁸⁸

The most interesting message of the book, I think, is the argument that Thai politics has entered a new stage since the end of the 1960s. The percentage of the MPs who were businessmen in the elections since then clearly shows that they have come to participate more and more in the political decision process.⁸⁹ After the 1969 general election they came up with a share of 45.7%, but were not really well organized. By the 1983 election they had a share of 49.7% and were rather well organized through the three biggest parties: Kitsangkhom, Chat Thai and Prachathipat.

2.2 *Phrachao Krung Thonburi*

Nidhi Aeusriwongse is one of the most critical, if not subversive, historians Thailand has ever had. In his article of 1978, "The Early Bangkok Chronicles of Ayutthaya" (in Thai), he declared that all complete versions of the royal chronicles of Ayutthaya had been revised by the Bangkok dynasty, and he called for caution in accepting the chronicles at face value.

Apart from this valuable point, Nidhi's article made a splendid contribution to Thai historiography on another issue, concerning King Naresuan the Great (r. 1590-1605). Up until now, as far as I know, no one, Nidhi excepted, has dared to express a critical attitude however mild towards this heroic king. Left-wing writers, from Jit Phumisak (*The Real Face of Thai Sakdina Today*, 1957) to Saithai Thoedchutham (*The New Face of Thai History*, 1976), chose to ignore Naresuan altogether. The most important drive underlying the revision of the chronicles of Ayutthaya during the early Bangkok period, Nidhi proposed, was to create or re-emphasize the image of Naresuan as the ideal Buddhist hero. Two related stories confirm this argument.

In early 1594, according to the *Luang Prasoet Chronicle* (1680), King Naresuan proceeded to take Lovek. At that time Phraya Sisuphan was captured and taken to Ayutthaya. Early Bangkok chronicles, however, related that at that time Phraya Lovek was executed by the royal order of King Naresuan. Before the execution the ceremony 'Pathommakham' was performed, during which the Thai king had his feet washed and let the water pass down over the head of the Khmer king. After the head was cut, blood of the victim was brought to bathe the feet of Naresuan again. Checking against contemporary sources such as a letter of the Spanish de Morga, we know that Phraya Lovek fled to Vientiane and stayed there until his death. Nidhi suggested that the intentional revision of the episode intended to teach a lesson to those members of the Khmer royal family who came to pursue their

'education' in the Bangkok Court in the 1780s and 1790s. In other words, they should learn from this 'historical' lesson what the result of betrayal was and, by implication, would be.

Another aspect of the revision of the chronicles was that the Bangkok writers often interpolated literary passages into the text to produce the ingredients of a heroic cult. Thus, amidst his enemies, Naresuan was said to tell that the gods had "asked me to be born (a king) to keep up Buddhism, now amidst the dust why do they not help clear my sight so I can see the enemies?" In another place, while Naresuan was ready for his expedition against the Khmer but heard the news that the Mon were approaching Ayutthaya he was made to say: "let us go first to have fun with the Mon", Nidhi stressed that historians should doubt the veracity of these narrations. Instead, we should be aware that the revision served its purpose of rousing a feeling of militarism, which was badly needed among the early Bangkok upper class. By casting it in religious terminology, the chronicles here explicated a teaching that the *dhammic* polity (the righteous one = the peace-loving Ayutthaya) had to fulfil the *kammic* law (the law of actions and consequences of actions) of defeating an *a-dhammic* polity (the unrighteous one = bloodthirsty Burma).

Two years later Nidhi turned to examine another 'Great King' of Ayutthaya—King Narai (r. 1656–1688) in the article "Thai Politics during King Narai's Reign". Nidhi argued that Thai historical studies in the past had been influenced, in this case, by French sources which exaggerated the conflicts between Siam and the Dutch during that period. Knowing the disastrous ending of Narai's reign in retrospect, historians thus turned to make Phaulkon the scapegoat. Yet, Nidhi asserted, there was one question that historians had never dared to raise: how can we explain why King Narai, the 'Great', had for six to eight years been fooled by an uneducated Greek sailor? He proposed that the episode of Narai's foreign policies had to be analysed not in terms of the present perspective of international relations among nation-states but in terms of the Ayutthaya internal politics.

According to Nidhi's analysis, Narai inherited a legacy of animosity between the Court and the nobility, which became an obvious fact since Okya Kalahom ascended the throne as King Prasat Thong in 1629. Before ascending the throne Narai had the two preceding kings, his brother and his uncle, executed. His power came from lower officials, his own men from the Front Palace, and most importantly from the foreign inhabitants in Ayutthaya such as the Mon, the Japanese, the Malays, and the Moors (most probably Iranians). Nidhi cited several contemporaneous foreign accounts to indicate that Narai was in fact not popular among his subjects. When he was in Ayutthaya he preferred to stay in the Front Palace, his stronghold, rather than in the Grand Palace, the customary residence of a king. During the last decade of his reign he spent more time at Lavo (Lopburi) than in Ayutthaya itself, Lavo,

instead to being a strategic place (modelled after Versailles) to keep a royal seat of power safe from the threatening Dutch sea-power as asserted by conventional historiography (which was in fact groundless), was the place that the King felt free from the constraints of plots and conspiracies smouldering among the governing officials at Ayutthaya.

Also from several foreign contemporaneous sources, one can learn that while Narai's rule caused widespread hostility among his own subjects—officials, monks and the peasantry in general—it obviously favoured the foreigners. After having difficulty with the Muslims, resulting in the Iranians' recent loss of power and the Macassar uprising of 1686, Narai turned to seek another base of power among the foreigners. Bringing French troops to occupy the strategic ports of Bangkok and Mergui, no matter who had originally proposed this plan, suited the situation. With the King maintaining control from the north (Lopburi) and the south (Bangkok), Nidhi argued, the nobility of Ayutthaya would not have a chance to carry out a conventional palace coup. However, things did not continue as expected. The king's political strategy activated the three opponents already mentioned. The causes of their discontent may have been different, but they had a common aim: to free the running of the country from the domination of foreigners. Okphra Phetracha who commanded the department of elephants and horses, beloved by the people, and being favoured by the king himself, rose to the position of leader of those oppositional forces in early 1688. Thus came the 1688 revolution which brought Phaulkon's life and career to an end and led to the withdrawal of French troops from Siam.

After 'deconstructing' the eulogized episodes of King Naresuan the Great and King Narai the Great, in his last major work, *Thai Politics during the Reign of King Taksin*, Nidhi turned to the next two Greats in Thai history: King Taksin (r. 1767–1782) and King Rama I (r. 1782–1809). Although the focus is on Taksin, the work discusses a great deal of Rama I since the stories of these two personalities were mingled so inseparably that they have formed the most explicit 'Gordian knot' of Thai history. Of course, Nidhi did not cut it. Instead, Nidhi tried to explain how it had come into being. Throughout the book, the clues and ingredients of the stories, a greater part of which had been for so long deformed or lost, were lively restored and pushed back into what Nidhi believed should be their proper contexts.

Conventional historiography, the great-man theory of Thai history in particular, regards biographies of the reigning monarchs as the basic controlling units of historical unfolding. In this perspective, Taksin as the most meritorious and reincarnated of the time came to restore the demolished kingdom of Ayutthaya. After a certain period of time, when his merits ran out of the storage the king was portrayed as being lost of his sense (*sati wipalat*). Chaophraya Maha Kasatsuk, the future Rama I, returned from a campaign against Cambodia just in time. Taksin was likely to die

either by an execution from royal order or at the hands of an angry mob. For the benefit of the country, however, Rama I opted for the former means with deep regret. All in all, it was fortunate for Siam to have these two men in that critical period after the fall of Ayutthaya. Taksin, because he was strong and decisive, was needed for the restoration of Siam's independence; Rama I, because he was mild but circumspect, was supplementarily more suitable when the kingdom needed to be settled peacefully. In short, we can see that the stories of the two men are put into the one theoretical nutshell: the 'merit and power' paradigm. Here Nidhi broke it into two rivaling worlds. Taksin belonged to the politics of competing minor states (*kan muang baeb chumnum*), whereas Rama I belonged to the politics of well-defined kingdom or empire (*kan muang baeb ratcha-anachak*).

Chumnum is a social entity of any size. It can be as small as a village or as big as the polity under Taksin's rule (1767-1782). Regardless of its size, however, it was fundamentally temporal or short-lived by nature. Power the leadership of a *chumnum* were based on charismatic rather than legal or traditional criteria.⁴⁰ Nidhi proposed that Thai history of the Thonburi period was not simply a 'restoration' or an 'extention' of Ayutthaya. On the contrary, it was a chain of ruptures from the normal state of the Kingdom of Ayutthaya.

Taksin was a half-Chinese. His occupational background was a merchant who led a caravan to trade to the north of Siam. Later he succeeded in bribing for the governor of Tak, a minor town on the frontiers of Ayutthaya, Lanna and Burma. He was exactly not a man of class, an adventurer at the fringe of the Ayutthaya system. When he and his close followers broke away from the surrounding Burmese forces they moved towards the southeastern seaboard provinces where the Tacchew Chinese densely inhabited (the majority of the Chinese in Ayutthaya at that time were the Fukien).⁴¹ In this sense Taksin was in a peripheral position of the Ayutthaya system both among the Thai and among the Chinese.

Rama I and his faction belonged to the old nobility of Ayutthaya. For them the Ayutthaya order well backed up by the legal system and royal tradition was their aspiration, and not the unpredictable leadership of charismatic Taksin. Nidhi argued that members of the Chakri royal family upto King Rama III had never tried to conceal the fact that Rama I and his faction usurped the throne from Taksin. For them the reason was simply that Taksin should be dethroned by any means. The two monarchs perceived of their roles in different ways: the one as the militant leader of the trading caravan and the other as the Majesty of law and order.

For Nidhi, both Taksin and Rama I were great men. Man is great only in the context of human being, and not in the context of the reincarnated from of

the god. Nidhi told us that the bliss he, as a historian, had long aspired for was to see man as a man. Man is never free from limitations. History is better understood as a discourse of limitations, aberrations and contradictions.

2.3 *Setthakit Mu Ban*

Chatthip Nartsupha used the Asiatic Mode of Production (AMP) theory to study Thai economic history after the traumatic events of October 1973. On December 28, 1975 the Social Science Association of Thailand organized a seminar on "The Real Face of the *sakdina*", in which Chai-anan's research paper, "*sakdina* and the Development of Thai Society," was presented for discussion. Chatthip was invited to be a commentator. These two scholars proposed systematically for the first time the applicability of the AMP theory to the Thai case. But their points of emphasis were different. Among a handful of general characteristics of the Asiatic society, Chai-anan focussed on the overdevelopment, despotic nature of the state, whereas Chatthip drew attention to the self-sufficiency of the villages.

To uphold Wittfogel's basic notion of 'hydraulic society', Chai-anan was forced to face the difficulty of applying such concept to the floodplain of the Ayutthaya state. Ayutthaya was clearly not a complex hydraulic society, but Chai-anan wanted to argue, without strong evidence, that it was at least a 'simple hydraulic society', with a certain extent of state intervention in agricultural irrigation. Realising this difficulty, Chai-anan introduced the concept of Ayutthaya as a "warring state" to explain the overwhelming power of the state over its subjects. The *sakdina* system was *ipso facto* no more than a means of mobilization of manpower for war and public (non-productive) constructions such as palaces and temples. Explicitly disagreeing with Jit's *Chomna Sakdina Thai* (1957) on the so-called *sakdina* as a European type of feudalism, Chai-anan argued that to explain the development of the *sakdina* society in terms of Asiatic or hydraulic society did not mean that one was proposing that the degree of oppression and exploitation would be any milder in the *sakdina* than in the feudal societies. On the contrary, as he paraphrased Wittfogel's assertions, the Thai people had to live under the situation of total power and total terror of, and total obedience and submission to, the state. The lack of centres of power (i.e. decentralised feudal domains; independent religious organizations; and nascent bourgeois institutions) to counterbalance and finally to break off the mediaval despotic rule which had caused the Thai to develop their self-mechanism of 'subject political culture' (i.e. submissive political attitudes), which prolonged the stagnancy of the pre-capitalist epoch and finally determined that changes in the societal structure could come into being only by external threats.

Chatthip criticized, correctly I think, Chai-anan for over-emphasizing the theory of oriental despotism by forcing Wittfogel's concept of 'hydraulic society' into

the Ayutthaya state. For Chatthip, the studies of Pendleton (1962), Wijeyewardene (1973), and Tanabe (1975) clearly indicated that Central Siam had never witnessed the phenomenon of a truly hydraulic society. For these writers, state-sponsored construction of canals in pre-19th century Central Siam aimed primarily to serve communication rather than agricultural production purposes.⁴² But Chatthip agreed with Chai-anan that the AMP theory was useful for explaining Thai historical development. Moreover, since he did not consider state involvement in hydraulic works as the most important and universal characteristic of the Asiatic society, he then sought to explain the apparently static pre-capitalist epoch of Thai history in terms of the self-sufficient and self-sustaining nature of the villages. Though Chatthip's theory before the coming of *Setthakit Mu ban* (1984) appealed to many students as one of the most promising guidelines for interpreting modern Thai historical development, one of the most controversial issues of the AMP theory itself was still unsolved: "It is difficult to see, for example, how self-sufficient, autonomous villages could be compatible with a centralized state which must intervene in the village economy".⁴³

Setthakit Mu Ban and its twin *Ban Kab Muang* (Village and Town, 1986) solved the above question. The apparently static nature of pre-capitalist Thai society and the state intervention that went on without destroying the village economy can be explained now by the three specifically 'Thai' factors: (1) the richness of natural resources and the abundance of fertile lands in the past; (2) the security of village life; and (3) the specifics of the state and capitalist development in Thai society.⁴⁴ The Thai state did not intervene in the production process of the villages. It went only to the rims of the villages, appropriated the surplus, and left. So far it has been rather flexible in dealing with changes both from within and outside. Capitalist development in Thai society has never been so independent enough to create a counterbalance to the centralized state. In fact, the growth of the predominantly merchant and financial capital accumulation was protected, if not facilitated, by the state. And finally the first two factors explain why, until recently, the village and the state could live in parallel although the latter claimed the formally total domination over the former: to relieve the burden of tributary and taxation topped down from the state the villagers could open up new frontiers and exploit the richness of natural resources.

3. Some leading features of Thai studies in the 1980s

Art, from its root word in Latin *-artem-*, means 'skill', whereas science, from its Latin root *-scientia-*, means 'knowledge'. Although art and science cannot be completely separated in any excellent work, I will treat the terms here as separate categories for analytical purpose. The gaining of genuine knowledge (*scientia*)

presupposes the possession of genuine skill or skills (*artem*). In this section we will analyze the sort of arts that helped produce the works on Thai studies by Saneh, Nidhi and Chatthip. I make no claim that these arts are inclusive, but I insist that at least they illustrate the current state of one of the most exciting sector of Thai studies.

3.1 Purpose

Under this heading I refer to the art of knowing oneself and what one is doing. Saneh, Nidhi and Chatthip are certainly academics in the strict sense of the term. Saneh does not expect that his work may have a direct influence over the drafting of a new constitution. It is unlikely that Nidhi expects that in the near future the history textbooks used in secondary and high schools will be rewritten along his line of arguments. In the same manner, Chatthip does not expect that his analysis of the nature of Thai village economy will be adopted by the government organization responsible for the rural development programme. The purpose of these three studies is to aim at social understanding, and at best-social criticism, rather than social engineering. In short, what these works modestly expect is only to stir or create a sense of awareness that things of societal importance cannot be monopolized and manipulated by persons of narrow-viewed or infantile activists of all political colours.

To know oneself and the society in which one lives, one needs to be critical of his role in the changing society. In the past academics had less difficulty in justifying their roles as the government policy makers or as the sympathizers of oppositional movements or as the 'pure' academics who stayed aloof from the current social conflicts. Political realities of those days classified them in a very formalistic way: the reactionary, the progressive and the non-concerned scholars respectively. Reactionary scholars were thought of as those who saw Thai society as the natural ideal entity which had to be preserved at any cost. Progressive scholars were thought of as those who wanted to see Thai society changed overnight by the all-comprehensive revolutionary programme. And the non-concerned scholars were those who closed their eyes from the conflicts altogether. Nowadays, however, that rigid system of classification does not work anymore. Thai society and those who study it cannot be superficially categorized in a black-and-white manner. Underlying behind this state of mind is unmistakably the quest for 'critical' faculty of those who study Thai society. In other words, from now on nothing can be easily treated as a presupposition in Thai studies.

3.2 Perspective

How can we, keeping in mind the purpose of social understanding mentioned above, look at Thai society and its people? To answer this question from the

perspectives of Saneh, Nidhi and Chatthip, we are invited to consider another two arts: the art of seeing things synchronically on the one hand and the art of seeing things diachronically on the other.

Saneh focussed his study on constitutions and modern Thai politics. Nidhi's scope of study covers the rise and fall of King Taksin the Great. Chatthip focussed on the Thai village economy. But these works are not simply the discourses on politics, history and economy in the strict sense of conventional scholarship. Under the rubric 'power relationship' Saneh brought into his analysis the legal aspect of that relationship as manifested through the constitutions, the formation of economic classes that had direct influence upon the changing paces of the system of power relationships, and so on. Apart from being a superb piece on Thai politics of that period, Nidhi's book can be looked from many other angles such as intellectual history, economic history and social history. Chatthip did not limit his analysis only within the spheres of the villages but he always related the village economy to the wider social figurations such as the region and the state. Remarkable is the fact that the three writers did not see Thai society as an isolated unit of analysis. Both Saneh and Chatthip pointed to Western economic and political influences upon Thai society in their studies. Nidhi also discussed the Southeast Asian situation during the period under discussion. In short, these works aim at presenting the holistic picture of Thai society from their own specialized ways.

In terms of diachronic perspective, the three writers did not cut things out of their 'historical' processes. Instead, they regarded historical transformation of the subject-matter as the central cord of their studies. In order to study the written constitutions promulgated in Thailand since 1932, Saneh traced back the process of transformation of power relationships in Thai society to the latter part of the nineteenth century when modernization, which was at times the same as Europeanization, was strongly needed by the ruling elite. Nidhi also traced back to the last century of the Ayutthaya period when the self-defending system of Ayutthaya became more and more ineffective before he discussed the career of Taksin *in toto*. Chatthip's account of the current Thai village economy, gathering data from interviewing the villagers, aims to trace back to its present origin since Siam opened to the West by the middle of the nineteenth century.

3.3 Approach

The disciplines of social sciences and humanities in Thailand in the 1960s and 1970s were severely suffered from the problem of over-specialization. Scholars of some major subjects such as economics, sociology and political science were interested only in their own present-oriented specializations. The things past were almost exclusively assigned as the private property of historians and archaeologists.

Scholars of each discipline were warned by a hint not to cross their own 'empire' or 'sphere of influence' into those belonged to the others. Thus there was no subject in Thai studies in those days that was a combination or an integration of two or more disciplines such as economic history, political economy, political sociology and historical sociology.

Saneh, Nidhi and Chatthip are among the protagonists who believe that the multi- or interdisciplinary approach is the better alternative for Thai studies. For them, the true understanding of any society cannot be achieved through the practice of any single discipline, because human relations are in reality multidimensional. However, the point is not merely to collect articles written by scholars of different disciplines under the same cover, or to bring such scholars to work disparately under the same roof. The point is at least to combine, if not to integrate, different disciplines into one approach. Saneh did not need a legal scholar to tell him that a constitution was in fact more than a legal document. Above all, as the director of the research project on Human Rights in Thailand Saneh had to discuss the legal aspects of the constitutions himself because he could find no legal scholar who could look at the constitutions beyond the reach of legal perspective. Nidhi did not need a political scientist to endorse his concept of the politics of *chumnum*. In the same manner, no political scientist ever told Chatthip that the apparently overwhelming power of the Thai state did not destroy the village autonomy because the former did not intervene at the production base of the latter. These achievements, I think, stemmed from another sort of art: the art of seeing things from many dimensions; or, in other words, the art of breaking away from any single and rigid disciplinary nutshell.

3.4 Theoretical grounding

It is clear from their works that the three writers employed theories or theoretical notions built outside Thai society. Most obvious in Saneh's work is the reference to Rustow's theory of 'Transitions to Democracy' and Bottomore's distinction of 'Power Elite' and 'Ruling Class'. Nidhi's analysis of Taksin's charisma is undoubtedly an application of Weber's political sociology (i.e. charismatic domination, traditional domination, and legal-rational domination). Chatthip explicitly told us often that his theoretical framework was the Asiatic Mode of Production theory. But the way in which these writers made use of theories is by no means naive. In essence, I would like to call this the art of seeing theories as heuristic devices.

Theories and facts were at times in the course of Thai studies thought of as belonging to the two opposing realms: theories in one way or another were imported in the same manner that the modern education was; facts of Thai society existed in Thai society. At one extreme scholars would try to let the facts speak

for and by themselves, without being imbued with any theoretical camouflage. At another extreme, another group of scholars commenced their studies with certain theoretical blueprints and then selected the facts to suit their frames. Saneh, Nidhi and Chatthip, at least in their last major works, rejected such opposition. The distinction between theories and facts is acceptable for the three writers only for analytical purpose. The facts are not just something that already existed there but in some cases, as Chatthip had demonstrated, they must be invented. All in all, facts cannot speak for and by themselves, but they must be asked to speak by someone who has a theoretical notion in a sort. Any theory that helps them to see more, the three academics would not hesitate to employ. The point is that one should not fall into a trap of theory because in its original meaning theory (Classical Greek: *theoria*) was made by man to enrich and enlarge, not to enslave, his mental conception.

3.5 Findings

The findings of Saneh, Nidhi and Chatthip reveal to us another art of Thai studies: the art of stepping down from the ivory tower and seeing things heretofore neglected.

In modern Thai political life a constitution is an iceberg. There is nothing wrong for us to pay attention to the constitutions as such. But it is obviously misleading, Saneh would argue, to devote our attention exclusively to the formal-legal aspect of the constitutions. His finding is in essence that he urged us to look at the more fundamental things lying behind such icebergs. Nidhi has discovered for us how the down-to-earth appreciation of Thai history is possible even through those stories of the great kings themselves. In a sharp contrast to most neo-classical economists who like to pay more attention to the offensive sector of the economy (i.e. the bourgeoisie of all types), Chatthip has tried to bring about the lives and fates of those who have been left behind in the defensive sector such as the peasants and villagers. These studies helped to fill the gaps neglected by Thai studies in the past.

3.6 Implications and Ideological Underpinning

'Thai' and 'study' are old terms. 'Thai studies', on the contrary, is a rather new phrase, being used for the first time in Thailand in 1971. Thai studies, now as well as before, have never been value-free activities. In the 1970s Thai studies were either a search for Thai uniqueness or a deny of Thai uniqueness on behalf of the general characteristics of mankind. We have already argued that such a black-and-white contrast is being rejected in the 1980s.⁴⁵ But the rejection of the two extremes does not mean that the truth is lying at the half-way point between them. Saneh, Nidhi and Chatthip are not interested in the meaning of 'Thai' in the

sense of universal-vs-particular dichotomy. For them 'Thai' can mean many things, provided that, and this should be emphasized, one is able to provide them their spatiotemporal contexts. The catchword of Thai studies in the 1980s is 'context' (*boribot* in Thai). On the basis of the achievement of the three selected works it is very likely that any serious study of Thai society in the future would never fail to ask the following set of contextual questions: what is the matter?; when did it happen?; where did it happen?; how did it happen?; why did it happen?; who said that?; and why did he say so? The same set of questions can also be applied to the matter that is happening or likely to happen. Scrutinizing the matters in this way it is hoped that any pretensions, regardless of their origins, would lose their grips on the minds of concerned scholars. This does not mean, however, that scholars should be arrogant. On the contrary, they should be modest, since only being modest ones can feel how disgusting the pretensions are. I think that to be modest is in the Thai context an art. In the context of the 1980s the art of being modest and the art of being Thai are the two sides of the same coin. This coin is a prize for those who have engaged in Thai studies in Thailand in the 1980s.

Conclusion

I do not think that we really need a conclusion. Thai studies in Thailand as a conscious movement has just started. Saneh, Nidhi and Chatthip do not think that their works are final or perfect. Yet if we want to have a tentative conclusion, I would repeat, along with the sub-title of this seminar, of the current state of the arts we have already discussed above. These arts, if not to be emulated, should not be overlooked by those who are interested in Thai studies in the future. They are:

- (1) The art of knowing oneself by being critical;
- (2) The art of seeing things synchronically;
- (3) The art of seeing things diachronically;
- (4) The art of breaking away from any single and rigid disciplinary nutshell;
- (5) The art of seeing theories as heuristic devices;
- (6) The art of stepping down from the ivory tower and seeing things heretofore neglected; and finally
- (7) the art of being 'Thai' by being modest.

Notes

1. Raymond Williams, *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*, Fontana, Seventh Impression, 1984 : 34.
2. A.S. Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Oxford: Oxford University Press, 1984 : 43.
3. Wendell Blanchard, et al., *Thailand*, New Haven: Human Relations Area Profile, 1951 : 484-5.
4. David A. Wilson, *Politics in Thailand*, Ithaca, New York : Cornell University Press, 1962 : 274.
5. Fred W. Riggs, *Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity*, Honolulu : East-West Center Press, 1966 : 323.
6. Cited in David Morell and Chai-anan Samudhavanija, *Political Conflicts in Thailand: Reform, Reaction and Revolution*, Cambridge, Mass. Oelgeschlager, Gunn & Hain, Publishers Inc., 1981 : 22-23.
7. Adul Wichiencharoen, "Social Values in Thailand" Translated from Thai into English by Nopamas Dhiravegin, *Journal of Social Science Review*, Vol. 1, No. 1, March 1976 : 141.
8. Benedict Anderson, "Withdrawal Symptoms: Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup", *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, Vol. 9, No. 3, July-September 1977 : 14-15.
9. Kraisak Choonhavan "The Growth of Domestic Capital and Thai Industrialization", *Journal of Contemporary Asia*, Vol. 14, No. 2, 1984 : 142.
10. Peter F. Bell, "Western Conceptions of Thai Society: The Politics of American Scholarship", *Journal of Contemporary Asia*, Vol. 12, No. 1, 1982 : 66.
11. Ibid. : 67 ; According to Morell and Chai-anan, between October 1968 and June 1963, 1080 persons were arrested on charges of being communists. Several suspected communists, such as two prominent northeastern politicians Khrong Chandawong and Ruam Wongphan, were executed without trial. (Morell and Chai-anan, 1981 : 138-9)
12. Donald Hindley, "Thailand: The Politics of Passivity", *Pacific Affairs*, XLI, 3, Fall 1968 ; 355-71; Reprinted in Clark D. Neher, ed., *Modern Thai Politics: From Village to Nation*, Cambridge, Mass. : Schenkman Publishing Company, 1976 : 186.
13. Prudhisana Jumbala, "The Emergence of the Thai Student Movement", *South-East Asia Spectrum*, Vol. 4, No. 1, October 1977 : 9.
14. Ibid. : 10.

15. Thai Khadi Research Institute, "Thai Studies in ASEAN: State of the Arts", A Proposal, May 1987: 1.
16. See Thak Chaloemtiarana, *Thailand: The Politics of Despotic Paternalism*, Bangkok: Thammasat University Printing Press, 1979: 357 pp.
17. *Ibid.*: 156.
18. See Thongbai Thongpao, *Kommunit Lardyao* (The Communists of the Lardyao Prison Camp), Bangkok: Khon Num, 1974: 622-48.
19. Benedict Anderson, 1977: 16.
20. Trisin Bunkhachon, *Nawaniyai Thai Nai Rob Thossawat: Khor Sangket Bang Prakarn* (Thai Novels during the Last Ten Years, 1972-1982: Some Remarks), Bangkok: Thai Khadi Research Institute, Thammasat University, Research Paper No. 25, 1982: 25.
21. *Loc. cit.*
22. Somkiat Wanthana, *Wiwatthanakarn Chonchan Raengngan Thai* (Evolution of the Thai Working Class), Bangkok: Thai Khadi Research Institute, Thammasat University Research Paper No. 23, 1982: 71.
23. Andrew Turton, "The Current Situation in the Thai Countryside", in *Thailand: Roots of Conflict*, edited by Andrew Turton, Jonathan Fast and Malcolm Caldwell, Nottingham: Spokesman, Bertrand Russell House, 1978: 104-42; Kanjana and Kanoksak Kaewthep, "The Political Economy of Thai Peasantry: A Case of the Farmers' Federation of Thailand (FFT), 1973-1976", Paper presented to the Third Thai-European Seminar on "Village and State in Thai Studies", Hua Hin, Organized by the Thai Khadi Research Institute, Thammasat University, 9-12 April 1985: 65 pp.
24. Witayakorn Chiengkul, "The Transformation of the Agrarian Structure of Central Thailand, 1960-1980" *Journal of Contemporary Asia*, Vol. 13, No. 3, 1983: 357.
25. Morell and Chai-anan, 1981: 198.
26. *Ibid.*: 226, 285, 288.
27. *Ibid.*: 252.
28. Charles F. Keyes, "Political Crisis and Militant Buddhism in Contemporary Thailand", in *Religion and Legitimation of Power in Thailand, Laos, and Burma*, ed. by Bardwell L. Smith, Chambersburg: ANIMA Books, 1978: 151-53.
29. Montri Chenvidyakarn, "One Year of Civilian Authoritarian Rule in Thailand: The Rise and Fall of the Thanin Government", *Social Science Review*, No. 5, 1978: 5.

30. Chai-anan Samudhavanija, *The Thai Young Turks*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1982: 34.
31. Ross Prizzia, *Thailand in Transition: The Role of Oppositional Forces*, Honolulu: University of Hawaii Press, 1985: 22.
32. *Far Eastern Economic Review*, Vol. 125, No. 29, 19 July 1984: 28.
33. Wat Wallayangkun, "Bot Samphat (An Interview)" in *Kluen Haeng Tossawat* (Waves of the Decade), Bangkok: Published by Thammasat University Students Union on the Occasion of the Tenth Anniversary of October 14, 1984: 229.
34. Paiboon Wongthet, *Chan Chueng Ma Ha Kwam Ngoi* (Thus I Come to Live in Solitude), Bangkok: Chao Phraya Press, 1982.
35. Chat Kobjitti, *Ruang Thammada* (A Common Story), Bangkok: Khon Wan-nakam Press, (1983), Fourth Printing 1987: 91.
36. Saneh Chammarik, *Kan Muang Thai Kab Phatthanakarn Rattathammanun* (Thai Politics and the Development of Constitutionalism), Bangkok: Thai Khadi Research Institute, Thammasat University, and the Foundation of Social Sciences and Humanities Textbooks, 1986: 10.
37. *Ibid.*: 39, 401-3; Cf. Dankwart A. Rustow, "Transitions to Democracy", *Comparative Politics*, 2 (April 1970): 337-364.
38. Saneh, 1986: 392-3.
39. *Ibid.*: 397, see table 3.
40. Nidhi Aeusriwongse, *Kan Muang Thai Samai Phrachao Krung Thonburi* (Thai Politics during the Reign of the King of Thonburi), Bangkok: Silpa Watthanatham Press, 1986: 28-23.
41. *Ibid.*: 60, 65.
42. See Robert C. Pendleton, *Thailand: Aspects of Land-Scape Life*, New York: Duell, Sloan and Pearce, Affiliate of Meredith Press, 1962: 139; Gehan Wijeyewardene, "Hydraulic Society in Contemporary Thailand" in *Studies of Contemporary Thailand*, edited by Robert Ho and E. C. Chapman, Canberra: The Australian National University, 1973; 94; Shigeharu Tanabe, "Agricultural Irrigation in Thai Economic History" (in Thai), *Warasan Thammasat*, Vol. 5, No. 2, 1975: 70-94.
43. See *A Dictionary of Marxist Thought*, Edited by Tom Bottomore, Laurence Harris, V.G. Kierman and Ralph Milliband, Oxford: Basil Blackwell Publisher Limited, 1983: 35.

44. Chatthip Nartsupha, *Settakit Mu Ban Thai Nai Adit* (Thai Village Economy in the Past), Nonthaburi : Sang San Press, 1984 : 92-95 ; *Ban Kab Muang* (Village and Town), Nonthaburi : Sang San Press, 1986 : 72-75.
45. Although rejecting the nationalist view of the Thai uniqueness, Saneh, Nidhi and Chatthip do not believe that Siam was ever a feudal Society either. See Saneh, 1986 : 59 ; Nidhi Aeusriwongse, *Watthanatham Kradumphi Kab Wannakam Ton Rattanakosin* (A Bourgeois Culture and the Early Bangkok Literature), Bangkok : Thai Khadi Research Institute, Thammasat University, Research Paper No. 20, 1982 : 144 ; Chatthip, 1986 : 72.

วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง

ฉบับใหม่ (6 : 1-2)

“ทุนจีนในประเทศไทย”

วางตลาดแล้ว

การวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมไทย : แนวเศรษฐศาสตร์การเมือง*

อานันท์ กาญจนพันธุ์

คำนำ

การวิจัยใด ๆ ก็ตามไม่อาจจะพิจารณาแยกต่างหากจากอุดมการณ์ที่แฝงอยู่เบื้องหลังได้ แม้ว่าผู้วิจัยเองจะอ้างว่าทำอย่างเป็นกลางทางวิชาการ ทั้งนี้จึงอาจกล่าวได้ว่ามีการวิจัยอยู่ 2 ลักษณะ คือ การวิจัยอย่างมีจิตสำนึกกับการวิจัยแบบไร้จิตสำนึก การวิจัยอย่างหลังเป็นการวิจัยเพื่อรับใช้อุดมการณ์อย่างหลัทธิหลัศคา การวิจัยทางสังคมศาสตร์ในสังคมไทยมีตัวอย่างของการวิจัยแบบหลังนี้อยู่มากมาย ซึ่งก็ไม่มีค่าควรแก่การกล่าวถึงมากนัก ส่วนการวิจัยทางสังคมศาสตร์อย่างมีจิตสำนึกนั้นก็มีอยู่มากมายในสาขาเศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา เป็นต้น

แต่การวิจัยในสาขาวิชาการเฉพาะเหล่านี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมไทย จะเน้นที่การปรับปรุงประสิทธิภาพของกลไกทางโครงสร้างต่างๆ ในสังคมเพื่อเสริมสร้างระบบทุนนิยม โดยไม่สนใจปัญหาทางศีลธรรม ซึ่งเห็นได้ชัดเจนที่สุดในสาขาเศรษฐศาสตร์ กระแสการวิจัยทางวิชาการเช่นนี้เองจึงถูกตอบโต้อย่างรุนแรงจากสังคมนอกรวงวิชาการที่สนใจปัญหาการพัฒนาสังคมไทย อย่างเช่น วงการพัฒนาเอกชน ที่ช่วยการหันไปเน้นประเด็นทางศีลธรรมเป็นพื้นฐานของการวิจัย ทำนองเดียวกับสำนักความคิด Neo-Populism ในประเทศตะวันตก ในสังคมไทยสำนักคิดแนวนี้รู้จักกันในชื่อรวม ๆ ว่า *แนววัฒนธรรมชุมชน* ซึ่งผิดกับในต่างประเทศ ตรงที่ต่อต้าน

* บทความเสนอในการประชุมสัมมนาทางวิชาการวิจัยประจำปี 2530 เรื่อง "แนวคิดเชิงทฤษฎีและการวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมไทย" จัดโดยศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 27-28 สิงหาคม 2530

วิชาการมากจนไม่มีนักวิชาการเด่น ๆ เกิดขึ้นในกระแสการวิจัยนี้ เช่นที่เกิด Michael Lipton (1977) และ E.F. Schumacher (1973) ขึ้นในตะวันตก ทำให้ไม่สามารถแปรอุดมการณ์ทางศีลธรรมเป็นทางเลือกบูรณาการได้ชัดเจนไปกว่าการต่อต้านทุนนิยมทุกรูปแบบ

ดังนั้น แม้ว่าอุดมการณ์ทางศีลธรรมจะจำเป็นต่อการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาในการพัฒนาสังคม แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะช่วยให้สามารถเสนอทางเลือกแก่สังคมได้เหมาะสมเสมอไป หากปราศจากวิธีการวิเคราะห์สังคมที่เป็นระบบ มีพลัง และเปลี่ยนแปลงยืดหยุ่นได้เพียงพอ เพราะจะเป็นได้แค่เพียงการต่อต้านการพึ่งพา เป็นเพียงการเน้นเกษตรอินทรีย์เพื่อต่อต้านเกษตรเคมี และเป็นเพียงการเน้นถึงศีลธรรมของการแบ่งปันเพื่อต่อต้านระบบตลาด เป็นต้น ในแง่ศีลธรรมแล้ว ข้อเสนอในการต่อต้านที่เป็นอุดมคติเช่นนี้ก็ไม่ผิดอะไร แต่ปัญหาคือว่าจะเป็นไปได้มากน้อยอย่างไรในสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ และการเมืองไทยในปัจจุบัน

ความพยายามที่จะตอบคำถามเกี่ยวกับทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทยในสภาวะปัจจุบันนั้น มีปรากฏอยู่บ้างแล้ว ทั้งในวงวิชาการทางสังคมศาสตร์ และนอกวงวิชาการ เช่นนักพัฒนาองค์กรเอกชน ซึ่งบางครั้งก็รวมถึงชาวบ้านเองด้วย จะต่างกันอยู่บ้างเล็กน้อยก็ตรงที่วงวิชาการจะเน้นทางออกระยะยาวมากกว่าทางเลือกระยะสั้น ๆ แต่กลุ่มบุคคลเหล่านี้จะมีวิธีการวิเคราะห์วิจัยสังคมร่วมกันหลายประการ แม้ว่าไม่ใช่ทุกคนจะเรียกแนวการศึกษาของตนว่า *เศรษฐศาสตร์การเมือง* ก็ตาม เพราะบางคนอาจจะเลือกใช้วิธีการบางส่วนอย่างผสมผสานกับวิธีการของบางสาขาคงนั้นข้อเขียนนี้จึงพยายามจะหยิบยกลักษณะรวม ๆ กันของแนวการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองซึ่งมีอยู่หลายแบบนั้นขึ้นมาพิจารณาเพื่อที่จะส่งเสริมให้มีการถกเถียงถึงแนวทางการศึกษาที่ควรจะทำในอนาคต แลกเปลี่ยนและปรับปรุงวิธีการวิจัยที่เป็นอยู่ เพื่อแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทยให้รอบคอบและทันต่อเหตุการณ์มากขึ้น โดยมุ่งที่จะเสนอวิธีการศึกษาและประเด็นที่แนวเศรษฐศาสตร์การเมืองหยิบยกขึ้นมาวิจัย มากกว่าจะเป็นการประเมินการวิจัยที่มีอยู่ ซึ่งมีจำนวนมากมายในสาขาต่าง ๆ จนไม่อาจทำได้ในบทความขนาดสั้น ๆ เช่นนี้

1. ปัญหาของการพัฒนาและความค้ำพัฒนา

การแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาไม่อาจหาได้จากกรยึดติดอยู่กับอุดมการณ์เพียงอย่างเดียว หากจะต้องเริ่มค้นจากการวิเคราะห์อย่างจริงจังถึงรากเหง้าอันเป็นสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา

ความคืบหน้าเสียก่อน จึงจะสามารถเลือกวิธีแก้ไขได้สอดคล้องกับความเป็นจริง แต่ปัจจุบัน ปัญหาของการพัฒนามีลักษณะสุดขั้ว 2 ด้านด้วยกัน ด้านหนึ่งนั่นก็คือ การติดอยู่ที่การวิเคราะห์ เพียงปรากฏการณ์ภายนอก ที่เป็นผลของปัญหามากกว่าสาเหตุ ขณะที่อีกด้านหนึ่งนั่นคือ การยึดติดกับอุดมการณ์จนไม่ให้ความสนใจกับการวิเคราะห์ปัญหา

ด้านแรกนั้นเป็น แนวการพัฒนากระแสหลักในสังคมไทย ที่วางอยู่บนพื้นฐานการวิเคราะห์ความคืบหน้า ว่ามีสาเหตุมาจากความยากจน นั่นคือ ประชาชนในชนบทขาดปัจจัยทางวัตถุ เช่น ทุนและขาดการศึกษา ดังนั้นทางแก้ไขปัญหานี้จึงปรากฏรูปออกมาในนโยบายพัฒนาของรัฐบาลที่เน้นการเพิ่มทางวัตถุต่าง ๆ เช่นการเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้และขยายการศึกษา ต่อมาก็ได้มีการปรับปรุงการวิเคราะห์หลังจากประสบปัญหาว่า ประชาชนยากจนเพราะขาดการมีส่วนร่วมและขาดคุณภาพชีวิต ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) จึงเร่งรัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการของรัฐเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งปรับปรุงคุณภาพชีวิตอีกด้วย นอกจากนั้น เมื่อเห็นว่านโยบายพัฒนาเน้นเศรษฐกิจมากเกินไป ก็มีการนำเอาแนวการพัฒนาจิตใจมาใช้ เช่น นโยบายแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ซึ่งไม่ใช่การเปลี่ยนแนวการพัฒนา เป็นแต่เพียงการใช้การพัฒนาค้นจิตใจมาเสริมนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจที่ล้มเหลวให้ดีขึ้นเท่านั้น

แท้จริงแล้ว แนวความคิดที่อยู่เบื้องหลังการพัฒนาดังกล่าวนั้นก็คือ การส่งเสริมให้เกิดระบบทุนนิยมขึ้นในชนบท การพัฒนาจึงมีความหมายเพียงการเข้าสู่ระบบทุนนิยม ซึ่งมักจะมองถึงแต่ในแง่ดีเสมอ และมักมองข้ามผลที่ตามมาของนโยบายในแง่ลบต่าง ๆ โดยหวังลม ๆ แล้ง ๆ ว่า ผลในแง่ลบนั้นเป็นเพียงปัญหาในระยะสั้น ซึ่งจะแก้ไขได้เมื่อผ่านเข้าสู่ขั้นตอนการพัฒนาเต็มที่

ส่วนอีกด้านหนึ่งนั้นเป็นปัญหาของกระแสการพัฒนาที่กำลังได้รับความนิยมอยู่ในหมู่ นักพัฒนาเอกชนบางกลุ่มในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งเพิ่งก่อตัวขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ และเป็นที่ยึดกันโดยทั่วไปในนามว่า แนววัฒนธรรมชุมชน แม้จะมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่แนวการพัฒนาแนวนี้ มีลักษณะร่วมกันอยู่หลายประการที่ชี้ว่ามีความคิดสุดขั้วอยู่ด้านหนึ่งของปัญหาการพัฒนา นั่นคือ การยึดติดกับอุดมการณ์อย่างมาก จนไม่ให้ความสนใจกับการวิเคราะห์ปัญหาความคืบหน้าอย่างจริงจังเพียงพอ ดังนั้นแนวการพัฒนาจึงเกิดมาจากอุดมการณ์ ที่ด้านหนึ่งคิดว่าการพัฒนาสู่ระบบทุนนิยมมีแต่ผลด้านลบ และอีกด้านหนึ่งเห็นว่า ชนบทมีวัฒนธรรมที่ดี ซึ่งมีศักยภาพที่จะต้านระบบทุนนิยมได้

วิธีคิดเช่นนี้คือการสร้างภาพอุดมคติของสองระบบที่ขัดแย้งกันจากมโนภาพขึ้นมา หรือที่รู้จักกันอย่างดีในวงวิชาการทางสังคมศาสตร์ยุคเริ่มต้นว่า การสร้าง dichotomy ในกรณีนี้คือการสร้างรูปแบบอุดมคติ (Ideal Type) ของระบบทุนนิยมและระบบชุมชนขึ้นมาแล้วใช้อัตถวิสัยตัดสินว่าทุนนิยมนั้นไม่ดี จึงควรเอาระบบชุมชนที่ดีมาเป็นพื้นฐานของการพัฒนา วิธีการดังกล่าว นักวิชาการสมัยก่อนเช่น F. Tonnies (1957) ใช้การวาทมโนภาพเอา (armchair thinking) ทำให้ไม่มีการวิเคราะห์ทั้งระบบทุนนิยมและระบบชุมชนอย่างละเอียดลึกซึ้ง เพราะอาศัยปรัชญาพื้นฐานที่มีอยู่แล้วมาเป็นมาตรวัด ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือ ปรัชญาตะวันตก เช่น ปรัชญาของรูโซ (J.J. Rousseau) ที่เห็นว่ามนุษย์มีสุขเสรีมากที่สุดในสภาพเรียบง่ายแบบธรรมชาติของชุมชนดั้งเดิม อันเป็นพื้นฐานของปรัชญาเสรีนิยม หาใช้อุดมการณ์ที่มีอยู่ในสังคมชนบทไทยไม่ วิธีคิดเช่นนี้จึงอาศัยปรัชญาตะวันตกแล้วมาหาลักษณะรูปธรรม ซึ่งเป็นเพียงรูปแบบทางวัฒนธรรมจากชาวบ้านเพื่อมาสนับสนุนอุดมการณ์นั้น โดยไม่ได้ให้ความสนใจวิเคราะห์อุดมการณ์ของชาวบ้านอย่างจริงจังนัก ปรัชญาตะวันตกเช่นนี้ได้ค่อย ๆ ซึมซับเข้าไปในชนชั้นกลางอย่างไม่รู้ตัว จนทำให้เกิดว่าเป็นสิ่งที่มาจากชุมชนชนบทไทยเอง

การอ้างรูปแบบวัฒนธรรมชาวบ้าน ทำให้แนวคิดนี้สร้างประเด็นทางศีลธรรมใหม่ขึ้นมา ซึ่งมีลักษณะต่อต้านการสนับสนุนทุนนิยมของรัฐ ลักษณะเช่นนี้สามารถจูงใจคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่แสวงหาได้มาก เพราะพวกเขากำลังวุ่นวายใจกับกระแสความคิดก้าวหน้าในอดีต และอีกประการหนึ่ง คนส่วนใหญ่ก็มักจะเข้าข้างฝ่ายที่เสียเปรียบ จึงหันมาสนับสนุนสิ่งที่พวกเขาคิดว่า เป็นปรัชญาของผู้เสียเปรียบในสังคม

อาศัยปรัชญาตะวันตกเป็นพื้นฐาน แนวความคิดนี้มองเห็นปรากฏการณ์ซึ่งเป็นผลของระบบทุนนิยม โดยไม่ต้องวิเคราะห์ว่า ระบบทุนนิยมไม่ดี เพราะเน้นค่านิยมวัตถุทำให้คนเห็นแก่ตัว และต้องพึ่งพาทุนจากภายนอก จึงหันมาเน้นคุณธรรมชาวบ้านที่ให้ความสำคัญกับจิตใจ การพึ่งตนเองและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นหลักธรรมในการพัฒนา อีกด้านหนึ่งแนวคิดนี้อาศัยรูปแบบที่เห็นจากชาวบ้านโดยไม่ได้วิเคราะห์ถึงพื้นฐานทางอุดมการณ์ของชาวบ้านจริง ๆ แล้วนำเอารูปแบบเหล่านั้นมาใช้เป็นแนวนโยบายในการพัฒนาเพื่อต่อต้านระบบทุนนิยม เช่น การให้ความสำคัญกับการเกษตรแบบอินทรีย์แทนการใช้สารเคมี การเน้นการใช้แรงงานมากกว่าเครื่องจักร การเกษตรแบบผสมผสานมากกว่าการปลูกพืชหลักชนิดเดียว และการเน้นการเกษตรขนาดเล็กพอเลี้ยงชีพมากกว่าขนาดใหญ่เพื่อการค้า ฯลฯ เป็นต้น

ปัญหาของแนวความคิดนี้ก็คือ ความไม่แน่นอนระหว่างความพยายามที่จะใช้อุคคติต่อต้นทุนนิยมเพียงเพื่อให้เห็นปัญหาของระบบทุนนิยม หรือต้องการจะหันกลับไปสู่อุคคตินั้นจริง ๆ หากเป็นประการหลัง ก็เกิดปัญหาตามมาอีกว่า จะปฏิบัติให้เป็นจริงได้อย่างไรภายใต้เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน และการเสริมสร้างอคติเช่นนั้นจะแพร่กระจายออกไปนอกขอบเขตจำกัดของชุมชนได้อย่างไร นอกจากปัญหาในทางปฏิบัติแล้ว ก็ยังมีปัญหาทางประวัติศาสตร์อีกว่า ลักษณะอคติของชาวบ้านเช่นนั้นเคยมีอยู่จริงหรือไม่ หากมีจริงมันเปลี่ยนแปลงไปแล้วอย่างไรในปัจจุบัน ปัญหาเหล่านี้คงไม่อาจตอบได้จากการย่อกุศุมการณ์ แต่ต้องอาศัยการค้นคว้าวิเคราะห์วิจัยที่จริงจังพอสมควร

ดังนั้นเพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคม จึงต้องอาศัยการวิจัยถึงสาเหตุที่แท้จริงของความค้อยพัฒนามากกว่า การยอมรับสูตรการพัฒนาที่มีลักษณะสุดขั้วทั้งสองข้างกัน พวกแรกโยนปัญหาการค้อยพัฒนาให้ชุมชน ดังนั้นจึงต้องพัฒนาด้วยการเอาสิ่งที่คิดว่าจะมาจากภายนอกมาให้ ขณะที่พวกหลังเห็นว่าปัญหาอยู่ที่ระบบทุนนิยมภายนอก จึงพยายามจะพัฒนาจากคุณธรรมที่อยู่ภายในชุมชนเอง ปัญหาของการพัฒนาเช่นนี้เกิดจากการไม่ได้วิเคราะห์สังคมที่เป็นจริง ทำให้เกิดความสับสนขึ้นทั้งสองพวก พวกแรกนั้นมีความสับสนระหว่างความคิดที่ว่า ความยากจนเป็นสาเหตุของความค้อยพัฒนา หรือความยากจนเป็นผลของการพัฒนา ส่วนพวกหลังนั้นก็สับสนระหว่างความคิดที่ว่าความค้อยพัฒนาเป็นปัญหาของชาวบ้าน หรือปัญหาของระบบทุนนิยม หากเป็นปัญหาของระบบทุนนิยม แต่ทำไมจึงไปแก้ที่ชาวบ้าน (อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติการที่เป็นจริงของการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย บางครั้งก็อาจมิได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดแบบ populism แต่เป็นการใช้กระแสผลักดันสภาพการณ์หนึ่ง ไปสู่การพัฒนาอีกชั้นหนึ่ง มากกว่าหวังผลตามเป้าหมายของแนววัฒนธรรมชุมชน)

การหลุดออกจากความสับสนเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการวิจัย ที่เริ่มต้นจากการไม่โยนปัญหาให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายชาวบ้าน หรือฝ่ายทุนนิยม หากจะต้องเริ่มจากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมชนบทกับระบบเศรษฐกิจและการเมืองภายนอก เพราะปัญหาความค้อยพัฒนานั้น ไม่ได้มีสาเหตุมาจากความยากจนในชนบท แต่ความยากจนเป็นผลของการพัฒนาแนวหนึ่ง ซึ่งเกิดจากอิทธิพลของระบบภายนอกชุมชน ทำให้เกิดสภาพการณ์อย่างน้อย 3 ประการ ที่น่าจะถือได้ว่าเป็นสาเหตุของความค้อยพัฒนา

1. สภาพการไร้อำนาจการตัดสินใจของชาวบ้าน
2. สภาพการเกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมชนบท
3. สภาพการถูกรอบงำทางวัฒนธรรมของชาวบ้าน

ด้วยเหตุนี้ ปัญหาความถ้อยพัฒนาจึงไม่ใช่ทั้งปัญหาเศรษฐกิจเรื่องความยากจน และ ก็ไม่ใช่ปัญหาวัฒนธรรมของการพึ่งตนเอง หากแต่เป็นปัญหาที่ซับซ้อนของความสัมพันธ์ทาง เศรษฐกิจการเมืองและอุดมการณ์ระหว่างชนบทกับสังคมภายนอก ดังนั้น ก่อนที่จะสามารถเลือก แนวทางการพัฒนาได้ จะต้องศึกษาถึงที่มาของสถานการณ์ทั้งสามประการข้างต้นเสียก่อน แต่ แนวทางการพัฒนาแบบสุดขั้วทั้งสองไม่ได้ให้แนวทางไว้ จึงต้องอาศัยกรอบความคิดที่ยืดหยุ่นกว่า เป็นแนวทาง ซึ่งอาจเรียกรวม ๆ ได้ว่า *แนวการศึกษาแบบเศรษฐศาสตร์การเมือง*

2. วิธีการศึกษา : บนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลง

แนวการศึกษาแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองมีวิธีการศึกษาที่หลากหลาย และไม่จำเป็นต้องเป็นแบบมาร์กซิสต์เสมอไป ที่จริงนั้นก็ยังมีพื้นฐานอยู่แล้วในสังคมศาสตร์บางสาขา เช่น ประวัติศาสตร์ และมานุษยวิทยา ซึ่งเน้นการศึกษาพัฒนาการของสังคมจากหลายมิติ ดังนั้นการศึกษาแบบเศรษฐศาสตร์การเมือง จึงเป็นที่รวมของวิธีการศึกษาหลายแบบ โดยมีจุดร่วมกันอยู่ที่มีวิธีการศึกษาอยู่บนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งหมายความว่า การเปลี่ยนแปลงหรือความเคลื่อนไหวของสังคม เป็นทั้งวิธีการศึกษาเนื้อหาและเป้าหมายของการศึกษาไปพร้อม ๆ กัน มีตัวอย่างเห็นได้ชัดในงานทางประวัติศาสตร์ เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ทางรัฐศาสตร์ เช่น เสน่ห์ จามริก ทางมานุษยวิทยา เช่น สุเทพ สุนทรภัสส์ และ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ทางสังคมวิทยา เช่น สุวิชัย หวันแก้ว และไชยันต์ รัชชกุล ทางเศรษฐศาสตร์ เช่น ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และปรีชา เบียมพงค์-สาส์น เป็นต้น

ในแง่วิธีการศึกษานั้น อาจจำแนกออกเป็นวิธีการย่อย ๆ ได้หลายวิธี ซึ่งจะต้องพิจารณาไปพร้อม ๆ กันเสมอในเมื่อลงมือศึกษาจริง ๆ วิธีการดังกล่าวได้แก่

2.1 *การศึกษาแบบประวัติศาสตร์* หมายถึงการใช้วิธีศึกษาทางประวัติศาสตร์ ที่ศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นจริงของสังคม วิธีนี้ต่างจากวิธีการศึกษาทางสังคมศาสตร์ กระแสหลัก ที่จะวนเวียนอยู่กับการสร้างและพิสูจน์ทฤษฎี และมักจะเป็นการวิเคราะห์ข้อสมมุติ

ฐานที่มีค่าตอบอยู่แล้วในแทบทุกปัญหาที่สำคัญ ๆ เนื่องจากต้องการรักษาสถานภาพเดิมมากกว่า ต้องการเปลี่ยนแปลง จึงเท่ากับเป็นการยืนยันหรือสร้างความชอบธรรมให้แก่อุดมการณ์และอำนาจของผู้ศึกษา ส่วนการศึกษาทางประวัติศาสตร์นั้น มีข้อสมมุติฐานอยู่ว่าการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอำนาจและอุดมการณ์ในสังคม ดังนั้นจึงจะไม่มียัทธิทฤษฎีเป็นสรณะ แต่จะใช้ทฤษฎีเป็นเพียงกรอบในการตั้งคำถามแก่ยุคสมัยหนึ่งเท่านั้น เพื่อเข้าใจกลไกและพลังของการเปลี่ยนแปลงของแต่ละยุคแต่ละสมัยอย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งมีใช้การตอบคำถามทางทฤษฎี นั่นคือ กระบวนการกำหนดยุคสมัย (periodization) การศึกษาทางประวัติศาสตร์จึงมักจะตั้งคำถามมากกว่าให้คำตอบ แนวการศึกษากระแสหลักมักจะพยายามพิสูจน์ว่าความยากจนเป็นสาเหตุของการใช้ที่ดินอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งในทางกลับกันก็เป็นสาเหตุของความยากจน วิธีการนี้มีลักษณะซ้ำซากวนกลับไปกลับมา แบบไม่รู้ว่าจะเกิดก่อนใช้หรือใช้เกิดก่อนใช้ แต่การศึกษาทางประวัติศาสตร์ถามว่า ในยุคสมัยนั้นมีการจัดการที่ดินอย่างไร และใครเป็นผู้ทำให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างไม่มีประสิทธิภาพได้อย่างไร ใครเป็นผู้เสียประโยชน์และได้ประโยชน์จากสถานะเช่นนั้น คำถามเหล่านี้จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอำนาจและอุดมการณ์

2.2 การศึกษาอย่างมีบริบท คือการให้ความสำคัญแก่สถานะเงื่อนไขแวดล้อมแก่ประเด็นหรือหน่วยที่ศึกษา ทำให้ไม่คว่นสรุปที่มีลักษณะทั่วไปแบบกำปั้นทุบดิน วิธีนี้ช่วยให้สามารถศึกษาได้อย่างเฉพาะเจาะจงอย่างสัมพัทธ์ โดยคำนึงถึงความละเอียดอ่อนของปัญหาว่าไม่ได้เหมือนกันทั่วไปหมด แต่แตกต่างกันไปตามสถานะแวดล้อม และขั้นตอนของการพัฒนาการ เช่น ปัญหาการถือครองที่ดินของหมู่บ้านชนบทจะแตกต่างกันไปในแต่ละภาคของประเทศไทย เพราะตั้งอยู่กันคนละบริบท ในภาคเหนือซึ่งมีขนาดที่นาถือครองเล็ก แต่มีผลผลิตต่อไร่สูง และสามารถทำการผลิตได้หลายครั้งในหนึ่งปี ทำให้มีส่วนการยังชีพใหญ่ทั้ง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับตลาดมาก ภายใต้บริบทดังกล่าว หมู่บ้านที่ไม่ห่างจากตัวเมืองนัก จะมีปัญหาการขัดแย้งเรื่องการถือครองที่ดินมาก โดยเฉพาะแย่งกันเช่าที่นา เพราะแรงงานจะคงอยู่ในหมู่บ้านมาก แต่ก็ยังขาดแรงงาน เพราะเพาะปลูกได้หลายครั้ง ในขณะที่หมู่บ้านในภาคอีสานมีปัญหาคารถือครองน้อย ที่นาถูกปล่อยให้ว่างเปล่า ภายใต้บริบทที่ว่านามีขนาดใหญ่ แต่ผลิตได้น้อย เพราะความแห้งแล้งแรงงานส่วนใหญ่ออกไปหางานนอกภูมิภาคใหญ่ ส่วนภาคใต้ก็ไม่ค่อยมีการเช่านามากนัก เพราะเศรษฐกิจภาคนี้ อยู่ภายใต้บริบทที่ว่าแรงงานส่วนใหญ่เข้าไปรับจ้างในภาคผลิตเชิงพาณิชย์ เช่นสวนยาง และเหมือง

แร่ ทำให้ขนาดของภาคพาณิชย์ใหญ่กว่าภาคการผลิตเพื่อยังชีพมาก ในลักษณะเช่นนี้จะเห็นได้ว่าบริบทไม่ใช่ปัจจัยที่เป็นสาเหตุ แต่เป็นเงื่อนไขที่ช่วยให้เข้าใจสถานะภาพของความสัมพันธ์ที่องค์การศึกษาเฉพาะเจาะจงมากขึ้น ทำให้เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาได้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากขึ้น

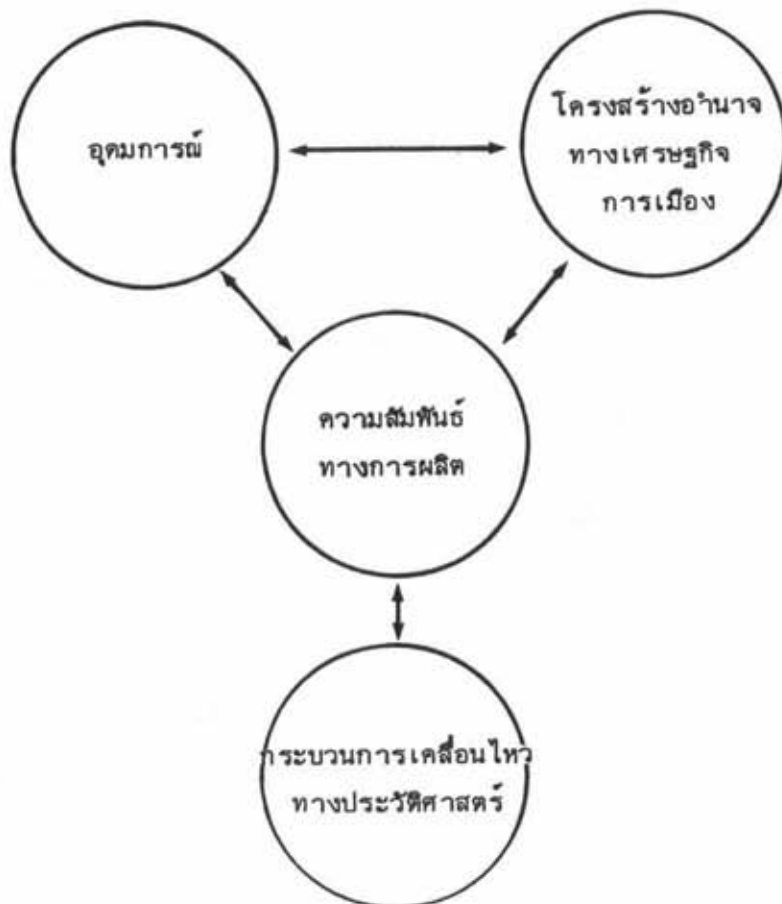
วิธีการเช่นนี้ทำให้มองเห็นความสำคัญของท้องถิ่นในฐานะที่เป็นทั้งเนื้อหา และวิธีการศึกษาไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งต่างจากวิธีการศึกษากระแสหลัก และแนววัฒนธรรมชุมชนที่มักจะพิจารณาจากแง่มุมที่มีลักษณะสากล และมีลักษณะทั่วไปมากเกินไปจนเกือบจะเป็นแบบกำปั้นทุบดิน ทำให้มองข้ามการคลี่คลายของสังคมที่มีลักษณะเฉพาะบางประการไป ตรงกันข้ามวิธีการแบบเศรษฐศาสตร์การเมือง จะเน้นวิธีการมองปัญหาของท้องถิ่น ด้วยระดับนามธรรมให้มีลักษณะอำนาจการอธิบายทั่วไปมากขึ้นในเชิงเปรียบเทียบ เพราะการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันเกิดขึ้นในบริบทที่เป็นสากลมากขึ้น ก็จะเห็นได้จากการแพร่ขยายของระบบทุนนิยม วิธีเช่นนี้จึงช่วยให้ตอบสนองต่อความก้าวหน้าทางวิชาการในท้องถิ่นเพิ่มขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ วิธีการเศรษฐศาสตร์การเมืองในสังคมไทยจะมีลักษณะเป็นไทยตามไปด้วย ทั้งแง่เนื้อหาและวิธีการไม่ใช่มองสังคมไทยเป็นเพียงเนื้อหาของกรณีศึกษาภายใต้กรอบสากลอยู่ตลอดเวลา ก็จะเห็นได้ว่าเท่าที่ผ่านมาแนวการศึกษาแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองสามารถยกระดับนามธรรมของความหมาย เช่น คำว่า “ศักดิ์นา” จนมีอำนาจการอธิบายทั่วไป ซึ่งปัจจุบันศักดิ์นาไม่ได้มีความหมายเพียงเกณฑ์การจัดตำแหน่งทางสังคมเท่านั้น แต่ยังหมายถึงลักษณะความเป็นเจ้าขุนมูลนาย ลักษณะอุปถัมภ์ และลักษณะของวิธีการผลิตเป็นต้น ซึ่งทำให้คำว่า “ศักดิ์นา” มีอำนาจการอธิบายสูงขึ้น นอกจากคำว่าศักดิ์นาแล้ว แนวการศึกษาแบบเศรษฐศาสตร์การเมือง ยังกำลังอยู่ในขั้นตอนของการยกระดับนามธรรมคำอื่น ๆ อีกเพื่ออธิบายสังคมไทยอย่างมีบริบท เช่น “ผู้มีบุญ” ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ของขบวนการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม ระบบเหมืองฝาย การทำนาผ้ำ ฝี่เจ้านาย ฝี่ปุ๋ยย่าพ่อเลี้ยง ซ้ำม (ความอยู่ยงคงกระพัน) เป็นเครื่องหมายของการต่อต้าน และคำว่า ลงแขก หรือที่ภาคเหนือใช้คำว่า เข้ามือ เป็นต้น ดังนั้นการใช้คำพื้นเมืองด้วยระดับการอธิบายให้สูงขึ้นจึงเป็นแนวการพัฒนาวิธีการศึกษาของแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองให้สอดคล้องกับท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้กันอยู่ในสาขามานุษยวิทยาอยู่แล้ว เช่น การเอาคำในภาษาพื้นเมืองของชาวเมลาเนเซียว่า Taboo (หมายถึงข้อห้าม) มาใช้อย่างกว้างขวาง เป็นต้น

2.3 *การศึกษาแบบข้ามสาขา* คือการที่จะไม่แยกหน่วยที่ต้องการศึกษาออกมาพิจารณาอย่างอิสระ ตามความชำนาญพิเศษเฉพาะสาขาใดสาขาหนึ่ง หากแต่จะแยกแยะประเด็น เงื่อนไข และปัจจัยต่าง ๆ ออกมาให้เด่นชัดแล้วจะโยนหาความสัมพันธ์กันอีกครั้งหนึ่งอย่างเป็นระบบ ซึ่งต้องอาศัยแนวทางจากหลาย ๆ สาขาที่เกี่ยวข้อง แท้จริงแล้ว *วิธีการแยกแล้วโยงเช่นนี้ ก็คือ การวิเคราะห์นั่นเอง* เพราะวิธีการนี้จะทำให้สามารถประเมินได้ว่าส่วนย่อยที่ลักษณะแตกต่างกันนั้นมีความสัมพันธ์กับทั้งระบบแตกต่างกันอย่างไร ลักษณะเช่นนี้ทำให้มีความสนใจศึกษาท้องถิ่นมากขึ้น แทนที่จะศึกษาสังคมโดยรวม ๆ และไม่ศึกษาท้องถิ่นเป็นการเฉพาะ หากจะยังคงตระหนักถึงความสัมพันธ์ของท้องถิ่นกับสังคมภายนอกที่เป็นระบบรวมใหญ่ด้วย เช่นการศึกษาท้องถิ่นหนึ่งสามารถแยกแยะได้ว่ามีชนชั้นที่แตกต่างกัน ซึ่งทำให้สามารถโยงความสัมพันธ์ของชนชั้นต่าง ๆ กับสังคมภายนอกได้ว่า ชนชั้นสูงจะได้ประโยชน์จากนโยบายสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจของรัฐได้มากกว่าชนชั้นยากจน การประเมินเช่นนี้ต้องอาศัยความรู้ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และอุดมการณ์ เพราะจะช่วยให้ค้นพบว่า ชนชั้นสูงอาศัยสถานะภาพของการเมืองที่มีความสัมพันธ์กับอำนาจการเมืองภายนอก สร้างความร่ำรวยทางเศรษฐกิจได้ดีกว่าชนชั้นยากจน และชนชั้นสูงยังอาศัยการส่งลูกเข้าระบบการศึกษา เพื่อเป็นการผลิตซ้ำทางชนชั้น และสร้างการควบคุมทางอุดมการณ์เพื่อให้เกิดการสืบทอดไปสู่คนรุ่นหลังต่อไปได้อีก

2.4 *การศึกษาแบบวิภาษวิธี* มีความสำคัญมากในแง่ของกลยุทธ์ สำหรับศึกษาสังคมที่มีความสลับซับซ้อน เพราะเป็นตรรกวิธีที่เน้นการมองของสองสิ่งที่แตกต่างกันที่มีความสัมพันธ์กันอย่างไร และนำไปสู่สถานะใหม่ได้อย่างไร ซึ่งเป็นลักษณะธรรมชาติของสังคมที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเป็นแก่นสาร ตรรกวิธีเช่นนี้จะช่วยลดการมองอย่างสุดขั้ว เพราะมองข้ามลักษณะตรงกันข้ามในสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปในระยะหนึ่ง

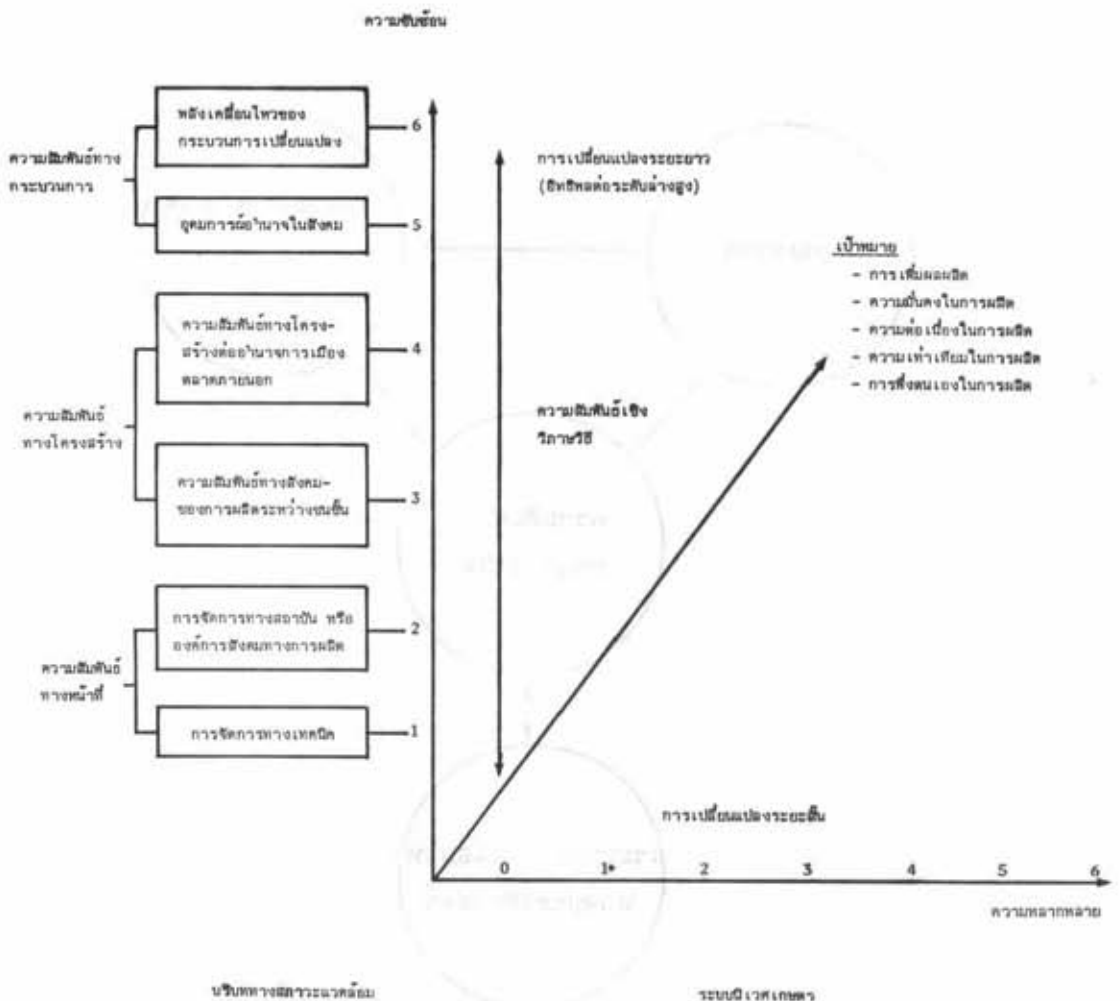
ก. ในทางปฏิบัติ หมายความว่า *การสามารถของทะเล เงื่อนไข ปัจจัย ระดับและมิติของการมองปัญหาต่าง ๆ* ได้โดยที่ไม่ติดอยู่กับลักษณะใดลักษณะหนึ่งอย่างไม่มีเงื่อนไข แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามการเปลี่ยนแปลงของเวลา เช่นการศึกษาความสัมพันธ์ทางการผลิตจะมีความสัมพันธ์อย่างซับซ้อนกับอุดมการณ์ โครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง และกระบวนการเคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์ โดยที่ไม่ติดอยู่กับการอธิบายจากแง่ใดแง่หนึ่ง แต่สามารถมองทะเลแห่งมุมทั้งสามได้เสมือนหนึ่งเป็นสิ่งที่โปร่งใส ที่ไม่มีสิ่งใดขวางกั้น ดังในแผนภูมิที่ 1

ทฤษฎีทฤษฎีวิภาษวิธีจึงเป็นหลักการและกระบวนการคิดที่ไม่ได้วางอยู่บนการมองความสัมพันธ์ระนาบเดียว (unilinear) แบบเหตุและผล (Causation) ที่เห็นว่าปัจจัยหนึ่งหรือหลายปัจจัยมีอิทธิพลทำให้เกิดผลหนึ่งหรือหลายอย่าง หากแต่เน้นการมองความสัมพันธ์ต่างระดับต่างมิติทำนอง 3 มิติ เช่น ทั้งด้านกว้างและด้านลึก ด้านบวกและด้านลบ ภายในและภายนอก และระยะสั้น ระยะยาว เป็นต้น ซึ่งอาจมีความซับซ้อนทั้งในระดับเดียวกันและต่างระดับต่างมิติกันได้

แผนภูมิที่ 1 การมองทะลุสามมิติ

ข. ในทางปฏิบัติก็คือ **วิธีการสังเคราะห์ หรือการยกระดับนามธรรม** ของความสัมพันธ์ระดับต่าง ๆ จากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อมและเทคโนโลยี ความสัมพันธ์ในแง่สถาบันสังคม เรื่อยไปจนถึงความสัมพันธ์ทางการควบคุมอำนาจ อุทิศการณและวิธีการเปลี่ยนแปลง ดังในแผนภูมิที่ 2 ซึ่งเป็นตัวอย่างการยกระดับนามธรรมในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางการผลิตในระดับชุมชน

แผนภูมิที่ 2 การยกระดับนามธรรมเพื่อการศึกษาชุมชน

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของวิธีการแบบวิภาษวิธีก็เช่น ในปัจจุบันนี้วงการพัฒนามักจะมองว่าการเกิดกลุ่มนั้นดีเสมอ ในภาคเหนือมีการรวมกลุ่มกันอย่างมั่นคงมากรูปแบบหนึ่งคือ กลุ่มฌาปนกิจในหมู่บ้านแทบทุกแห่ง กลุ่มดังกล่าวอาจจะดีในแง่กระบวนการเคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์ และในแง่การต่อสู้กับโครงสร้างอำนาจการเมืองและเศรษฐกิจ แต่อาจมีปัญหาในแง่อุดมการณ์ เพราะทำให้ลูกหลานไม่ให้ความสนใจรักษาพยาบาลบุพการีของตนเท่าที่ควร ปล่อยให้ตายเพื่อจะได้รับเงินค่าช่วยเหลือการทำศพจำนวนมากจากกลุ่มฌาปนกิจ ซึ่งนำไปสู่ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม และไม่เป็นผลดีต่อการเปลี่ยนแปลง การวิเคราะห์แบบวิภาษวิธีเช่นนี้ ช่วยให้เกิดอุทาหรณ์ว่า การผลักดันให้เกิดกลุ่มในการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสังคมนั้น ไม่ใช่มุ่งที่แ่งมุมใดแ่งมุมหนึ่งได้ ไม่ว่าจะ เป็นเศรษฐกิจหรือการเมือง แต่ต้องคำนึงถึงอุดมการณ์ที่อาจมีผลกระทบบ้างไปพร้อม ๆ กันด้วย

3. กรอบความคิด : แนวทางและรูปแบบของความสัมพันธ์ทางการผลิตในระยะเปลี่ยนผ่าน

นอกจากวิธีการศึกษาแล้ว แนวการวิจัยแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองยังอาศัยกรอบความคิดเป็นเครื่องมือในการจัดรวบรวมประเด็นและเนื้อหาในการวิจัย ซึ่งจะเห็นที่แนวทางการเปลี่ยนแปลงระยะยาวมากกว่าเรื่องเทคนิคระยะสั้น ๆ กรอบความคิดดังกล่าวมีองค์ประกอบหลัก ๆ ดังนี้

3.1 หน่วยการวิเคราะห์ แนวการศึกษาแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองแตกต่างจากแนวการศึกษาอื่น ๆ อย่างมากในเรื่องของหน่วยการวิเคราะห์ แนวการศึกษาอื่นมักจะแยกหน่วยทางสังคมหน่วยใดหน่วยหนึ่งออกมาวิเคราะห์ เช่น ครัวเรือน ภูมิภาค หรือแม้แต่พีชคณิตโคซนิตหนึ่ง แต่ภายใต้กรอบความคิดแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองจะถือว่า ครัวเรือนหนึ่ง ๆ เป็นเพียงหน่วยการผลิต แต่จะไม่ใช้หน่วยการวิเคราะห์ เพราะในการเพาะปลูกจริง ๆ นั้น ครัวเรือนไม่ได้จัดการผลิตอย่างเป็นอิสระ เช่น ในการระดมแรงงานต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนหรือการจ้างแรงงานจากครัวเรือนอื่น ๆ ยิ่งไปกว่านั้น ครัวเรือนชาวนาครัวเรือนหนึ่งยังมีแบบแผนในการจัดการการผลิตที่เหมือน ๆ กันกับครัวเรือนอื่น ๆ ที่อยู่ในกลุ่มทางเศรษฐกิจและสังคมระดับเดียวกันอีกด้วย ฉะนั้น หน่วยการวิเคราะห์จึงเป็นครัวเรือนต่าง ๆ ในกลุ่มทางสังคมและเศรษฐกิจหนึ่ง เช่น ครัวเรือนชาวนาเช่า ครัวเรือนชาวนารับจ้าง และครัวเรือนเจ้าที่ดิน เป็นต้น ดังนั้นหน่วยการวิเคราะห์

ที่แท้จริงก็คือ ความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการแยกแยะให้ชัดเจน ด้วยการถือว่าการแยกแยะนั้นเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการวิเคราะห์ไปพร้อม ๆ กัน

3.2 ระดับการวิเคราะห์ การศึกษาแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองจะไม่ทำการวิเคราะห์ปัญหาในระดับเดียว ที่แยกออกมาต่างหาก และไม่ใช้ระดับตามขนาดทางภูมิศาสตร์ เช่น ระดับหมู่บ้านหรือระดับประเทศ แต่จะศึกษาปัญหาจากมิติของความสัมพันธ์ในระดับทางนามธรรมที่แตกต่างกัน (ตามแผนภูมิที่ 2) ไปพร้อม ๆ กัน แม้ในทางปฏิบัติจะมีการเน้นที่ระดับใดระดับหนึ่งอยู่บ้าง แต่ก็จะต้องมีส่วนเชื่อมโยงกับระดับอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย ในลักษณะแยกแล้วโยงคังกล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการแบบวิภาษวิธี

ส่วนใหญ่การศึกษาแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองจะเน้นที่ระดับการวิเคราะห์ซึ่งมีลักษณะเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 3 ระดับด้วยกัน คือ

1. โครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง
2. อุดมการณ์อำนาจ
3. ประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต

การที่เน้นการศึกษาระดับการวิเคราะห์ที่มีลักษณะนามธรรมสูงเช่นนี้มากกว่าการศึกษาในระดับการจัดการทางเทคนิค ก็เพราะมีเป้าหมายชัดเจนอยู่ที่การแสวงหาทางเลือกของรูปแบบของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เหมาะสมในระยะเปลี่ยนผ่าน มากกว่าการปรับปรุงเทคนิควิธีการผลิตให้มีประสิทธิภาพ เช่น แนวการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือ การจัดการพึ่งตนเอง เพื่อต่อต้านการเปลี่ยนแปลงเช่นแนววัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้เพราะปัญหาสำคัญของความต้อยพัฒนา คือ ปัญหาของความไม่เท่าเทียมกันในการมีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ไม่ใช่ปัญหาทางเทคนิคหรือการจัดการเท่านั้น

ระดับการวิเคราะห์ทั้งสามระดับนี้สามารถใช้เป็นกรอบให้แก่การเลือกเนื้อหาของการวิจัยเด่นชัดขึ้น ซึ่งอาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

1. ในระดับโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง นั้น ก็คือการศึกษาความสัมพันธ์ทางโครงสร้างในระหว่างกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทางการผลิตต่างกัน เช่น ชนชั้นต่างกัน หรือระหว่างอำนาจรัฐกับท้องถิ่น เป็นต้น ดังนั้นการศึกษาในระดับนี้จึงมีเนื้อหากว้างขวาง

ครอบคลุมประเด็นที่สำคัญ ๆ เช่น การก่อตัวของชนชั้นต่าง ๆ การขัดแย้งระหว่างชนชั้นเจ้าที่ดินกับชาวนาเช่า การผูกขาดอำนาจการเมืองของระบบราชการ การได้ประโยชน์จากการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเมืองกับชนบท ชาวนาขนาดใหญ่กับชาวนาไร้ที่ดิน และการขยายตัวของตลาดกับการทำลายสภาพแวดล้อม เป็นต้น ประเด็นการวิจัยเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจปัญหาการค้ำยพัฒนาว่าเป็นปัญหาการเมืองที่ฝ่ายมีอำนาจเอาเปรียบฝ่ายอื่น ๆ การพัฒนาจึงต้องเป็นกระบวนการทางการเมือง เพื่อโน้มน้าวให้มีการเปลี่ยนนโยบาย ที่สร้างความเป็นธรรมให้แก่ฝ่ายต่าง ๆ ในสังคมมากขึ้น การวิจัยจะช่วยให้รู้จักเฉพาะเจาะจงที่ควรมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข เช่น ถ้าการวิจัยพบว่าปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า เกิดจากการที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการปกป้องป่าเช่น สมัยก่อน เพราะรัฐเข้าไปเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ดูแลแต่ผู้เดียว เมื่อมีกำลังดูแลไม่เพียงพอก็เปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจเข้าไปหาประโยชน์ได้ตามอำเภอใจ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางนโยบายให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการถือครองที่ป่า โดยให้ป่าเป็นของชุมชน ซึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตใหม่ นั่นเอง การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จะช่วยให้ชุมชนมองว่าป่าไม้เป็นสมบัติของชุมชน และร่วมกันปกป้องป่าไม้อย่างเต็มที่มากขึ้น แต่การวิจัยเฉพาะในระดับนี้เพียงระดับเดียวจะยังไม่สามารถให้แนวทางว่า จะมีการรณรงค์ต่อสู้ เพื่อโน้มน้าวรัฐให้เปลี่ยนแปลงนโยบายได้อย่างไร เพราะการต่อสู้ยังต้องการความสนับสนุนจากชุมชนด้วย ดังนั้นจึงต้องมีการโยนไปสู่การวิจัยในระดับที่เป็นนามธรรมสูงขึ้นอีก ตัวอย่างของงานแนวนี้มีมากที่สุดในปัจจุบันก็จะเห็นได้จากงานของ เกริกเกียรติ (2527) เสน่ห์ จามริก (2529) Kraisak (1984) Suehiro (1985) และ Evers (1966) เป็นต้น

2. ในระดับอุดมการณ์อำนาจ การศึกษาแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองนั้นสนใจศึกษาลักษณะทางนามธรรมที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” มานานแล้ว แต่มักจะให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมในแง่อุดมการณ์ ซึ่งต่างจากการศึกษากระแสหลักที่มักจะมีมุมมองวัฒนธรรมในแง่ระบบคุณค่าหรือประเพณีที่เป็นกรอบพฤติกรรมของสมาชิกชุมชน ทำให้เน้นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมของชาติมากกว่าวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่แนวการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนนั้น จะเน้นวัฒนธรรมท้องถิ่น ในแง่ที่เป็นคุณงามความดี หรือเป็นเครื่องมือในการดำรงชีพที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” จึงทำให้เน้นในเรื่องรูปแบบ เทคนิคและวิธีการของวัฒนธรรมมากกว่าอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ เช่น จะเน้นรูปแบบรูปธรรมของวัฒนธรรม เช่น การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า หรือความรู้ทาง

เทคนิค เช่น ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรักษาโรค หรือความรู้เรื่องเหมืองฝาย ซึ่งทั้งสองแนวทางนี้ก็มักจะได้รับการมองในแง่ที่เป็นอคติ ทำให้ไม่สนใจการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมดังกล่าวตามบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การให้ความสนใจต่อการพัฒนาคุณธรรมและศีลธรรมเป็นเรื่องดี แต่จะรู้ได้อย่างไรว่า ศีลธรรมและคุณธรรมเช่นนั้นจะไม่ไปเสริมการครอบงำ ซึ่งจะทำให้กลายเป็นความมั่งงาย เพราะวัฒนธรรมที่ว่านั้นไม่ว่าจะบริสุทธิ์เสมอไป เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในบางสถานการณ์อาจจะกลายเป็นเครื่องมือของการครอบงำก็ได้ เช่น ธนาคารอาจจะใช้การทอಕ್ಕฐินเป็นเครื่องมือในการขยายสาขา หรือบริษัทท่องเที่ยวส่งเสริมประเพณีเพื่อการค้า องค์กรพัฒนาเอกชนบางแห่งก็ส่งเสริมประเพณีให้ชาวบ้านพึ่งตนเองทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านยากจนอยู่แล้ว โดยไม่คำนึงถึงสาเหตุของความยากจนที่เกิดจากอะไร เพราะพิจารณาจากระดับเดียว และไม่ได้โยกกลับไปสู่ระดับโครงสร้างอำนาจ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจว่าปรากฏการณ์ของความยากจนนั้นเกิดจากปัญหาของความเหลื่อมล้ำในสังคม ไม่ใช่ปัญหาของการเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม ที่ต้องรอให้ใครเข้าไปส่งเสริม แม้ว่าความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรมอาจเป็นปรากฏการณ์ของความถ้อยพัฒนาก็ตาม

ดังนั้นการศึกษาวัฒนธรรมในแง่เศรษฐศาสตร์การเมือง จึงเป็นการศึกษาอุดมการณ์หรือจิตสำนึกที่ควบคุมอำนาจทางสังคม ซึ่งต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมอยู่เสมอ ในปัจจุบัน การศึกษาวัฒนธรรมก็คือ การศึกษาถึงการต่อสู้ในกานนิยามความหมายของอำนาจทางสังคมระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ในสังคม เพราะสำหรับบางกลุ่มการทอಕ್ಕฐินจะเป็นเครื่องสร้างความชอบธรรมในการครอบงำ แต่บางกลุ่มอาจจะใช้การทอಕ್ಕฐินเป็นการต่อต้านการครอบงำ ขึ้นอยู่กับผู้ใช้บริบททางสังคม และการอธิบายความหมายของอำนาจที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมนั้น หรือในกรณีหมอน้อยก็อาจมีความหมาย 2 นัยได้ เพราะทางฝ่ายรัฐบาลมองว่าเป็นเรื่องการครอบงำทำให้คนหลงใหลในเวทย์มนต์คาถา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็อาจเป็นปรากฏการณ์ของการต่อสู้อย่างหนึ่งของชุมชนที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่กับโรคภัยตามยถากรรมได้เช่นกัน

ในกรณีเช่นนี้ การวิเคราะห์อุดมการณ์จึงต้องแยกแยะระหว่างจิตใต้สำนึกแท้และจิตสำนึกลวง จิตสำนึกลวงนั้นหมายถึงจิตสำนึกที่ครอบงำให้คนทำตามอย่างไว้อำนาจท่าน ส่วนจิต

สำนึกแท้ก็คือ จิตสำนึกที่ผลักดันให้คนมีอิสระสร้างสรรค์และมีอำนาจความคิดหนึ่งจึงอาจมีความหมายได้ 2 แง่ เช่น พุทธศาสนา ชนชั้นปกครองอาจจะใช้สร้างจิตสำนึกดวง ด้วยการนำเอากฎแห่งกรรมมาอธิบายเรื่องอำนาจบาปมี เพื่อเสริมความชอบธรรมแก่อำนาจการปกครองของพวกเขา ขณะที่ชาวบ้านอาจจะนำเอาความคิดเรื่องพระศรีอารียเมตไทย คือผู้มีบุญ มาอธิบายความหมายของอำนาจในการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยผู้คนให้อิสระหลุดพ้นจากการเอาเปรียบต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าความคิดเรื่องกฎแห่งกรรมและความคิดผู้มีบุญล้วนแต่เป็นเรื่องอุดมการณ์อำนาจในสังคมที่ต่อสู้กันในเรื่องการนิยามความหมายของอำนาจนั่นเอง

การศึกษาวัฒนธรรมในแง่อุดมการณ์อำนาจจึงเป็นการศึกษาหัวใจ แก่นแท้หรือตรรกของวัฒนธรรม ซึ่งมีพลังอำนาจ ในการอธิบายสูงกว่า ระเบิดการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองเพียงอย่างเดียว เพราะทำให้การวิเคราะห์วิัจยมอำนาจในตัวเอง ด้วยการช่วยให้เข้าใจว่าพลังอำนาจทางสังคมหรือของชุมชนที่ศึกษานั้นสร้างและผลิต ช้าขึ้นมา ได้อย่างไร และจะนำไปสู่การต่อสู้ผลักดันการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร เพราะแม้ว่าการวิเคราะห์ทางโครงสร้าง จะช่วยให้รู้ว่าการเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการผลิตนั้นถูกต้อง แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการต่อสู้ผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบาย

การศึกษาเช่นนี้ทำให้รู้ว่าอำนาจนั้นสร้างขึ้นได้หลายทาง ไม่ใช่เพียงทางที่รัฐพยายามจะนิยามกันเดียว เพราะหากเป็นเช่นนั้นจะทำให้ผู้คนรู้สึกไร้อำนาจ ด้วยเหตุนี้ อุดมการณ์ของอำนาจ จึงไม่ได้มีความหมายเพียงอำนาจการเมืองและเศรษฐกิจ แต่ภายในชุมชนหนึ่งจะเห็นที่มาของอำนาจจากพลังอื่น ๆ อีก เช่นพลังที่คู่เหมือนอำนาจศักดิ์สิทธิ์ซึ่งพบเห็นได้ในอำนาจของผีบรรพบุรุษ ผีฝ่าย หรือผีอารักษ์บ้านอารักษ์บ้าน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอุดมการณ์อำนาจ เพราะแสดงพลังศรัทธาของชุมชน ดังนั้นอำนาจจึงไม่ใช่ความรุนแรงเท่านั้น แต่ต้องมีความเป็นธรรมอยู่ด้วย ซึ่งอาจศึกษาได้จากพิธีกรรม เช่นพิธีเลี้ยงผีอารักษ์เมือง มีการฆ่าสัตว์สังเวศ แสดงความรุนแรง ขณะที่ผีอารักษ์จะบันดาลความอุดมสมบูรณ์ให้ชุมชนนั้นแสดงความเป็นธรรม ด้วยเหตุนี้ อุดมการณ์อำนาจจึงมีแง่มุมทางศีลธรรมที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้คนในชุมชน ให้รู้ว่าเขายังมีอำนาจที่จะควบคุมชีวิตของเขาบางส่วนอยู่ ความสำนึกเช่นนี้มีพลังที่อาจจะนำไปสู่การต่อสู้เพื่อปกป้องทรัพยากรของชุมชน เช่น การต่อสู้เพื่อคัดค้านการสร้างกระเช้าลอยฟ้าขึ้นคอยสุเทพที่เชียงใหม่ ซึ่งในบางยุคบางสมัยอาจจะถูกตีความว่าเป็นขบวนการอนุรักษ์นิยมที่ปฏิบัติมาแต่ในปัจจุบัน

การต่อต้านนี้เป็นขบวนการที่ก้าวหน้า เพราะแสดงให้เห็นอำนาจการตัดสินใจของท้องถิ่น ที่จะไม่ยอมรับว่ามีการพัฒนาแนวเดียวซึ่งกำหนดมาจากส่วนกลาง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าอุดมการณ์อำนาจสร้างความมั่นใจให้ชุมชนด้วยการชี้แจงมุมมองทางศีลธรรมให้แก่ความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งจะกลายเป็นพลังในการต่อสู้เมื่อมองเห็นว่าความสัมพันธ์นั้นมีความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้น ตามความหมายในอุดมการณ์นั้น ซึ่งจะเข้าใจได้ด้วยการศึกษาวิจัย ที่อยู่ในกรอบของช่วงเวลาหนึ่งเวลาใดแน่นอน เช่น ชาวบ้านไม่ลุกขึ้นต่อต้านเมื่อมีชาวบ้านด้วยกันลักลอบตัดไม้ในป่า แต่พวกเขาจะลุกขึ้นต่อต้านการตัดไม้ทำลายป่าของบริษัทนายทุน เพราะเห็นว่ามีค่าความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้น ซึ่งอาจจะอธิบายได้จากการไปทำลายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาป่าไม้นั้น ชาวบ้านไม่ได้มองป่าเพียงแง่เศรษฐกิจ แต่ให้ความสำคัญกับแง่มุมทางศีลธรรมดังเห็นได้จากการสร้างหอผีอารักษ์ป่า ด้วยเหตุนี้เองอุดมการณ์อำนาจจึงมักจะเห็นได้ชัดเจนในขบวนการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมต่าง ๆ *อุดมการณ์อำนาจจึงไม่ใช่วัฒนธรรมที่เป็นอุดมคติ แต่เป็นวัฒนธรรมในการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลง และสร้างความเป็นธรรมในสังคม* หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ วัฒนธรรมหรืออุดมการณ์อำนาจเป็นภาษาของการต่อสู้เพื่อต่อต้านการครอบงำ ผู้ถูกครอบงำจะไว้อำนาจ ขณะที่การต่อต้านการครอบงำในตัวของมันเองก็คือ อำนาจ การศึกษาอุดมการณ์อำนาจจึงมีส่วนเสริมสร้างอำนาจ ซึ่งจำเป็นอย่างมากในการผลักดันการพัฒนา ที่เป็นปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจการเมืองและอุดมการณ์พร้อม ๆ กัน อย่างไรก็ตาม การต่อต้านการครอบงำนั้นยังต้องพิจารณาภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงวิถีความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งเป็นระดับการวิเคราะห์ที่สำคัญอีกระดับหนึ่ง ที่จะช่วยให้การต่อต้านนั้นสอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคมมากขึ้น

ตัวอย่างงานในระดับนี้มีไม่มากนักที่สำคัญได้แก่ Chayan (1984) กาญจนา แก้วเทพ (2530) ชิกษารุ ทานาเบ้ (2529) และ Turion (1984) เป็นต้น

3. ในระดับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต การศึกษาการเปลี่ยนแปลงนับว่าเป็นหัวใจของแนวการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งต่างจากการศึกษาแนวอื่น ๆ ทั้งแนวพัฒนาเศรษฐกิจและแนววัฒนธรรมชุมชน เพราะทั้งคู่พิจารณาเฉพาะช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่ไม่เคลื่อนไหว แนวพัฒนาเศรษฐกิจจะพิจารณาเฉพาะการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมจากลักษณะของระบบทุนนิยมเอง ขณะที่แนววัฒนธรรมชุมชนจะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงจากอุดมคติของ

การต่อต้านระบบทุนนิยม ซึ่งไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง เพราะในการเปลี่ยนแปลงนั้นจะไม่เปลี่ยนทั้งหมดในทันทีแต่จะดำเนินไปอย่างมีขั้นตอน อันเป็นผลจากพลังของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่แตกต่างกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในรูปแบบที่ผิดกันไปในระยะหนึ่ง ๆ ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงจากระบบการผลิตแบบยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการค้านั้น ก็ยังปรากฏว่ายุทธวิธีการผลิตทั้งสองแบบผสมผสาน และมีปฏิสัมพันธ์กันอยู่ ชาวนาขนาดเล็กจำต้องปลูกพืชเศรษฐกิจและรับจ้าง เพื่อที่จะได้ปัจจัยเพียงพอต่อความจำเป็นในการยังชีพ ขณะเดียวกันชาวนาขนาดใหญ่ก็จำเป็นต้องใช้การแลกเปลี่ยนแรงงานในระบบการผลิตแบบยังชีพ เพื่อลดต้นทุนการผลิตและให้ได้กำไรเพิ่มขึ้น ดังนั้นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต จึงช่วยให้เข้าใจความซับซ้อนของพลังต่าง ๆ ในการผลิต อาทิเช่น พลังของระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ และระบบทุนนิยม การเข้าใจความซับซ้อนของพลังเหล่านี้จะทำให้ไม่หลงไปยึดติดอยู่กับพลังใดพลังหนึ่งว่าสามารถมีอยู่ได้อย่างอิสระในระยะของการเปลี่ยนผ่าน แต่จะเห็นความสำคัญของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพลังต่าง ๆ เหล่านี้

ตัวอย่างของการศึกษาระดับนี้มีอยู่มากเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากงานของฉัตรทิพย์ (2527) อานันท์ (2527) นิธิ (2527, 2529) Anan (1984) Bell (1970) Hong (1984) Szanton (1983) และ Turton (1976) เป็นต้น

การศึกษาเช่นนี้จะทำให้ไม่หลงเสนอแนวการพัฒนาแบบหลับลัทธิ เช่น แนวการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ที่เน้นให้ชาวนาทำการผลิตเพื่อขายเป็นแนวของการพัฒนาโดยมองข้ามไปว่าชาวนานั้นสามารถขายผลผลิต ได้เพราะอาศัยที่มีฐานการผลิตแบบยังชีพและแรงงาน ในครัวเรือน หนุ่อยู่ มิฉะนั้นแล้วต้นทุนจะสูงจนไม่มีกำไรและเสี่ยงต่อการล้มละลาย และแนววัฒนธรรมชุมชนที่เสนอให้ชาวนาพึ่งตนเอง แม้ว่าการพึ่งตนเองจะลดความเสี่ยงที่เผชิญอยู่ในระบบการค้า และลดการบริโภคพลังงานและการใช้ทุนลงด้วยการใช้สารอินทรีย์ ซึ่งไม่ต้องซื้อหามาจากตลาดภายนอก และอาจช่วยชาวนายากจนให้ปรับตัวเข้ากับความยากจนได้ดีขึ้น แต่ปัญหาที่มีอยู่ว่า การพึ่งตนเองนั้นมีข้อจำกัดมากมายจนไม่อาจเป็นยุทธวิธีที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมได้ ทั้งนี้เพราะการพึ่งตนเองมักจะเป็นขบวนการเคลื่อนไหว ที่ขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคล และไม่อาจส่งผลให้เป็นขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อการเปลี่ยนแปลง อีกประการหนึ่ง การพึ่งตนเองก็อาจมีผลในทางกลับโดยเป็นการสนับสนุนผลประโยชน์ของทุนนิยมเสียด้วยซ้ำไป เพราะการพึ่งตนเองทำให้ชาวนายากจนไม่

สนใจเรียกร้องบริการทางสังคมใด ๆ ทำให้ไม่เป็นภัยทางการเมืองหรือมีลักษณะไม่สนใจการเมือง ขณะเดียวกันก็ทำให้ชาวนารับจ้างลดรายจ่ายในการยังชีพลง ซึ่งก็ช่วยให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างได้น้อยลงไปอีกเท่ากับเป็นการเพิ่มการเอาเปรียบมากขึ้น

ที่จริงการพึ่งตนเองเกิดจากความสับสนระหว่างความคิด 3 อย่างที่มาจากต่างประเทศ คือ การยังชีพ (Subsistence) การพึ่งตนเอง (Self-reliance) และการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง (Self-determination) การพึ่งตนเองไม่อาจจะระบุขอบเขตชัดเจนไปได้ว่าเป็นคนหนึ่ง หรือครัวเรือนหนึ่ง เพราะแม้แต่ชุมชนเองก็ยังมีอาการแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้สรรพสิ่งมาให้เพียงพอแก่การยังชีพมาแต่ไหนแต่ไร ไม่เคยมีชุมชนใดพึ่งตนเองได้หมด ส่วนใหญ่แล้วในอดีตก็สามารถแลกเปลี่ยนเพื่อการยังชีพได้ แต่ปัจจุบันชุมชนสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้น ขณะที่ความสามารถในการยังชีพลดลง เพราะถูกเอาเปรียบต่าง ๆ ดังนั้นเป้าหมายของการคิดรนเพื่อการพัฒนาจึงไม่ใช่ปฏิเสธรุนนิยมหรือกลับสู่อดีต แต่อยู่ที่การตัดสินใจด้วยตนเองว่าจะเลือกการผลิตแบบใดที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมของตน การพัฒนาจึงเป็นขบวนการเลือกทางเดินของตนเอง ไม่ใช่การพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นความคิดที่ค่อนข้างสับสน แต่เป็นประโยชน์กับฝ่ายผู้มีอำนาจ เพราะสามารถใช้ลดการต่อต้านทางการเมืองของประชาชนลงได้

ทางออกของแนวทางทั้งสองข้างต้น จะทำได้จากการศึกษาการเปลี่ยนผ่านของความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งช่วยให้เข้าใจว่าการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสังคมนั้นไม่อาจทำได้ด้วยการปรับยุทธวิธีในการผลิตของแต่ละบุคคล แต่ต้องเป็นขบวนการเปลี่ยนแปลงที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนในการควบคุมทรัพยากรและวัฒนธรรมของพวกเขา เพื่อที่จะจัดการกับทรัพยากรได้เหมาะสม ไม่อำนวยความสะดวกให้เฉพาะบางบุคคล ซึ่งจะทำให้เกิดการเหลื่อมล้ำมากขึ้น

4. วิวาทะ : วิกฤตของการพัฒนาแบบทุนนิยมในสังคมไทยหรือความถดถอยพัฒนา

นอกจากจะศึกษาเพื่อเสนอทางเลือกในการพัฒนาดังกล่าวมาแล้ว การวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมไทยแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง จะเน้นที่การโต้แย้งกับแนวการพัฒนากระแสหลัก คือ การพัฒนาแบบทุนนิยม มากกว่าการวิจารณ์การพัฒนาของแนววัฒนธรรมชุมชน ซึ่งถ้าจะมีบ้างก็เป็นเพียงการวิจารณ์อย่างมิตร เนื่องจากเห็นด้วยกับเป้าหมาย แต่วิเคราะห์แล้วว่าไม่อาจเกิดขึ้นได้สมจริง ในสถานการณ์ที่ระบบทุนนิยมกำลังแพร่กระจาย แม้จะพยายามพึ่งตนเองก็ต้องถูก

กระทบ เพราะระบบทุนนิยมสร้างผลกระทบได้ทั่วไปทั้งในระดับประเทศและระดับสากล เช่น ชาวนาจะพึ่งตนเองได้อย่างไรในขณะที่ป่าไม้กำลังจะหมดไป เพราะผลของการทำลายป่าเพื่อการค้า เป็นต้น

กระบวนการที่เรียกว่าการพัฒนากระแสหลักในสังคมไทย แท้ที่จริงแล้วมีเพียงแนวทางเดียว คือความพยายามเปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยม ซึ่งมักจะถูกโฆษณาให้ดูประหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่ดีเสมอ ทั้ง ๆ ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และข้อสรุปที่พบจากการวิจัยได้ฟ้องว่าระบบทุนนิยมในสังคมไทยไม่ว่าจะเรียกว่า ทุนนิยมล่าหลัง ทุนนิยมพึ่งพา หรือทุนนิยมอะไรก็แล้วแต่ได้ก่อให้เกิดลักษณะขัดกัน (Contradictions) หรือลักษณะวิกฤตแก่สังคมไทยหลายประการ ซึ่งอาจสรุปรวมได้ว่าเป็นลักษณะของความถ้อยพัฒนานั่นเอง ลักษณะดังกล่าวเป็นผลโดยตรงจากนโยบายของรัฐและโครงสร้างตลาดที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งการวิจัยแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง พยายามจะนำเสนอข้อวิพากษ์ หรือข้อโต้แย้ง เพื่อจะได้เข้าใจรากเหง้าของปัญหาการพัฒนาในสังคมไทย ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ๆ เกี่ยวโยงกันอยู่ 6 ประการ คือ

4.1 ความเหลื่อมล้ำทางสังคม นับเป็นลักษณะขัดกันที่สำคัญของการพัฒนาแบบทุนนิยมในสังคมไทย เนื่องจากดำเนินไปบนหลักของการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยเน้นเมืองมากกว่าชนบท เน้นผู้มีทุนมากกว่าชาวชนบทเล็ก ทำให้มีคนส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนา ขณะที่คนส่วนใหญ่นอกจากไม่ได้รับประโยชน์แล้ว ยังต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของตลาดจนต้องล้มละลาย ลักษณะเช่นนี้เองได้เป็นสาเหตุของความรุนแรงในสังคม จนทำให้รัฐบาลต้องปรับเปลี่ยนนโยบายบ้างในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับหลัง ๆ โดยเน้นการกระจายความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจออกไปสู่ชนบทมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงอาศัยตลาดเป็นกลไกในการกระจาย ทำให้มีผลไม่แตกต่างไปจากเดิมมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากนโยบายของรัฐบาลไม่ให้ความสนใจต่อปัญหาความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งเป็นเงื่อนไข ที่ทำให้พัฒนาไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันมากขึ้น เพราะหากว่าคนส่วนใหญ่ยังไม่มีโอกาสครอบครองปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดิน และทุนแล้ว พวกเขาไม่มีหนทางที่จะแข่งขันในระบบตลาดได้เลย การไม่ได้รับความเป็นธรรมในการครอบครองปัจจัยการผลิต จึงถือได้ว่าเป็นลักษณะถ้อยพัฒนาในสังคมไทยที่เป็นผลของนโยบายของรัฐที่มีส่วนสร้างเสริมความเหลื่อมล้ำ เช่น การเน้นการพัฒนาด้วยการ

สร้างถนนมากเสียจนไม่มีการเตรียมชาวบ้านให้มีความสามารถในการต่อรองกับระบบตลาด ทำให้พ่อค้าได้เปรียบชาวบ้าน เป็นต้น

4.2 *การพึ่งพาภายนอก* เป็นลักษณะขัดกันอีกประการหนึ่งของการพัฒนาที่อาศัยตลาดเป็นศูนย์กลาง ซึ่งแสดงให้เห็น ได้จากการเพิ่มทุนและความรู้จากภายนอกสังคมมาทดแทนระบบการผลิตเดิม และละเลยการปรับปรุงศักยภาพและความสามารถที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ทำให้ต้องพึ่งพาทุนและความรู้จากภายนอกมากขึ้น ขณะที่ถูกกลไกตลาดเอาเปรียบ เมื่อต้องขายสินค้าสู่ตลาดในสภาวะการณ์เช่นนี้ ทุนและความรู้ความสามารถของท้องถิ่นค่อย ๆ ถูกทำลายจนช่วยตัวเองไม่ได้ การวิจัยแนวเศรษฐศาสตร์ การเมืองค้นพบกระบวนการทำนองนี้เกิดขึ้นทั่วไปในสังคมไทย เช่น การส่งเสริมให้เพิ่มการผลิตทางเกษตรแบบเข้มข้นเพื่อขายในตลาด ทำให้ชาวนาต้องเปลี่ยนมาใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ที่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงที่ต้องซื้อหามาด้วยเงิน มีผลให้ข้าวพันธุ์ดั้งเดิมค่อย ๆ หายไป ชาวนาต้องพึ่งทั้งทุนและตลาดมากขึ้นทุกที ทำให้ชาวนาเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ในระดับประเทศก็เผชิญปัญหาเช่นเดียวกัน เมื่อเกิดมีการกีดกันสินค้านำเข้ามากขึ้น ซึ่งก็คือกลไกที่กีดขวางผลผลิตส่วนเกิน ดังนั้นการพึ่งพาก็คือสภาวะที่ผู้กุมทุนและความรู้สามารถใช้กลไกต่าง ๆ เอาเปรียบฝ่ายที่พึ่งพาได้นั่นเอง การพึ่งพาจึงเป็นลักษณะของการค้ำยพัฒนาที่เกิดขึ้นในการพัฒนาแบบทุนนิยม การจะหลุดออกจากสภาวะพึ่งพาได้นั้นต้องอาศัยการสร้างอำนาจต่อรอง ด้วยการเปิดให้ท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ในการกำหนดแนวทางพัฒนาอย่างอิสระ และเป็นประชาธิปไตย ซึ่งปัจจุบันถูกผูกขาดอยู่กับรัฐบาลและตลาดเท่านั้น

4.3 *การไร้ศีลธรรมและจิตใจ* เป็นลักษณะค้ำยพัฒนาในการพัฒนาแบบทุนนิยมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การมองความสัมพันธ์ทางสังคมแต่เพียงในแง่ของเหตุผลที่มีเศรษฐกิจเป็นหลัก เห็นวัฒนธรรมเป็นเพียงสินค้าชิ้นหนึ่งที่จะขายให้แก่ผู้ให้ราคาสูงสุดเท่านั้น ความรู้สึกทางศีลธรรมและจิตใจจะมีค่าอยู่บ้างก็ตรงที่ช่วยลดต้นทุนการผลิต ลักษณะเช่นนี้ทำให้มือใครยาวสาวได้สาวเอา โดยไม่คำนึงถึงความยุติธรรม การวิจัยทางเศรษฐศาสตร์การเมืองยังสนใจประเด็นนี้ไม่น้อยมาก ที่มีอยู่บ้างจะเน้นที่เรื่องการค้าประเวณีเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นลักษณะไร้ศีลธรรมและจิตใจที่เห็นได้ชัดในนโยบายที่ไม่ได้ประกาศของรัฐบาล ที่จะอาศัยการค้าประเวณีสร้างรายได้สำคัญให้การส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยอ้างว่าเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไม่

เข้าใจว่าการไร้ศีลธรรมและจิตใจนั้นเป็นการทำลายต้นทุนทางสังคม ที่มีอาจประเมินค่าได้เพราะเมื่อสูญเสียไปแล้วจะสร้างปัญหาสังคมอย่างกว้างใหญ่ไพศาล ก่อให้เกิดความระส่ำระสายขึ้นในสังคม การพยายามจะใช้การท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการพัฒนาของรัฐบาลในปัจจุบัน จะนำไปสู่การทำลายศีลธรรมและจิตใจของท้องถิ่นอีกมาก เช่นการที่จะปล่อยให้สร้างกระเช้าขึ้นคอยสุเทพที่เชียงใหม่เพียงเพื่อคิงนักท่องเที่ยว โดยไม่คำนึงถึงจิตใจของผู้คนที่เคารพนับถือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น

4.4 การไม่มีส่วนรวม คือการที่ชุมชนหรือท้องถิ่นไม่มีส่วนในการควบคุมทรัพยากรวัฒนธรรมและสถาบันทางสังคมของพวกเขา ซึ่งเกิดขึ้นเพราะการพัฒนาแบบทุนนิยม ที่ทำให้ปัจเจกชนที่มีทุนสามารถประมูลหรือใช้อิทธิพลเข้าควบคุมหาประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ การวิจัยเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองจำนวนมากได้ชี้ถึงปัญหานี้ เช่นการที่รัฐบาลผูกขาดการควบคุมงบประมาณไว้ที่ส่วนกลาง และไม่ให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดการใช้งบประมาณจากภาษีรายได้ในท้องถิ่น ทำให้การใช้งบประมาณนั้นไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และไม่ถึงท้องถิ่นอย่างแท้จริง และการที่รัฐบาลดึงเอาอำนาจในการควบคุมป่าไม้ ซึ่งท้องถิ่นเคยเป็นผู้ดูแล มาไว้แต่ผู้เดียว ทั้ง ๆ ที่ไม่มีกำลังเพียงพอจะดูแลรักษา ผลก็คือ มีการลักลอบทำลายป่าไม้อย่างกว้างขวางลักษณะเช่นนี้จึงถือว่าเป็นความถ้อยพัฒนาอย่างชัดเจน นโยบายการมีส่วนร่วมของรัฐบาลในปัจจุบัน ก็มีความหมายเพียงการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาแบบทุนนิยมมากกว่าการให้ชุมชนมีส่วนในการควบคุมทรัพยากร

4.5 การทำลายสภาพแวดล้อม เป็นลักษณะถ้อยพัฒนาในการพัฒนาเข้าสู่ระบบตลาดของสังคมไทยอีกประการหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาคงกล่าวไม่ได้ตั้งอยู่บนหลักการของการพัฒนาประสิทธิภาพของโครงสร้างและปัจจัยการผลิต ตรงกันข้ามกลับส่งเสริมการพัฒนาด้วยการทำลายสภาพแวดล้อม นั่นคือการตัดทวงเอาทรัพยากรธรรมชาติไปขายโดยไม่ยอมลงทุน ดังนั้นจึงพบว่ามีการทำลายป่าไม้เพื่อเอาไม้ไปขาย และเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกในการผลิตสินค้าเข้าสู่ตลาด ซึ่งได้ผลไม่คุ้มกับที่เสียไป เกิดปัญหาการชะล้างหน้าดิน ภูมิอากาศแปรปรวน จนมีผลย้อนกลับมาทำให้ผลผลิตตกน้อยลง หากจะแก้ไขได้ก็ต้องลงทุนอีกมหาศาล แสดงถึงการไร้สภาพแวดล้อมอย่างไร้ความรับผิดชอบ และไม่เต็มประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการไม่มีส่วนร่วมของท้องถิ่น

4.6 การเน้นทิศทางการเดียว เป็นลักษณะขัดกันอีกประการหนึ่งของการพัฒนาแบบทุนนิยม ซึ่งเกิดจากลักษณะของการพัฒนาที่มุ่งจะควบคุมเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ลงทุนสูงสุด ทำให้มุ่งไปในทิศทางเดียวเป็นลักษณะทั่วไป โดยไม่สนใจทางเลือกอื่น ๆ ของท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น การพยายามจะใช้นโยบายเดียวสำหรับการพัฒนาทั่วประเทศ ในลักษณะที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน (Standardization) หรือการเน้นการปลูกพืชชนิดเดียวขนาดใหญ่ ซึ่งมีผลในการทำลายความริเริ่มที่หลากหลายของท้องถิ่น จากการโต้แย้งของนักวิชาการ ปัจจุบันรัฐบาลได้ปรับนโยบายบ้าง โดยแบ่งแนวการพัฒนาออกเป็นเขตก้าวหน้าและเขตยากจน แต่ทิศทางการพัฒนาไม่ไต่ชนอยู่กับพื้นที่อย่างเดียวยังขึ้นอยู่กับกลุ่มคนต่าง ๆ ในท้องถิ่น และความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มีอยู่แตกต่างกันอีกด้วย ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยแนวการพัฒนาที่หลากหลาย มีทางเลือกตามความต้องการของคนในชุมชน

จะเห็นได้ว่าการวิจารณ์ของการศึกษาแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองต่อการพัฒนากระแสหลัก ได้มีผลให้ทางฝ่ายรัฐบาลนำไปปรับปรุงนโยบายการพัฒนาบ้าง เช่น เรื่องกระจายรายได้ การอนุรักษ์สภาพแวดล้อม การมีส่วนร่วมและคุณภาพชีวิต แต่เนื่องจากซากการวิเคราะห์หวิจยที่สอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งในฝ่ายกระแสหลักและฝ่ายเศรษฐศาสตร์การเมืองเอง ทำให้การปรับปรุงนั้น ๆ ยังไม่ตรงเป้า ส่วนใหญ่จึงยังคงเป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าสู่ระบบทุนนิยมมากกว่าการเสริมสร้างอำนาจในการควบคุมปัจจัยการผลิตของท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นได้มีโอกาสเลือกแนวการพัฒนาได้ดี และหลากหลายขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

สรุป

การวิจัยแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองจะมีเป้าหมายอยู่ที่ความยุติธรรมในสังคมเป็นหลัก ดังนั้นจึงจะวิจารณ์แนวการพัฒนาที่ดำรงอยู่จากหลักการดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อผลักดันให้คิดถึงความสัมพันธ์ทางสังคมและท้องถิ่นให้มากกว่าการเพิ่มขึ้นแต่ด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ขณะเดียวกันก็จะวิจัยเพื่อหาทางเลือกอื่น ๆ ที่หลากหลายโดยให้ความสำคัญกับความริเริ่มและพลังของชุมชนเป็นหลักในการเสนอทางเลือกนั้น ทั้งนี้เพื่อจะได้เข้าใจบทบาทของกลุ่มชนหรือชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม ตลอดจนบทบาทของกลุ่มที่ข้ามชนชั้น เช่น บัณฑิตชน และเชื้อชาติ ว่าจะมีส่วนอย่างไรในการพัฒนา นอกจากนี้ก็จะพยายามแสวงหารูปแบบความสัมพันธ์การผลิตในระบอบเปลี่ยนผ่านที่

เหมาะสมเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ของการต่อสู้ เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาที่เป็นจริงมากขึ้น

แนวการพัฒนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเริ่มเข้าสู่จุดวิกฤตเมื่อปรากฏว่ามีเหตุการณ์ต่อต้านต่าง ๆ เพื่อปกป้องรักษาทรัพยากรและปัจจัยการผลิต เช่น ชาวนาร่วมกันต่อต้านรัฐบาลและบริษัทป่าไม้ที่ได้รับสัมปทานเพื่อปกป้องต้นน้ำลำธารของท้องถิ่น การต่อต้านการสร้างโรงงานแทนทาลัมที่จะทำลายสภาพแวดล้อม และการต่อต้านการสร้างกระเช้าลอยฟ้าขึ้นคอยสุเทพ เป็นต้น การต่อสู้เหล่านี้แสดงว่าประชาชนต้องการมีส่วนร่วมมากขึ้นในการแสวงหาทางเลือกเพื่อการพัฒนาของตนเอง การวิจัยแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง จึงสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนี้ เพราะเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลางของการศึกษาและต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

แต่เนื่องจากการวิจัยแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง มักจะขัดต่อผลประโยชน์ของผู้กุมอำนาจการเมืองและเศรษฐกิจ ลักษณะการวิจัยจึงมีปัญหาอยู่บ้าง เพราะไม่อาจเสนอตรงไปตรงมาได้ ทำให้บางครั้งเน้นทฤษฎีและลักษณะนามธรรมมากเกินไป จนไม่อาจโยงรูปธรรมในระดับต่าง ๆ ได้ชัดเจน บางครั้งก็เสนอเป็นสูตรที่มองไม่เห็นแนวทางปฏิบัติ หลายครั้งก็ยากที่จะเข้าใจ เพราะต้องมองปัญหาทั้งระบบ จึงมีความซับซ้อนและที่สำคัญยังขาดงานวิจัยสนามที่ชัดเจน ทำให้ยังไม่มีข้อมูลที่ทันต่อเหตุการณ์ การวิจัยแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองไม่จำเป็นต้องทำโดยนักวิชาการเสมอไป ชาวบ้านก็สามารถทำได้ แต่ปัจจุบันยังไม่ได้ทำอย่างจริงจัง และยังไม่มียุทธวิธีที่ชัดเจนอย่างที่เรียกว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งจำเป็นต้องเปิดเวทีที่มีทั้งชาวบ้าน นักวิชาการ และนักพัฒนาร่วมศึกษา ภัยสาเหตุเหล่านี้เองทำให้ข้อเสนอทางเลือกการพัฒนาของแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองยังไม่มีน้ำหนักพอที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงได้ดีเท่าที่ควร

อย่างไรก็ตาม การวิจัยแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองมีวิธีการที่เป็นระบบและมีผู้ศึกษากว้างขวาง ทำหยาการศึกษากระแสหลัก ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงทำให้ผลการวิจัยน่าเชื่อถือและมีอิทธิพลอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันแนวการศึกษาเริ่มให้รูปธรรมที่สามารถแลกเปลี่ยนได้กับนักวิชาการกระแสหลักมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดวิวาทะในทำนองสร้างสรรค์มากกว่าการโจมตีกันเดียว เช่นที่ผ่านมาในอดีต

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ 2530 "ขีดจำกัดการใช้เครื่องมืออุตสาหกรรมในสังคมไทย" ใน *ปรัชญาและความคิด : รัฐศาสตร์สาร ฉบับพิเศษ*, หน้า 293-320.
- เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม 2527 *วิเคราะห์ลักษณะการเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : สถาบันคดีไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชិเกษารุ ทานาเบ้ 2529 *นุ่งเหลือง นุ่งดำ : ตำนานของผู้นำชาวนาแห่งล้านนา*. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2527 *เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต*. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ (บก) 2527 *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2527 *ปากไก่และใบเรือ : รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.
- 2529 *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.
- เสน่ห์ จามริก 2529 *การเมืองไทยกับการพัฒนาการรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527 *พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา*. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.
- Anan Ganjanapan 1984 "The Partial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand (1900-1981)," Ph.D. Dissertation, Cornell University.
- Bell, Peter F. 1970 "Historical Determinants of Underdevelopment in Thailand," Economic Growth Center, Yale University.
- Chayan Vaddhganaphuti 1984 "Cultural and Ideological Reproduction in Rural Northern Thai Society," Ph.D. Dissertation, Stanford University.
- Evers, Hans-Dieter 1966 "The Formation of a Social Class Structure: Urbanizations, Bureaucratization and Social Mobility in Thailand." *Journal of Southeast Asian History* 7:2 (100-115).
- Hewison, K.J. 1983 "Development of Capital, Public and the Role of the State in Thailand," Ph.D. Thesis, Murdoch University.

- Hong, Lysa 1984 *Thailand in the Nineteenth Century : Evolution of the Economy and Society*. Singapore: ISAS.
- Kraisak Choonhavan 1985 "The Growth of Domestic Capital and Thai Industrialization," *Journal of Contemporary Asia* 14 : 2 (136-142).
- Lipton, M. 1977 *Why Poor People Stay Poor : A Study of Urban Bias in World Development*. London: Temple Smith.
- Schumacher, E.F. 1973 *Small is Beautiful, Economics as if People Mattered*. New York: Harper & Row.
- Suehiro, Akira 1985 "Capital Accumulation and Industrial Development in Thailand," Bangkok: CUSRI.
- Szanton, Cristina Blanc 1983 "People in Movement: Social Mobility and Leadership in a Central Thai Town," Ph.D. Dissertation, Columbia University.
- Tonnies, Ferdinand 1887, 1957. *Community and Society*. Michigan: Michigan State University Press.
- Turton, Andrew 1976 "Northern Thai Peasant Society: Twentieth Century Transformations in Political and Jural Structures" *Journal of Peasant Studies* 3 : 3 (267-298) นิตยสารภาษาไทยในวารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 7 : 1 (2528)
- Turton, Andrew 1984 "Limits of Ideological Domination and the Formation of Social Consciousness," in *History and Peasant Consciousness in Southeast Asia*, Senri Ethnological Studies, No. 13, National of Ethnology, Osaka. บางส่วนปรากฏในบทความของ กาญจนา แก้วเทพ (2530)

การวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมไทย : แนววัฒนธรรมชุมชน*

กาญจนา แก้วเทพ

คำนำ

สำหรับการวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมไทย โดยอาศัยแนวทางการพัฒนาแบบวัฒนธรรมชุมชนนั้น ผู้เขียนมีความเห็นโดยส่วนตัวว่า การวิจัยในแนวนี้น่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ยังไม่ได้มีแนวทางที่เป็นระบบระเบียบหรือมองเห็นได้อย่างชัดเจนแน่นอน ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่า การพัฒนาตามแบบวัฒนธรรมชุมชนนั้นยังเป็นเรื่องใหม่ งานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คงน่าจะยังอยู่ในระยะเริ่มต้นเท่านั้น และยังคงต้องมีกระบวนการพัฒนาที่จะต้องดำเนินต่อไปอีกยาวนาน สำหรับข้อเขียนชิ้นนี้เป็นเพียงการสรุปบทเรียนบางส่วนจากประสบการณ์ของผู้เขียนเอง ดังนั้น จึงมีลักษณะการให้คำอธิบายแบบเฉพาะมากกว่าจะเป็นข้อสรุปทั่วไป และแทนที่จะเป็นการให้คำตอบแบบสำเร็จรูป ข้อเขียนชิ้นนี้ก็กลับจะมีลักษณะเป็นการตั้งคำถามและความพยายามที่จะค้นหาคำตอบมากกว่า ดังนั้นผู้เขียนจึงรอคอยและกระหายอย่างยิ่งที่จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ หรือการแสดงความคิดเห็นจากผู้ที่มีความสนใจร่วมกัน

เมื่อเปรียบเทียบกับมติดำเนินการเมืองหรือเศรษฐกิจแล้ว ปริมาณของส่วนที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” นั้นคงจะมีความหลากหลาย กว้างขวาง และซับซ้อนกว่ามติด้านอื่น ๆ ดังนั้น การที่เราจะทำการศึกษาวิจัยอย่างไรนั้นก็ย่อมขึ้นอยู่กับการให้คำนิยาม กรอบแนวความคิดที่ใช้ วิธีการวิจัย วิธีการเก็บข้อมูล วิธีการตีความหมายข้อมูล รวมไปถึงวิธีการนำเสนอข้อมูลเป็นอย่างมาก ในประเด็นนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า การวิจัยเพื่อการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนนั้นออกจะเบี่ยงเบน

* บทความเสนอในการประชุมสัมมนาทางวิชาการวิจัยประจำปี 2530 เรื่อง “แนวคิดเชิงทฤษฎีและการวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมไทย” จัดโดยศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 27-28 สิงหาคม 2530

ไปจากลักษณะการวิจัยตามแบบประเพณีหรือการวิจัยในลักษณะวิชาการค่อนข้างมาก เราอาจจะพอล่าวได้ว่า วิธีการวิจัยแบบนี้มีแนวโน้มที่จะโอนเอียงไปทางด้านแนวคิดใหม่ ๆ ของงานวิจัย เช่น การวิจัยเพื่อสร้างจิตสำนึก (Conscientizing Research) หรือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research)¹ และสิ่งนี้อาจจะเป็นกำแพงขวางกั้นอันหนึ่งที่ทำให้การสื่อสารในแวดวงวิชาการที่เกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมยากลำบากขึ้น

จากประสบการณ์ส่วนตัวในการศึกษาวิจัยถึงมิติกำหนดวัฒนธรรมในงานพัฒนานั้น แม้ว่าในระยะเริ่มแรกผู้เขียนจะยังไม่สามารถพัฒนาแนวความคิดความเข้าใจที่ชัดเจนและเป็นระบบต่อเรื่องนี้ ยังไม่สามารถจัดให้คำนิยามไว้ถูกต้องได้ว่า “วัฒนธรรมคืออะไร” หรือไม่สามารถจะตอบคำถามได้ว่า “วัฒนธรรมจำเป็นต่องานพัฒนาอย่างไร” แต่เราก็ดื้อหลักการทำงานว่า แม้จะยังไม่มี ความเข้าใจชัดเจนนัก (อาจจะมีความรู้เบื้องต้นมาบ้างจากการอ่าน) เราก็เริ่มลงมือทำการวิจัยควบคู่ไปกับการค้นคว้าหาความคิดความเข้าใจ กล่าวคือ *ทำไปศึกษาไป* เพราะบางทีคำตอบสำหรับคำถามข้างต้นนี้อาจจะอยู่ตอนท้าย ๆ ของกระบวนการวิจัยก็เป็นได้ อย่งไรก็ตาม เป้าหมายที่รับรู้กันอย่างชัดเจนแน่นอนในระหว่างนักวิจัย นักพัฒนา และชาวบ้านที่ร่วมอยู่ในโครงการพัฒนา ก็คือการมาร่วมกันศึกษาค้นคว้านี้ ก็เพื่อจะเพิ่มพูนทักษะและแสวงหาเครื่องมือในการทำงานพัฒนาด้านวัฒนธรรม และต้องการจะศึกษาเจาะลึกในประเด็นเนื้อหาของวัฒนธรรมบางหัวข้อที่เงื่อนไขหรือเวลาเป็นตัวกำหนดเรียกร้อง (เช่น เกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวในภาคปฏิบัติ) และในเวลาเดียวกันก็มีเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้มีความเป็นไปได้ที่จะศึกษา

กล่าวสำหรับการทำงานพัฒนาด้านวัฒนธรรมนั้น ในหลายกรณีไม่ได้มีรูปแบบวิธีการทำงานที่มองเห็นได้ว่ามีลักษณะเฉพาะตัว กล่าวคือ เราไม่สามารถจะระบุได้ว่า นี่คือโครงการพัฒนาแบบวัฒนธรรม โดยส่วนใหญ่แล้ว เราจะยังคงเห็นลักษณะการทำงานในรูปแบบโครงการเศรษฐกิจ โดยทั่วไป เช่น โครงการธนาคารข้าว ธนาคารควาย ธนาคารยา สหกรณ์ร้านค้า กลุ่มสมุนไพรมัน เป็นต้น ซึ่งโดยรูปแบบแล้ว กิจกรรมการพัฒนาเหล่านี้ยังเป็นการทำงานโครงการเศรษฐกิจอยู่ อาจจะมีบางโครงการที่พอมองเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นโครงการด้านวัฒนธรรม เช่น โครงการเก็บรวบรวม “ทา” (นิทาน คำร้องที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวเผ่ากระเหรี่ยง) การศึกษาเนื้อหาของผญา หรือการศึกษารูปแบบและเนื้อหาของพิธีกรรมเก่า ๆ บางอย่างเช่น ประเพณีทานทอด แต่ไม่ว่าจะเป็นการทำโครงการเศรษฐกิจในแบบแรกหรือการทำโครงการวัฒนธรรมในแบบหลัง ก็

สามารถจะเป็นการทำงานพัฒนาในมิติวัฒนธรรมได้ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะชื่อหรือรูปแบบของโครงการนั้นมิได้เป็นตัวกำหนดว่าจะเป็นการทำงานวัฒนธรรมหรือไม่ หากแต่ว่า orientation ในวิธีการทำงาน หรือเนื้อหาสาระในการทำงานต่างหาก จะเป็นตัวบ่งบอกว่านักพัฒนาได้ผนวกงานด้านวัฒนธรรมเข้าไปด้วยหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ เราจึงอาจจะทำโครงการธนาคารข้าวแบบมีเป้าหมายทางเศรษฐกิจล้วน ๆ หรือทำธนาคารข้าวแบบมีเนื้อหาวัฒนธรรมด้วยก็ได้

ผู้เขียนมีความเห็นส่วนตัวว่า สำหรับแนวทางการพัฒนาสังคมไทยแนววัฒนธรรมชุมชนนั้น คงจะเป็นเพียงหนทางหนึ่งเท่านั้นที่จำเป็นจะต้องดำเนินการให้ประสานสอดคล้องไปกับหนทางอื่น ๆ กล่าวคือ เป็นเพียงยุทธวิธีหนึ่งที่จะต้องประสานไปกับแนวทางการพัฒนาแบบอื่น ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การพัฒนาแนวทางวัฒนธรรมนั้นมิใช่ทางเลือกเพียงทางเดียวเท่านั้น และยังอาจจะต้องระวางแนวโน้มน้ำที่มองเห็นการพัฒนาในแนวนี้ว่าเป็นสูตรสำเร็จหรือยาครอบจักรวาลที่จะแก้ไขปัญหานั้น ๆ ที่เกิดขึ้นในการพัฒนา

ประวัติความเป็นมาของความสนใจในการพัฒนาแนววัฒนธรรม

เพื่อช่วยวางพื้นฐานด้านความเข้าใจในการวิจัยแนววัฒนธรรม ในเบื้องต้น เราน่าจะสืบสวนหาว่า การพัฒนาในแนวนี้เริ่มมาอยู่ในความสนใจของนักพัฒนาทั้งหลายได้อย่างไร สำหรับในกรณีของไทยนั้น อิทธิพลที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจในแนวทางนี้น่าจะมาจากทั้งอิทธิพลทางสากล (จากภายนอกประเทศ) และอิทธิพลที่เกิดมาจากภายในเอง คือ การสรุปประสบการณ์การพัฒนาที่ผ่านมา

สำหรับอิทธิพลจากทางสากล เนื่องจากแนวความคิดในการพัฒนาเองก็มีการแปรเปลี่ยนเป็นขั้นตอนต่างๆ ความคิดเรื่องการพัฒนาเริ่มทันสมัยในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการปลดปล่อยตัวเองของประเทศเมืองขึ้นจากลัทธิล่าอาณานิคม หลังจากปลดปล่อยตัวเองแล้ว ประชาชนในประเทศเหล่านั้น ก็คิดถึงเรื่องวัฒนธรรมหรือเอกลักษณ์ของตัวเอง คือ ต้องการจะแสดงความเป็นอิสระ ความเป็นเอกราช ดังนั้น ความหมายของการพัฒนา จึงเป็นการต่อสู้กับลัทธิล่าเมืองขึ้นด้วยการสร้างสรรค์วัฒนธรรมของตนเอง แต่ในราวทศวรรษ 1950 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเริ่มเปลี่ยนแนวทางไป กลายเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ หลังจากที่ได้มีการเสนอแบบจำลองขั้นตอนความจำเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นตัวต้นแบบ ฉะนั้น การตกเตียงโต้แย้งกัน

ครั้งแรกที่เกี่ยวกับการพัฒนา จึงเป็นการโต้แย้งระหว่างวัฒนธรรมและเศรษฐกิจว่าอันไหนสำคัญกว่ากัน^๕

พวกที่ถือทางข้างเศรษฐกิจ จะมีแนวคิดว่า ทุกวันนี้การที่ประเทศค่อยพัฒนาทั้งหลายยังไม่เจริญนั้น ก็เพราะมีอุปสรรคจากภายใน เป็นตัวกีดขวางความเจริญ อันได้แก่ สถาบันดั้งเดิม เช่น วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ดังนั้น จึงต้องหาทางเปลี่ยนแปลงด้วยการนำเอาสถาบันแบบใหม่ เช่น ระบบการศึกษา เข้ามาแทนที่สถาบันเดิม (เป็นกลยุทธ์แบบ Substitution) แนวทางพัฒนาในช่วงสองทศวรรษแห่งการพัฒนา คือ 1960-1980 มีการพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจเป็นทักษะแม่บทหลักครอบงำความคิดการพัฒนาในประเทศต่างๆ โดยส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามหลังจากสองทศวรรษแห่งการพัฒนาได้ผ่านพ้นไปแล้ว ผลลัพธ์ที่ปรากฏขึ้นในความเป็นจริงกลับไม่เป็นไปตามที่วางแผนเอาไว้ แม้ว่าจะนำเอาวิทยาการ วิชาการ เทคโนโลยี เงินลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาได้มากมาย ประเทศต่างๆ ก็ไม่พัฒนา จึงเกิดการตั้งคำถามว่า การพัฒนาที่เราทำนั้นครอบงำมาจากข้างบนหรือเปล่า เราละเลยประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้านหรือเปล่า เริ่มมีการตรวจสอบทัศนคติที่ว่าวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมเป็นอุปสรรคของการพัฒนาว่าเป็นความจริงมากน้อยเพียงใด

เมื่อทางเลือกอีกทางหนึ่ง คือการพัฒนาด้านวัฒนธรรมได้รับการรื้อฟื้นความสนใจขึ้นมา ก็เริ่มมีการถกเถียงกันว่า “จริงๆ แล้วความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” นั้นคืออะไรกันแน่” แต่ก่อนนั้นเวลาที่เรารู้สึกถึงวัฒนธรรมไทย เราก็มักหมายถึงการรำไทย การสร้างวัดวาอารามแบบไทย ถ้าเป็นวัฒนธรรมยุโรปก็หมายถึงการเต้นรำ การสร้างโบสถ์แบบยุโรป นี่เป็นความเข้าใจวัฒนธรรมที่ยังไม่ถูกต้องทั้งหมดและไม่ลึกซึ้ง เพราะเป็นความเข้าใจต่อวัฒนธรรมที่มองคุณแต่รูปแบบภายนอกเท่านั้น และในความหมายเดิมนี้ คุณเหมือนจะมีการแยกมิติเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมออกจากกัน

แต่สำหรับในความหมายใหม่นั้นจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ เวลาที่เราพูดถึงแบบจำลองการพัฒนาเศรษฐกิจ เศรษฐกิจที่เราพูดถึงไม่ใช่เป็นเศรษฐกิจล้วนๆ หากแต่มี “คุณค่า” บางอย่างอยู่เบื้องหลัง อย่างระบบเศรษฐกิจแบบยุโรปวางอยู่บนคุณค่าของการแข่งขัน ซึ่งก็ชิงเด่นกัน คิดถึงแต่ตัวเอง แต่ยังมีระบบเศรษฐกิจแบบอื่น ซึ่งมีคุณค่าของการแบ่งปันช่วยเหลือแลกเปลี่ยน คุณค่าที่อยู่ภายในที่แตกต่างกัน ทำให้รูปแบบเศรษฐกิจ การจัดองค์กรเศรษฐกิจมีความ

แตกต่างกัน และในที่นี้ ระบบคุณค่าที่อยู่เบื้องหลังนั่นเอง คือความหมายใหม่ของคำว่า “วัฒนธรรม” (จะกล่าวถึงรายละเอียดของความหมายนี้ในตอนต่อไป) สำหรับในความหมายใหม่ เป็นที่น่าสังเกตว่า เราไม่อาจจะแยกมิติเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด

การเคลื่อนไหวด้านวัฒนธรรมในระดับสากลเริ่มปรากฏผลลัพธ์อย่างชัดเจน เมื่อมีการประชุมในยูเนสโก เริ่มมีการโต้แย้งทางด้านความคิดเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมเหมือนกัน ยูเนสโก มีความคิดค่อนข้างชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมและการพัฒนา กล่าวคือ เห็นว่าการพัฒนาแบบเดิมที่ผ่านมา เป็นลักษณะมาจากข้างนอก ก่อเกิดมาจากข้างนอก ไม่ว่าจะเป็นความต้องการ แนวคิด แบบจำลอง วิธีการพัฒนา ล้วนก่อตัวมาจากภายนอกทั้งสิ้น นี่จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาล้มเหลว เปรียบเสมือนเราเอาผลไม้จากเมืองนอกมาปลูกในบ้านเรามีสภาพดิน ภูมิอากาศ แตกต่างกัน ฉะนั้นยูเนสโกจึงเสนอว่า การพัฒนาจะต้องมี ลักษณะเริ่มจากภายใน โดยต้องเริ่มดูว่า เมล็ดพืชอะไร ต้นไม้อะไร ดอกไม้อะไรที่เจริญในเมืองไทย ก็ต้องเริ่มต้นจากตรงนั้น เมื่อกล่าวมาถึงจุดนี้เราจะเห็นว่าได้มีจุดเปลี่ยนในกรอบทัศน์เรื่องการพัฒนา 2 ประการ ประการแรก คือทัศนคติที่มองว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมจะเป็นอุปสรรคอันถ่วงหน่วงไปทางตรงกันข้าม คือวัฒนธรรมดั้งเดิมกลับจะเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นหรือเป็นเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา ประการที่สอง ยุทธวิธีในการนำเอาวัฒนธรรมแบบใหม่มาใส่แทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิม (Substitution) นั้น ก็กลับเปลี่ยนเป็นการพัฒนาที่มีจุดเริ่มต้นจากวัฒนธรรมดั้งเดิม (indigenization) หรือเป็นการปรับประสานระหว่างวัฒนธรรมใหม่กับวัฒนธรรมเก่า (Articulation)

สำหรับในกรณีของไทย (เฉพาะส่วนที่ผู้เขียนมีประสบการณ์) แรงจูงใจให้เกิดความสนใจในวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาอันมาจากหลายสาเหตุต่าง ๆ กัน ก่อนหน้าที่จะเริ่มมีความสนใจแนวทางนั้นงานพัฒนาโดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นด้านโครงการพัฒนาเศรษฐกิจแบบต่างๆ หลังจากได้มีการติดตามประเมินผลโครงการดังกล่าวในหลายกรณีจะพบว่า แม้ว่าผลงานจากโครงการนั้น จะช่วยทำให้ชาวบ้านกินที่อยู่ดี มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่ทว่าก็มีผลสืบเนื่องด้านลบติดตามมาหลายประการอย่างไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ เช่น ชาวบ้านจะแตกสามัคคี ทะเลาะเบาะแว้งกันเรื่องผลประโยชน์ ในบางแห่ง ผู้นำชุมชนบางคนที่เคยเป็นที่เคารพนับถือมานาน เมื่อ

เข้ามาเป็นผู้นำโครงการและต้องประสบกับแรงผลักดันทางเศรษฐกิจบ้าง (เช่น ต้องเสียสละทำงานให้ส่วนรวม จนมีปัญหาค้ำเค้นเศรษฐกิจส่วนตัว) เกิดการหลงผิดคิดโลก เนื่องจากทำงานอยู่กับเงิน ๆ ทอง ๆ ก็อาจจะคอร์รัปชันและต้องหลบหนีออกไปจากหมู่บ้าน ปัญหาคอร์รัปชันเป็นปัญหาหนึ่งที่แก้ไม่ตก มักเกิดขึ้นอยู่เสมอไม่ว่าจะมีการตั้งกฎเกณฑ์ให้รัดกุมสักเพียงใดก็ตาม จึงได้เริ่มมีการประเมินกันว่า โครงการพัฒนาเศรษฐกิจจากภายนอกนั้นมักจะเข้าไปทำลายผู้นำชุมชนและทำให้ชุมชนแตกสลาย³

นอกจากนั้น ในบางกรณี ผลงานของการพัฒนาจะจึกกัดเพียงพู่อยู่เฉพาะตอนที่องค์กรพัฒนาจากภายนอกทำงานอยู่ด้วย แต่ชุมชนไม่สามารถจะดำเนินกิจกรรมให้ต่อเนื่องในระยะยาวหรือไม่สามารถจะขยายพัฒนาโครงการได้เองตามลำพัง ส่วนใหญ่แล้ว โครงการมักจะซบเซาหรือล้มหายตายจากไปเลย เมื่อองค์กรพัฒนาถอนตัวออกมา ปัญหาเรื่องการที่ชุมชนมาขึ้นต่อองค์กรพัฒนา แทนที่จะสามารถพัฒนาศักยภาพในการที่พึ่งตนเองและปัญหาเรื่องความยั่งยืนของงานพัฒนาจึงเป็นปัญหาใหญ่ ๆ ที่องค์กรพัฒนาจะต้องเผชิญ นอกจากนั้นในบางกรณีองค์กรพัฒนาจากภายนอกก็ยังต้องพบกับปรากฏการณ์แปลก ๆ จากส่วนของชาวบ้าน (ตามสายตาของนักพัฒนา) เช่น ในกรณีของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงที่กำลังอยู่ในขั้นตอนที่อิทธิพลจากภายนอกเริ่มเข้าไปแทรกแซงและทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิม ดังนั้น เมื่อสามารถแก้ไขปัญหาค้ำเค้นปากท้องให้พอมีอยู่มีกินได้ระดับหนึ่ง และได้มีการวางแผนร่วมกันที่จะขยายกิจกรรมต่อไป นักพัฒนาก็ต้องแปลกใจที่ชาวบ้านไม่สนใจที่จะพัฒนา “ความเจริญ” หรือความมั่งคั่ง (เช่น บ้านไฟฟ้า ถนนหนทาง หรือสาธารณสุข) หากแต่สนใจที่จะใช้ทรัพยากรส่วนเกินของกลุ่มไปในการรื้อฟื้นและทำนุบำรุงวัฒนธรรมที่กำลังจะหมดไปของตน ในภาคอีสานหลายแห่ง ในชุมชนที่เป็นห่วงต่อความเป็นปึกแผ่นของหมู่บ้าน อาจจะตัดสินใจให้โครงการพัฒนาที่มีปัญหาเรื่องผลประโยชน์ซึบกันล้มเลิกไปเลย เพื่อแลกกับการรักษาความสามัคคีของชุมชนเอาไว้⁴

จากสภาวะการณ์หลายอย่างที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ทำให้นักพัฒนาต้องหันกลับมาทบทวนกรอบแนวคิดของตนเสียใหม่ เพื่อหาทางทำความเข้าใจและหาทางแก้ไขปัญหาค้ำเค้นที่ต้องเผชิญอยู่ในบ้านหนึ่ง นักพัฒนาต้องเริ่มยอมรับขีดจำกัดของกรอบความคิดและแบบจำลองการพัฒนาที่เคยมีอยู่

ว่าไม่เพียงพอจะแก้ไขปัญหาในภาคปฏิบัติได้ กล่าวคือ การที่จะสนใจแต่เฉพาะการพัฒนาผ่านเศรษฐกิจการสร้างอำนาจต่อรอง และอำนาจการตัดสินใจที่เป็นอิสระของชาวบ้านเท่านั้น ยังไม่เป็นการเพียงพอ และจะต้องหันไปหามิติที่เคยถูกละเลยมาก่อนหน้านี้ คือมิติด้านวัฒนธรรมและคุณค่าดั้งเดิมในอีกด้านหนึ่ง นักพัฒนาที่ต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติที่เคยมองดูว่า ชาวบ้านนั้นเป็นเสมือนแก้วที่ว่างเปล่า และการพัฒนาจะเป็นการไปรับน้ำใส่แก้วให้เต็ม เพราะอันที่จริงแล้วชาวบ้านในแต่ละชุมชนเขาก็จะมีอะไรของเขาอยู่ มีระบบคิด มีอุดมการณ์ความเชื่อ มีประวัติศาสตร์ มีวิธีการพัฒนาที่เป็นของเขาเอง และสิ่งที่ชุมชนมีอยู่นี้สามารถแปรมาเป็นศักยภาพในการพัฒนาได้ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาผ่านวัฒนธรรมนี้จึงประสานกัน ไปกับทัศนคติที่ตระหนักในศักยภาพและภูมิปัญญาของชุมชน หรือที่เรียกว่า “การพัฒนาจากเบื้องล่าง” (Bottom up Approach)

แบบวิธีในการวิจัย

สำหรับแบบวิธีที่ผู้เขียนใช้เป็นหลักในการศึกษาวิจัย คือ การวิจัยแบบปฏิบัติการ (action research) ซึ่งหมายความว่า จะเป็นการดำเนินการวิจัยด้วยการเก็บรวบรวมประสบการณ์ที่ได้มีอยู่จริง และนำความรู้ที่เป็นจริงจากการปฏิบัติในภาคสนาม (local knowledge) มาประสานกับระเบียบวิธีการวิจัย (research process) เทคนิคและวิธีการวิจัยแบบมีข้อเรียกร้องเบื้องต้น (basic requirements) บางประการคือ

1. ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับในการวิจัย ตั้งแต่ระดับนักวิชาการ นักพัฒนา ผู้รับผิดชอบนโยบายงานพัฒนา ผู้นำชาวบ้าน ชาวบ้านทั่วไป จำเป็นต้องรับรู้ถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ต้องสามารถเข้าร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้าได้อย่างเสมอภาคเคียงบ่าเคียงไหล่ ส่วนมากกิจกรรมการวิจัยจะรับรู้กันในามน “โครงการการศึกษาาร่วมกัน” ซึ่งบรรจุอยู่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนา เป้าหมายร่วมอันหนึ่งที่ทุกคนรับรู้ก็คือ การศึกษาร่วมกันนั้นเป็นการศึกษาที่มีเป้าหมายจะสร้างสรรสร้างงานพัฒนาที่กำลังทำอยู่ให้ดียิ่งขึ้น

2. กิจกรรมการวิจัยจะดำเนินอยู่ในกระบวนการที่เรียกว่า Action-Reflection-Action ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักของโครงการการศึกษา กระบวนการดังกล่าวนี้จะดำเนินอยู่ในทุกขั้นตอน (on-going process) ทั้งในระยะก่อนทำกิจกรรม กำลังทำกิจกรรม และการประเมินผลรวม

ทั้งวิเคราะห์หลังจากกิจกรรมดำเนินไปแล้ว ดังนั้น ผลจากการศึกษาไม่ว่าจะเป็นในระดับใด จะพยายามนำไปเสนอในทุกระดับที่เกี่ยวข้อง เท่าที่โอกาสและเงื่อนไขจะเอื้ออำนวย เพื่อนำไปใช้ทั้งในระดับการกำหนดนโยบาย การวางแผนงาน การปรับปรุงวิธีการทำงาน เป็นต้น

3. จากลักษณะที่กล่าวมาในข้อ 1 และข้อ 2. ทำให้การวิจัยแบบ action research มีลักษณะพิเศษประการหนึ่งคือ การแบ่งบทบาทระหว่างนักวิจัยและสิ่งที่ถูกวิจัยนั้นไม่ตายตัว และไม่หยุดนิ่ง อย่างเช่น ชาวบ้านก็สามารถจะเล่นบทบาทเป็นนักวิจัย คือ ตั้งคำถามที่จะกันคว่ำ เก็บรวบรวมข้อมูล ที่ความและวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดูเหมือนว่า หน้าที่อันแท้จริงที่นักวิชาการจะต้องเป็นตัวยืนเพียงหน้าที่เดียวก็คือ ต้องจับบันทึกและรวบรวม จัดหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายต่อการนำเสนอ นอกจากนั้นหน้าที่บทบาทอื่น ๆ ในการวิจัย ทุกคนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยสามารถจะมีส่วนร่วมได้ทั้งหมด

ข้อควรคำนึงประการหนึ่งสำหรับการวิจัยแบบนี้ก็คือ ผู้วิจัยเองก็มีใช้บุคคลที่ปราศจากวัฒนธรรมอันใดอันหนึ่ง และวัฒนธรรมของนักวิจัยนี้ก็มีใช้อันเดียวกับวัฒนธรรมที่ชาวบ้านมีอยู่ ดังนั้น ในการทำงานร่วมกัน จึงเปรียบเสมือนการพบกันระหว่างสองวัฒนธรรมอันมีแบบแผน การคิด องค์ประกอบพื้นฐานการให้ความหมาย การจัดลำดับคุณค่าที่มีความแตกต่างกัน (แม้ว่าอาจจะไม่ขัดแย้งกันก็ตาม) สิ่งที่นักวิจัยต้องตระหนักก็คือ ในการเผชิญหน้ากับวัฒนธรรมอื่นนั้น โดยปกติ เรามีแนวโน้มจะวินิจฉัยวัฒนธรรมของคนอื่นโดยเอาวัฒนธรรมของตัวเองเป็นมาตรฐาน เพื่อตัดสินความผิดถูก ความเหมาะสม ความควรไม่ควร และหากเรายังคงใช้แนวโน้มแบบนี้ กล่าวมานี้ ก็เท่ากับเป็นการปิดกั้นการบรรลุเป้าหมายทั้งหมดที่ตั้งเอาไว้ ท่วงทำนองที่ใช้ในการทำงานร่วมกันจะต้องเป็นการเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรม โดยที่ต่างฝ่ายต่างต้องพยายามที่จะเรียนรู้ทำความเข้าใจอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่คว่นตัดสินโดยเอาตัวเองเป็นมาตรฐาน หลักการดังกล่าวนี้เป็นเรื่องง่ายในระดับการพูด แต่จะเป็นเรื่องยากเวลาลงมือกระทำ และมักจะเกิดความผิดพลาดโดยไม่รู้ตัวบ่อยครั้ง อย่างไรก็ตามหากเราจัดบรรยากาศให้มีความเสมอภาคทางอำนาจเป็นความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันในแววนอน ก็จะเป็นเงื่อนไขอันหนึ่งในการแก้ไขแนวโน้มที่ผิดพลาด (อันเกิดมาจากฝ่ายนักวิจัย นักพัฒนาและชาวบ้าน) ได้บ้าง

ความคาดหวังจากการวิจัยเพื่อพัฒนาในแนววัฒนธรรมชุมชน

จากที่ได้อธิบายข้างต้นว่า การวิจัยเพื่อการพัฒนาในแนววัฒนธรรมชุมชนนั้น อาจจะได้คิดว่า เป็นส่วนย่อยส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาทั้งกระบวนการ นอกเหนือไปจากเป้าหมายกว้างๆ ที่ได้อธิบายมาแล้วว่า การวิจัยในลักษณะนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างสรรค์ให้งานพัฒนาก้าวรุดหน้าไปยิ่งขึ้น เราอาจจะตั้งความคาดหวังที่เป็นรูปธรรม เฉพาะเจาะจงให้มากขึ้นว่า การวิจัยดังกล่าวนี้จะสามารถมีคุณูปการอะไรได้บ้าง

1. ในการทำงานพัฒนานั้น ทุกคนรู้ว่า ความสำนึกของประชาชน ความเข้าใจของประชาชนว่างานพัฒนาคืออะไร เป็นตัวชี้ขาดและเป็นหลักประกันสำหรับความยั่งยืนและความยืนยาวของงานพัฒนา ไม่ว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรคใดๆ ก็ตาม หากความสำนึกและความเข้าใจดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ชาวบ้านก็จะสามารถต่อสู้ฟันฝ่าต่อไปได้ แต่การที่ชาวบ้านจะเข้าใจความหมายของงานพัฒนาได้อย่างมีสำนึกนั้น ก็ต้องเป็นความหมายที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมาจากชาวบ้านรับรู้จากบริบททางวัฒนธรรมของเขา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ชาวบ้านเป็นผู้นิยาม ตั้งเป้าหมาย ดำเนินการ และรับผลจากการพัฒนานั้นเอง หากนำไปเปรียบเทียบกับภาพเมล็ดพืชอีกครึ่งหนึ่ง ก็หมายความว่า เมล็ดพืชที่เกิดขึ้นจากเนื้อดินนั้น ท้องดินนั้น ย่อมสามารถหยั่งรากลงไปได้ลึก ทำให้ตั้งลำต้นได้มั่นคง และทนทานต่อลมฟ้าอากาศในสภาพการณ์ต่างๆ การวิจัยที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการในการทำงานพัฒนาที่มีรากฐานอยู่บนวัฒนธรรมของชาวบ้านในถิ่นหนึ่งซึ่งเป็นที่ดินที่เกี่ยวกับโครงการพัฒนาก็คือ ใต้ให้หลักประกันความยั่งยืน ความต่อเนื่องของงานพัฒนา ส่วนในอีกด้านหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวคนคือชาวบ้าน จะเป็นการสร้างความรู้สึกว่าการพัฒนานั้นเป็นงานของเขา เนื่องจากเขาและโดยพวกเขาเอง ทั้งนี้เพราะพลังจากวัฒนธรรมสามารถสร้างสรรค์ความรู้สึกอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่ม ผลสืบเนื่องจากเอกลักษณ์ดังกล่าวคือ ความรู้สึกเชื่อมั่นและความเป็นตัวของตัวเอง ไม่เกิดความรู้สึกแปลกแยกกับตัวโครงการพัฒนาหรือไม่รู้สึกว่าการพัฒนาเป็นสิ่งแปลกปลอมจากภายนอก

2. ในกระบวนการพัฒนานั้น ชาวบ้านจะเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ๆ ในความพยายามที่จะเอาชนะปัญหาหรือในการปรับปรุงงานที่เคยทำให้ดีขึ้น ในบางกรณีก็เป็นความคิดริเริ่มในการปรับประสานวัฒนธรรมใหม่และเก่าเข้าด้วยกัน ในแง่นี้ การวิจัยการพัฒนาคำนวณ-

ธรรมชาติของชุมชนจะสามารถทำหน้าที่คล้าย ๆ เป็นแหล่งบันทึกความทรงจำร่วม (Collective Memory) เพื่อรวบรวมประสบการณ์และบทเรียนที่มีค่าจากท้องถิ่นหนึ่ง ๆ สำหรับนำไปเผยแพร่ในท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อแก้ไขอุปสรรคเรื่องการขาดติดต่อหรือการคมนาคมสื่อสารกันที่ชาวบ้านในแต่ละแห่งต้องเผชิญมาก่อนหน้านั้น หรือมิฉะนั้นก็อาจจะนำเอาการริเริ่มสร้างสรรค์จากคนรุ่นหนึ่งไปถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นต่อไป ในอนาคตอันใกล้นี้ เป็นที่คาดหวังว่า บทเรียนและประสบการณ์อันทรงคุณค่าเหล่านี้จะเป็นทรัพยากรและวัตถุดิบสำหรับการพัฒนาสังคมไทยในอนาคต

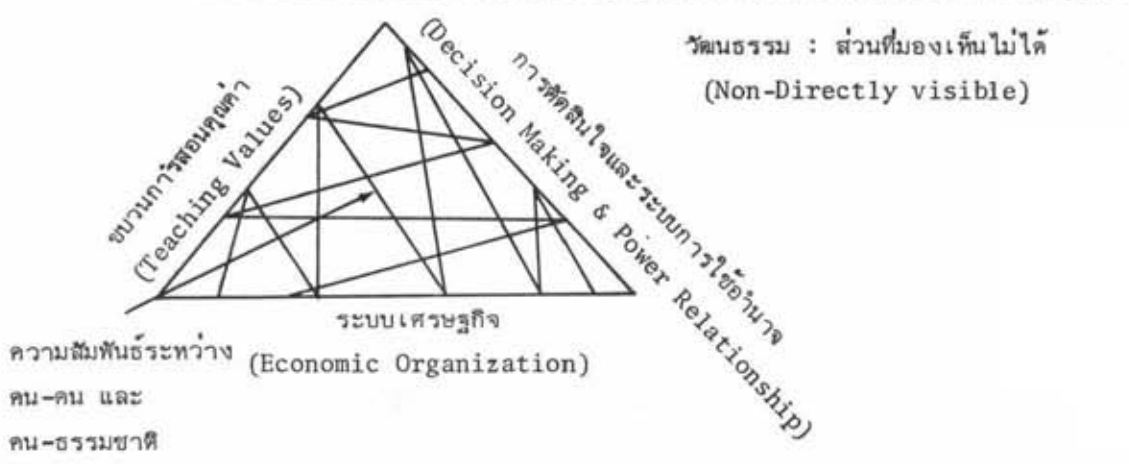
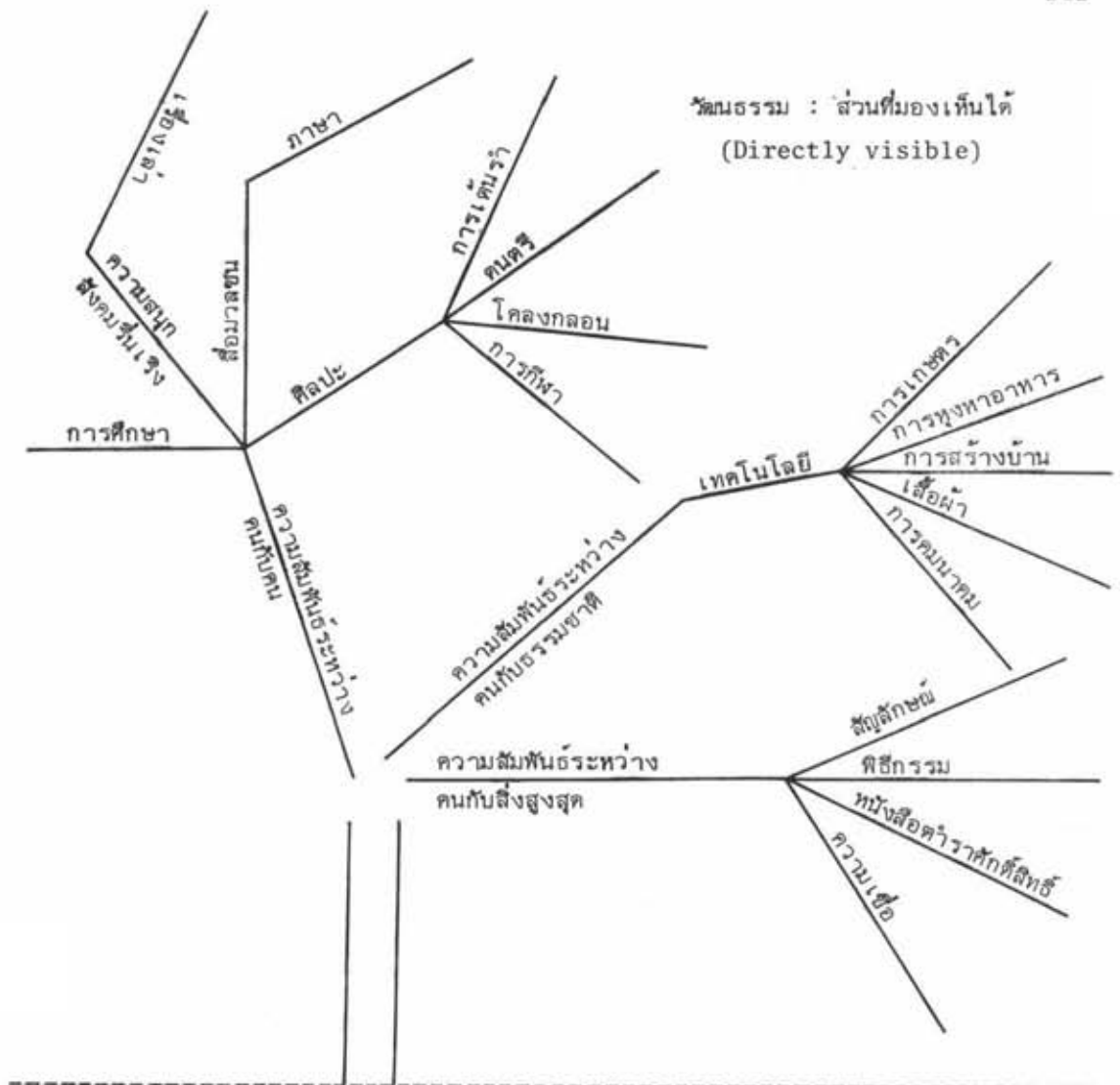
3. ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานพัฒนานั้น ข้อค้นพบจากการวิจัยสามารถจะนำมาใช้ในการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานกับชาวบ้าน ทั้งนี้ ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ในกระบวนการวิจัยนี้จะช่วยให้องค์กรพัฒนาได้ค้นพบรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งบางส่วนได้กลายเป็นขีดจำกัดหรืออุปสรรคสำหรับการพัฒนา ทั้งนี้เพราะงานพัฒนาแต่ละแบบก็ต้องวางอยู่บนคุณค่าแต่ละอย่าง ตัวอย่างเช่น เวลาทำธนาคารข้าว เราก็ต้องกำหนดว่า ชาวบ้านต้องมีส่วนร่วมสมทบเพื่อสมัครเป็นสมาชิก ต้องสมทบเป็นตัวเงิน เวลามาเยี่ยมก็ต้องส่งคืนพร้อมดอกเบี้ย เพื่อให้กิจการของธนาคารข้าวเจริญเติบโต มีกองทุนสะสมเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ การตั้งเงื่อนไขแบบนี้ (เพราะในวัฒนธรรมของเรา) การที่ชาวบ้านหาเงินมาสมทบ ต่อแสดงถึงการเป็นสมาชิก ความรู้สึกร่วมแสดงความสามรถในการพึ่งตนเอง ไม่ใช่แบบมีหรือคอยการสงเคราะห์และการก้ำกัยที่ ต้องมีการเข้มงวดกับระบบส่งคืนและดอกเบี้ย ทำไปเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของโครงการ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม วิธีทำโครงการธนาคารข้าวของเราตามแบบวัฒนธรรมของเราเช่นนี้ จะเป็นการปิดกั้นโอกาสคนที่ยากจนจริงๆ คนที่ต้องการหาเช่ากินค่าไม่มีความสามารถที่จะส่งส่วนสมทบ หรือไม่มีความสามารถจะส่งดอกเบี้ยคืนได้ ให้เข้าร่วมโครงการได้ เมื่อมองจากสายตาของชาวบ้านแล้ว แม้ว่าธนาคารข้าวจะเจริญรุ่งเรือง แต่ก็ไม่มีประโยชน์ต่อคนที่ยากจนที่สุดจริงๆ การถกเถียงกันในเรื่องจะทำธนาคารข้าวอย่างไร จึงสะท้อนให้เห็นถึงการจลลาคับความสำคัญของคุณค่าที่แตกต่างกัน คือคุณค่าที่ต้องการให้กิจกรรมคงอยู่ได้กับคุณค่าที่ต้องการช่วยเหลือคนที่ยากจนที่สุด และหากเราเริ่มต้นทำโครงการธนาคารข้าวในเนื้อหาของวัฒนธรรมของชาวบ้าน เราก็ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำธนาคารข้าวเสียใหม่ เช่น ทำในรูปของกองทุนข้าว (ที่ให้บริการไม่เฉพาะสมาชิก แต่ต้องเป็นคนยากจน การคิดดอกเบี้ยตามฐานะของผู้กู้ยืม เป็นต้น)

ความหมายของ “วัฒนธรรม”

มีวิธีการหลาย ๆ แบบที่จะให้ความหมายกับคำว่า “วัฒนธรรม” ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่วัตถุประสงค์ของการให้คำนิยามในแต่ละครั้ง สำหรับในการวิจัยของเราได้ใช้ความหมายของวัฒนธรรมโดยอาศัยเกณฑ์ 2 เกณฑ์ ประการแรก คือ เกณฑ์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และทางสังคม ประการที่สอง คือ เกณฑ์แบ่งวัฒนธรรมออกเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ และมองเห็นไม่ได้⁵ (Directly visible & Non-Directly visible)

สำหรับเกณฑ์แรก วัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ก็เช่น การศึกษา สื่อมวลชน ภาษา ความสนุกสนานรื่นเริง กีฬา ศิลปะ การเต้นรำ ดนตรี โคลงกลอน เรื่องเล่า ภาพวาด ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่แสดงออกเป็นรูปร่างได้ชัดเจนก็คือ เทคโนโลยี ซึ่งแต่เดิมนั้นเทคโนโลยีสมัยก่อนจะมีลักษณะค่อนข้างเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน โดยเฉพาะเครื่องมือเกี่ยวกับการเกษตร การหุงหาอาหาร เสื้อผ้า การสร้างบ้าน การคมนาคม ส่วนความสัมพันธ์อีกประเภทหนึ่งได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า การให้ความหมายต่อความตายหรือความเจ็บปวด การทรมาน การหลุกพ้นจากกิเลส เราสามารถอธิบายสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้จากสัญลักษณ์ พิธีกรรม คำรา เป็นต้น

ในความสัมพันธ์ทั้ง 3 มิตินี้ อาจจะแบ่งอีกชั้นหนึ่งตามเกณฑ์ที่สอง เป็นวัฒนธรรมส่วนที่มองเห็นได้และส่วนที่มองเห็นไม่ได้ หากเราเปรียบเทียบกับส่วนของต้นไม้ ส่วนที่มองเห็นได้จะเปรียบเสมือนส่วนที่อยู่เหนือพื้นดิน ซึ่งได้แก่ส่วนของลำต้น ดอก ใบ ส่วนที่มองไม่เห็นได้แก่ส่วนใต้พื้นดิน อันได้แก่ส่วนของราก หรือหัว ส่วนที่มองไม่เห็นนี้ ก็ได้แก่ส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นขบวนการสอนคุณค่า (ที่จะมองเห็นเป็นระบบการจัดการศึกษา) ขบวนการผลิตคุณค่า และขบวนการวิพากษ์ ในขณะที่สภาพของต้นไม้ นั้น ส่วนของหัวและรากจะทำหน้าที่หล่อเลี้ยงลำต้น ดอก และใบ วัฒนธรรมส่วนที่มองไม่เห็นก็เป็นตัวกำหนดส่วนที่มองเห็นด้วยกันเช่น คติภาพประกอบ

จากภาพที่แสดงไว้ข้างบนนี้จะมียุทธศาสตร์ตามมาบางประการ คือ แทนที่จะมีการถกเถียงกันด้วยคำถามแบบเดิม ๆ ว่าเราจะเลือกทำงานพัฒนาบ้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือวัฒนธรรม หรือมีความเห็นว่าการพัฒนาแนวใดสำคัญและเร่งด่วนที่สุด คำถามใหม่ก็จะแปรเปลี่ยนออกมาว่า ในการทำงานพัฒนานั้นเราจะเลือกคุณค่าแบบใดที่เป็นรากฐานของระบบเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริง มิติทั้งสามค่านี้นั้นมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งหมด ชีวิตคนและชีวิตสังคมไม่อาจจะแยกเป็นค่านใดค่านหนึ่งให้เกิดขาดจากกันได้ หากจะมีความแตกต่างเกิดขึ้น ก็เป็นเพราะระบบคุณค่าที่ใช้กันเอง และในการทำโครงการพัฒนานั้นไม่ว่าเราจะเริ่มต้นจากมิติบ้านเศรษฐกิจ การเมือง การตัดสินใจใช้อำนาจ หรือวัฒนธรรมก็ตาม ในท้ายที่สุดก็ต้องขยายเชื่อมโยงให้มีภาพรวมทั้งครบในสามมิติ เช่น การทำธนาคารข้าว ซึ่งเป็นมิติบ้านเศรษฐกิจ ก็คงต้องมีเป้าหมายหรือมิติทางด้านการตัดสินใจใช้อำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ระบบการจัดการใช้อำนาจภายในธนาคารข้าวเป็นอย่างไร และต้องขยายให้ครอบคลุมไปสัมพันธ์กับมิติทางวัฒนธรรมด้วย เช่น การทำธนาคารข้าวเกี่ยวข้องกับระบบคุณค่าพื้นฐานในการช่วยเหลือแบ่งปันแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชนอย่างไร ด้วยเหตุนี้ เวลาเราพูดอ้างคำว่า “วัฒนธรรม” หากเราหมายถึงแค่ส่วนที่มองเห็นได้เหนือพื้นดิน เราก็จะยังเห็นภาพรวมของวัฒนธรรมไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

ความหมายของการทำงานบ้านวัฒนธรรม

คำว่า “การทำงานบ้านวัฒนธรรม” มีหลายความหมายและหลายขั้นตอน สำหรับความหมายแรกเริ่มสุดเกิดมาจากความเป็นจริง 2 ประการ ที่ได้กล่าวมาแล้วก็คือ ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมของชาวบ้านกับวัฒนธรรมของนักพัฒนาหรือของนักวิชาการที่เป็นบุคคลภายนอก และเนื่องมาจากวัฒนธรรมมีทั้งส่วนที่เรามองเห็นได้และมองไม่เห็นได้ และส่วนแรกที่เราจะได้พบเห็นเมื่อเวลาเข้าไปในหมู่บ้านก็คือ ส่วนที่มองเห็นได้ จากข้อเท็จจริงทั้งสองประการนี้ ทำให้การทำงานพัฒนาในขั้นแรกเริ่มคือ การค้นหาค่านิยม ค้นหาความหมาย เจาะลึกไปให้ถึงระบบคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ใวัฒนธรรมของชาวบ้านที่มีความแตกต่างไปจากค่านิยม ความหมาย และคุณค่าของวัฒนธรรมจากภายนอก ตัวอย่างที่พบเห็นบ่อยที่สุด คือ ความหมายและคุณค่าของคำว่า “พึ่งตนเอง” ในวัฒนธรรมของเรา ความหมายของการพึ่งตนเอง หมายถึง การพยายามช่วยเหลือตัวเองให้มากที่สุด หากหลักประกันความมั่นคงปลอดภัยแก่ตนเองให้มากที่สุด โดยวิถีทางปัจเจกชน

(individualistic) ลดการพึ่งพาผู้อื่นให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ดังนั้น การพึ่งตัวเองของเราจึงเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับการพึ่งผู้อื่น ยิ่งพึ่งตนเองมากขึ้น ก็ยิ่งพึ่งผู้อื่นน้อยลง แต่สำหรับในวัฒนธรรมของชาวบ้าน การพึ่งพาตัวเองเป็นเสมือนเหรียญที่มีสองด้าน การจะพึ่งตัวเองได้ ก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันไปด้วยพร้อม ๆ กัน จะพึ่งตัวเองโดยไม่พึ่งพาอาศัยกันและกันไม่ได้ วิถีทางแห่งการพึ่งตนเองของชาวบ้าน จึงเป็นหนทางแบบรวมกลุ่ม (collectivistic)⁹ ความแตกต่างในระดับการให้ความหมายและคุณค่าจะแสดงออกมาเป็นความแตกต่างในวิธีการปฏิบัติงาน (วัฒนธรรมส่วนที่มองเห็นได้) เช่น เวลาสะสมทุนจากกิจกรรมการพัฒนา วัฒนธรรมของเราจะสอนให้เราสะสมทุนเอาไว้ให้มากที่สุดเพื่อเป็นหลักประกันสำหรับกลุ่ม แต่สำหรับชาวบ้าน (เฉพาะกลุ่มที่ยังคงคุณค่าแบบวัฒนธรรมดั้งเดิม) จะคิดถึงเรื่องการแบ่งปันทุน ไปให้กลุ่มอื่น ๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมการพัฒนา เป็นการช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อว่าในโอกาสหน้ากลุ่มของเราเกิดมีปัญหา คนอื่นเขาจะได้มาช่วยเหลือเราบ้าง ตามหลักของการพึ่งพาอาศัยกัน (reciprocal)

ความหมายในขั้นตอนที่สองของการทำงานวัฒนธรรมก็เกิดมาจากสภาพความเป็นจริงเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ในสนามวัฒนธรรมที่ชาวบ้านกำลังดำเนินชีวิตอยู่นั้น ไม่ได้มีลักษณะเป็นเนื้อเดียว (homogeneous) ไม่ได้มีวัฒนธรรมแต่เพียงแบบใดแบบหนึ่ง หากแต่เป็นการพบกันของหลาย ๆ วัฒนธรรม หลาย ๆ คุณค่า วัฒนธรรมหลาย ๆ วัฒนธรรมนี้ บางอย่างก็สอกระสานกันอย่างแน่นแฟ้น บางอย่างก็ผสมกลมกลืนกันได้ บางอย่างก็ขัดแย้งกัน บางอย่างก็ครอบงำอีกอย่างหนึ่ง บางอย่างก็กำลังต่อสู้คัดค้านเพื่อปฏิเสธอีกอย่างหนึ่ง แม้แต่ในตัวชาวบ้านบางคน คน ๆ เดียวก็ยังมีวัฒนธรรมหลายกระแสผสมผสานหรือต่อสู้คัดค้านกันอยู่¹⁰ เพื่อความสะดวก เรามักจะแบ่งกระแสวัฒนธรรมทั้งหมดออกเป็น 2 กระแสใหญ่ ๆ คือ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน และวัฒนธรรมสมัยใหม่จากภายนอก และในการแบ่งแบบนี้ โดยส่วนใหญ่ ชาวบ้านและนักพัฒนาจะมีจุดยืนอยู่ที่วัฒนธรรมชุมชน โดยถือว่าวัฒนธรรมส่วนนี้สร้างขึ้นมาจากพื้นฐานของคุณค่าที่ดำรง แต่กำลังถูกกระแสวัฒนธรรมจากภายนอก (ที่มีคุณค่าที่ไม่ดี) เข้ามาเซาะกร่อนบ่อนทำลาย¹¹

แต่เพื่อรอบคอบให้มากขึ้น เราอาจจะพิจารณาลักษณะทั้งสองด้านของวัฒนธรรมทั้งสองกระแส คือ ลักษณะทั้งที่มีคุณค่า “ที่ดี” และ “ไม่ดี” ทั้งที่ “ก้าวหน้า” และ “ล้าหลัง” ทั้งที่เป็น “ข้อดีเปรียบ” และ “ข้อเสียเปรียบ” ทั้งที่เป็น “คุณูปการ” และเป็น “ขีดจำกัด” รวมทั้ง

ส่วนที่เป็น “พลัง” และเป็น “จุดอ่อน” ถึงแม้เราอาจจะพอระบุได้อย่างคร่าว ๆ ว่า ในแต่ละกระแสวิวัฒนาการ จะมีส่วนใดเป็นหลักเป็นรอง แต่เราก็ต้องคำนึงถึง “อีกด้านหนึ่งของเหรียญ” อยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะว่าในการทำกิจกรรมการพัฒนา อีกด้านหนึ่งของเหรียญจะหล่นโผล่ขึ้นมาให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของมันอยู่เสมอ เช่น เวลาที่มีการรื้อฟื้นรูปแบบพิธีกรรมการทอดผ้าป่ามาใช้ในการพัฒนา คือ การทอดผ้าป่าข้าว ชาวบ้านบางกลุ่มก็อาจจะมีพื้นฐานวิธีคิดแบบแก๊งกำไร-ขาดทุนทางเศรษฐกิจที่ใช้เป็นหลักในการประเมินผลของกิจกรรมดังกล่าว เป็นต้น

สำหรับการวิเคราะห์วัฒนธรรมในขั้นที่สองนี้ เราอาจจะเจาะลึกลงไปเพื่อมองดูให้เห็นถึงความประสานโยงใยระหว่างมิติทางวัฒนธรรมกับมิติด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากบรรดาคุณค่าต่าง ๆ ที่เราได้กล่าวมาจนถึงนี้ ไม่สามารถจะอยู่ได้โดยลอย ๆ แต่จะต้องมี *เงื่อนไขทางเศรษฐกิจการเมือง สังคม หรือสภาพความเป็นจริงหล่อเลี้ยงอยู่* ตัวอย่างเช่น ที่หมู่บ้านโสภณชาวนา มีการนับถือคุณค่าความเคารพในบรรพบุรุษและผู้อาวุโส ก็เนื่องจากการมีการประกอบพิธีกราบไหว้ผีศาลปู่ตา การทำพิธีกรรมดังกล่าวนี้ได้ก็เพราะสถานที่ตั้งหมู่บ้านยังมีอยู่ (นี่เป็นเงื่อนไขหล่อเลี้ยง) แต่ทว่าเมื่อมีการตัดไม้ทำลายป่า ทำลายศาลปู่ตาที่คอยรักษาบริเวณที่สงวนเอาไว้เป็นป่าก็ขาดเงื่อนไขที่จะทำพิธีกรรม ต่อจากนั้น คุณค่าความเคารพผู้อาวุโสก็ขาดการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด (reproduce) แล้วต่อมาก็ย่อมสูญสลายไปในที่สุด

และหากเป็นการวิเคราะห์การปะทะกัน ระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมจากภายนอก เราก็คงจะวิเคราะห์ว่ามีกลไก (mechanism) อะไรบ้างที่เป็นเครื่องส่งเสริมหรือทำลายเงื่อนไขที่จะหล่อเลี้ยงวัฒนธรรมของแต่ละอย่าง ตัวอย่างเช่น ชาวกะเหรี่ยงที่เคยใช้ควายไถนาอยู่บนที่ราบเชิงเขา การใช้ควายไถนาเป็นเงื่อนไขที่หล่อเลี้ยงคุณค่าหลายประการที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับควาย หรือคนกับธรรมชาติ เช่น คุณค่าที่เมตตาสงสารสัตว์ คุณค่าแห่งการรู้จักเพียงพอ สมถะ ไม่โลภ ฯลฯ แต่ต่อมาได้มีการสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำและปล่อยน้ำไหลเข้ามาเป็นเวลาอย่างรวดเร็วทำให้ไม่สามารถจะใช้ควายต่อไป ไถนาไม่ทันน้ำ ทำให้ต้องเปลี่ยนมาใช้ควายเหล็กไถแทนควายเนื้อ การทำงานกับควายเหล็กก็เปลี่ยนแปลงคุณค่าไปหลายประการ เช่น ความเมตตากรุณาค่อย ๆ หายไป ความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มรายได้ (เพราะควายเหล็กมีค่าใช้จ่ายมากขึ้น) ทำให้ต้องทำงานหนักขึ้น ทำงานให้มากขึ้น ๆ และค่อย ๆ ก่อตัวคุณค่าแห่งความโลภขึ้นมา เป็นต้น¹²

สำหรับการวิเคราะห์วัฒนธรรมในขั้นสุดท้ายขึ้นอยู่กับความเชื่อและทัศนะที่มีต่อวัฒนธรรมชุมชน หากเรามีทัศนะว่า โดยส่วนใหญ่แล้ว คุณค่าที่ฝังอยู่ในตัววัฒนธรรมชุมชนนั้นจะเป็นพลังและศักยภาพเอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่ชีวิตของชุมชนเอง ในขณะที่คุณค่าที่แฝงเร้นเข้าไปกับวัฒนธรรมสมัยใหม่จากภายนอกนั้นรั้งแค่จะก่อโทษภัยให้แก่ชุมชน แต่ทว่าในสภาพที่เป็นจริงวัฒนธรรมชุมชนกำลังอยู่ในสภาวะที่ถอยร่นสูญหายไปจากชุมชน และวัฒนธรรมจากภายนอกกำลังเข้าไปครอบงำเป็นหลัก (hegemony) แทนที่ ด้วยเหตุนี้การวิเคราะห์วัฒนธรรมขั้นสุดท้ายนี้เราจึงมีเป้าหมายว่า จากพลังของวัฒนธรรมชุมชนที่ยังคงอยู่ในขั้นศักยภาพนั้น (potential) เราจะแปรเปลี่ยนศักยภาพดังกล่าวให้แสดงออกมาเป็นความจริงที่ปรากฏได้อย่างไร (actualize) ทั้งนี้โดยตระหนักว่า พลังของวัฒนธรรมชุมชนนั้นมีอยู่ใน 2 ด้าน คือ สามารถเป็นพลังที่จะคัดค้านต่อต้านวัฒนธรรมจากภายนอกที่มีคุณค่าแตกต่างกัน และที่กำลังเข้าไปบ่อนทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่ และในอีกด้านหนึ่ง จากรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมนั้นสามารถจะพัฒนาสร้างสรรค์เป็นวัฒนธรรมแห่งการพัฒนาของแต่ละชุมชนได้อย่างดี แทนที่จะต้องพึ่งพายุ่กับแบบจำลองของการพัฒนาจากภายนอก ตัวอย่างเช่น การตั้งเป้าหมายของการพัฒนาไว้แต่เฉพาะด้านการกินที่อยู่ซึ่งเป็นด้านเศรษฐกิจเท่านั้น อาจจะเป็นเป้าหมายที่สั้นและเสี่ยงต่อผลด้านลบที่อาจจะเกิดตามมาดังเช่นประสบการณ์ในครั้งอดีต แต่ถ้าตั้งเป้าหมายให้การพัฒนาสืบทอดไปถึงลูกหลาน (แนวคิดของวัฒนธรรมชุมชน) ก็จะทำให้อนาคตของการพัฒนานั้นยาวไกลและเป็น vision ของชุมชน

การกระตุ้นพลังของวัฒนธรรมชุมชนให้แสดงออกมานั้น จำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์ลักษณะทั้งสองด้านของวัฒนธรรมชุมชน เช่น คันทาทั้งคันทักัวหน้าและลำหลัง คันทาทั้งคันทาที่เป็นคุณูปการและขีดจำกัด เพื่อหาทางขยายขีดจำกัดนั้น เช่น การทำธนาคารข้าว จากการสำรวจวัฒนธรรมดั้งเดิม จะเห็นว่ามึรูปแบบการนำข้าวมารวมกันแบบธนาคารข้าวอยู่แล้ว เรียกว่า “กลุ่มข้าว” แต่หลังจากทำไปได้ 2-3 ปี ชาวบ้านก็จะแบ่งสรรข้าวทั้งหมดปันผลคืนให้กับสมาชิกโดยไม่สะสมให้ยาวนานต่อเนื่อง (ต้องสืบค้นเหตุผลที่อยู่เบื้องหลัง) หรืออย่างการจัดองค์กรเหมืองฝายที่มีรูปแบบการจัดองค์กรที่แน่นอน มีหลักการ มีระเบียบวิธีดำเนินการที่ใช้การได้ดี แต่การจัดระบบดังกล่าวก็จำกัดอยู่แค่กิจกรรมการใช้น้ำเท่านั้น เราไม่แน่ใจว่า จากพื้นฐานองค์กรอันนี้จะสามารถขยาย หรือใช้เป็นพื้นฐานสำหรับกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไปได้หรือไม่ การวิเคราะห์

ในส่วนนี้อาจจะช่วยให้คำตอบแก่เราได้ว่า เหตุใดพลังทางวัฒนธรรมที่มีอยู่จึงไม่สามารถจะต้านทานกระแสวัฒนธรรมจากภายนอก หรืออาจจะช่วยชี้ช่องทางให้แก่เราได้ในกรณีที่ว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมสามารถยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมอื่น ๆ หรืออาจจะเห็นการแปรรูป การปรับเปลี่ยน การช่วงชิง การคัดแปลง ฯลฯ ซึ่งเป็นวิธีการในการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง

เราอาจจะอธิบายแนวความคิดเรื่องการรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมให้กลับมาเพื่อผู้ใช้กันใหม่ โดยอาศัยแนวความคิดเรื่อง “วัฒนธรรมที่ตายแล้ว” (dead culture) และ “วัฒนธรรมที่มีชีวิตชีวา” (lived culture)¹³ วัฒนธรรมที่ตายแล้วก็ได้แก่ ชาวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ถูกเก็บอยู่ในตู้หรือพิพิธภัณฑ์ที่ไม่มีใครใช้แล้ว เช่น ครกมอญ ครกกระเบื้องที่วางทิ้งอยู่ใต้ถุนบ้าน หรืออาจจะหมายถึงวิถีปฏิบัติที่ไม่ได้ใช้กันแล้ว ยกตัวอย่างเช่น วิธีการรวมกลุ่มของชาวบ้านในการทำกิจกรรมนั้นมียุคแล้ว แต่เมื่อเวลาเราไปตั้งกลุ่มพัฒนาในหมู่บ้าน เราได้นำวิธีการรวมกลุ่มจากภายนอกเข้าไป คือมีการเลือกตั้งตำแหน่งประธาน รองประธาน เหนรัญญิก เลขานุการ ส่วนคนอื่น ๆ ก็เป็นสมาชิก ตำแหน่งหน้าที่นั้นก็แบ่ง ความรับผิดชอบออกไปและหมุนเวียนกัน แต่วิธีการรวมกลุ่มของชาวบ้านนั้น เรียกว่า “การรวมกลุ่มตามความสนใจ” (กลุ่มสนใจ) ในกลุ่มจะมีคนที่เป็นหลักอยู่ 2-3 คน (ถ้าเป็นกรณีของกลุ่มยาสูบไพร ก็คงจะเป็นคนที่มีความรู้และมีเวลา) คน 2-3 คนนี้ จะรับผิดชอบทุกอย่างร่วมกันไปเลย และมีช่วงระยะเวลารับผิดชอบอยู่ช่วงหนึ่ง การที่มีลักษณะการจัดกลุ่มตามแบบประเพณีอยู่ แต่มิได้รับความสนใจที่จะนำมาปฏิบัติ เราเรียกวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการรวมกลุ่มแบบดังกล่าวว่า เป็นวัฒนธรรมที่ตายแล้ว ต่อเมื่อใดที่เราเสนอให้ชาวบ้านจัดกลุ่มกิจกรรมการพัฒนาตามแบบดั้งเดิมของชาวบ้าน ก็เท่ากับว่าได้ปลุกวัฒนธรรมที่ตายแล้วให้มีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง อันที่จริงการนำเอาวัฒนธรรมแบบใหม่ใส่เข้าไปนั้น เนื่องจากไม่มีรากเหง้าอยู่ในเนื้อดินวัฒนธรรมเดิม เพราะฉะนั้น เพียงแต่ดำเนินการไปได้ไม่นานเท่าใดนัก วัฒนธรรมใหม่ก็จะเหี่ยวเฉาร่วงโรยเช่นกัน ดังเช่นการจัดแบ่งตำแหน่งประธาน รองประธานดังกล่าวมาข้างต้น ในท้ายที่สุด ชาวบ้านก็จะไม่รู้ว่าตำแหน่งต่าง ๆ มีเอาไว้ทำไม มีอำนาจหน้าที่อะไรบ้าง โดยเฉพาะวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างก่อตัวขึ้นมาจากสภาพความเป็นจริงที่เรียกร้องต้องการเนื้อหาและรูปแบบวัฒนธรรมเฉพาะตัว เช่น องค์กรเหมืองฝาย ได้กำหนดระเบียบตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ตามสภาพความเป็นจริงของการปฏิบัติงาน เป็นต้น

แต่การที่เราจะล่วงรู้ว่า มีวัฒนธรรมอะไรที่ได้ตายไปบ้างแล้วนั้น (เนื่องจากว่าได้ตายไปแล้ว จึงมองไม่เห็น) เราก็จำเป็นต้องค้นคว้า สอบถาม หาทั้งรูปแบบและเนื้อหา ความหมาย และเหตุผลอยู่เบื้องหลัง ตัวอย่างเช่น วิธีการลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบขององค์กรเหมืองฝายนั้น มีปรากฏอยู่ แต่ความหมายของ “การลงโทษ” นั้น แตกต่างจากที่เราหมายถึงในความหมายปัจจุบัน และในกระบวนการปลูกชีวิตชีวาให้กับวัฒนธรรมที่ตายแล้วนั้น ในหลายกรณี เราไม่สามารถจะปฏิบัติซ้ำใหม่ให้เหมือนเดิมได้ทั้งหมด ทั้งนี้ เพราะคุณค่าต่าง ๆ ทั้งโดยรูปแบบและเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์แบบหนึ่ง ๆ ในปัจจุบันนี้ เงื่อนไขดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น เราอาจจะสามารถรักษาเนื้อหาสาระที่ดีให้คงอยู่ได้ โดยจำเป็นต้องแปลงรูปแบบไป ตัวอย่างเช่น การช่วยเหลือดูแลแบ่งปันมีน้ำใจต่อกันในสมัยก่อนอาจจะอยู่ในรูปของการช่วยกันลงแขก การแบ่งปันผลไม้อาหารแก่กันและกัน แต่ในปัจจุบันนี้รูปแบบดังกล่าวอาจจะทำไม่ได้ภายใต้เงื่อนไขปัจจุบัน การแสดงน้ำใจต่อกันจึงอาจจะมาปรากฏในรูปของการทำธนาคารข้าว ธนาคารยา หรือกิจกรรมพัฒนาแบบอื่น ๆ

หนึ่ง การตระหนักถึงพลังแห่งวัฒนธรรมชุมชนนั้น คงจะไม่เกิดขึ้นเพียงเพราะการบอกกล่าวจากบุคคลภายนอก เช่น นักพัฒนาหรือนักวิชาการที่ไปบอกชาวบ้านว่า ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน คือพลังสร้างสรรค์ของชาวบ้าน การบอกกล่าวเช่นนี้คงไม่สามารถสร้างความตระหนักและเห็นถึงคุณค่าได้ดีเท่ากับวิธีการ action-reflection-action เช่น เมื่อชาวบ้านเริ่มลงมือทำธนาคารข้าว (action) หลังจากได้ผลระดับหนึ่งแล้ว ก็น่าจะมีการพูดคุยเพื่อให้ชาวบ้านทบทวนไตร่ตรองดูว่า (reflection) การที่สามารถปลดปล่อยหนี้สินได้ก็ดี หรือการที่ไม่ขาดแคลนข้าวกินนั้น เป็นเพราะสาเหตุใด การทำกิจกรรมธนาคารข้าวได้สำเร็จลุล่วงและต่อเนื่องยาวนานนั้น เนื่องมาจากปัจจัยอะไร เป็นต้น

มิติตหลายด้านของการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน

เวลาที่เรได้ยินคำว่า “การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน” นั้น ในเบื้องหลังอาจจะบ่งบอกถึงความหมายหลายอย่าง* อาจจะเริ่มต้นตั้งแต่ความสนใจที่จะเก็บรักษาวัฒนธรรมส่วนที่มองเห็นได้ เช่น ส่วนของลำต้น ใบ ดอก เอาไว้มิให้สูญสลายไป เช่น เห็นว่า ธรรมชาติกำลังจะหายไป ก็พยายามอนุรักษ์เก็บรักษาเอาไว้ บางกลุ่มอาจจะสนใจที่จะวิเคราะห์

ว่า จากส่วนที่มองเห็นได้นั้น จะวิเคราะห์เจาะลึกลงไปให้ถึงส่วนที่มองไม่เห็นได้อย่างไร เช่น จากครกมองนั้น จะมองคึกกิจกรรมของชีวิตบุคคลและชีวิตชุมชนที่อยู่รอบ ๆ หรือที่เกิดมาจากครกมองนั้น เช่นความสัมพันธ์ในครอบครัวของคนหลาย ๆ รุ่น ความสัมพันธ์ของหนุ่มสาวเมื่อเริ่มต้นชีวิตครอบครัว เป็นต้น บางกลุ่มก็ไม่สนใจที่จะทำงานพัฒนาเศรษฐกิจเลย สนใจแต่ค้าวันฉัตรธรรมประเพณีอย่างเดียว บางกลุ่มก็สนใจแต่การประยุกต์รูปแบบการทำบุญทอดผ้าป่ามาใช้ในงานพัฒนา โดยไม่สนใจเรื่องการเพิ่มอำนาจต่อรองของชาวบ้าน เป็นต้น

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ มิได้หมายความว่า วิธีการเหล่านี้เป็นวิธีการที่ผิดหรือถูกในตัวเอง เพราะอันที่จริงแล้ว กลวิธีทุกอย่างก็อาจจำเป็นต้องใช้ เพียงแต่มีปัญหาว่า ได้ใช้กลวิธีต่าง ๆ ได้เหมาะสมในแต่ละเงื่อนไข หรือแต่ละสถานการณ์หรือไม่เท่านั้น ในภาคปฏิบัติ เราอาจจะจำแนกวิธีการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนออกได้เป็น 3 แบบใหญ่ ๆ โดยที่แต่ละแบบนี้ ไม่ได้มีความหมายว่ามีวิธีการใดดีเด่นเหนือกว่าวิธีการใด

1. วิธีการที่นำเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหามาใช้ในงานพัฒนา (culture of utilization) กรณีนี้เป็นตัวอย่างที่เราค่อนข้างจะคุ้นเคยกันดี เช่นการทอดผ้าป่าเพื่อระดมทุนภายใน การจัดให้มีการเรียกขวัญข้าวก่อนจะนำข้าวขึ้นยุ้งฉางของธนาคารข้าว การนำประโยชน์จากวัฒนธรรมดั้งเดิมมาใช้ในงานพัฒนานี้ ยังมีเป้าหมายหลักอยู่ที่ผลสำเร็จของงานพัฒนาเป็นหลักใหญ่ เช่น หากนักพัฒนาไม่ยอมให้เกิดการคัดโกงคอร์รัปชันในโครงการก็อาจจะนำพระภิกษุมาเทศน์อบรมสั่งสอน เป็นต้น

2. วิธีการที่ถือเอาวัฒนธรรมเป็นเป้าหมายในตัวเอง ได้แก่ การใช้ทรัพยากรเพื่อทำการรื้อฟื้นหรือสงวนรักษาเพื่อตัววัฒนธรรมเองเป็นส่วนใหญ่ โดยถือว่าเป็นโครงการพัฒนาวัฒนธรรมเป็นหลักและมีได้มุ่งหวังที่จะใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมนั้นเพื่อเป้าหมายการพัฒนาค้นอื่นๆ มากนัก เช่น การพยายามเก็บบันทึกนิทานคำกลอน ทา (ของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง) การเก็บเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับการทำมาหากินสมัยก่อน เป็นต้น

3. การทำโครงการพัฒนาที่มีมิติของวัฒนธรรมสอดแทรกเป็นยาคำเข้าไปในทุกส่วนของชีวิต ซึ่งหมายความว่า ไม่ว่าจะโครงการแบบไหน ทำกิจการอะไร เราจะคำนึงถึงมิติวัฒนธรรม (ทั้งส่วนที่มองเห็นและส่วนที่มองไม่เห็น) ที่สอดแทรกอยู่ในทุกส่วน โดยเฉพาะส่วนของ

“คุณค่า” ในวัฒนธรรม ในแง่หนึ่ง การทำโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาก็จะกลายเป็นสนามสำหรับการต่อสู้ทางวัฒนธรรมเพื่อการลดทอนอำนาจของคุณค่าที่ไม่สู้จะดีงามให้น้อยลง และเพิ่มพูนพลังสร้างสรรค์ของคุณค่าที่ดีงามให้มากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะผ่านการปฏิบัติการ (practice) รูปแบบใดก็ตาม

ทั้งได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า แนวทางการทำงานด้านวัฒนธรรมตามความหมายที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะไม่แยกเป็นมิติต่างกันต่าง ๆ หากแต่จะเชื่อมโยงเกี่ยวพันกันไปตลอด ไม่ว่าจะเป็นเริ่มต้นจากแง่มุมใด ลงท้ายแล้วก็ต้องพยายามพัฒนาให้ครบถ้วนทุกมิติ (totality) ไม่เป็นการพัฒนาที่เน้นหนักไปในมิติใดมิติเดียว (one-dimension) และในสถานการณ์ที่เป็นจริง การที่จะเริ่มต้นที่แง่มุมใดหรือจะเลือกทำงานของวิธีการแบบใดนั้น สภาพความเป็นจริงของชุมชน ความสนใจ และการรับรู้ปัญหาของชุมชน จะเป็นตัวกำหนดมากกว่าว่าเราจะต้องทำโครงการแบบไหน หากเข้าไปในหมู่บ้านที่ชาดข้าว ก็แน่นอนว่า เราจำเป็นต้องทำธนาคารข้าว นี่จึงเป็นความหมายอีกคำหนึ่งของคำว่า “การพัฒนาจากเบื้องล่างขึ้นมา” ต่อจากนั้น ก็เป็นหน้าที่ของนักพัฒนาว่าจะทำโครงการธนาคารข้าวให้ออกมาในรูปแบบไหน มีเป้าหมายเพื่อชาวบ้าน จะเป็นด้านเศรษฐกิจล้วน ๆ หรือเป็นเครื่องมือก่อให้เกิดทุนน้อยรายใหม่ในหมู่บ้านหรือเป็นหนทางในการช่วยเหลือคุณค่าดั้งเดิม ในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันขึ้นมา ฯลฯ

ทัศนะในการมองชุมชน

เนื่องจากทัศนะในการมองชุมชนมีความเกี่ยวพันอย่างยิ่งกับการทำงานพัฒนาด้านวัฒนธรรมชุมชน ในที่นี้ จึงขอทำความเข้าใจของผู้เขียนที่มีต่อชุมชนเสียก่อน

ในการศึกษาชุมชนนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า เราจำเป็นต้องขจัด “ทัศนะที่มีเอาไว้ล่วงหน้า” (a priori) ออกไปเสียก่อน เช่น ความคิดแบบโรแมนติคที่มองว่า ชุมชนหมู่บ้านนั้นมีแต่ความเรียบง่าย เป็นเนื้อเดียว หรือมีละเนิ่นก็มองกลับไปอีกสุดโต่งหนึ่งว่า ชุมชนชนบทนั้นมีความลึกลับซับซ้อน เต็มไปด้วยความขัดแย้งแผ่คลุมไปทั่ว อะไรทำนองนี้ ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริง ชุมชนชนบทนั้น จะว่าเรียบง่ายก็เรียบง่าย จะว่าซับซ้อนก็ซับซ้อน ปัญหาอยู่ที่ว่า ตรงไหนที่เรียบง่าย ตรงไหนที่ซับซ้อน จะว่ามีความสามัคคีกลมเกลียวเป็นปึกแผ่นกันก็มี จะว่ามีความขัดแย้งกันก็มี เพราะหากไม่มีความสามัคคีเป็นปึกเป็นแผ่นแล้ว ชุมชนหมู่บ้านก็คงจะไม่มีชีวิต

ยืนยาวมาจนทุกวันนี้ แต่ในทำนองเดียวกัน หากปราศจากความซัดแย้งเสียแล้ว ก็คงไม่จำเป็นต้องมีพิธีกรรมเพื่อการคืนดีกันเกิดขึ้นมา การวิเคราะห์ชุมชนจึงต้องเริ่มจากสภาพความเป็นจริง ไม่ใช่สภาพตามกรอบความคิดที่วางไว้ล่วงหน้า¹⁴ นอกจากนี้ เราต้องมอง “ชุมชนชนบท” ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมประเทศและสังคมโลก นี้ก็หมายความว่า ในปัจจุบันนี้ แทบจะไม่มีชุมชนไหนมีลักษณะเป็นชุมชนที่ปิดตัวได้อีกต่อไปแล้ว อิทธิพลและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมประเทศและสังคมโลกย่อมส่งผลสะท้อนเข้าไปถึงสังคมชนบทอย่างแน่นอน แต่จะเป็นผลสะท้อนแบบพายุไต้ฝุ่นหรือแบบคลื่นกระทบฝั่งนั้น เป็นความเป็นจริงที่เราต้องสำรวจดู แต่เราอาจจะกล่าวสรุปถึงแนวโน้มหลัก ๆ บางประการของความเกี่ยวโยงระหว่างชุมชนชนบทกับโลกภายนอกได้ว่า เมื่อเรากล่าวว่าวัฒนธรรมของชุมชนกำลังอยู่ในระหว่างอันตราย สังคมชนบทกำลังอยู่ในสภาพแตกสลายนั้น ก็เป็นเพราะว่าผลลัพธ์จากการที่ติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ทำให้ปัจจัยที่สร้างความซัดแย้งมีสูงขึ้น (ไม่ว่าจะเป็นความซัดแย้งด้านผลประโยชน์ อภิสิทธิของชุมชน ความซัดแย้งด้านแนวคิด อุดมการณ์ ความซัดแย้งเรื่องสิทธิและอำนาจ) ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปของหน่วยงานรัฐ องค์กร ธุรกิจ องค์กรเอกชน สถาบันโรงเรียน สถาบันสาธารณสุข ระบบการคมนาคม ฯลฯ ในขณะที่ปัจจัยที่เคยจัดการผ่อนปรนหรือบรรเทาความซัดแย้งกลับมีน้อยลงหรือค่อย ๆ สูญสลายไป อันที่มีเหลืออยู่ก็ทำหน้าที่ไม่ได้เต็มที่

ในท้ายที่สุด ผู้เขียนก็ไม่ค่อยเห็นด้วยกับทัศนะที่มองว่าชุมชนแต่ละชุมชนนั้นคือภาพระดับจุลภาพ (micro) และภาพของสังคมใหญ่ทั้งหมดเป็นภาพรวมแบบมหภาค (macro) โดยที่ภาพ micro และ macro นั้น มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เช่น ในขณะที่ภาพ micro มีความประสานกลมกลืน มีความเรียบง่าย มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ภาพ macro ก็กลับมีแต่ความซัดแย้ง สลับซับซ้อน แก่งแย่งผลประโยชน์กัน แทนที่จะสองภาพทั้ง 2 แยกออกจากกันเป็นชวากับคำ (dichotomy) เช่นนี้ ผู้เขียนกลับมีทัศนะว่าในภาพ micro นั้น ก็มีลักษณะของภาพ macro ประกอบเป็นส่วนหนึ่งอยู่ด้วย ในแต่ละชุมชน มีความซัดแย้งระหว่างเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวและส่วนรวม มีโครงสร้างของอำนาจที่แตกต่างกัน มีความเหลื่อมล้ำกันในแง่อภิสิทธิทางสังคมดำรงอยู่ เพียงแต่ว่า เราอาจจะต้องวิเคราะห์ดูว่า มีกลไกอะไรบ้างที่จัดการกับสถานการณ์เหล่านั้น และสภาวะดังกล่าวได้มีการเปลี่ยนแปลงพลวัตไปอย่างไรบ้าง

หัวข้อที่อาจจะเลือกศึกษาวิจัยได้

จากนี้จะขอยกตัวอย่างประเด็นหัวข้อบางประเด็นที่อาจจะนำมาศึกษาวิจัยได้ อย่างไรก็ตาม การที่จะกำหนดว่าควรจะต้องเลือกศึกษาวิจัยอะไรนั้น ในความเป็นจริงแล้ว เกิดมาจากปัญหาและความจำเป็นในภาคปฏิบัติ (ดังที่ได้กล่าวถึงลักษณะพิเศษของการวิจัยแบบ action research มาแล้วข้างต้น) สำหรับวัตถุประสงค์ในการศึกษานั้น ได้แก่ พิธีกรรม นิทานพื้นบ้าน ตำนาน เรื่องตลก การจัดองค์กรชาวบ้าน ความเชื่อ เคล็ดลับ ฯลฯ โดยที่เราอาจจะศึกษาทั้งในลักษณะที่เป็น dead culture และลักษณะที่เป็น lived culture โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาถึงวิธีการที่เนื้อหาและรูปแบบวัฒนธรรมเหล่านี้ได้ถูกนำมาหรือฟื้นฟูปฏิบัติในกิจกรรมการพัฒนา สำหรับเครื่องมือในการวิจัยนั้น สามารถนำมาใช้ได้ทุกอย่างตามความเหมาะสมของเงื่อนไขและสภาพการณ์

ส่วนการที่จะเลือกให้ความสนใจกับวัตถุประสงค์ชั้นใดมากเป็นพิเศษนั้น ก็ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นจริงในแต่ละพื้นที่ เพราะในแต่ละชุมชนนั้น วัตถุประสงค์ด้านมรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมมีหลงเหลืออยู่ไม่เท่ากัน วัตถุประสงค์ที่มองเห็นได้ง่ายที่สุด คือ การหลงเหลือค่านิยม ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านอีสานที่แม้จะอพยพไปอยู่แถวภาคตะวันออกเฉียง แต่ก็ยังรักษารitual ประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ เช่น การทอผ้า แม้ว่าเสื้อผ้าที่ใช้ใส่ในชีวิตประจำวันจะซื้อจากตลาด แต่ถ้าเป็นผ้าที่จะใช้ในงานบุญ จะต้องทอเอง เพราะถือว่าถ้าเป็นผ้าจากภายนอกจะไม่ได้บุญ หรืออย่างการใช้ครกกระต๋องเพื่อตำขนมจีนไปทำบุญก็เป็นเงื่อนไขให้ครกกระต๋องยังคงอยู่ แม้ว่าการสีข้าวเพื่อใช้หุงกินในชีวิตประจำวันจะใช้โรงสีข้าวแล้วก็ตาม (วัตถุประสงค์ดังกล่าวคงจะหายไป หากมีโรงงานทำขนมจีนมาขายหรือความคิดเรื่องการไปทำบุญมีลดน้อยลง)

จากนี้จะเสนอตัวอย่างหัวข้อที่ผู้วิจัยและคณะกำลังทำการศึกษาวิจัยอยู่พอสังเขป

1. เก็บรวบรวมวิธีการต่าง ๆ ที่นักพัฒนา ผู้นำชาวบ้าน และชาวบ้าน นำเอารูปแบบและเนื้อหาทางวัฒนธรรมไปใช้ในงานพัฒนา เพื่อที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์ข้อดีข้อเสีย จุดอ่อนจุดแข็งในขั้นต่อมา ตัวอย่างเช่น ในภาคอีสานมีกลุ่มชาวบ้านที่รวมตัวกันทำเครดิตยูเนียน ในการให้การศึกษาแก่สมาชิกถึงเจตนารมณ์ของเครดิตยูเนียนว่าต้องอาศัยจิตใจที่สามัคคีของสมาชิกนั้น ผู้นำชาวบ้านได้ให้การศึกษาด้วยการเลือกร่องผลูที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความสามัคคีมาใช้ในการอบรม ซึ่งช่วยให้ชาวบ้านทั้งเข้าใจได้ดียิ่งขึ้นและยังมีความสำนึกที่ซาบซึ้ง เพราะผลูเป็นเรื่องราวที่ฝังรากลึกอยู่ในวัฒนธรรมของชาวบ้าน เองเมื่อผู้นำชาวบ้านสามารถจะเชื่อมโยง เปรียบเทียบอุปมาอุปมัย

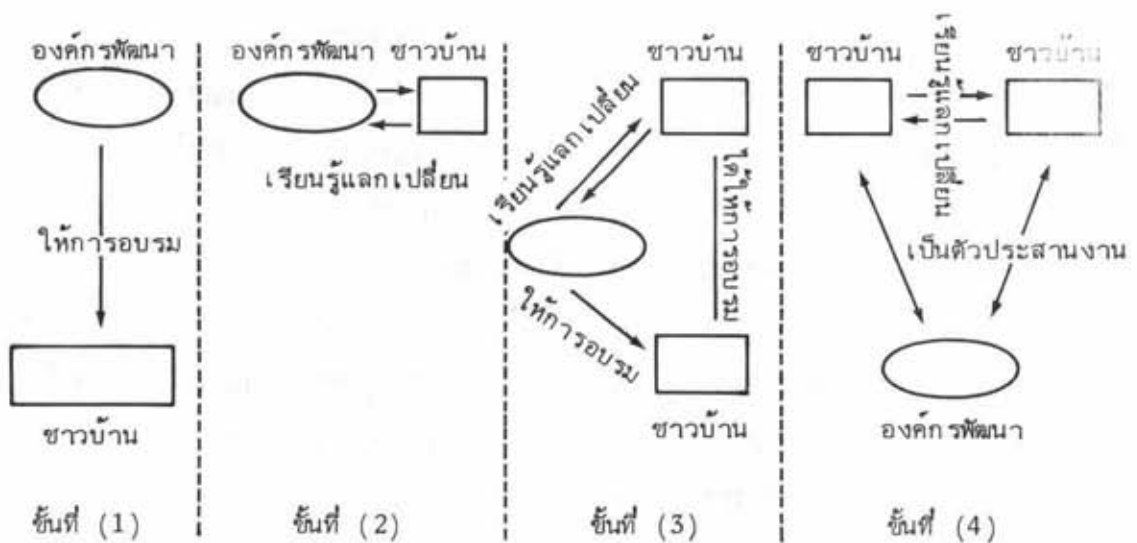
จากเรื่องราวในผญาเข้ากับงานเศรษฐกิจเย็นที่กำลังทำอยู่ได้อย่างแนบเนียนกลมกลืน ก็ยังเป็นวิธีการให้การศึกษาที่ดียิ่งกว่าการอบรมทฤษฎีเรื่องเศรษฐกิจเย็นเสียอีก

ประเด็นย่อย ๆ ที่เกี่ยวกับการประยุกต์สิ่งที่มีอยู่ในวัฒนธรรมดั้งเดิมมาใช้ในงานพัฒนานั้นมีอยู่อย่างมากมาย ดังเช่น กรณีที่คล้ายคลึงกับตัวอย่างที่หยิบยกมาข้างต้นนี้ อาจจะใช้ได้กับการนำเอาหมอลำ นิทานสอนใจ คำคม ฯลฯ มาใช้ด้วยเช่นกัน ในบางกรณีก็อาจจะเป็นการประยุกต์เอากลุ่ม หรือองค์กรที่มีอยู่เดิมมาใช้ให้เป็นประโยชน์สำหรับงานพัฒนาสมัยใหม่ เช่น ในวัฒนธรรมดั้งเดิม มักจะมีกลุ่มผู้อาวุโสที่ทำหน้าที่สอดส่องดูแลความสงบสุขของชุมชน เป็นตุลาการจัดการปัญหาขัดแย้ง เป็นผู้ชี้แนะวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน ดังนั้นในการดำเนินการของงานพัฒนาจะสามารถพึ่งพาอาศัยกลุ่มผู้อาวุโสเหล่านั้นให้เข้ามามีบทบาทคุณแลงานพัฒนาไปด้วย อย่างไรก็ตาม หลังจากมีการปรับใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมเหล่านั้นแล้ว ควรมีการศึกษาว่าร่วมกันว่า มีจุดดีและจุดด้อยอย่างไรบ้าง เพราะการนำมาใช้นั้น มิใช่จะมีแต่ผลประโยชน์ด้านดีด้านเดียวเสมอไป

2. ทำการสรุปทเรียนกิจกรรมงานพัฒนาที่อาศัยรากฐานจากวัฒนธรรมชุมชน เพื่อวิเคราะห์หาหลักเกณฑ์ เงื่อนไข กลวิธี requirements รวมทั้งวิธีการทำงานด้วย ตัวอย่างเช่น การปะทะกัน ระหว่างวัฒนธรรมสอง กระแสนั้น จะรุนแรงหรือจะทำกิจกรรมอะไรบ้างเพื่อเลือกวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านมากที่สุด กรณีรูปธรรมได้แก่การโต้เถียงกันในเรื่องการใช้ควายเนื้อหรือควายเหล็กในการทำนา ซึ่งเกี่ยวโยงมาถึงเรื่องการจัดทำธนาคารควาย หรือกรณีตัวอย่างของการขยายกิจกรรมพัฒนาจากอย่างหนึ่งไปสู่อีกอย่างหนึ่งจะมีขั้นตอนอย่างไร เช่น การทำสหกรณ์ร้านค้านั้น มักจะมีปัญหาเสมอ หากจัดทำขึ้นเป็นโครงการพัฒนาลำดับแรก ๆ ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องของเงิน ๆ ทอง ๆ และต้องอาศัยระบบการจัดการสมัยใหม่ (เช่น การลงบัญชีซื้อขาย) ซึ่งชาวบ้านขาดความคุ้นเคย แต่การทำสหกรณ์ร้านค้าอาจจะได้รับผลสำเร็จหากไปทำในกลุ่มชาวบ้านที่ได้มีประสบการณ์การรวมกลุ่มทำกิจกรรมการพัฒนานานพอสมควร เช่น เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องมาจากธนาคารข้าว ธนาคารควาย ธนาคารปุ๋ย ธนาคารยา และชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนการทำกิจกรรมเหล่านั้นให้เข้ากับสภาพวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ ในอีกกรณีหนึ่งได้แก่การค้นหาวิธีการขยายงานจากหมู่บ้านหนึ่งไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ โดยอาศัยเครือข่ายของวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น ขยายโครงการธนาคารข้าวตามระบบเครือญาติไปยังหมู่บ้านข้างเคียง

การสรุปทเรียนการพัฒนาแนวทางวัฒนธรรมชุมชนนี้ จะย้อนกลับมาสู่การปรับปรุงรูปแบบและวิธีการทำงาน ขององค์กรพัฒนาในขั้นต่อมา ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วข้างต้น ดังเช่น

ตัวอย่างการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการศึกษาขององค์กรพัฒนาที่มีวิวัฒนาการมาเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

3. การศึกษาการจัดองค์กรชาวบ้านที่เคยมีอยู่ในวัฒนธรรมดั้งเดิม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ในวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้านนั้นมิได้ว่างเปล่า โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กร (ทั้งนี้เพราะการทำโครงการพัฒนานั้น เรามีแนวทางการร่วมมือกันเป็นกลุ่ม มิใช่ต่างคนต่างทำในระดับปัจเจกบุคคล) ในชุมชนแต่ละแห่ง จะมีรูปแบบและเนื้อหาของการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มในระดับต่าง ๆ อาจจะเริ่มตั้งแต่กลุ่มครอบครัว กลุ่มเครือญาติ กลุ่มหมู่บ้าน กลุ่มเขต (ระหว่างหมู่บ้าน) นอกจากนั้นก็อาจจะมีกลุ่มเฉพาะกิจอื่น ๆ เช่น กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มหัวหมวกวัด กลุ่มผู้อาวุโส ฯลฯ

ประเด็นย่อยๆ ที่เราอาจจะศึกษาได้เกี่ยวกับการจัดองค์กรชาวบ้านนี้ได้หลายแง่หลายมุม เริ่มตั้งแต่การสำรวจว่า การมารวมกลุ่มกันในความหมายของชาวบ้านนั้นหมายความว่าอย่างไร เช่น ชาวบ้านจะให้ความหมายว่า การมารวมกันเป็นกลุ่มนั้นหมายถึง การรวมกันเป็น 3 ประการ คือ การนำเอาปัจจัย 4 (ข้าว เงิน วัตถุอื่น ๆ) มารวมกัน การนำเอาจิตใจมารวมกัน และการมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวกลุ่มให้อยู่ร่วมกันได้ยาวนาน (เช่น ผีบรรพบุรุษ) การมารวมกลุ่มกันนั้น ก็เพื่อจะทำกิจกรรมให้บรรลุผลประโยชน์ร่วมกันบางอย่าง ซึ่ง ณ จุดนี้ เราอาจจะศึกษาถึงคุณค่าดั้งเดิมที่มีอยู่ในการรวมกลุ่มตามแบบประเพณี (เช่น คุณค่าในการเห็นแก่ส่วนรวม หรือ

คุณค่าในการเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน) การรวมกลุ่มกันนั้น ครอบคลุมอยู่ในหน่วยทางสังคมระดับใด ตัวอย่างจากการวิเคราะห์ประเมินผลงานพัฒนาที่ผ่านมาในอดีตจะพบว่า ในขณะที่หน่วยครอบครัว หน่วยเครือญาติ จะเป็นหน่วยที่พื้นฐานที่สุด ในการจัดตั้งเป็นองค์กรทางสังคมของชาวบ้านก่อนที่จะขึ้นมาถึงหน่วยหมู่บ้าน หน่วยเขต (ระหว่างหมู่บ้าน) แต่โดยส่วนใหญ่แล้ว กิจกรรมการพัฒนาจะเริ่มกันที่ระดับหมู่บ้าน โดยมองข้ามหน่วยเครือญาติ และมักจะฉีกสมาชิกในครอบครัวออกมาร่วมงานพัฒนาแต่เพียงส่วนเดียว (งานพัฒนาเป็นกิจกรรมของผู้ชายที่ผู้หญิงไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง) การทำกิจกรรมในรูปแบบดังกล่าวไม่สอดคล้องกับรูปแบบการจัดองค์กรที่มีอยู่ในประเด็นนอกจากนี้ส่วนประกอบขององค์กรที่สำคัญประการหนึ่งคือผู้นำ ซึ่งเราอาจจะเริ่มศึกษาได้ตั้งแต่รูปแบบของผู้นำในชุมชน (เช่น ผู้นำเดี่ยว หรือกลุ่มผู้นำ เป็นผู้นำเฉพาะกิจหรือเป็นผู้นำแบบรวมศูนย์) รวมทั้งเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ ศึกษาถึงเกณฑ์ต่างๆ ที่ชาวบ้านใช้ในการเลือกผู้นำสำหรับภารกิจแต่ละอย่าง เช่น เกณฑ์เรื่องความดี ความเก่งกาจ ความมีประสิทธิภาพ ในกรณีของผู้นำเหมืองฝายซึ่งจะต้องเผชิญหน้ากับความขัดแย้งในเรื่องการแบ่งปันน้ำอยู่ตลอดเวลา จำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจอกทน ใจคอหนักแน่น ไม่หวนไหวกับคำครหานินทา ข้อที่น่าสังเกตสำหรับผู้นำกลุ่มพัฒนาต่างๆ มักจะเป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว ซึ่งเราอาจจะศึกษาเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังลงไป วิธีการวิจัยที่อาจจะใช้ได้กับเรื่องผู้นำในกรณีที่มีการประชุมผู้นำจากหลาย ๆ หมู่บ้าน (ประชุมระดับเขต) ก็คือ การขอให้ผู้นำแต่ละคนเล่าอัตชีวประวัติของตนให้กลุ่มได้ฟัง เพื่อช่วยอธิบายถึงมูลเหตุจูงใจเบื้องหลังการมาทำงานเพื่อส่วนรวม ความยากลำบากที่ต้องพบ การทดสอบจิตใจที่เสียสละ ฯลฯ นอกจากนี้ยังสามารถใช้วิธีการดังกล่าวในการสืบหาคู่ผู้นำรุ่นใหม่หรือกลุ่มเยาวชน วิธีเล่าอัตชีวประวัติให้กลุ่มฟังนี้ ก็เป็นวิธีการแบบดั้งเดิมเช่นกัน

ในการจัดตั้งกลุ่มแต่ละกลุ่มจะต้องมีวิธีการจัดการ และวิธีการดำเนินงานที่มีลักษณะเฉพาะตัว การศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์กรดั้งเดิมนี้จะทำให้เข้าใจและนำมาเป็นพื้นฐานสำหรับการก่อตั้งกลุ่มแบบใหม่ ตัวอย่างเช่น ทางภาคเหนือมีรูปแบบการเลี้ยงควายผ่ากิ่ง ซึ่งเป็นกรทกลงสัญญากันระหว่างเจ้าของควายกับผู้เลี้ยงว่าจะแบ่งครึ่งลูกควายที่ออกมา หากเราทราบกฎระเบียบและวิธีการจัดการดังกล่าว จะได้นำมาเป็นพื้นฐานสำหรับการวางกฎระเบียบของธนาการควาย เพราะเราจะได้เข้าใจถึงหลัก “ความยุติธรรมแบบชาวบ้าน” “วิธีการจัดการปัญหาไม่ให้ยุ่งยาก

ซับซ้อนมาก” รวมทั้งวิธีการลงโทษผู้ที่ละเมิดสัญญา เป็นต้น และเนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่า กลุ่มทุกกลุ่มย่อมต้องมีความขัดแย้งและการกระทบกระทั่งกันเป็นธรรมดา เราจึงต้องสำรวจว่ามีอะไรบ้างที่ทำหน้าที่เป็น “กาวใจ” ที่ผนึกการรวมตัวของชาวบ้านให้คงอยู่เป็นกลุ่มก้อนอยู่ได้

4. การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ชุมชน สำหรับหัวข้อนี้คงไม่ต้องกล่าวรายละเอียดมากนัก เพราะได้มีการกล่าวถึงไว้ที่อื่น ๆ มากแล้ว¹⁵ ในที่นี้เพียงแต่จะตั้งข้อสังเกตว่า ในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ชุมชนนั้น จะต้องเป็นการวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างนักวิชาการ นักพัฒนา และชาวบ้านมิใช่ นักพัฒนาวิเคราะห์ให้ชาวบ้านฟัง และไม่ควรที่จะมีการรอบการวิเคราะห์ที่แน่นอนตั้งเอาไว้ล่วงหน้าก่อน แต่ควรจะเริ่มจากข้อเท็จจริงที่มีอยู่ ในส่วนของการวิเคราะห์นั้น นอกจากจะสนใจข้อมูลจากอดีตที่เกิดขึ้นแล้ว ยังน่าจะสนใจการรับรู้อดีตที่ชาวบ้านมีต่อตัวเอง มีต่อบรรพบุรุษอีกด้วย

หน้าที่ที่สำคัญสำหรับนักวิชาการ หรือนักพัฒนาในกระบวนการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ชุมชนก็คือ การตั้งคำถามเพื่อก่อให้เกิดแนวความคิดเปรียบเทียบระหว่างอดีตกับปัจจุบัน มองเห็นกลไก/เงื่อนไขที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลง และคาดเดาแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต ตัวอย่างเช่น แม้แต่ชื่อบ้าน “โสกน้ำขาว” ซึ่งหมายความว่าเป็นที่ที่เคยมีน้ำอย่างอุดมสมบูรณ์ (และก็ตรงกับหลักการตั้งหมู่บ้านโดยทั่วไปในภาคอีสาน ซึ่งจะต้องแสวงหาสถานที่ที่มีดินค่าน้ำชุ่ม) แต่เหตุใดหมู่บ้านโสกน้ำขาวในปัจจุบันจึงได้แห้งแล้งอย่างที่เป็นอยู่ การพิจารณาคุณประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้น ในด้านหนึ่งนอกจากจะได้ทราบถึงปัญหาอุปสรรคและความยากลำบากต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษได้เผชิญมาแล้ว ในอีกด้านหนึ่งก็ต้องมองดูถึงความพยายามที่จะต่อสู้ต่อต้าน เอาชนะอุปสรรคนั้น ต้องวิเคราะห์ให้เห็นถึงกลไกและเงื่อนไข กลวิธี เคล็ดลับ กุศโลบายที่ทำให้ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวมาแต่ครั้งอดีต เพื่อนำมาปรับใช้ประโยชน์ในปัจจุบันด้วย

5. แนวคิดเรื่องการสร้างสมานฉันท์ (Solidarity) ระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วกันในเรื่องความคิดในการพึ่งตนเองของชาวบ้านว่า ประกอบด้วยลักษณะ 2 ด้าน คือ ทั้งพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ขอบเขตของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันนี้ ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะในหมู่บ้านของคนเท่านั้น หากแต่ขยายขอบเขตออกไปถึงหมู่บ้านอื่น ๆ หรือหมู่บ้านข้างเคียง ซึ่งอาจจะมีสายสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือเพื่อนฝูง จากประสบการณ์ในการศึกษา

งานพัฒนาจะเห็นได้ว่า ตามปกติเมื่อชาวบ้านเริ่มเห็นผลดีของการพัฒนาแล้ว จะมีแนวคิดที่อยาก จะเผื่อแผ่ช่วยขยายออกไปสู่บ้านใกล้เคียง เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลหมู่บ้านอื่นเอาไว้ เมื่อ ถึงคราวที่บ้านเราต้องตกทุกข์ได้ยาก บ้านอื่นก็จะได้ช่วยเหลือเราบ้าง อันที่จริงเครือข่ายการสร้าง สมานฉันท์ระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้านนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่ในวัฒนธรรมดั้งเดิม ดังที่จะเห็นร่องรอยได้ จากงานบุญ งานประเพณีบางอย่างที่ครอบคลุมปริมาตรกว้างขวางเกินระดับหมู่บ้าน เช่น งาน บุญพระเวส งานเส็งกลอง งานสลากภัตต์ งานแข่งเรือ งานบั้งไฟ เป็นต้น แต่ทว่าในยุคปัจจุบันนี้ อิทธิพลจากกระแสภายนอกได้เข้าไปทำลายสายสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านให้ค่อย ๆ เลือน หายไป ดังนั้นกิจกรรมการรื้อฟื้นเส้นสายโยงใยระหว่างชุมชนจึงเป็นมิติหนึ่งของงานวัฒนธรรม ส่วนที่จะออกมาในรูปแบบกิจกรรมอย่างไรนั้น จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ปรับประสานวัฒนธรรม เดิมและวัฒนธรรมใหม่อย่างไร ก็ต้องทดลองกันคว่ำกันต่อไปในภาคปฏิบัติ

หัวข้อย่อยที่ 5 หัวข้อที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงตัวอย่างส่วนเล็กน้อยเท่านั้นที่การวิจัยเพื่อ การพัฒนาบ้านวัฒนธรรมชุมชนจะสามารถทำได้ ทั้งนี้เพราะเนื่องจากวัฒนธรรมในชุมชนชนบทนั้น ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่อย่างมาก แม้ว่าในระดับปรากฏการณ์ในระดับวัฒนธรรมจะสูญหายไปบ้าง แต่ในแง่โครงสร้างส่วนลึก ในระดับจิตสำนึกยังหลงเหลืออยู่มาก เนื่องจากกาลเวลาอันยาวนาน ทางประวัติศาสตร์ ได้ฝัง รากลึกให้เนื้อหาแก่นใน ของวัฒนธรรมดั้งเดิมยังคงตกผลึกอยู่ในชุมชน เพียงแต่ว่าจะต้องมีสำนึกที่จะแสวงหาและทำการรื้อฟื้นขึ้นมา ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยในแนวนอนจึงยัง คงเปี่ยมหวังต่อการศึกษาอีกมาก

สำหรับการประเมินผลคุณค่าของงานวิจัยเพื่อการพัฒนาบ้านวัฒนธรรมชุมชนนี้ ดังที่ ได้กล่าวมาข้างต้นว่า เนื่องจากลักษณะของการวิจัยที่ผู้เขียนใช้เป็นแบบ action research ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะมีเกณฑ์วินิจฉัยหลาย ๆ เกณฑ์ในการตัดสินประเมินคุณค่าของงานวิจัย เช่น เกณฑ์ มาตรฐานทางวิชาการ เกณฑ์วัตถุประสงค์ที่มีต่อภาคปฏิบัติการ ฯลฯ แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่า ในท้ายที่สุดแล้ว เกณฑ์วัตถุประสงค์ที่มีต่อภาคปฏิบัตินั้นก็จะเป็นเกณฑ์ที่ชี้ขาด ถึงแม้ว่าใน บางกรณี มาตรฐานทางวิชาการของงานวิจัยกับคุณค่าที่สามารถนำไปใช้ได้ภาคปฏิบัติ จะประสานสอดคล้องส่งเสริมซึ่งกันและกัน แต่ก็อาจจะมีอีกหลายกรณีที่เกณฑ์ทั้งสองนั้นอาจจะ เป็นคนละเรื่องเดียวกันก็เป็นได้

อ้างอิง

1. สำหรับผู้ที่สนใจในแนวการวิจัยแบบใหม่ทั้งสองแบบนี้ จะครุยละเอียดได้จาก สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, *การวิจัยเพื่อสร้างจิตสำนึก* รุ่งเรืองศาสนการพิมพ์, กรุงเทพฯ, 2525; สุภางค์ จันทวานิช, “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม”, ใน โอวาท สุทธนารักษ์ (บรรณาธิการ), *การศึกษากับการมีส่วนร่วมของประชาชน* สารมวลชนกรพิมพ์, กรุงเทพฯ, 2528.
2. ดู Fr. Fillippe Fanchette “การตีความวัฒนธรรม”, *สังคมพัฒนา*, 4/2529, หน้า 23-29.
3. ดูตัวอย่างได้จากทัศนะของ อภิชาติ ทองอยู่ *วัฒนธรรมกับชุมชน*, รุ่งเรืองศาสนการพิมพ์, กรุงเทพฯ, 2527.
4. ดูเช่นผลจากการวิจัยของ กาญจนา-กนกศักดิ์ แก้วเทพ, *การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาของชนบท*, จัดพิมพ์โดยสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2530.
5. อภิชาติ ทองอยู่ “บทเสนาเรื่องวัฒนธรรมกับงานพัฒนา”, *ชุมชนพัฒนา*, 1:1 (พ.ค.-มิ.ย. 2529), หน้า 76-77; บุญเพรง บ้านบางพูน, “นักพัฒนาในท่ามกลางวัฒนธรรมสองกระแส” ใน *ศรัทธาพลังชุมชน*, จัดพิมพ์โดย สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2527.
6. บุญเพรง บ้านบางพูน, “การพัฒนาจิตสำนึก”, เล่มเดิม เริงอรุณที่ 5.
7. สำหรับรายละเอียดในเรื่องนี้ ดูได้จาก กาญจนา แก้วเทพ, *มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา* จัดพิมพ์โดยสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2530.
8. ดู Fr. Fillippe Fanchette, เรื่องเดิม เริงอรุณที่ 2.
9. ให้ความหมายของการพึ่งตนเองแบบต่างๆ ได้จาก กาญจนา-กนกศักดิ์ แก้วเทพ, เล่มเดิม เริงอรุณที่ 4.
10. กาญจนา แก้วเทพ, “วิเคราะห์วัฒนธรรมพื้นฐาน”, *สังคมพัฒนา*, 3/2528, หน้า 48-59.
11. ดูบทสรุปของ *เอกสารสรุปการสัมมนาวัฒนธรรมกับงานพัฒนา*, โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
12. สำหรับกรณีรูปธรรมเกี่ยวกับการถกเถียงเรื่องคุณค่าของการใช้ควายน้อยและควายเหล็ก จะครุยละเอียดได้จาก *สังคมพัฒนา*, 4/2529.

13. ส่วนนี้เป็นแนวการศึกษาวัฒนธรรมตามทัศนะของ Raymond Williams, *Culture and Society, 1780–1950*, Pelican Book, London, 1963.
14. การถกเถียงเรื่องนี้ได้ใน *แนวคิดในการพัฒนาสังคม*, โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม, 2527. (โดยเฉพาะอย่างยิ่งบททดลองนำเสนอแนวคิดในการพัฒนาชาติที่ 5 เชียงวัฒนธรรมชุมชน).
15. สำหรับตัวอย่างการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนอย่างละเอียดได้แก่ เช่น งานของ จักรทิพย์ นาดสุภา, *เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต*, สำนักพิมพ์สร้างสรรค์วิชาการ, กรุงเทพฯ, 2527.

การหลุดพ้นจากวิกฤตการณ์แห่งการพัฒนา : ปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์

ระบบเศรษฐกิจในความเป็นศาสนา

“เราจะคุยกันว่า ระบบเศรษฐกิจเป็นศาสนาอย่างไร? ระบบเศรษฐกิจนั้นคือศีลธรรมของมนุษย์ แต่ในโลกปัจจุบันปรากฏว่าคนได้ทำเศรษฐกิจนี้ให้เป็นเครื่องมือสำหรับกอบโกยผลประโยชน์ เพื่อตัวเองไปเสียหมดแล้ว ไม่มีศีลธรรมอยู่ในคำว่าเศรษฐกิจ ไม่มีเศรษฐกิจที่มีความหมายของศีลธรรม เพราะว่ามันมนุษย์ทุกคนเห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัว

คำว่า “นักเศรษฐกิจ” ก็คือ ผู้ที่จะทำให้ตัวมีอำนาจเงิน อำนาจการที่จะบังคับผู้อื่นได้ด้วยอำนาจเงิน เพราะเราตั้งต้นด้วยความเห็นแก่ตัว คือกิเลส ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวระบบเศรษฐกิจ ก็เป็นระบบของกิเลสค้ำค้ำ สำหรับหาประโยชน์ให้แก่ตัว โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ผู้อื่น

ทีนี้ ถ้าว่าให้มันกลับกันเสีย ให้เราตั้งต้นด้วยระบบของความไม่เห็นแก่ตัว เราก็จะมีแต่เรื่องเศรษฐกิจของมนุษย์ที่มีศีลธรรม เมื่อมนุษย์มีศีลธรรมระบบเศรษฐกิจก็จะเปลี่ยน ไปอีกอย่างหนึ่ง คือไม่ใช่ระบบสำหรับกอบโกยเพื่อตัว กลายเป็นระบบที่จัดให้ทุกคน ได้มีความอยู่ดีกินดี หรือว่ากินอยู่แต่พอดี ชนิดที่มีความสุขเสมอหน้ากัน”

ท่านพุทธทาสภิกขุ

1. วิกฤตการณ์แห่งการพัฒนา

เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธหรือเศรษฐศาสตร์สังคมชาวพุทธนั้นคืออะไร? มีแนวคิดและปรัชญาอย่างไร? ทำไมจึงต้องมีเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ท่ามกลางสังคมสมัยใหม่ที่การพัฒนาอุตสาหกรรมกำลังก้าวรุดหน้าไป? บทวิเคราะห์พยายามจะตอบคำถามเหล่านี้

เราจะสังเกตเห็นว่า ทวีโลก 30 ปีที่ผ่านมา มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแทบทุกประเทศ ถือได้ว่าเป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ของแต่ละประเทศที่จะทำให้ประเทศของตน ชุมชนของตนมีความทันสมัยขึ้นมา

แนวทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่ผ่านมาั้น มีการเน้นเรื่อง ความเจริญทางก้าวหน้า มีการพัฒนาทางอุตสาหกรรม มีการเร่งรัดขยายรายได้ประชาชาติ แต่ปรากฏว่าหลัง 30 ปีผ่านไป ในระดับทวีโลกนั้น เราก็เห็นว่ามีปัญหาเกิดขึ้นเหมือนกันทางก้าวหน้า แต่ในขณะเดียวกัน ปรัชญาการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือปรัชญาทางเศรษฐศาสตร์ที่ดำรงอยู่ ไม่ได้ทำให้ผู้คนหรือมนุษย์ในสังคมนั้นมีความสุขเท่าใดนัก ตรงกันข้ามกลับมีความทุกข์ยากทางจิตใจมากขึ้น บางทีความทุกข์ทางก้าวหน้าอาจจะหายไปบางประเทศ เช่น ประเทศทุนนิยมตะวันตก เป็นต้น

ในขณะเดียวกัน เราก็สังเกตเห็นว่า ทรัพยากรของโลกนั้นได้ถูกใช้ถูกทำลายไปอย่างไม่มีทางที่จะหามาใหม่ได้ จนกระทั่งเกิดสิ่งที่เราเรียกว่า วิกฤตการณ์ของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง ถึงแม้ว่ารายได้ของชาติจะเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี

สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้พวกเราได้หวนกลับมานึกถึงว่า ปรัชญาที่เราใช้กันอยู่ทางเศรษฐศาสตร์หรือปรัชญาทางเศรษฐกิจนั้น คงจะต้องมีอะไรที่ผิดพลาดบางอย่างเป็นแน่นอน ความผิดพลาดนี้เราอาจจะเรียกได้ว่าเป็น วิกฤตการณ์ทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ หรือ วิกฤตการณ์ทางปรัชญาเศรษฐศาสตร์ก็ได้

ในสังคมไทย เราก็ไม่ได้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ทางด้านการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมนี้ เพราะ 30 ปีที่ผ่านมา เราได้นำปรัชญาของตะวันตกบางอย่างมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอามาบรรจุไว้ในนโยบายเศรษฐกิจ และการพัฒนาทางเศรษฐกิจแผนใหม่ ผลกระทบหลายอย่างได้เกิดขึ้น

ประการแรก ถ้าจะให้สรุปอย่างสั้น ๆ เราอาจกล่าวว่า เรายังพัฒนาสิ่งแวดล้อมยิ่งเสื่อมโทรม พัฒนาไปเสื่อมโทรมไป บ้ำไม่ถูกทำลาย ต้นน้ำลำธารเสียหาย ทรัพยากรทะเลลดลงไปทุกวัน

ประการที่ 2 เราได้เห็นว่ายิ่งพัฒนา แทนที่เราจะหลุดพ้นจากอำนาจแต่ปรากฏว่ายิ่งพัฒนาไปอำนาจของระบบข้าราชการ อำนาจของรัฐบาลก็ยังเพิ่มขึ้นทุกทีๆ ซึ่งทำให้อิสรภาพของปัจเจกบุคคลนั้นต้องถูกลดลงไปมาก

ประการที่ 3 เราได้เห็นว่ายิ่งพัฒนาไป 30 ปีที่ผ่านมา ปรากฏว่าเกิดช่องว่างหลายรูปแบบคือ ช่องว่างระหว่างชนบทกับเมือง ช่องว่างระหว่างกลุ่มบุคคล ช่องว่างระหว่างชุมชนต่างๆ ช่องว่างระหว่างฐานะของคนต่างๆ ไป นั่นเป็นสิ่งที่เราได้ศึกษากันและได้พบเห็นทุกวันแล้วรัฐบาลเองก็คงจะหนักใจสักเล็กน้อยเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ แต่มีอีกบางเรื่องที่ยังไม่ค่อยจะพูดถึงกัน ซึ่งเราพยายามจะบรรยายดังต่อไปนี้ โดยอาศัยหลักเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธมาวิเคราะห์เศรษฐกิจสังคมไทยสมัยใหม่ว่ามีปัญหาอะไรเกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤตการณ์ของการพัฒนา

2. ค่านิยมทางวัตถุและความอับจนทางจิตใจ

เราจะเห็นว่า ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ 30 ปีที่ผ่านมา เราได้รับเอาค่านิยมของการบริโภคแบบตะวันตกมาใช้ในสังคมไทย ชนชั้นกลางของสังคมไทยซึ่งกำลังขยายตัวมากขึ้นทุกปี (เฉพาะกลุ่มที่มีฐานะคั้นั้น) ได้รับเอาแบบแผนบริโภคสมัยใหม่มาอย่างเต็มที่ แบบแผนบริโภคที่เน้นการนิยมวัตถุนั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมไทยหลายอย่างด้วยกัน ซึ่งบางที่เราอาจจะไม่ค่อยได้คิดถึงเรื่องนั้นกัน

เราจะเห็นว่าครอบครัวสมัยใหม่ของชนชั้นกลางไทยที่ค่อนข้างมีฐานะคั้นั้น ต้องมีรถยนต์ ต้องมีเครื่องใช้ในบ้านทันสมัย ต้องมีโรงเรียนที่ดีที่สุดให้ลูก ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ถ้าเราคิดกันจริงๆ แล้ว แบบแผนการบริโภคสิ่งเหล่านี้ได้ทำให้สังคมต้องสูญเสียไปอย่างมาก เช่น การมีรถส่วนตัวเป็นจำนวนมากย่อมสร้างปัญหาให้แก่การขนส่งมวลชนของกรุงเทพฯ การมีเครื่องใช้ เครื่องเรือนทันสมัยก็เท่ากับว่าเอาทรัพยากรที่มีอยู่น้อยนั้นมาผลิตสิ่งฟุ่มเฟือยเหล่านี้เสียหมด หรือการสร้างโรงเรียนที่ดีให้ลูกหลานที่มีฐานะดีเล่าเรียนก็หมายความว่า ต้องใช้ทรัพยากรของเราซึ่งมีน้อยจากนั้นก็พอเพียงที่จะจัดสรรให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ ประสบการณ์ที่ผ่านมาบ่งชี้ชัดเจนว่า ในสังคมของเรานั้นเราเอาทรัพยากรส่วนใหญ่ไปใช้ในการผลิตเพื่อคนส่วนน้อย ดังนั้นจึงเหลือทรัพยากรไม่มากสำหรับการดำรงชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่

การมีโรงเรียนที่ดีสำหรับลูก สอนให้ลูกเรียนเก่ง เก่งกว่าคนอื่น รั้มากกว่าคนอื่น ก็เท่ากับว่าเราเปิดโอกาสให้ลูกที่มีฐานะดีอยู่แล้วนั้น ในอนาคตยังมีอำนาจ มีโอกาส มีเงินทอง มีฐานะดีกว่าคนอื่นยิ่งขึ้นไปอีก ตัวอย่างหนึ่งชี้ให้เห็นว่าระบบการบริโภคและระบบแบบแผนการดำรงชีวิตสมัยใหม่ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่อย่างแน่นอน

ท่ามกลางการพัฒนา ประชากรได้เพิ่มขึ้นทุกๆ ปี ผู้บริโภคก็เพิ่มขึ้นด้วย แต่ผู้บริโภคเหล่านี้ไม่มีโอกาสที่จะเลือกอะไรได้มากในชีวิต ในสังคมสมัยใหม่นั้น มีการเลือกอย่างเดียวคือเลือกว่าจะใช้ยี่ห้อสินค้าอะไรดี ในสมัยก่อนนั้นเราเคยคิดกันว่า การค้าขายพัฒนานั้นเป็นเรื่องของการค้าขายทางวัตถุ การค้าขายทางเศรษฐกิจ แต่เดี๋ยวนี้เรามีมิติใหม่ในการมองปัญหาของการค้าขายพัฒนาซึ่งคงไม่ใช่เป็นเรื่องของวัตถุต่อไปอีกแล้ว การค้าขายพัฒนานั้นเป็นเรื่องของจิตสำนึกด้วย เป็นเรื่องของจิตใจด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่ามกลางการพัฒนาทางวัตถุ ความต้องการของคนเราได้ถูกบิคเบือนไป หรือได้ถูกแปรสภาพไป ให้กลายเป็นความต้องการที่จะซื้อสินค้าในรูปแบบใหม่ๆ แบบซื้อสินค้าหลายๆ ชนิด ความต้องการที่แท้จริงนี้ จึงได้ถูกบิคเบือนไปในความหมายนี้

การค้าขายพัฒนาแบบนี้ ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจและจิตสำนึกนั้นจะมีมากขึ้น จะไม่หายไปเลย ในขณะที่การบริการเศรษฐกิจสังคมขยายตัวขึ้นไปเรื่อยๆ ยังพัฒนาวัตถุเพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ ความต้องการสินค้าในรูปแบบหลากหลายก็ย่อมมีมากขึ้น แต่เราจะต้องสังเกตต่อไปว่า ความต้องการแบบนี้ไม่ใช่เป็นความต้องการของคนทั้งหมด ของสังคมส่วนใหญ่ มีแต่กลุ่มอภิสิทธิ์ชนเท่านั้น (กลุ่มคนที่มีฐานะดีกว่าคนอื่นเท่านั้น) ที่ได้สร้างวัฒนธรรมความต้องการแบบนี้ขึ้นมา คนกลุ่มนี้สามารถบิคเบือนความต้องการเหล่านี้ได้ แต่ที่นำวิตกก็คือความต้องการเหล่านี้ได้ถูกถ่ายทอดไปยังประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งไม่สามารถจะทำได้เหมือนกับอภิสิทธิ์ชน แต่บิคเบือนได้เกิดความเหลื่อมล้ำขึ้นมาแล้ว ระหว่างความต้องการของคน 2 กลุ่ม

การแปรสภาพความต้องการให้กลายเป็นความอยากที่จะบริโภคสินค้านั้น เราอาจเรียกได้ว่า เป็นลัทธิบูชาสินค้าสมัยใหม่ การหิวน้ำเป็นความต้องการธรรมชาติ เมื่อเราหิวน้ำ เราก็กินน้ำ แต่สำหรับคนสมัยใหม่ ความหิวน้ำก็คือ หิวน้ำอัดลม เป็นต้น นี่คือการแปรสภาพความต้องการแบบธรรมชาติให้กลายเป็นความต้องการที่จะบริโภคสินค้า

ภาวะเช่นนี้ได้เกิดขึ้นแล้วในสังคมไทยตั้งแต่ 30 ปีที่ผ่านมา เราจะเห็นได้ว่าการปลุก
ระดมความต้องการ โดยองค์กรขนาดใหญ่ ที.วี. วิทยุ องค์กรธุรกิจการตลาดของบริษัทต่างๆ
ของต่างชาติของทุนนิยมสมัยใหม่ ความต้องการชนิดนี้ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติแต่เกิดโดยการ
ปลุก ซึ่งทำให้ผู้บริโภคเกิดที่คิดว่าตัวเองต้องการสิ่งเหล่านี้

เมื่อมีการปลุกขึ้นทุกวันๆ ความใฝ่ฝันของผู้บริโภคสมัยใหม่ ก็มีระดับสูงขึ้นทุกวันเช่น
กัน การปลุกความต้องการบ่อยๆ โดยองค์กรธุรกิจใหญ่โตเช่นนั้น ได้ทำให้จิตสำนึกของคนในสังคม
สมัยใหม่นั้นต้องยอมจำนนต่อการหีบยัดแบบสำเร็จรูปที่ได้ถูกส่งมาให้เราถึงบ้าน บางทีเรานึกว่า
สภาวะอย่างนี้เป็นเรื่องของประเทศทุนนิยม หรือประเทศที่มีการพัฒนาแบบทุนนิยมเช่นในประเทศไทย
แต่ปรากฏการณ์เช่นนี้ ได้เกิดขึ้นในประเทศที่ไม่มีทุนนิยมเหมือนกัน คือประเทศสังคมนิยม
เช่น โซเวียต จีน ยุโรปตะวันออก บัดนี้ได้รับเอาลัทธิบริโภคนิยม ลัทธิการบริโภคสินค้าเข้าไป
บรรจุไว้เป็นหลักการใหญ่ในการพัฒนาสังคม เคียงวันถ้าใครไปจีนจะเห็นมีการติดโฆษณาสินค้าเต็ม
ไปหมด

สรุปแล้ว ในสังคมสมัยใหม่ของเรานั้น คนที่มีฐานะดี ชนชั้นกลางซึ่งมีฐานะดีนั้น
ได้เพิ่มความใฝ่ฝันที่จะบริโภคสินค้ามากขึ้นทุกๆ วัน พวกนี้เขาทำได้ เขาบังคับได้ แต่ในขณะที่
เดียวกันความต้องการเหล่านี้ก็ได้ถูกปลุกฝังหรือถูกโฆษณาให้เข้าไปอยู่ในจิตสำนึกของคนที่ยากจน
เหมือนกัน แต่คนยากจนไม่อาจจะบังคับความต้องการเหล่านี้ได้ เราจะสังเกตเห็นว่าความใฝ่ฝัน
นั้นเริ่มมีเหมือนกัน แต่ที่แตกต่างกันก็คือ รายได้ ซึ่งมีช่องว่างมากระหว่างชน 2 กลุ่ม

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธได้มองกุศลสถาน การณ์ และแนว โนม์เช่นนี้ด้วยความวิตกและ
คิดว่าการพัฒนาและการรับเอาแบบแผน ของ การ บริโภคสมัยใหม่มาเข้าสู่สังคมไทยเช่นนี้อาจจะทำ
ให้สังคมไทยต้องพบกับวิกฤตการณ์เช่นเดียวกับอย่างทีตะวันตกกำลังวิกฤตอยู่ นั่นก็คือ ภาวะทาง
วัตถุได้พัฒนาไปเรื่อยๆ พร้อมๆ กับความทุกข์ยากทางใจ

3. การพัฒนาจิตสำนึกใหม่

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธต้องการให้มีการทบทวนปรัชญาอันใหม่หมดว่า เราจะพูด
ถึงเศรษฐกิจในแนวไหน พูดถึงการพัฒนาในแนวไหน พูดถึงการค้ำพัฒนาในแนวไหน เรา
อาจจะต้องมีภาษาแบบใหม่ขึ้นมาที่พูดถึงความกตัญญูที่ต้อง และความกตัญญูที่ผิดเกี่ยวกับเรื่องของ
มนุษย์เกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์เกี่ยวกับพลังสร้างสรรค์ของมนุษย์

เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธอาจจะต้องถกต่อไปว่า เพื่อป้องกันวิกฤตการณ์เช่นนี้ เราควรจะต้องมีการปรับปรุง ปรับเปลี่ยนใหม่ ทั้งระบบและทั้งตัวมนุษย์ด้วย ในแนวโน้มที่ผ่านมาเราจะเห็นว่าเราได้มีการปรับปรุงสถาบันบางอย่าง ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต เร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ เร่งรัดรายได้ประชาชาติ แต่สิ่งเหล่านั้นอาจจะไม่พอ ครอบคลุมที่เรายังไม่ได้พูดถึงเรื่องจิตสำนึกของมนุษย์ ทศนคติ ค่านิยม ความต้องการที่แท้จริงที่ดำรงอยู่ในตัวเรา

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ คงจะไม่เน้นเรื่องการปลดปล่อยพลังทางเศรษฐกิจเท่าไรนัก แต่จะเน้นเรื่องกระบวนการที่ทำให้มนุษย์ได้ตื่นขึ้น ได้ตื่นตัว นั่นคือ การปลดปล่อยมนุษย์ออกจากกรอบจำกัดต่างๆ เช่น การโฆษณาสินค้าของสถาบันใหญ่ ที่มาครอบความคิดของมนุษย์เอาไว้ และคงจะต้องเสนอวิธีการที่แก้ไขการผูกขาดทุกชนิด ไม่ใช่ผูกขาดทางเศรษฐกิจอย่างเดียวแต่รวมถึงการผูกขาดทางสังคม ผูกขาดทางการศึกษา ผูกขาดทางการเมืองด้วย

เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธในแง่หนึ่งคือ การปฏิบัติทางค่านิยมธรรมและความคิดนั่นเอง นั่นคือให้เรามองดูความเป็นจริงในสังคมให้มากขึ้น มองแบบที่ทำให้เกิดความสว่าง และความกระจ่างให้มากขึ้น

การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจสังคมในแนวแก่นั้น เราจะเห็นว่า เขาพยายามจะจัดระบบเมื่อจัดการกับระบบแล้วก็พยายามจะยึดเยี่ยกให้มนุษย์เข้าไปอยู่ในระบบที่เขาจัดการไว้เรียบร้อยแล้ว แต่การแก้ไขเศรษฐกิจแนวใหม่นั้น เราไม่อาจมองระบบในมิติเดียวได้ เราต้องมาดูความเป็นจริงของธรรมชาติ เราต้องทบทวนแนวคิดและปรัชญาที่ผ่านมาทั้งหมด และให้ความหมายแบบใหม่ต่อโลกต่อสังคม ต่อการพัฒนาจิตสำนึกของมนุษย์

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธในแง่หนึ่ง อาจจะแฝงไว้ด้วยปรัชญาของมนุษย์นิยมค่อนข้างจะมาก อาจจะแฝงไว้ด้วยปรัชญาของจิตวิทยาที่เน้นเรื่องการพัฒนาจิตสำนึก ที่ทำให้คนตื่นขึ้น ทำให้คนมีความสามารถ มีพลังที่จะควบคุมสิ่งแวดล้อมรอบตัว และจัดระบบให้สิ่งแวดล้อมนั้นสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของคนส่วนใหญ่

นักเศรษฐศาสตร์แบบแผนโบราณต้องการผลิตอย่างเดียวคือ ผลิตสินค้าให้มากขึ้น ผลิตวัตถุให้มากขึ้น แต่พวกเขาอาจจะลืมไปว่า การผลิตสินค้ามากเกินไปนั้น อาจทำให้เราลืมถึงเรื่องการผลิตคนที่มีคุณภาพ คนที่มีประโยชน์ มีความคิด มีจิตสำนึก

ในเศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธแนวใหม่นี้ เราจะเน้นเรื่อง ค่านิยม และจิตสำนึก 4 ด้านด้วยกัน คือ

ประการที่ 1 อาจจะต้องมีการพัฒนาจิตสำนึกแบบใหม่ขึ้นมาที่ทำให้คนทุกคนในสังคมนี้รู้สึกตัวว่าเขาเองเป็นสมาชิกของสังคม มีบทบาทต่อสังคม และจะทำให้เขารู้สึกว่าความทุกข์ยากในชนบทนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญ ถึงแม้เขาจะไม่ได้อยู่ในชนบท แต่เขาก็เอาใจใส่และสนใจต่อความทุกข์ยากที่อยู่ห่างไกลเหมือนกับความทุกข์ยากในเมือง

ประการที่ 2 จากการที่ทรัพยากรได้ร่อยหรอลงไปทุกวัน ๆ เนื่องจากการพัฒนาที่ไร้เหตุผลที่ผ่านมา ทำให้เราต้องมีจริยธรรมใหม่ในการใช้ทรัพยากร มีวิธีการดำรงชีวิตแบบใหม่ที่สอดคล้องกับภาวะทรัพยากรที่กำลังขาดแคลน มีเทคโนโลยีที่เหมาะสม ที่ประหยัด ที่ผลิตสินค้าได้คงทน จริยธรรมแบบนี้หมายความว่า เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ จะเน้นเรื่องการประหยัดและการรักษามากกว่า โดยปฏิเสธแบบแผนการบริโภคแบบตะวันตกที่เน้นการใช้ทรัพยากรอย่างสุรุ่ยสุร่ายและใช้แบบทำลายล้าง

ประการที่ 3 อาจจะต้องมีทัศนคติแบบใหม่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเรา เราต้องการทำให้เกิดความสมดุลกันในธรรมชาติ ในกระบวนการของนิเวศวิทยามากกว่าที่เราจะเอาชนะธรรมชาติหรือทำลายธรรมชาติ ทัศนคติเช่นนี้หมายความว่า เราต้องถือว่า “มนุษย์” เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ

ประการที่ 4 เราอาจจะต้องสรุปบทเรียนว่า ถึงเวลาแล้วตอนนี้ที่คนรุ่นเราจะต้องมีความรู้สึกเป็นห่วงเยาวชนในอนาคต ต้องยอมที่จะละผลประโยชน์บางอย่าง เพื่อคนรุ่นหลังของเราได้ผลประโยชน์เหล่านั้น ในสังคมทุกสังคม ถ้าคนแต่ละรุ่นแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดแล้วสังคมก็จะล่มจมอย่างแน่นอน เหมือนอย่างที่เคยล่มจมมาในประวัติศาสตร์สังคมของมนุษยชาติ

นี่คือการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และจิตสำนึกหลายสิ่งหลายอย่างที่เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธแนวใหม่ได้เน้น เราต้องการการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่ออนาคต เพื่อมนุษยชาติ ไม่ใช่เพื่ออดีต เพื่อปัจจุบัน หรือเพื่อการทำลายล้าง

4. เศรษฐศาสตร์เพื่อชีวิตและสังคม

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธได้เกิดขึ้นมาก็เพราะว่าเศรษฐศาสตร์ที่เรากำลังศึกษากันอยู่ในมหาวิทยาลัยได้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้น วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจมักจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับวิกฤตการณ์ทางด้านทฤษฎีและความคิด

ในอนาคตอนาคตอันใกล้คาดว่า คงจะมีการบรรยายเศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธมากขึ้น เราต้องเปิดหลักสูตรแนวใหม่เพื่อที่จะย้าให้คนในมหาวิทยาลัยของประเทศไทยได้เกิดความสำนึกว่า สิ่งที่เรากำลังเรียน ๆ สอน ๆ กันอยู่นั้น สงสัยว่าจะไม่ถูกต้องเสียแล้ว

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธคือเศรษฐศาสตร์ของความรัก ข้อคิดนี้เป็นเรื่องที่เราจะต้องเน้นให้มาก นั่นก็คือ เป็นเรื่องของความรักเพื่อนมนุษย์ ความรักเพื่อนสังคมเดียวกัน ความรักต่อชุมชนของเรา เศรษฐศาสตร์แผนปัจจุบันที่เราศึกษากันในมหาวิทยาลัยนั้น มีปรัชญาว่า เราต้องนิยมวัตถุไว้ให้มาก ๆ ต้องเน้นเรื่องอรรถประโยชน์ เน้นเรื่องการบริโภคสินค้าอย่างไม่มีขอบเขต การบริโภคขึ้นอยู่กับรายได้เท่านั้นเอง บริโภคไปเรื่อย ๆ แล้วแต่จะมีรายได้ พลังสำคัญในชีวิตเศรษฐกิจนั้นก็คือ แสงหาอรรถประโยชน์สูงสุด เน้นแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวสูงสุด กำไรสูงสุด ความอยากสูงสุด

ในระบบเศรษฐศาสตร์แบบนี้ เราจะเห็นว่าเขาเน้นแต่เรื่องสินค้า เน้นแต่เรื่องตลาด ในระบบแบบนี้ไม่มีการแบ่งปัน ไม่มีการให้ทานกัน เพราะนั่นไม่ใช่เป็นเรื่องของกลไกตลาดของกลไกราคาเสียแล้ว การแบ่งปันหรือให้ทานเป็นเรื่องของค่านิยม และอุดมการณ์

ผลที่ออกมาก็คือ เราได้เน้นแต่การผลิต เพื่อสนองการบริโภค และมีคนบางกลุ่มเท่านั้นที่บริโภคมาก แต่ผู้คนส่วนใหญ่ต้องพบกับความขาดแคลน เพราะฉะนั้น ปรัชญาที่นิยมวัตถุเหล่านั้น นอกจากจะก่อให้เกิดการบูชาสินค้าแล้วยังได้ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำขึ้นมาพร้อม ๆ กันด้วย

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธมีปรัชญาแตกต่างจากเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันนี้มาก นั่นคือสอนว่า เราไม่ยึดมั่นในวัตถุ ในระดับปัจเจกชนไม่ยึดมั่นในวัตถุ ไม่ต้องการครอบครองสิ่งของหรือวัตถุ และในระดับสังคมหมายความว่า สิ่งที่เราไม่ต้องการหรือครอบครองนั้น ต้องกระจายไปยังกลุ่มชนต่าง ๆ ของสังคมผู้ยากไร้ ซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของสังคม เราไม่ครอบครองแต่เราก็ต้องกระจายไปยังกลุ่มชนส่วนใหญ่

การมีวัตถุประสงค์เกิดความต้องการ เกิดความจำเป็นนั้นต้องถือได้ว่าเป็นโครงการชนิดหนึ่ง ถ้าเรามีมากคนอื่น ๆ ก็ย่อมมีน้อย

มองในแง่นี้แล้วข้อคิดทางเศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธที่เกี่ยวกับเรื่องการ ไม่ยึดมั่น ใน วัตถุประสงค์สามารถให้ข้อสรุปที่สำคัญ ๆ 5 ข้อด้วยกัน คือ

1. ความสุขของคนเราไม่ได้ขึ้นอยู่กับกำกับการบริโภคทางด้านวัตถุ แต่ขึ้นอยู่กับ การให้บริการ หรือการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ หรือให้บริการเพื่อความสุขของเพื่อนมนุษย์

2. การบริโภคย่อมมีขอบเขตอย่างแน่นอน เราทำธุรกิจ เราประกอบการเศรษฐกิจ ไม่ใช่เพื่อแสวงหากำไรสูงสุด แสวงหาผลประโยชน์สูงสุด หรืออรรถประโยชน์สูงสุด แต่เราทำ เศรษฐกิจเพื่อรักษาระดับความเป็นอยู่ให้อยู่ในทางสายกลาง นั่นก็คือให้อยู่ในระดับพอดี

3. เมื่อเป็นเช่นนั้นได้ ทรัพยากรต่าง ๆ ก็จะกระจายไปทั่วสังคมได้ ความเหลื่อมล้ำ ระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ จะลดน้อยลงไป และเมื่อการบริโภคมีจำกัดอยู่ในทางสายกลางนั้น ความ จำเป็นที่จะต้องแสวงหารายได้ให้มาก ๆ ก็ย่อมหมดไป เราจึงสามารถเอาเวลาที่ไปแข่งขันกันหา รายได้นั้นไปทำอย่างอื่นเพื่อสังคมได้ การแข่งขันไม่มี ความตึงเครียดไม่มี ภาวะสังคมก็เต็มไปด้วย สุขภาพจิตที่ดี

4. เมื่อการบริโภคมีลักษณะจำกัด มีลักษณะเรียบง่าย ในการผลิตจึงไม่จำเป็นที่จะ ต้องใช้เทคโนโลยีระดับสูง บังคับการผลิตที่นำเข้ามาจากต่างประเทศที่ฟุ่มเฟือยก็จะหมดไป เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธเน้นการผลิตระดับท้องถิ่น ให้ท้องถิ่นได้ผลิตร่วมกัน โดยคนท้องถิ่น โดย ทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่นเอง แต่จะแลกเปลี่ยนก็ต่อเมื่อท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่สามารถผลิตได้ ให้ไปแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านหรือชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกัน

5. เมื่อเป็นเช่นนั้น ความขัดแย้งระหว่างผู้ที่อยู่ในระบบการธุรกิจก็ไม่มี ต้นทุนก็ต่ำ ไม่มีการขนส่งระยะไกล ไม่มีการโฆษณา ไม่มีตลาดที่สลับซับซ้อน ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบใน ระบบราคา ระบบตลาด และระบบการผลิต แนวคิดของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธเป็นแนวคิดที่ ส่งเสริมผู้ผลิตรายย่อยท้องถิ่น ชาวนาชาวไร่ และส่งเสริมทรัพยากรท้องถิ่น ทุกวันนี้เราจะเห็นว่า ผู้ผลิตรายย่อยไม่มีความหมาย ผู้ผลิตรายใหญ่ บริษัทใหญ่ บรรษัทข้ามชาติ ธุรกิจใหญ่โตได้ ครอบงำระบบตลาดไว้หมด

5. อุดมการณ์ของการสะสมและปัญหาความเสมอภาค

เราได้กล่าวแล้วว่า เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธนั้นเน้นความเสมอภาคด้วย ไม่ได้เน้นเรื่องการบริโภคแบบมีเหตุมีผลอย่างเดียว ความเสมอภาคในค่านี้นี้ไม่ได้หมายความว่าทุกคนต้องมีวัตถุเท่ากัน ซึ่งไม่มีสังคมไหนทำได้ แม้แต่ในอุดมการณ์ก็ไม่มี ความเสมอภาคในที่นี้หมายความว่า ทุกคนควรมีปัจจัยการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานเพียงพอ ให้แต่ละคนตามความต้องการ ไม่มีผู้ใดตกหล่นไปจากระบบการสนองความต้องการเหล่านี้

ในภาคปฏิบัติหมายความว่า ในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำกันมาก อย่างเช่นสังคมไทยนั้น เราต้องลดความต้องการของคนที่ย่ำแย่ลงไป ซึ่งมีทรัพย์สินสมบัติสิ้นฟ้า ยกระดับของคนยากจนให้ขึ้นมา ให้ทุกคนมีงานทำ เน้นการมีงานทำอย่างสร้างสรรค์ ที่สามารถจะบำบัดความต้องการขั้นพื้นฐานของตนเองได้ และมีปัจจัยการผลิตที่จำเป็นต่อชีวิต

แต่ในปัจจุบัน ปรากฏว่า ปัจจัยการผลิตที่จำเป็นต่อชีวิตนั้น ไม่ได้อยู่ในมือของคนส่วนใหญ่เสียแล้ว หากแต่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของคนส่วนน้อย ฉะนั้นเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธจึงอาจจะต้องเน้นให้มีการกระจายทรัพย์สินสมบัติกระจายรายได้จากคนรวยไปสู่คนยากจน พร้อม ๆ กันอาจจะต้องมีการขึ้นราคาสินค้าที่ฟุ่มเฟือยให้มากขึ้น ๆ และลดต้นทุนการผลิตสินค้าที่จำเป็นต่อประชาชนลงไป

ในสังคมของบ้านเรานั้น มี 2 สังคมอยู่เคียงข้างกัน มีสลัม มีบ้านใหญ่โต มีสังคมชนบท มีสังคมเมือง มีสังคมคนรวย มีสังคมคนยากจน มีสังคมคนผู้ปกครอง มีสังคมของผู้ถูกปกครอง มีสังคมของผู้มีอำนาจ มีสังคมของผู้ไร้อำนาจ อยู่ชาติเดียวกันแต่มีถึง 2 สังคม สังคมผู้นำนั้นเป็นสังคมที่กำหนดชะตากรรมของชาติ เพราะผู้นำมีเครื่องมือกลไกทุกอย่าง มีอำนาจในการควบคุมทุกอย่าง มีอำนาจในการกำหนดการตัดสินใจทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องชีวิตของผู้คนในสังคม

แต่การควบคุมอำนาจแบบนี้ อาจทำให้เกิดการสะสมส่วนเกินได้เหมือนกัน เพราะว่าปรัชญาของผู้คุมอำนาจเหล่านี้เน้นว่าต้องสะสมทุน ต้องสะสมอำนาจ ต้องสะสมฐานะ ต้องสะสมตำแหน่ง ปรัชญาเขาบอกว่า “จงสะสม จงสะสม” เมื่อสะสมมาก ๆ เขาก็เกิดการผูกขาดมากขึ้นได้ พอผูกขาดแล้วก็สามารถกลับไปเพิ่มอำนาจในการกำหนดชะตากรรมของผู้คนมากขึ้น ได้อีกเหมือนกัน

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธไม่เน้นการสะสมเช่นนั้น “จงสะสม” ไม่มีในพจนานุกรมของเศรษฐศาสตร์เวลานี้ คนเราควรมีแต่การดำรงชีวิตที่อยู่ได้ขั้นพื้นฐานเท่านั้น ส่วนที่เหลือหรือส่วนเกินนั้นต้องเป็นของสังคม ต้องใช้เพื่อความสุขของสังคมและของชุมชนใหญ่ แต่เราจะลดการสะสมได้อย่างไร? นี่คือนิยามใหญ่ เราสังเกตแล้วว่า คนที่มีอำนาจมากย่อมสะสมได้มาก เพราะฉะนั้น เราต้องป้องกันไม่ให้คนใดคนหนึ่ง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มีอำนาจผูกขาดหรือมีอำนาจมากเกินไป นี่เป็นเงื่อนไขขั้นพื้นฐานที่จะลดการสะสมลง ถ้าเราลดอำนาจเขาไม่ได้ เขาก็จะสะสมไปเรื่อยๆ ไม่มีขอบเขต ไม่มีที่สิ้นสุด

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธต้องการให้มีการปรับปรุงโครงสร้างการผลิตใหม่ในทิศทางที่ว่า การผลิตนั้นต้องไม่ใช่เพื่อคนที่ร่ำรวย การผลิตเพื่อคนที่ร่ำรวยต้องถูกลดลงไป การผลิตสินค้าเพื่อคนยากจนต้องเพิ่มขึ้น แต่เป้าหมายของเราคงไม่ใช่ผลิตเพื่อให้เกิดความนิยมในวัตถุ แต่ผลิตเพื่อให้วัตถุขั้นพื้นฐานเหล่านี้ได้กระจายไปยังกลุ่มชนต่างๆ ทั่วสังคมไทยอย่างเพียงพอ

6. การคืนชนแห่งศรัทธา

สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดคือสาระสำคัญของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ เมื่อได้วิเคราะห์ปัญหาของระบบออกมาเช่นนี้แล้ว เราจะมึวิธีการอย่างไรที่จะนำผู้คนให้หลุดพ้นจากการที่ต้องนิยมวัตถุ เราได้สรุปแล้วว่า การพัฒนาระบบเศรษฐกิจไทยให้เป็นไปตามแนวของทุนนิยมได้ก่อให้เกิดผลร้ายแก่ผู้คนมากมาย ท่ามกลางการพัฒนาที่เน้นการผลิต เน้นการขยายตัว มนุษย์ได้กลายเป็นสิ่งของไปเสียแล้ว ชีวิตของมนุษย์ต้องตกอยู่ใต้การบงการของระบบทรัพย์สินสมบัติและระบบวัตถุไปแล้ว เราจะเห็นว่า ตอนนั้นเราพูดแค่เรื่อง เราต้องการมีสิ่งของ แต่เราไม่เคยพูดว่า เราต้องการเป็นมนุษย์ “ต้องการ *เป็น* หรือต้องการ *มี*” นี่คือนิยามที่สำคัญของสังคมไทยสมัยใหม่

ท่ามกลางการพัฒนา เราอยากทำให้สิ่งของและผลผลิตนั้นดีเลิศ เราแสวงหาวิธีการและเทคนิคต่างๆ เพื่อทำให้สิ่งของนั้นดีเลิศ แต่เราไม่เคยพูดเลยว่า เราจะทำคนให้ดีได้อย่างไร? มีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้คนเรากลับคืนไปสู่สภาพเดิม นั่นคือ ผู้ธรรมชาตินั้นแห่งความเป็นพุทธะ มนุษย์สมัยใหม่นั้นแสวงหาเงินทอง แสวงหาความสุขใส่ตัว แต่ไม่รู้ว่าจะอยู่เพื่ออะไร? อยู่เพื่อใคร? ชีวิตก็อะไร?

การที่คนไทยสนุกสนานนั้น อาจไม่ใช่เป็นอาการของความร่าเริง อาจเป็นการแสดงออกเพื่อปลดปล่อยความตึงเครียดมากกว่า เมื่อเกิดความตึงเครียดหนักก็ต้องยิ้ม ต้องหัวเราะเพื่อให้

เกิดความคลั่งคลายทางจิต ความเร่งรีบ การแข่งขัน การทำธุรกิจ กำลังเข้ามาครอบงำชีวิตของคนสมัยใหม่มากขึ้น บางคนอาจจะตายไปโดยที่ไม่มีความรู้สึกเลยว่าได้มีชีวิตอยู่ คนในสังคมสมัยใหม่ต้องการอำนาจ ทรัพย์สินสมบัติ เกียรติยศ พวกเขาไม่เคยนึกถึงเลยว่ามีชีวิตอยู่เพื่ออะไร? นี่คือวิกฤติการณ์สมัยใหม่ของสังคมไทย เป็นวิกฤติการณ์ทางจิตใจ

เกี่ยวกับหนทางแก้ไข เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ พบว่า เราต้องปลดปล่อยผู้คนให้หลุดพ้นจากอำนาจ ซึ่งเราเรียกว่า อำนาจของจิตใต้สำนึก หรืออำนาจที่ไร้เหตุผล เมื่อคนได้ตื่นตัวแล้วเขาจะรู้ว่า เขามีพลังอะไรบางอย่างที่อยู่ใต้จิตสำนึกของเขา เมื่อเขายกระดับจิตสำนึกขึ้นเป็นลำดับ เขาจะเกิดมีความรู้แจ้งในที่สุด และความรู้นี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง รู้ตัวเองแล้วก็เปลี่ยนตัวเองได้เปลี่ยนสังคมได้

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธนั้น เน้นคำว่า คนเราต้องมีชีวิตอยู่ การมีชีวิตอยู่นั้นหมายความว่า มีความตื่นตัวรู้ว่า เราจะต้องยกเลิกอะไรบางอย่าง ละทิ้งอะไรบางอย่าง ละทิ้งความต้องการที่ปรุงแต่งบางอย่างไป ละทิ้งความต้องการที่ถูกบิดเบือนไป

การมีชีวิตอยู่ หมายความว่า เราตื่นตัว เราเป็นคนใจกว้าง สนองตอบสูงต่อสิ่งที่มาเร่งเร้าทางด้านปัญญา มีความอ่อนไหวสูง มีความรักต่อชุมชน ต่อชีวิตทุกๆ ไป การมีชีวิตอยู่นั้นก็คือ ทำความคิดให้ว่าง ทำจิตให้ว่าง นั่นเอง ในที่นี้เราอาจจะหมายความว่า ว่างพอที่จะรับสิ่งต่างๆ ได้โดยไม่เกิดความหวั่นไหวหรือความลุ่มหลง

“คนที่ตื่นแล้ว” เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธบอกว่า มีทัศนคติต่ออดีต ก็คือ รับรู้ในสิ่งที่ผ่านมาด้วยความยินดี ยินดีต่ออดีตที่ได้ให้บทเรียน ทัศนคติต่อปัจจุบันก็คือ รับใช้สังคมและชุมชนของตน ทัศนคติต่ออนาคตก็คือ รับผิดชอบต่อคนรุ่นหลังของเราที่กำลังเกิดขึ้น และจะเกิดขึ้นต่อไป เราสามารถนำแนวคิดนี้มาใช้ในหลักของเศรษฐกิจได้อย่างเต็มที่ เช่น รับผิดชอบต่ออนาคตก็คือ ต้องระมัดระวังในการใช้ทรัพยากรที่กำลังร่อยหรอลงไป เพื่อเหลือไว้ให้คนรุ่นหลังได้ใช้ เป็นต้น คนทั่วไปในสังคมเปรียบเสมือนกับคนที่อยู่ในถ้ำ เขามองเห็นแต่เงาที่ตกที่ถ้ำว่าเป็นของจริง เป็นตัวจริง พอเขาเริ่มตื่นขึ้นแล้ว เขาจะรู้สึกว่ามีสิ่งที่เขาเห็นเป็นเงานั้น ไม่ใช่ตัวจริงแน่ พอเขาออกจากถ้ำแล้ว เขาจึงจะตื่นขึ้นเต็มที่เมื่อเขาอยู่นอกถ้ำ คือ ได้หลุดพ้นจากความมืดมาเห็นแสงสว่าง นั่นแหละเขาจึงจะเห็นตัวจริง ไม่ใช่เงา

เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธได้เฝ้ามองคู่สังคัมสมัยใหม่ และพบว่า แรงกระตุ้นที่ทำให้สังคัมสมัยใหม่พัฒนาและเคลื่อนไหวได้ก็คือ ความอยากที่จะบริโภคและสะสม ถ้าไม่มีความอยากเหล่านี้ ก็จะไม่มีการขยายตัว ไม่มีการพัฒนาสังคัม สมัยก่อนเขาบีบบังคับให้คนทำงานได้ แต่สมัยนี้ไม่พอเสียแล้ว แรงกระตุ้นที่สำคัญกว่าการบังคับก็คือ การสร้างภาพมายาขึ้นมา สร้างความเพื่อฝันขึ้นมา ให้เข้ามาอยู่ในจิตใต้สำนึกของคน มายาเหล่านี้ได้กลายเป็นม่านกันไม่ให้ผู้คนเห็นความจริง หรือเห็นความเป็นจริงในสังคัม อาจกล่าวได้ว่า การมุ่งแสวงหาทรัพย์สินสมบัติ รักษาทรัพย์สินสมบัติ สะสมทุน สะสมสมบัตินั้น เป็นผลผลิตของมายานี้

พวกเขา คนสมัยใหม่นั้น ไม่รู้เลยว่า ทรัพย์สินสมบัติเหล่านี้อาจเป็นของเขาก็ได้ และในขณะเดียวกันอาจไม่เป็นของเขาก็ได้ ถ้าเขายังไม่ตื่นตัว เขาก็จะคิดว่า ทรัพย์สินสมบัติเหล่านี้เป็นของเขา เขาจะไม่ยอมให้เป็นของคนอื่นเด็ดขาด แต่บางที ถ้าเขาคืนตัวมาก ๆ ขึ้นแล้ว เขาอาจจะคิดว่า ทรัพย์สินสมบัติเหล่านี้ไม่ใช่ของเขา และมีโอกาสที่จะเอาทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้นไปให้คนอื่นได้

คนสมัยใหม่อีกจำพวกหนึ่ง มีลักษณะทั้งครึ่งหลับครึ่งตื่น คือ ตื่นตาตื่นใจในวัตถุ แต่ในขณะเดียวกัน ก็ยังหลับไหลอยู่ คือ มองไม่เห็นแก่นแท้ของชีวิต มองไม่เห็นสิ่งที่อยู่ข้างหลังภาพมายา

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ จึงเห็นว่า เราต้องยกเลิกการครอบงำเหล่านี้เสีย ทำความไม่สำนึกให้กลายเป็นความสำนึก และขยายความสำนึกที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้น เข้าหาความเป็นจริง ค้ำยันธรรม ไม่ใช่เห็นเงาแล้วก็บอกว่า เป็นตัวจริง นั่นก็คือ ให้เราออกมาจากด้าอันมืดมิด ออกมาสู่แสงสว่าง นำแสงสว่างมาสู่ความมืด

สุดท้ายแล้ว เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ คงจะเน้นเรื่องการทำชาวเศรษฐกิจทั้งหลายต้องตื่นอยู่ตลอดเวลา ต้องตื่นอยู่ไม่ขาดสาย ไม่คึกกักตุน ไม่ลุ่มหลง ไม่กตัญ ไม่ซุกซน แต่สร้างสรรค์ อย่างมีชีวิตชีวา นี่ก็คือว่าประสิทธิภาพในเชิงพุทธ “สร้างสรรค์อย่างมีชีวิตชีวา โดยตื่นอยู่ตลอดเวลา”

ก่อนจะจบนี้ขอยกตัวอย่างของการตื่นขึ้น ตื่นอยู่เสมอ เป็นการสนทนาระหว่างครูกับศิษย์

ครูได้ถามว่า “เธอได้ฝึกฝนสัจธรรมแล้วหรือ?”

ลูกศิษย์ตอบว่า “ครับ ผมได้ทำแล้ว”

ครูถามว่า “ทำอะไร?”

ศิษย์ตอบว่า “เวลาผมทิว ผมก็กิน เวลาเหนื่อย ผมก็นอนหลับ”

ครูก็บอกว่า “นั่นก็เหมือนกับทุกๆ คน คนอื่น ๆ เขาก็ทำอย่างนั้น”

ลูกศิษย์บอกว่า “ไม่เหมือน”

ครูถามว่า “ไม่เหมือนอย่างไร?”

ศิษย์ตอบว่า “คนอื่น ๆ เวลาเขากิน เขาไม่ได้กิน เขาคิดถึงหลายสิ่งหลายอย่าง
อยากกินหลายอย่าง มีความอยากหลายอย่าง เวลาเขานอนเขาก็ไม่ได้
นอน เขาฝันถึงหลายร้อยเรื่อง”

นี่คือข้อแตกต่าง ระหว่างคนที่ตื่นอยู่เสมอกับคนที่ครึ่งหลับครึ่งตื่น

สรุป

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ มีอยู่หลายแนว แนวที่เราเสนอนี้คือ “เศรษฐศาสตร์สังคัมของชาวพุทธ” เป็นแนวที่เน้นเรื่องการพัฒนาจิตสำนึก ในขณะที่เดียวกันก็ให้ความสำคัญสูงแก่เรื่องการไม่ยึดมั่นถือมั่นในทรัพย์สินสมบัติ โดยเน้นการกระจายทรัพย์สินสมบัติไปยังผู้ยากไร้ค้ำและข้อสุดท้าย เศรษฐศาสตร์สังคัมของชาวพุทธเน้นการพัฒนาในแนวที่ยกเลิกการครอบงำทั้งปวง โดยต้องการปลดปล่อยมนุษย์ออกจากการครอบงำของระบบอำนาจนิยมทุกรูปแบบที่มีอยู่ในสังคัมของเรา

เศรษฐศาสตร์สังคัมของชาวพุทธมีจุดมุ่งหมายเพียงจุดเดียวเท่านั้นก็คือ ต้องการสร้างเงื่อนไขให้ปัจเจกบุคคลทุกคนได้พัฒนาตนเองอย่างอิสระได้ ในท่ามกลางสังคัมที่ตั้งอยู่บนหลักการของเสรีภาพ ความเสมอภาค การพึ่งตนเอง และคุณภาพทางนิเวศวิทยา

เอกสารอ้างอิง

1. พุทธทาสภิกขุ, *ธัมมิกสังคมนิยม*. และคำบรรยายอื่นๆ ที่เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจและธรรมะ
2. พุทธทาสภิกขุ, *การนำโลกออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม*.
3. E. Fromm, D.T. Suzuki, and R. DeMartino *Zen Buddhism and Psychoanalysis*, New York : Harper, 1960.
4. สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับปรัชญา และวิธีการวิเคราะห์แนวเศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ, กุปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, *ปรัชญาตะวันออก และเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ (กำลังจัดพิมพ์)*

วิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจไทย : ฐานะของแรงงานใน พัฒนาการของระบบทุนนิยม*

รววิทย์ เจริญเลิศ

บทนำ

ในสังคมก่อนหน้าทุนนิยม (pre-capitalist society) มนุษย์อยู่ร่วมกันในชุมชนตามชนบท ประชากรส่วนใหญ่จะหาเลี้ยงชีพในภาคเกษตรกรรม การผลิตจะมุ่งที่ผลิตเองเพื่อกินเพื่อใช้ ส่วนผลผลิตที่เหลือภายหลังบริโภค จึงจะถูกนำออกขายในตลาดเพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครัวเรือน ต่อมา เมื่อระบบเศรษฐกิจเงินตรามีความสำคัญมากขึ้นและตลาดขยายตัวออกไป การผลิตจึงเปลี่ยนวัตถุประสงค์จากการผลิตแบบกินเองใช้เองเป็นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ชาวนาเริ่มที่จะพึ่งพิงตลาดทั้งในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของตน ชาวนาเหล่านี้จะมีรายได้จากการขายผลผลิตของเขาในตลาด ซึ่งมีความผันแปรและความไม่แน่นอนสูง เพราะการเกษตรส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งธรรมชาติเป็นสำคัญ นอกจากนั้นแล้วชาวนายังขาดการรวมกัน ทำให้พ่อค้าคนกลางสามารถเข้ามากตราคาซื้อผลผลิตของชาวนา ในสังคมชนบท ถึงแม้ว่าชาวนาจะมีรายได้น้อยมากเมื่อเทียบกับประชากรที่ประกอบอาชีพอื่นนอกภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะประชากรที่อยู่ในเมือง แต่ชาวนาก็สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ เพราะในชนบท ชาวนาส่วนใหญ่ยังอยู่ร่วมกันในลักษณะของครอบครัวขยาย สมาชิกในครัวเรือนจะมีลักษณะช่วยเหลือจุนเจือซึ่งกันและกันทั้งในด้านการผลิตและการบริโภค ในสังคมเกษตรนี้แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่จะประสบกับปัญหาการทำงานต่ำระดับ (underemployment) อันสืบเนื่องมาจากการทำนามีลักษณะเป็นฤดูกาล (seasonal) แต่คำว่า “การว่างงาน” หรือ “การตกงาน” (unemployment) ยังไม่ปรากฏขึ้นในสังคมนี้

* บทความประกอบการสัมมนาเรื่อง “วิเคราะห์ปัญหาขบวนการแรงงานไทย”, จัดโดย มูลนิธิธรรมดี
หนังสือพิมพ์ ๗ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 27 กันยายน 2530

เมื่อสังคมวิวัฒนาการเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม แรงงานรับจ้างหรือกรรมกร เริ่มปรากฏตัวขึ้นในเมือง ซึ่งเป็นแหล่งกระจุกตัวของโรงงานอุตสาหกรรม กรรมกรเหล่านี้โดยพื้นเพแล้วก็คือ ชาวนายอพยพที่ล้มละลายจากการสูญเสียที่ดินทำกิน ต้องเข้ามาเร่ขายแรงงานอยู่ตามหัวเมืองเพื่อแลกกับค่าจ้าง เพราะฉะนั้น กรรมกรจึงได้รับค่าจ้าง (wage) ในขณะที่ชาวนาได้รับรายได้ ถึงแม้ว่า กรรมกรจะได้รับค่าจ้างสูงกว่าและมีความสม่ำเสมอกว่ารายได้ที่ชาวนาได้รับ แต่เขาก็ต้องพบตัวเองอยู่ในสภาพใหม่ นั่นก็คือ สามารถที่จะตกงานหรือถูกเลิกจ้างได้

พัฒนาการของระบบสังคมก่อนทุนนิยมสู่ระบบทุนนิยมก็คือ การเคลื่อนย้ายประชากรออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนรายได้ (income) ให้เป็นค่าจ้าง (wage) ค่าจ้าง คือ รูปแบบการจ่ายผลตอบแทนต่อผู้ใช้แรงงานในสังคมทุนนิยม ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์แบบลูกจ้าง-นายจ้าง ในความสัมพันธ์นี้ นายจ้างจะแสดงบทบาทหรือฐานะที่ได้เปรียบกว่า เนื่องจากนายจ้างเป็นผู้คุมปัจจัยการผลิต (เป็นเจ้าของโรงงาน) จึงทำให้เขาสามารถที่จะกำหนดเงื่อนไขการผลิตและการจ่ายค่าตอบแทนหรือค่าจ้างให้กับแรงงานได้ เมื่อระบบทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจของการแข่งขัน เพื่อแสดงหากำไรอันสูงสุด สิ่งที่นายจ้างต้องการก็คือ การเพิ่มผลผลิต โดยคนงานจะต้องทำงานให้กับนายจ้างมากที่สุด ผลิตให้ได้มากที่สุด โดยใช้เวลาน้อยสุด นี่เป็นเงื่อนไขแรก เงื่อนไขที่สอง เนื่องจากระบบทุนนิยมเป็นระบบของการแข่งขัน การที่นายจ้างพยายามกดค่าแรง ก็เพื่อที่จะทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าของเขาต่ำไว้เมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่งอื่น เพื่อเขาจะได้ขายสินค้าให้ได้มากที่สุด และทำกำไรได้สูงสุด ในขณะที่ผลประโยชน์ของฝ่ายลูกจ้างก็คือ การทำให้ค่าจ้างสูงกว่าระดับการยังชีพที่นายจ้างจ่ายให้มากที่สุด และปกป้องสภาพการทำงานของลูกจ้าง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกำไรของนายจ้าง เมื่อพิจารณาจากฝ่ายลูกจ้างซึ่งมีสถานะเสียเปรียบอยู่แล้ว การรวมตัวของลูกจ้างในรูปของสหภาพแรงงานจึงเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างพลังต่อรองขึ้น แต่ยุทธศาสตร์ที่นายจ้างมักจะนำมาใช้ก็คือ การเลิกจ้าง ซึ่งทำได้หลายอย่าง เช่น การนำเอาเทคโนโลยีทันสมัยเข้ามาใช้ ซึ่งมักจะก่อให้เกิดการว่างงานแบบชั่วคราวขึ้น (คนถูกทดแทนด้วยเครื่องจักร) หรือที่เราเรียกว่า Frictional unemployment การปลดคนงานออก การจ้างแรงงานชั่วคราว การทำสัญญาจ้างที่มีกำหนดระยะเวลา ฯลฯ ซึ่งเราจะได้กล่าวถึงปัญหาเหล่านี้ ในตอนต่อไป

พัฒนาการสู่ระบบทุนนิยมโลก

กล่าวได้ว่า อังกฤษเป็นประเทศแรกที่ระบบทุนนิยมก่อร่างฝังตัวขึ้นเมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว โดยผ่านการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ซึ่งขณะนั้นเป็นอุตสาหกรรมประเภทสิ่งทอ อุตสาหกรรมซึ่งเกิดขึ้นในเมือง บนการล่มสลายของระบบเศรษฐกิจศักดินาในชนบทและได้นำมาสู่การเคลื่อนย้ายประชากรอย่างขนานใหญ่จากชนบทเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมในเมือง ในขณะเดียวกัน ทุนส่วนหนึ่งก็ได้ไหลออกจากภาคอุตสาหกรรมสู่ภาคเกษตรกรรม มีการทำการเกษตรแบบขนาดใหญ่ แบบเป็นธุรกิจยิ่งขึ้น การพัฒนาภาคเกษตรกรรมให้ทันสมัยแบบทุนนิยมนี้จึงได้ปูทางให้การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมในอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1760

เมื่ออังกฤษสร้างอุตสาหกรรมขึ้นมาสำเร็จ การเติบโตของอังกฤษสู่ชาติมหาอำนาจทางอุตสาหกรรมก็ได้อาศัยระบบการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการค้ากับประเทศอาณานิคม ในช่วงนี้ ประเทศอาณานิคมได้กลายเป็นแหล่งวัตถุดิบและตลาดระบายสินค้าของอังกฤษ จึงกล่าวได้ว่าในอดีตนั้น ความค้ำพัฒนา (Underdevelopment) ส่วนหนึ่งเป็นผลผลิตของลัทธิล่าเมืองขึ้น การเข้ามาของลัทธิล่าเมืองขึ้น (Colonialism) ได้ทำให้โครงสร้างการผลิตของประเทศที่ตกเป็นอาณานิคมบิดเบี้ยวไป กล่าวคือ เป็นผู้ผลิตสินค้าการเกษตรส่งออกไม่กี่ย่าง (mono-exportator) ขณะเดียวกัน ภายในประเทศอาณานิคมเองก็ขาดการพัฒนาอุตสาหกรรม เนื่องจากการทะลักเข้ามาของสินค้าที่ผลิตจากประเทศตะวันตก

แต่ในปัจจุบัน สิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ ในบางส่วนของโลกที่เคยถูกจัดว่า “ค้ำพัฒนา” ได้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นในระดับที่สำคัญ ประเทศเหล่านี้ เช่น เกาหลีใต้ ไต้หวัน สิงคโปร์ ฯลฯ ได้กลายมาเป็น “ประเทศอุตสาหกรรมเกิดใหม่” (Newly Industrialising Countries-NICS) มีการก่อตัวขึ้นมาของทุนภายใน เป็นทุนที่เติบโตขึ้นมา แล้วสามารถที่จะเข้าไปแข่งขันในระดับระหว่างประเทศได้ เราจะอธิบายพัฒนาการของระบบทุนนิยมในส่วนนี้ของโลกได้อย่างไร ? ก่อนที่จะเข้าใจประเด็นนี้ คงต้องหันกลับไปศึกษาระบบทุนนิยมในส่วนที่ก้าวหน้าที่สุดของโลกก่อน โดยเฉพาะกรณีของอเมริกา ซึ่งได้ถือกำเนิดขึ้นมาเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองแทนอังกฤษ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ยุคทองของอเมริกา

ในปี ค.ศ. 1930 ได้เกิดวิกฤติการณ์เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก (The Great Depression) วิกฤติการณ์นี้เกิดจากการผลิตล้นตลาด หรือการบริโภคน้ำท่วมขัง ซึ่งมีสาเหตุมาจากการที่นายทุนเร่งการผลิตโดยอาศัยการใช้คนงานทำงานเฉพาะงานใดงานหนึ่ง ทำงานแบบส่งต่อกันบนสายพาน หรือที่เรามักจะเรียกกันง่าย ๆ ว่า ระบบสายพาน การจัดลักษณะการทำงานเช่นนี้ ทำให้นายจ้างสามารถควบคุมการทำงานของลูกจ้างได้ ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้นายจ้างกดค่าแรง โดยนำเอาแรงงานไร้ฝีมือมาใช้ เพราะการทำงานบนสายพานไม่จำเป็นจะต้องใช้แรงงานที่มีฝีมือ เมื่อคนงานประกอบเป็นชนส่วนใหญ่ในสังคมอุตสาหกรรม การกดค่าจ้างของคนงานทำให้พวกเขาขาดอำนาจในการซื้อ เมื่อสินค้าถูกผลิตขึ้นมามากมาย (mass production) ที่ผลิตออกมาก็ไม่สามารถขายได้ในตลาด กำไรของนายทุนจึงลดต่ำลง วิกฤติการณ์ในปี ค.ศ. 1930 จึงเป็นวิกฤติการณ์การผลิตล้นตลาด มีการปิดโรงงาน เลิกจ้าง มีการลดราคาสินค้าแบบตัดหน้ากัน

คงปฏิเสธไม่ได้ว่า การที่อเมริกาต้องเข้าสู่สงครามในปี ค.ศ. 1944 นั้น เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อเมริกาหลุดพ้นจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำซึ่งยืดเยื้อมานับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930 การลงทุนในอุตสาหกรรมสงคราม ได้สร้างกำไรอันมหาศาลให้กับ “นักค้าความตาย” ขณะเดียวกัน ก็ก่อให้เกิดการจ้างงานอย่างขนาดใหญ่ ในช่วงปี ค.ศ. 1945 ถึง 1963 กล่าวได้ว่าเป็นยุคทองของระบบทุนนิยมอเมริกา ในช่วงนี้ การขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมเป็นไปในอัตราสูงมาก นอกจากปัจจัยสงครามแล้ว ความสำเร็จนี้เป็นไปได้โดยการที่รัฐเข้าทำการแทรกแซงในระบบเศรษฐกิจ การแทรกแซงโดยรัฐนี้กระทำอย่างกว้างขวางมากในด้านต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายที่จะสร้างตลาดภายในขึ้นมาเพื่อหลีกเลี่ยงวิกฤติการณ์การผลิตล้นตลาดซึ่งเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1930

ในด้านกรบริโภค รัฐบาลอเมริกันได้ใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อสร้างตลาดภายใน เช่น การประกันอำนาจซื้อของคนงาน การประกาศอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ การปรับค่าจ้างให้สูงขึ้น การประกาศโครงการประกันสังคม ฯลฯ ในขณะที่ความพยายามจัดระบบการขายสินค้าให้มีประสิทธิภาพขึ้นเช่น การส่งเสริมระบบสินเชื่อเพื่อซื้อสินค้า การสร้างศูนย์การค้า การโฆษณาสินค้า มาตรการเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่จะนำไปสู่สังคมที่มีการบริโภคแบบขยาย หรือเป็นลัทธิการบริโภคทางวัตถุครอบงำ (Consumerism)

แต่เมื่อนายทุนยอมให้กรรมกรมีค่าจ้างสูงขึ้น คือ 5 ดอลลาร์ต่อวัน (Five dollars a day)* ก็ไม่ได้เป็นการให้เปล่า การที่คนงานได้รับค่าจ้างสูงขึ้นหมายความว่า เขาจะต้องทำงานหนักขึ้น ถึงแม้ว่า กฎหมายแรงงานจะกำหนดให้กรรมกรทำงานวันละ 8 ชั่วโมง แต่นายจ้างก็สามารถทำให้คนงานเพิ่มผลผลิตได้โดยใช้เวลาทำงานเท่าเดิม โดยอาศัยระบบการทำงานที่ส่งเสริมให้คนงานทำงานเฉพาะอย่าง + ทำงานบนสายพาน + การนำเอาระบบหุ่นยนต์เข้ามาติดตั้งในช่วงหนึ่งของสายพาน ผลจากการจัดระบบการทำงานแบบใหม่ ทำให้คนงานอุ้งงานไม่ได้ ละทิ้งสายพานไม่ได้ แล้วก็ต้องทำงานให้ทันกับสายพาน เพราะฉะนั้น คนงานจึงต้องทำงานอย่างเร่งรีบเพื่อให้ทันกับเครื่องจักรที่ดึงสายพาน

การเติบโตของระบบทุนนิยมอเมริกาจึงอาศัยการพัฒนาที่สอดคล้องกันระหว่าง การเพิ่มขึ้นของผลิตภาพ (gain in productivity) ผ่านการเร่งการผลิต กับ การเพิ่มขึ้นของค่าจ้างแท้จริง (real wage) ดังนั้น สินค้าที่ผลิตออกมาจากโรงงานจึงสามารถหาตลาดได้ เมื่อนายทุนขายสินค้าได้ ก็จะมีกำไร สามารถที่จะนำกำไรนี้ส่วนหนึ่งไปทำการลงทุนซ้ำ การพัฒนาอุตสาหกรรมจึงเจริญเติบโตขึ้น กำไรขยายตัวออกไป

เราสามารถสรุปได้ว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ได้อาศัยการสร้างเงื่อนไขภายใน คือ การขยายตัวของตลาดผ่านการเพิ่มอำนาจในการซื้อของประชาชน เพื่อรองรับกับการผลิตแบบขนาดใหญ่ ในขณะที่การค้าภายนอกประเทศ โดยเฉพาะการค้าระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนา กลับไม่ได้มีบทบาทสำคัญในการก่อให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศตะวันตก ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงปี ค.ศ. 1950-1967 สัดส่วนของการส่งออกในผลผลิตมวลรวมของประเทศพัฒนาแล้ว มีแนวโน้มที่จะคงตัวค่อนข้างที่จะออกไปในแนวที่จะลดต่ำลง ซึ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะการสะสมทุนในประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยอาศัยเงื่อนไขภายในเป็นสำคัญ (endogeneous growth) เช่นเดียวกัน ถ้าเราพิจารณาการลงทุนต่างประเทศในช่วงนี้จะเห็นว่า การลงทุนต่างประเทศมีแนวโน้มที่จะกระจุกตัวอยู่ในระหว่างประเทศอุตสาหกรรมที่เจริญแล้วด้วยกัน จากรายงานของสหประชาชาติพบว่า ในช่วงต้นทศวรรษ 1970 มีบริษัทข้ามชาติอยู่ทั้งหมด 10,000 บริษัท บริษัทเหล่านี้มีสาขากระจายกันอยู่ทั่วโลกประมาณ 30,000 แห่ง มาในปลายทศวรรษที่ 1970 จำนวนบริษัทข้ามชาติทั้งหมดในโลกเพิ่ม

* คำขวัญของนาย Henry Ford เจ้าของกิจการโรงงานผลิตรถยนต์ฟอร์ด ในสหรัฐอเมริกา

ขึ้นเป็น 11,000 บริษัท แต่กลับมีสาขาเพิ่มขึ้น เป็น 80,000 สาขา ซึ่งในจำนวนสาขาที่มีทั้งหมดในโลก ประมาณ 3/4 นั้น ตั้งอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว¹ จากข้อมูลข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นว่า การข้ามชาติของบริษัทยักษ์ใหญ่ (multinationalisation) จำกัดอยู่เฉพาะประเทศพัฒนาแล้วเป็นสำคัญ การลงทุนต่างชาติระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนามีสัดส่วนน้อยมาก นอกจากนั้นแล้ว การลงทุนต่างชาติในประเทศที่ยังมีแนวโน้มที่จะกระจุกตัวอยู่ในประเทศอุตสาหกรรมใหม่เพียงไม่กี่ประเทศ เช่น ฮองกง สิงคโปร์ บราซิล ฯลฯ ประเทศที่ประชากรมีอำนาจซื้อและตลาดภายในที่กว้างขวาง กล่าวโดยสรุป “โลกที่ 3” ส่วนใหญ่ ยังไม่ได้ถูกดึงเข้าสู่วงจรการลงทุนต่างชาติเป็นสำคัญ

ในช่วงนี้ ประเทศ “โลกที่ 3” เช่น ประเทศไทยกำลังทำอะไรอยู่?

ประเทศไทยกับการกำเนิดของกรรมาชีพสมัยใหม่

เมื่อประเทศโลกที่ 3 ไม่ได้อยู่ในวงจรของการลงทุนและการค้าของโลก รัฐบาลในประเทศเหล่านี้ ซึ่งมีความต้องการที่จะนำประเทศไปสู่ “ความทันสมัย” จึงพยายามนำประเทศเข้าร่วมในกระบวนการแบ่งงานทำในระดับโลกสมัยใหม่ (New International Division of Labour) เพื่อหวังให้เกิดอุตสาหกรรมทุนนิยมภายในขึ้น

ในด้านการระดมทุน รัฐบาลก็ได้เข้าทำการส่งเสริมการลงทุนของภาคเอกชนและต่างชาติโดยเฉพาะการให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ แก่ทุนต่างชาติ เช่น การยกเว้นและลดภาษีเงินได้ ยกเว้นภาษีอากรเครื่องจักร วัตถุดิบ และภาษีการค้า และการจำกัดการนำเข้าแก่สินค้าสำเร็จรูป นอกจากนั้นแล้ว รัฐบาลยังได้ลงทุนในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอันจำเป็นต่อการสร้างความประหยัดทางเศรษฐกิจให้กับภาคเอกชน ขณะเดียวกัน รัฐบาลก็ให้หลักประกันแก่ภาคเอกชน คือ รัฐบาลจะไม่ประกอบกิจการขึ้นใหม่เพื่อแข่งขัน และจะไม่โอนกิจการมาเป็นของรัฐ

ในด้านแรงงาน รัฐบาลได้เข้าทำการแทรกแซงขบวนการกรรมกรเพื่อแยกสลายพลังของผู้ใช้แรงงาน ในช่วงนี้ การเมืองได้ถูกนำมาปรับใช้เศรษฐกิจ เพื่อสร้างบรรยากาศต่อการลงทุน โดยรัฐได้ออกกฎหมายที่มีลักษณะเผด็จการ เช่น การห้ามการรวมตัวหรือการนัดหยุดงาน การปิดหนังสือพิมพ์ และการใช้อำนาจปราบปรามสูง ทำให้ค่าจ้างถูกกดไว้ต่ำสุด นายทุนได้กำไรสูงสุด ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2514 อัตราค่าไรสุทธิโดยเฉลี่ยของอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ 25 ประเภท มีสูง

¹ Centre on Transnational Corporations, *Transnational Corporations in World Development, Third Survey*, United Nations, New York, 1983.

เกือบถึง ร้อยละ 100 ของปริมาณทุนที่ลงไป นับว่าเป็นอัตรากำไรที่นักลงทุนได้รับสูงสุดใน เอเชียอาคเนย์ในช่วงนั้น ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นมาตลอดในช่วงปี พ.ศ. 2504-2514 ซึ่งเรียกว่า *ยุคทองของการลงทุน*

ในขณะที่ฝ่ายทุนได้รับผลตอบแทนอย่างท่วมท้นนั้น ฝ่ายแรงงานกลับได้ค่าจ้างต่ำ และ ต่อเนื่องตลอดมา กล่าวคือ จาก ปี พ.ศ. 2500-2516 ลูกจ้างไร้ฝีมือส่วนมากจะได้ค่าจ้างวันละ 8-10 บาทต่อวัน อัตราที่ใช้ต่อเนื่องกันมาเป็นเวลากว่า 10 ปี มามีแนวโน้มสูงขึ้นภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา²

ในด้านการเกษตร รัฐบาลก็ได้เข้าทำการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก (agricultural diversification) โดยเฉพาะ ปอ ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง ฯลฯ โดยรัฐบาลหวังว่า พืชเหล่านี้จะทำราคาดีในตลาดโลกและจะนำมาซึ่งเงินตราต่างประเทศอันจำเป็นต่อการนำ เข้าสินค้าทุน และวัตถุดิบเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อไป

นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า ได้ส่งผลต่อการขยายตัวทาง เศรษฐกิจในอัตราสูง ภาคอุตสาหกรรมเองมีการเติบโตในอัตราร้อยละ 7-8 ต่อปี ทำให้โครงสร้าง การผลิตของประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปดังนี้ กล่าวคือ สัดส่วนของผลผลิตทางเกษตรในผลิตภัณฑ์ มวลรวมลดลงจากร้อยละ 40 ในปี พ.ศ. 2503 เป็นร้อยละ 26 ในปี พ.ศ. 2522 ในขณะที่สัดส่วน ของผลผลิตด้านอุตสาหกรรมนั้นเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 13 เป็นร้อยละ 20.4 ในปี พ.ศ. 2522 จำนวน กรรมกรและสหภาพแรงงานในภาคอุตสาหกรรมก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. 2503 สัดส่วน ของแรงงานประเภทลูกจ้างมีเพียงร้อยละ 11.8 ของแรงงานทั่วประเทศ มาในปี พ.ศ. 2523 สัดส่วน นี้เพิ่มเป็นร้อยละ 25 ในปี พ.ศ. 2515 มีกลุ่มลูกจ้างเพียง 8 กลุ่ม ที่จดทะเบียนกับรัฐ แต่ในปี พ.ศ. 2526 สหภาพแรงงานมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 414 สหภาพแรงงาน มีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 217,800 คน แยกเป็นสหภาพแรงงานในรัฐวิสาหกิจ 91 แห่ง มีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 136,335 คน มีสหภาพแรงงานในภาคเอกชน 323 แห่ง มีสมาชิกทั้งสิ้น 81,465 คน

แต่การพัฒนาอุตสาหกรรมกลับนำมาสู่ปัญหาการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมในเมือง- หลวง ทั้งนี้ เพราะว่าอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการ

² แด ดิลกวิทยรัตน์, "พัฒนาการของขบวนการสหภาพแรงงาน พ.ศ. 2501 ถึงปัจจุบัน" ศูนย์พัฒนา แรงงานและการจัดการ จุฬาฯ.

ลงทุนนั้น กว่าร้อยละ 90 เป็นอุตสาหกรรมที่อยู่ในเขตนครหลวง ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการกระจายรายได้ที่มีความเหลื่อมล้ำกันมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2519 รายได้ต่อหัวของภาคเกษตรมีเพียง 7,113 บาท ขณะที่ภาคบริการทั่วไป ภาคอุตสาหกรรม และภาคพาณิชย์ มีรายได้ต่อหัวสูงถึง 32,665 บาท 44,215 บาท และ 70,339 บาท ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าผู้ที่ทำธุรกิจการพาณิชย์มีรายได้ต่อหัวสูงกว่าภาคเกษตรถึง 10 เท่าตัว นอกจากความเหลื่อมล้ำที่เราได้กล่าวถึงแล้ว การกระจายรายได้ของครัวเรือนไทยกลับมีแนวโน้มที่เลวลง ข้อมูลปี พ.ศ. 2519 ชี้ว่า ร้อยละ 42.2 ของรายได้ทั้งประเทศอยู่ในมือของคนเพียง ร้อยละ 20 (กลุ่มคนรวยที่สุด) ขณะที่กลุ่มยากจนที่สุด (จำนวนร้อยละ 20) ของกลุ่มรายได้ต่ำสุดมีรายได้รวมกันเพียงร้อยละ 7.6 ของรายได้ทั้งประเทศ

อุตสาหกรรมในเมืองได้กลายเป็นหัวข้อ “ดึงดูด” (pull factor) แรงงานอพยพจากชนบทเข้าสู่เขตเมือง ในขณะที่เป็นหัวข้อ “ผลักดัน” (push factor) ให้เกิดการย้ายถิ่นสืบ ทั้งนี้เนื่องมาจากความยากจน

จากการศึกษาของนักวิชาการหลายท่านพอสรุปได้ว่า อัตราการเคลื่อนย้ายประชากรเข้าเมืองหลวงในช่วงทศวรรษ 2513 มีเพิ่มสูงขึ้นเกือบสองเท่าตัว เมื่อเทียบกับทศวรรษ 2503 กล่าวคือ ในช่วงปี พ.ศ. 2508-2513 เมืองหลวงมีผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่สุทธิเพียง 70,000 คน กล่าวคือ มีจำนวนย้ายถิ่นเข้า 130,000 คน และผู้ย้ายถิ่นออก 60,000 คน แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2518-2523 พบว่ากรุงเทพมหานครเป็นจังหวัดที่ได้รับผู้ย้ายถิ่นจำนวนสูงสุด คือ 170,400 คน นั่นคือ มีจำนวนผู้ย้ายถิ่นเข้า 340,752 และผู้ย้ายถิ่นออก 170,392 คน ตลอดช่วงปี พ.ศ. 2518-2523 ซึ่งมากเป็นสองเท่าของทศวรรษก่อน ปรากฏการณ์ข้างต้นนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กรุงเทพมหานครมีอัตราการเจริญเติบโตของเมืองสูงมาก คือ ประมาณร้อยละ 6 ต่อปี

การกลายสภาพของชาวนามาเป็นกรรมกรรับจ้างในเมืองหลวงเกิดขึ้น ในประวัติศาสตร์ก่อนแล้ว แต่การเกิดขึ้นของกรรมกรสมัยใหม่ (modern proletariat) เพิ่งมีขึ้นในช่วงการส่งเสริมการลงทุนเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า สาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนอาชีพมาเป็นแรงงานรับจ้างก็เพราะชาวนาต้องการหนีความยากจนในชนบท

ความยากจนในชนบทมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากระบบการผลิตในภาคการเกษตรยังมีลักษณะก่อนหน้าทุนนิยม คือ ต้องพึ่งธรรมชาติเป็นสำคัญ ทำให้ชาวนามีความเป็นอยู่ในระดับพอที่จะยังชีพอยู่ได้ มีผลผลิตส่วนเกินน้อยและประสบกับปัญหาการทำงานต่ำระดับ และมีการว่างงานตามฤดูกาล ซึ่งสังคมเช่นนี้เป็นต้นตอของความยากจนแบบสัมบูรณ์ (absolute poverty)

ในอีกส่วนหนึ่ง ความยากจนก็มีสาเหตุทางสังคม คือ การที่รัฐเข้าไปส่งเสริมการเกษตรให้ทันสมัยโดยไม่ได้แก้ไข้ปัญหาในเรื่องโครงสร้าง ปัญหาเรื่องกลุ่มผลประโยชน์ในชนบท กลับทำให้ชาวนาพึ่งตนเองไม่ได้มากยิ่งขึ้น ต้องเผชิญกับปัญหาค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพที่สูงขึ้น ในประเด็นนี้ ภาคการเกษตรต่างกับภาคอุตสาหกรรม กล่าวคือ การนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในกระบวนการผลิตการเกษตร แทนที่จะทำให้อัตนทุนการผลิตลดลง กลับนำมาสู่ผลตรงข้าม คือ การเพิ่มขึ้นของต้นทุนค่าใช้จ่ายในการทำนา ทั้งนี้ เนื่องมาจากเหตุผล 2 ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

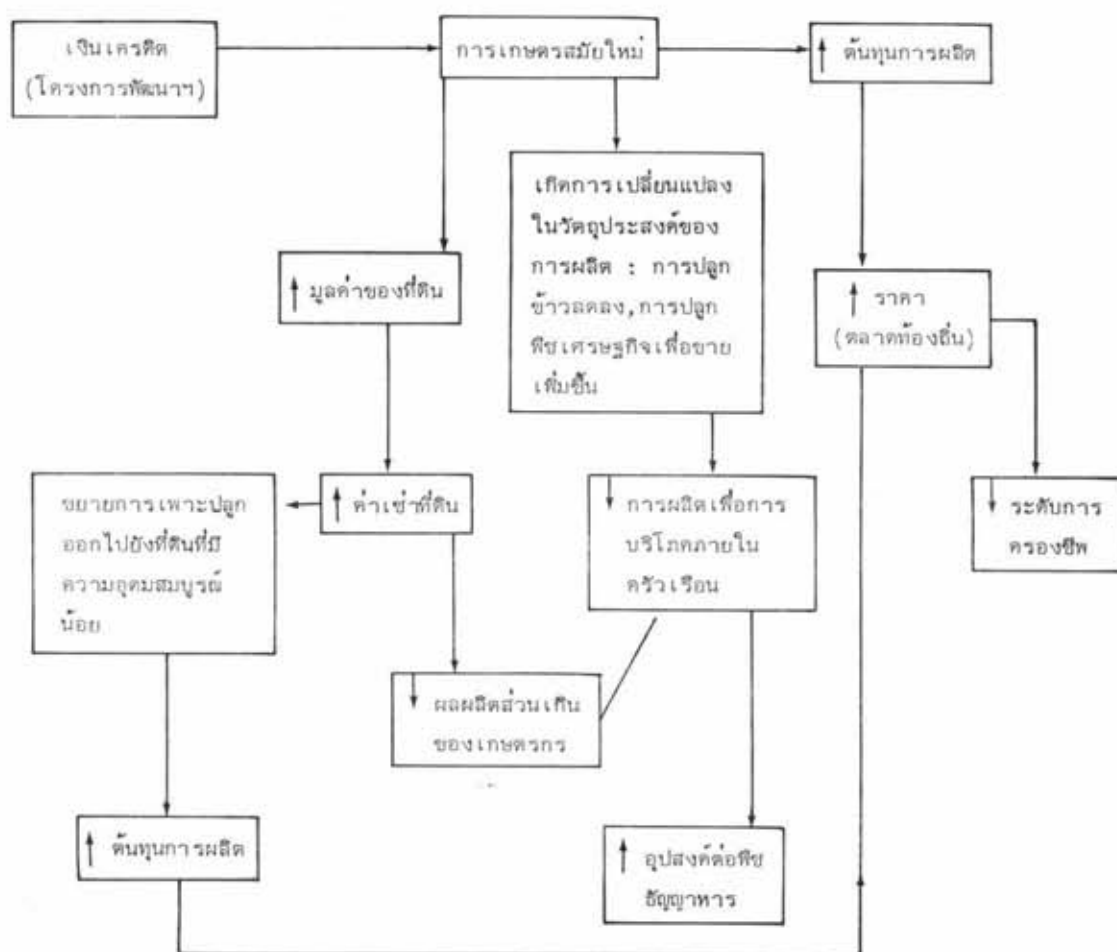
1. การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการทำนาเพื่อเพิ่มผลิตภาพของที่ดิน ทำให้เจ้าที่ดินสามารถเรียกเก็บค่าเช่าในอัตราที่สูงขึ้นเมื่อผลผลิตเพิ่มขึ้น ซึ่งจะผลักดันให้ชาวนาขยายการเพาะปลูกออกไปยังที่ดินที่มีความสมบูรณ์น้อยลง ต้นทุนการผลิตในการทำนาจึงเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกัน ชาวนาที่นำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่ ๆ เข้ามาใช้ เช่น เครื่องสูบน้ำ บัญเคมี ยาปราบศัตรูพืช ฯลฯ นอกจากบ่งชี้การผลิตเหล่านี้มีราคาแพงแล้ว ความรับรู้ของเกษตรกรยังมีอย่างจำกัด เช่น ในกรณีการใช้ปุ๋ยเคมีนั้นพบเสมอ ๆ ว่า มักจะเกิดการใช้ปุ๋ยเกินขนาด ทั้งนี้ เพราะเกษตรกรขาดความรู้ในเรื่องการใช้ปุ๋ยอย่างถูกต้อง ซึ่งทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและยังทำให้ดินเสื่อมสภาพลง ขณะเดียวกัน ชาวนาจำนวนไม่น้อยต้องซื้อปุ๋ยในรูปของเงินเชื่อที่มีราคาแพงกว่าราคาตลาด บ้างก็ต้องกู้เงินมาลงทุนโดยเฉพาะเงินกู้ในระบบซึ่งมีดอกเบี้ยแพง ทั้งหมดนี้ทำให้ชาวนามีแนวโน้มที่จะเป็นหนี้สิน ต้นทุนการผลิตในการทำนาจึงสูงเมื่อรวมค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เข้าไป

2. ในชนบท การเอาประโยชน์จากที่ดินจะเน้นทั้งการปลูกข้าวสลับกับการปลูกพืชหมุนเวียน การผลิตข้าวก็มีวัตถุประสงค์เพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ส่วนการปลูกพืชหมุนเวียนก็เพื่อไว้บริโภคและขายด้วย เมื่อรัฐบาลเข้าไปส่งเสริมให้ชาวนาปลูกพืชเศรษฐกิจพร้อมกับนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าไป การตกเป็นหนี้สิน เสียค่าเช่า และซื้อปัจจัยการผลิตแพงขึ้น ทำให้ชาวนาเริ่มหันมาปลูกพืชไร่กันมากขึ้น เพื่อหาเงินตรามาใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ จึงปรากฏแนวโน้มที่ว่า ขนาดที่ดินที่ใช้ปลูกข้าวเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนลดลง ทำให้ชาวนาสามารถที่จะพึ่งตนเองได้น้อยลง โดยเฉพาะทางด้านอาหาร

เพราะฉะนั้น ขณะที่ชาวนามีภาระในการเลี้ยงดูครอบครัวสูงขึ้น มีค่าใช้จ่ายในการทำนาสูงขึ้น แต่เวลาเขาขายผลผลิต ชาวนามักจะถูกควราาซื้อจากพ่อค้าคนกลาง เนื่องจากการ

ขายผลผลิตของชาวนามักจะขายผลผลิตแบบรายเล็กรายน้อย และมีลักษณะต่างคนต่างขาย ส่งผลให้ชาวนาไม่มีอำนาจต่อรองในค่านาราคา ส่วนใหญ่พ่อค้าจะเป็นผู้กำหนดราคา บางทีชาวนาต้องขายในราคาต่ำ ไม่คุ้มกับต้นทุนที่ลงไป ฉะนั้น จึงมักปรากฏเสมอว่า ชาวนาในปัจจุบันมักจะมีปัญหารายได้ไม่พอรายจ่าย ทั้งปัญหาในการประกอบอาชีพ เช่น การขาดที่ดินทำกิน การขาดแหล่งเงินกู้ยืมราคาถูก และปัญหารายได้ไม่พอรายจ่ายนี้เอง ทำให้ชาวนาส่วนหนึ่งต้องอพยพหนีความยากจนจากชนบทเข้าสู่เขตเมือง

ทีกล่าวนมาแล้วทั้งหมด อาจจะสรุปได้ดังภาพข้างล่างนี้

ประเทศไทยกับปัญหาการพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า

การที่รัฐบาลเน้นส่งเสริมอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าก็มีเป้าหมายที่จะลดการขาดดุลการค้า ซึ่งมิสาเหตุมาจากการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคแบบฟุ่มเฟือย โดยทำให้เกิดการผลิตสินค้าเหล่านี้ในประเทศเสียเอง ดังนั้น ตามทฤษฎีแล้ว เมื่ออุตสาหกรรมเหล่านี้ตั้งตัวอยู่ได้แล้ว สินค้าเข้าจะต้องค่อย ๆ ลดลง

แต่ในทางเป็นจริงมิได้เป็นเช่นนั้น แม้ว่าเราจะปฏิเสธไม่ได้ว่า นโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐในอดีตที่ผ่านมาจะมีส่วนส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจในอัตราสูง ดังจะเห็นได้ว่า ผลผลิตประชาชาติขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพิ่มจากร้อยละ 6.5 ต่อปี ในช่วงปี พ.ศ. 2513-2518 ถึงระดับร้อยละ 8-9 ต่อปี ในช่วงปี พ.ศ. 2518-2522 การเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเน้นหนักไปในด้านการลงทุน โดยอัตราการลงทุนภายในเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 16.8 ในช่วง พ.ศ. 2504-2508 ถึงระดับร้อยละ 21-22 ในปี พ.ศ. 2509-2518 และ 23.2 ในปี พ.ศ. 2519-2522 ซึ่งประมาณ 1/3 ของการลงทุนภายในเป็นการนำเข้าสินค้าประเภททุนจากต่างประเทศ นอกจากนั้นแล้วในเรื่องของวัตถุดิบ พลังงาน รวมทั้งวิทยาการ ล้วนแล้วแต่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศทั้งสิ้น ถ้าพิจารณาโครงสร้างของการนำเข้า จะเห็นได้ว่าอัตราส่วนการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคลดลงจากร้อยละ 35 ของยอดรวมมูลค่าการนำเข้าในปี พ.ศ. 2503 เหลือเพียงร้อยละ 11 ในปี พ.ศ. 2524 ในขณะที่อัตราส่วนของสินค้าชั้นกลางและวัตถุดิบนำเข้าเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 18 ในปี พ.ศ. 2503 เป็นร้อยละ 25 ในปี พ.ศ. 2525 ส่วนสินค้าประเภทเครื่องจักรการนำเข้าในปี พ.ศ. 2524 มีอัตราส่วนสูงถึงร้อยละ 24

การขยายตัวอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมดังกล่าว จึงทำให้ประเทศไทยประสบกับขาดดุลการค้าอย่างต่อเนื่องมาตลอด ปี พ.ศ. 2523 นับเป็นปีแรกที่พลเอกเปรม ฯ เข้ารับตำแหน่งภาวะการค้าของประเทศไทยตกต่ำมาก โดยมียอดขาดดุลการค้าสูงถึง 60,421 ล้านบาท และได้เพิ่มขึ้นเป็น 66,025 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2524

เพื่อชดเชยการขาดดุลการค้า รัฐบาลจึงหันมากู้เงินจากต่างประเทศ ยิ่งกู้ หนี้ก็ยิ่งทับถม ทำให้หนี้ต่างประเทศคงค้างของไทยขยายตัวอย่างรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับปีแรก (2504) ที่รัฐบาลเริ่มใช้นโยบายการพัฒนา เพราะเมื่อสิ้นสุดสิ้นปีนี้หนี้ยอดหนี้คงค้างทั้งทางภาคเอกชนและภาค

รัฐบาลรวมกันเพียง 323-325 ล้านดอลลาร์สหรัฐ อีก 22 ปีต่อมา เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2526 หนึ่งกึ่งค้ำของภาครัฐบาลและภาคเอกชนมีจำนวนรวมกันถึง 9,520.3 ล้านดอลลาร์สหรัฐ คือ สูงถึง 42-45 เท่าตัว โดยแบ่งเป็นของภาคเอกชน 2,655.3 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ภาครัฐบาล 6,865.0 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา ภาวะการชำระหนี้ต่างประเทศของไทยเมื่อเทียบกับความสามารถการหารายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศสูงขึ้นทุกขณะ กล่าวคือ ปี พ.ศ. 2517 กิดเป็นอัตราส่วนเพียง ร้อยละ 8.3 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 16.6 ในปี พ.ศ. 2521 และเป็นร้อยละ 19.5 ในปี พ.ศ. 2526 แม้ว่าอุตสาหกรรมจะเป็นแหล่งดึงดูดแรงงานจากชนบทที่สำคัญ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า อุตสาหกรรมมีความสามารถในการดูดซับแรงงานส่วนเกิน เพราะปรากฏว่าในต้นปี พ.ศ. 2513 การจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 3 ของกำลังแรงงานทั้งหมด ปัจจุบันค่อยๆเพิ่มเป็นประมาณร้อยละ 7-8 ฉะนั้นจึงพอสรุปได้ว่าขนาดของการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมมีน้อยมาก เมื่อเทียบกับประเทศอุตสาหกรรมเกิดใหม่

จากโครงสร้างการผลิตดังกล่าว ประชากรไทยส่วนหนึ่งจึงต้องประสบกับปัญหาการว่างงานอย่างใดอย่างหนึ่ง อัตราการว่างงานโดยเบ็ดเสร็จทั้งหมดของประเทศนั้น มีเพียงร้อยละ 1.7 ในปี พ.ศ. 2526 และเพิ่มขึ้นเป็นประมาณร้อยละ 2.5 ในปี พ.ศ. 2528 ขณะที่อัตราการว่างงานในเมืองไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 เมื่อการสร้างงานในภาคอุตสาหกรรมมีน้อย แรงงานส่วนหนึ่งจึงเคลื่อนตัวเข้าสู่ภาคบริการและการทำงานในเศรษฐกิจนอกระบบ (Informal sector) สู่ถึงความล้มเหลวของภาคอุตสาหกรรมที่จะนำแรงงานส่วนเกินมาใช้

กล่าวโดยสรุปแล้ว ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีรายได้น้อย ต้องเผชิญกับปัญหาการตกงานและการขาดความมั่นคงในการประกอบอาชีพในระดับประเทศ การขาดดุลการค้าสูง การชำระหนี้ต่างประเทศมีมาก สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจไทยมีวิกฤติอยู่ในตัว ต่อเมื่อนำเอาสถานการณ์โลกในปี พ.ศ. 2523 เข้ามาพิจารณาคด้วย เช่น ภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างยึกยือ วิกฤติการณ์น้ำมัน การกีดกันทางการค้า การเพิ่มขึ้นของอัตราดอกเบี้ย ฯลฯ ทำให้รัฐบาลไทยต้องประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจอันหนักหน่วง

วิกฤติการณ์เศรษฐกิจถดถอยทั่วโลก ค.ศ. 1973

ในประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลาย เริ่มที่จะประสบกับปัญหาแนวโน้มอัตราค่าไว้ในภาคอุตสาหกรรมตกต่ำในปี ค.ศ. 1967 โรงงานหลายแห่งเริ่มประสบกับปัญหาการขาดงานสูง ซึ่ง

มีสาเหตุมาจากการทำงานบนสายพานเป็นงานจำเจและน่าเบื่อหน่าย กรรมกรถูกแบ่งแยกและทำการต่อต้านโดยการขาดงาน

ในขณะเดียวกัน ถ้าเราพิจารณาทางด้านค่าจ้างกลับมีแนวโน้มสูงขึ้น ทั้งนี้เพราะว่าสภาพแรงงานต่าง ๆ พยายามต่อรองเพื่อขึ้นค่าจ้างให้ทันกับสภาวะเงินเฟ้ออย่างสูง ซึ่งสาเหตุของเงินเฟ้อนั้นก็มาจากการขยายระบบสินเชื่อและการใช้งบประมาณขาดดุล และในปี ค.ศ. 1974 เกิดวิกฤติการณ์น้ำมัน ทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าเพิ่มสูงขึ้น เพราะฉะนั้นความไม่สอดคล้องกันระหว่างการเพิ่มผลิตภาพแรงงานกับค่าจ้าง ประกอบกับการขึ้นราคาน้ำมัน 4 เท่าตัว ทำให้นายทุนมีกำไรน้อยลง การลงทุนในระบบเศรษฐกิจหยุดชะงัก ภาวะเงินเฟ้อเกิดขึ้นควบคู่กับการว่างงานสูง ในระบบเศรษฐกิจเกิดระบบเศรษฐกิจชะงักงัน (Stagflation) ในปี ค.ศ. 1974 อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศอุตสาหกรรมเริ่มตกต่ำ ซึ่งส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจโลกเข้าสู่ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างยืดยาว

สหรัฐอเมริกาเอง ในช่วงทศวรรษ 1970 ก็ต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจในอัตราร้อยละ 4.1 ในช่วงปี ค.ศ. 1960-1973 ได้ตกลงเหลือร้อยละ 2.7 ในช่วงปี ค.ศ. 1973-1979 ในด้านประสิทธิภาพการผลิต ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1970-1980 อัตราเฉลี่ยของประสิทธิภาพการผลิตของอเมริกาเพิ่มขึ้นราวร้อยละ 1 ต่อปี เท่านั้นเอง (ในขณะที่ของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 5 ต่อปี) อัตราเงินเฟ้อสูงถึงร้อยละ 12 ในปี ค.ศ. 1974 ขณะที่อัตราการว่างงานอยู่สูงกว่าร้อยละ 6.9 ในช่วงปี 1970-1980 ผลจากการตกต่ำทางเศรษฐกิจทำให้สหรัฐอเมริกาประสบกับอัตราการลงทุนภายในต่ำ นอกจากนั้นยังต้องเผชิญกับปัญหาการไหลออกของทุน เนื่องจากบริษัทข้ามชาติพยายามหนีค่าแรงสูงโดยการทำการลงทุนภายนอกประเทศ ทำให้ภาคอุตสาหกรรมขาดการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในขณะเดียวกันชาวอเมริกันเองก็จะนิยมที่จะทำงานในภาคบริการมากกว่าภาคอุตสาหกรรม ทำให้ภาคอุตสาหกรรมของอเมริกันลดความสำคัญลงอย่างมาก ในขณะที่ญี่ปุ่นและเยอรมันตะวันตกก็สามารถสร้างอุตสาหกรรมที่เข้มแข็งและสามารถขายสินค้าแข่งขันกับอเมริกาได้ บ้างจ่ายต่างๆ ที่กล่าวมานี้จึงประกอบเป็นสาเหตุการตกต่ำของอเมริกา ทั้งทางด้านการเมืองและความเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ

ในขณะที่ประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกประสบกับปัญหาการถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างยืดยาว ชนชั้นกลางซึ่งเติบโตขึ้นมาอย่างมากจากความเจริญรุ่งเรืองของประเทศทุนนิยมในยุคหลัง

สงครามโลก ก็ได้เข้าทำการหนุนกระแสนุรักษ์นิยมจนได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง มีการจัดตั้งรัฐบาลอนุรักษนิยมขึ้นในประเทศต่าง ๆ เช่น รัฐบาลของพรรคอนุรักษนิยมอังกฤษภายใต้การนำของ Margaret Thatcher และประธานาธิบดี Reagan ในสหรัฐอเมริกา

นับตั้งแต่เศรษฐกิจโลกเข้าสู่ภาวะการถดถอย การลงทุนในระบบเศรษฐกิจลดน้อยลง ส่วนการลงทุนในแง่เชิงกำไรเพิ่มขึ้น การปล่อยเงินให้ประเทศโลกที่ 3 กู้ เป็นรูปแบบหนึ่งของการลงทุนที่มีกำไรสูงในปัจจุบัน แต่ก็มีอัตราความเสี่ยงสูง การที่ประเทศโลกที่ 3 กู้มากขึ้น ซึ่งเงินกู้มักจะถูกใช้ไปในด้านการพัฒนา มีการนำเข้าสินค้าทุน การที่ประเทศอุตสาหกรรมให้ประเทศโลกที่ 3 กู้ จึงเป็นการสร้างตลาดระบายสินค้าทุนของประเทศที่พัฒนาแล้วด้วย คงจะเห็นได้ว่า ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1962-1973 การส่งสินค้าออกจากประเทศพัฒนาแล้วสู่ประเทศกำลังพัฒนา มีอัตราเพิ่มขึ้นขึ้นร้อยละ 15 แต่ในช่วงปี ค.ศ. 1973-1977 อัตราการส่งออกเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 30 ประเทศกำลังพัฒนาได้กลายเป็นแหล่งระบายสินค้า

ในขณะเดียวกัน วิกฤตการณ์เศรษฐกิจคราวนี้ก็ทำให้เพิ่มความสำคัญของการลงทุนต่างชาติในประเทศกำลังพัฒนาด้วย โดยการลงทุนนี้จะมีลักษณะเป็นการลงทุนร่วม (Joint venture) เพราะมีความเสี่ยงน้อยที่สุด นอกจากนั้นแล้วยังมีการขยายขั้นตอนการผลิตที่ใช้แรงงานมาก เช่น อุตสาหกรรมผลิตแผงวงจรไฟฟ้า เพื่อย้ายเข้ามาตั้งในประเทศกำลังพัฒนา แล้วใช้การค้าขายภายในเครือโอบก้าไรจากสาขาสู่วิชัยแม่ ซึ่งตั้งอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว

เมื่อ Reagan เข้ามาเป็นประธานาธิบดีก็ดำเนินนโยบายที่จะฟื้นฟูความเป็นใหญ่ของอเมริกาทั้งในด้านการทหารและเศรษฐกิจ เมื่อส่งคนของตนเข้าไปกุม Federal Reserve Bank ได้ ก็ออกนโยบายอัตราดอกเบี้ยสูงโดยมีเป้าหมายที่จะดึงการลงทุนเข้ามาภายในประเทศเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีและประสิทธิภาพการผลิต แต่การดำเนินนโยบายอัตราดอกเบี้ยสูงก็ส่งผลกระทบต่อประเทศโลกที่ 3 ที่กู้ยืมมามาก ทำให้มีภาระในการใช้หนี้ต่างประเทศเพิ่มขึ้น บางประเทศก็ประสบกับวิกฤตการณ์หนี้ต่างประเทศ ซึ่งเปิดโอกาสให้ทาง World Bank และ IMF เข้าแทรกแซงในนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และแนวการพัฒนาเศรษฐกิจที่ World Bank สนับสนุนก็คือ การส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (export-oriented strategy of industrialisation) โดยรายได้จากการส่งสินค้าออกจะใช้เพื่อชำระหนี้สินที่กู้ยืมมา

ประเทศไทยกับกลยุทธ์พัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก

นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ได้รับการสนับสนุนจาก World Bank และ IMF ก็จริง แต่ก็เป็นความต้องการของรัฐบาลไทยด้วยเช่นกันในอันที่จะนำประเทศไปสู่ความทันสมัยเช่นเดียวกับประเทศ NICs ทั้งหมด

การที่รัฐบาลไทย นำประเทศไปผูกติดกับตลาดโลกซึ่งมีการแข่งขันกันสูง ก็หมายความว่า การควบคุมต้นทุนการผลิตให้ต่ำไว้จะทำให้ประเทศได้เปรียบในการแข่งขัน คือ สามารถขายสินค้าได้มากขึ้น เงินตราต่างประเทศก็เข้ามามากขึ้น

ในการที่จะควบคุมต้นทุนการผลิตต่อหน่วยให้ต่ำ รัฐบาลจึงเห็นความสำคัญในการที่จะนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในภาคการผลิต การนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาจะทำให้เกิดเพิ่มผลผลิตสืบเนื่องมาจากทุนสามารถที่จะเข้ามาควบคุมการใช้แรงงานอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถที่จะก่อให้เกิดการเร่งการผลิตและลดการต่อต้านของแรงงานลง และการนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาใช้เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเสริมสร้างการแข่งขัน เทคโนโลยีที่เข้ามาจะมีลักษณะเป็นเทคโนโลยีที่ทดแทนแรงงานคนมากกว่าจะเป็นเทคโนโลยีที่นำเข้ามาเพื่อขยายการผลิตและการจ้างงาน ปัญหาการว่างงานจะติดตามมา

นอกจากนี้ วิธีการลดต้นทุนการผลิตอีกวิธีหนึ่งก็คือ การลดต้นทุนค่าแรง ในปัจจุบัน รัฐบาลได้ใช้วิธีการแยกสลายขบวนการแรงงานผ่านการใช้นโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ (Privatization) ในปัจจุบัน การแปรรูปรัฐวิสาหกิจสู่เอกชนมีหลายรูปแบบ นับตั้งแต่การขายกิจการทั้งหมดให้เอกชนทำ การแบ่งกิจการของรัฐวิสาหกิจออกเป็นหน่วย ขายแต่ละหน่วยหรือให้เอกชนเหมากิจการบางส่วนไปทำ การร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐบาลกับภาคเอกชน ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของนโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจสู่เอกชนก็คือ การสร้างความไม่มั่นคงให้กับลูกจ้างในรัฐวิสาหกิจ ให้พนักงานรัฐวิสาหกิจถูกเลิกจ้างได้ถ้าเอกชนเข้ามาทำ ความกลัวตกงาน และขาดรายได้จะกดดันให้พนักงานรัฐวิสาหกิจลดข้อเรียกร้องลง การรวมตัวของพนักงานลูกจ้างก็จะอ่อนแอลง กลายเป็นสหภาพแรงงานในโรงงานมากขึ้น นอกจากนั้นแล้ว การแปรรูปรัฐวิสาหกิจก็จะเปิดโอกาสให้นายทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนในรัฐวิสาหกิจไทย ฉะนั้นที่จริงแล้วการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ จึงเป็นการแก้ปัญหามาของภาคเอกชนที่กำลังประสบกับปัญหาการ

ตกต่ำของระบบเศรษฐกิจ เพราะไม่รู้ว่าจะระบายทุน ไปลงทุนที่ไหน การแปรรูปรัฐวิสาหกิจจึงเปิด investment horizon ให้แก่ภาคเอกชน ฉะนั้นจึงไม่เป็นเรื่องแปลกเลยที่ British Council หรือ USAID จะให้ความช่วยเหลือแก่นักวิชาการไทยในเรื่องข้อมูล “ด้านดี” ของการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ

อีกวิธีหนึ่งที่เอกชนมักจะใช้ในปัจจุบันเพื่อควบคุมการเรียกร้องของลูกจ้างก็คือการทำสัญญาจ้างงานระยะสั้นและการจ้างงานชั่วคราว ในสภาวะที่ระบบเศรษฐกิจมีการว่างงานสูง ผลักการต่อรองของกรรมกรจะอ่อนลง นายจ้างสามารถที่จะบังคับใช้สภาพการจ้างใด ๆ ได้ โดยเฉพาะการจ้างชั่วคราวเพื่อกดดันให้แรงงานเร่งการผลิต อยู่ในระเบียบวินัย ซึ่งจำเป็นต่อการทำงานบนระบบสายพาน และมีความยืดหยุ่นสูง (flexibility) แรงงานที่มีความยืดหยุ่น คือแรงงานที่สามารถจะทำงานชนิดใด/สามารถเคลื่อนย้ายสับเปลี่ยนได้โดยไม่เกิดการต่อต้าน นอกจากนี้ ยังมีความยืดหยุ่นในเรื่องค่าจ้างด้วย แรงงานที่ยืดหยุ่นได้ คือ แรงงานที่เหมาะสมกับกระบวนการสะสมทุนแบบส่งออก

อนาคตของประเทศไทยในสายตาของรัฐบาล ก็คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก การกลายเป็นประเทศ NICs. การตั้งเขตเศรษฐกิจ เช่น โครงการชายฝั่งทะเลตะวันออก ก็คือ การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ ความพยายามที่จะหาแรงงานที่มีความยืดหยุ่น (flexibility) จึงเป็นปัญหาอันดับแรก แก่การที่จะมีแรงงานที่ยืดหยุ่นเพื่อนายทุนสามารถนำไปใช้ได้ทุกโอกาส ก็หมายความว่า รัฐจะต้องเข้ามาแทรกแซงอย่างสูงในขบวนการแรงงาน เพื่อสร้างแรงงานให้เหมาะสมกับความต้องการของนายทุน ในปัจจุบัน นายทุนพยายามนิยามชนชั้นผู้ใช้แรงงานในเชิงแคบ คือ เป็น working class อยู่ในโรงงาน ในขณะเดียวกัน ชนชั้นผู้ใช้แรงงานก็จะต้องไม่รับการนิยามของนายทุน จะต้องนิยามจากพวกเขาเอง ผู้ใช้แรงงาน (working class) ของเขาจะรวมกลุ่มชนอื่นที่กว้างขวางกว่า และไม่ใช่ว่าเฉพาะคนงานในโรงงานเท่านั้น เพราะปัจจุบันระบบทุนนิยมพัฒนาซับซ้อนขึ้น ชนชั้นในสังคมก็ซับซ้อนขึ้น ทั้งหมดนี้จะเป็นปัญหาของแรงงานไทยในอนาคต

ความช่วยเหลือจากต่างประเทศแก่งานพัฒนาชนบท : ข้อสังเกตบางประการ

ศรีสว่าง พ่วงศ์แพทย์

1. คำนำ

ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการจากต่างประเทศมาตั้งแต่ปี 2494 โดยมีหน่วยงานกลาง ซึ่งปัจจุบันเรียกชื่อว่า กรมวิเทศสหการ (Department of Technical and Economic Cooperation) ทำหน้าที่เป็นตัวแทนรัฐบาลไทยในการติดต่อเจรจา และบริหารงานความช่วยเหลือทั้งจากรัฐบาลต่างประเทศ และสถาบันระหว่างประเทศ เช่น สหประชาชาติ ซึ่งมีองค์กรในเครืออีกมากมาย

บทความนี้ได้เขียนขึ้นจากข้อมูลและประสบการณ์ที่เคยได้ทำงานในกรมวิเทศสหการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานความช่วยเหลือและเงินกู้ต่างประเทศ ทั้งในด้านการวิเคราะห์ ติดตาม และประเมินผลโครงการ อย่างไรก็ตาม บทความนี้มีข้อจำกัดหลายประการ กล่าวคือ จะเป็นเพียงการมองภาพรวมกว้าง ๆ จากโครงการใหญ่ ๆ โดยมีได้วิเคราะห์ครอบคลุมโครงการทั้งหมด และในบรรดาโครงการใหญ่ ๆ ที่นำมาพิจารณา นั้น ก็ไม่ได้มีการติดตามประเมินผลครบถ้วนทุกโครงการ ฉะนั้น การมองปัญหาจึงไม่อาจเจาะลึกและครอบคลุมครบถ้วนเท่าที่ควร

หนึ่ง ลักษณะปัญหา หรือจุดอ่อนของโครงการความช่วยเหลือที่กล่าวถึงนั้น มีหลายกรณีที่มีใช้เป็นที่ตั้งที่จะเกิดขึ้นเฉพาะแก่งานพัฒนาชนบทเท่านั้น แต่ได้เกิดแก่การพัฒนาในท่านอื่น ๆ ที่ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศในทำนองเดียวกันด้วย

2. การกำหนดความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

ในระยะเริ่มแรกที่ประเทศไทยรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ได้ประสบปัญหานานาประการ ซึ่งเกิดจากความไม่พร้อมที่จะรับความช่วยเหลือ เช่น ใ้รับอุปกรณ์มาแล้วไม่ทราบ

ว่าจะเอาไปทำอะไร ไม่มีผู้วิธีใช้อุปกรณ์นั้น ๆ ไม่มีสถานที่ที่จะเก็บ ไม่มีงบประมาณเงินบาท สมทบเพื่อดำเนินงานตามโครงการ ทั้งนี้ เพราะแหล่งผู้ให้เป็นผู้กำหนดความต้องการของประเทศ ผู้รับแทบทั้งสิ้น

ต่อมาประเทศไทยได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเริ่มตั้งแต่ ปี 2504 เป็นต้นมา จึงได้มีการกำหนดเป้าหมายปริมาณความต้องการความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เป็นส่วนหนึ่งของงบพัฒนาทั้งหมดไว้ในแต่ละแผน (ตารางที่ 1) และในทางปฏิบัติก็มีความพยายามไม่มากนักอ้อยทั้งฝ่ายผู้รับ และฝ่ายผู้ให้ที่จะยึดแนวทางของแผนพัฒนาฯ เป็นหลัก โดยถือว่าเป็นกิจการที่มีความสำคัญลำดับสูงของประเทศ อันเป็นผลให้ความช่วยเหลือในภาพรวม สนับสนุนแผนพัฒนาฯ ตามสมควร และปัญหาความไม่พร้อมของฝ่ายไทยกับบรรเทาเบาบางลง เป็นลำดับ

มีข้อสังเกตว่า เป้าหมายปริมาณความช่วยเหลือที่กำหนดขึ้นนั้น เป็นการประมาณโดย กรมวิเทศสหการ ร่วมกับสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จากแนวโน้มของความช่วยเหลือที่ได้รับมาแล้วในช่วงของแผนพัฒนาฯ ที่ผ่านมาแล้วเป็นหลัก ซึ่งมีใช้เป็นการ กำหนดจากความต้องการที่แท้จริงของฝ่ายไทย

อนึ่ง แหล่งความช่วยเหลือมักจะแถลงนโยบายว่า จะให้ความช่วยเหลือตามความต้องการของประเทศผู้รับ แต่ในข้อเท็จจริง ได้พบในหลายๆ กรณีว่า ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ และวิชาการ เป็นรูปแบบของการนำทางไปสู่การดำเนินนโยบายทางการค้า การเศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศผู้ให้ เช่น ในกรณีที่สหรัฐฯ ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยมาตั้งแต่ปี 2494 ประมาณปีละ 5-8 ล้านดอลลาร์เท่านั้น พอถึงช่วงสงครามอินโดจีน สหรัฐฯ ได้ทุ่มเทความช่วยเหลือให้แก่ไทยอย่างมากมาย รวมทั้งการสร้างทางยุทธศาสตร์หลายสายและเมื่อการสร้างทางเสร็จลง ก็ประจวบกับเวลาที่ประเทศไทยเริ่มจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก ปี 2504 ทั้ง ๆ ที่ในแผน มิได้กำหนดความต้องการความช่วยเหลือจากต่างประเทศเพื่อการพัฒนาชนบทไว้เลย แต่สหรัฐฯ ก็ได้ทุ่มเทความช่วยเหลือนับพัน ๆ ล้านบาท แก่โครงการใหญ่ ๆ เช่น The Civil Police Administration, The Accelerated Rural Development, The Mobile Development Unit, The Community Development โครงการเหล่านี้เน้นหนักในภาคอีสาน และมีวัตถุประสงค์ป้องกันการ

แทรกซ้อนของลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นสำคัญ ลักษณะงานจึงมีการปฏิบัติการจิตวิทยาในรูปแบบต่างๆ รวมอยู่ด้วย

ปรากฏว่า เมื่อสหรัฐฯฯ ถอนตัวจากสงครามเวียดนาม เมื่อประมาณปี 2515-2517 ก็ได้ถอนความช่วยเหลือแก่โครงการเหล่านี้ลงด้วยเช่นกัน และหลังจากนั้น ก็ได้หันไปช่วยกันปราบปรามยาเสพติด และเริ่มใช้นโยบายให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ แทนความช่วยเหลือแบบเดิมที่เคยให้

จะเห็นได้ว่า บทบาทของสหรัฐฯฯ นั้น ชี้นำ และกำหนดแนวทางความช่วยเหลือโดยมีเหตุผลทางการเมืองมาโดยตลอด ข้อเสนอและเหตุผลฝ่ายไทยเป็นเพียงข้อมูลประกอบการพิจารณาเท่านั้น

ยิ่งกว่านั้น อาจกล่าวได้ว่า การมองปัญหาการพัฒนาชนบทในลักษณะเพื่อการต่อต้านการแทรกซึมของลัทธิคอมมิวนิสต์นี้มีอิทธิพลตกทอดมายังข้าราชการไทยค่อนข้างมาก แม้จนในปัจจุบัน อันเป็นผลให้ทิศทางการพัฒนาชนบทไม่เป็นไปในแนวที่ควรจะเป็น

3. ปริมาณ รูปแบบ และลักษณะของความช่วยเหลือ ฯ แก่โครงการพัฒนาชนบท

3.1 ปริมาณความช่วยเหลือ

ความช่วยเหลือที่งานพัฒนาชนบทได้รับเฉลี่ยประมาณ 30-40% ของความช่วยเหลือที่ให้แก่สาขาพัฒนาสังคม ซึ่งครอบคลุมงานอื่น ๆ ไว้ด้วย เช่น นิคมสร้างตนเอง พัฒนาชาวเขา ปราบปรามยาเสพติด สวัสดิภาพแรงงาน พัฒนาการบริหาร ฯลฯ แต่ไม่รวมสาขาการศึกษาและสาธารณสุข และมูลค่าที่สาขาพัฒนาสังคมได้รับมีจำนวนประมาณ 326 ล้านบาทหรือประมาณ 20% ของความช่วยเหลือทั้งหมดที่ได้รับกว่า 1,500 ล้านบาทหรือตลอดช่วงของแผนพัฒนาฉบับที่ 1-4 และ 3 ปีแรกของช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (ตารางที่ 2)

3.2 รูปแบบความช่วยเหลือ

ความช่วยเหลือส่วนใหญ่มีองค์ประกอบ คือ ผู้เชี่ยวชาญ ทุน และอุปกรณ์มาโดยตลอด จนถึงปลายแผน 4 ค่อยแผน 5 จึงมีบางแหล่ง เช่น ญี่ปุ่น ได้ให้ความช่วยเหลือในรูปเงินให้เปล่า (Grant Aid) แก่ประเทศไทยอย่างมาก ซึ่งรวมทั้งแก่สาขาพัฒนาชนบทด้วย เช่นโครงการ The New Village Construction Program for Affected Thai Kampuchean Border Area,

The Environment Improvement for Affected Thai People and Laotian Refugees in the ThaiLao Border Region และในช่วงเวลาเดียวกันนี้ เยอรมันก็ได้ให้ความช่วยเหลือในรูปเงินให้เปล่าแก่โครงการ Development Measures in the Area Affected by the Refugees, New Villages & Mobile Unit โครงการทั้งหลายเหล่านี้มีมูลค่านับพันล้านบาทเช่นกันที่ได้แก่การพัฒนาแหล่งน้ำ ขุดบ่อบาดาล สร้างตึ๊งน้ำฝน คูคลอง สร้างถนน ฯลฯ ให้ความช่วยเหลือจากเยอรมันนั้น ได้ช่วยสร้างที่อยู่อาศัยด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้ราษฎรไทยที่อพยพจากชายแดนมีที่อยู่มีที่ทำกิน มีน้ำบริโภค และทำการเกษตร อันเป็นพื้นฐานของความมั่นคง และสงบสุข ชายแดนอันเป็นปัญหาการเมืองระหว่างประเทศของภูมิภาคนี้ด้วยเช่นกัน

3.3 ลักษณะความช่วยเหลือ

ในระยะแรก ความช่วยเหลือเน้นหนักในการสร้างวัตถุเพื่ออำนวยความสะดวก เช่น การสร้างถนน สะพาน เชื้อนกันน้ำ อ่างเก็บน้ำ บ่อบาดาล ฯลฯ และในระยะต่อมาได้มีการพัฒนา ลักษณะความช่วยเหลือให้มีกิจกรรมผสมผสานมากขึ้น เช่น

- ในด้านฝึกอาชีพ จะเน้นหนักด้านการเกษตร เพิ่มผลผลิต ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ ๆ สนับสนุนการรวมกลุ่ม ฯลฯ
- ในด้านการศึกษา มีการสร้างที่อ่านหนังสือ ให้บริการด้านข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่งานพัฒนาชนบท ฝึกผู้นำ ฯลฯ
- ในด้านบริการสาธารณสุข มีบริการสุขภาพอนามัย เช่น การวางแผนครอบครัว อนามัยแม่และเด็ก โภชนาการ ศูนย์เด็กเล็ก หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ ฯลฯ

ทั้งนี้ ความช่วยเหลือส่วนใหญ่ให้ความสำคัญแก่ภาคอีสาน รองลงไป คือ ภาคเหนือ และเน้นหนักในการพัฒนาแหล่งน้ำ ตัวอย่างโครงการที่มีลักษณะผสมผสานหลากหลาย ได้แก่ โครงการพัฒนานิคมสร้างตนเองที่เยอรมันให้แก่กว่า 20 นิคม และโครงการที่เนเธอร์แลนด์ให้แก่ 3 นิคม ซึ่งโครงการเหล่านี้มีจุดเด่นอยู่ที่การพยายามให้ชาวบ้านรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ กันเองให้ได้ โดยไม่ทอดทิ้งไปกลางคัน ผลปรากฏว่า ในนิคมที่มีพื้นดินและน้ำอุดมสมบูรณ์ก็ได้ผลจนสมาชิกนิคมมีรายได้เพิ่มขึ้นตามเป้าหมายของโครงการ และในบางแห่ง ก็มีปัญหาในหลาย ๆ เรื่อง เช่น การวางแผนผิดพลาด ชาวบ้านไม่ร่วมมือเท่าที่ควร ที่ดินแห้งแล้งมาก ฯลฯ

4. ประโยชน์และผลกระทบที่ได้รับจากโครงการความช่วยเหลือต่างประเทศต่อการพัฒนาชนบท

ประมาณปี 2514 คือ 20 ปี หลังจากที่ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ก็ได้มีการตั้งคำถามเพื่อถกเถียงและแสวงหาเส้นทางใหม่ ๆ ว่า “ทำอย่างไรจะให้ประโยชน์จากความช่วยเหลือไปตกแก่ประชาชนที่ยากไร้ และต้องการความช่วยเหลือให้มากที่สุด” ทั้งนี้ เนื่องจากทุกฝ่ายมีความเห็นตรงกันว่า ผลที่เกิดขึ้นนั้น ไม่เป็นไปตามความคาดหวังที่จะเห็นชาวชนบทมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะวัตถุประสงค์พื้นฐานจะเป็นแนวความคิดทางด้านเพื่อความมั่นคง หรือเพื่อการพัฒนาชนบทโดยแท้จริงก็ตาม จากช่วงเวลานั้นเป็นต้นมา ได้ทำให้มีการพัฒนารูปแบบ โครงการพัฒนาชนบทให้เป็นกิจกรรมมีลักษณะ ผสมผสานกัน และหลากหลาย ดังที่กล่าวมาแล้วแต่คำถามนั้นก็ยังไม่ได้รับคำตอบที่พอใจอยู่จนถึงปัจจุบัน

เป็นการยากที่จะประเมินว่า ชาวชนบทได้รับผลประโยชน์ หรือได้รับผลกระทบจากการพัฒนาตามโครงการความช่วยเหลือจากต่างประเทศสักเพียงไร เพราะมีปัจจัยเกี่ยวข้องอื่น ๆ อีกมากมาย เท่าที่จะทำได้ในส่วนของการช่วยเหลือจากต่างประเทศก็คือ การพิจารณาแต่เพียงว่า inputs ที่ใส่เข้าไปนั้นไปตกที่ใด มีประโยชน์ หรือมีปัญหาอะไรบ้างที่ส่งผลถึง หรือไม่ส่งผลถึงการพัฒนาชนบทโดยส่วนรวม จึงขอให้ข้อสังเกตต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

4.1 สิ่งที่มีประโยชน์และผลกระทบที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงกับชีวิตชาวชนบทอย่างมากคือ การพัฒนาการเกษตร ซึ่งได้รับความช่วยเหลือกว่า 400 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณ 25 % ของความช่วยเหลือที่ได้รับทั้งหมด 1,500 ล้านดอลลาร์ ตลอดช่วง 5 แผน (3 ปีแรกของแผน 5) โครงการความช่วยเหลือในสาขาเกษตร เน้นการเพิ่มผลผลิตเป็นหลัก ลักษณะโครงการส่วนใหญ่ประมาณ 60% จึงเป็นงานวิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิต แทนที่เสียค่ายที่มีงานวิจัยเพื่อลดต้นทุน และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมน้อยมาก นอกจากนี้แล้ว ยังปรากฏว่า มูลค่าความช่วยเหลือนั้นเกือบครึ่งหนึ่งเป็นมูลค่าผู้เชี่ยวชาญไปเสียแล้ว

อนึ่ง ในระยะหลัง ๆ นี้ ได้พบว่า โครงการพัฒนาการเกษตรได้พัฒนารูปแบบให้มีกิจกรรมหลากหลาย พยายามให้มีลักษณะครบวงจรมากขึ้น โดยครอบคลุมกิจกรรมในด้านการตลาด การจัดการ แหล่งทุน การรวมกลุ่ม ฯลฯ เข้าไว้ด้วยกัน ในขณะเดียวกัน โครงการพัฒนาชนบท ก็ได้เน้นหนักการพัฒนาอาชีพเกษตรกรกรรม และแหล่งน้ำอันเป็นปัจจัยสำคัญของการเกษตรด้วยเช่นกัน

ฉะนั้น การที่จะศึกษางานพัฒนาชนบทให้ได้ภาพสมบูรณ์ จึงไม่ควรมองข้ามการพัฒนาการเกษตรไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การพัฒนาชนบทไม่ควรถูกมองตัดส่วนออกไปต่างหากจากการพัฒนาบ้านอื่น ๆ เพราะที่จริงแล้ว การพัฒนาชนบทก็คือ การพัฒนาคนส่วนใหญ่ของประเทศ ที่ควรจะมีความสมดุล และประสานสัมพันธ์กับการพัฒนาบ้านต่าง ๆ ในกระบวนการพัฒนาอย่างแนบแน่น

4.2 ความช่วยเหลือทั้งในรูปทวิภาคี (Bilateral) หรือพหุภาคี (Multilateral) ก็ที่เป็นรูปแบบของการให้ต่อรัฐบาลของประเทศผู้รับ โดยผ่านหน่วยราชการต่าง ๆ เป็นผู้ปฏิบัติการ หน่วยงานเหล่านี้อยู่ภายใต้ระบบราชการที่มีข้อจำกัดนานาประการ เช่น ศูนย์รวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง—ทำให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติงานในพื้นที่ชนบท หรือการที่จะช่วยชาวชนบทให้พัฒนาท้องถิ่นตามแนวความคิดของการสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วม และหลักการพึ่งตนเอง ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีปัจจัยแวดล้อมทั้งบวกและลบแตกต่างกัน จึงไม่อาจสร้างสูตรสำเร็จหรือต้นแบบที่จะนำไประดมใช้ในวงกว้างทั่วไป เช่นที่ระบบราชการต้องการจะเร่งรัดผลงานในเชิงปริมาณให้ได้มาก ๆ ซึ่งความช่วยเหลือก็มีส่วนต่อยอดจากก่อนของระบบราชการในส่วนนี้เพิ่มเข้าไปอีก

4.3 ประสบการณ์ที่ผ่านมาในหลาย ๆ กรณีพิสูจน์ให้เห็นว่า ความช่วยเหลือที่มุ่งเน้นหนักในการปรับปรุง และเพิ่มพูนประสิทธิภาพของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท หรือแม้แต่การสร้างหน่วยงานใหม่ ๆ ขึ้นมารองรับโครงการความช่วยเหลือต่าง ๆ โดยคาดหวังจะให้กลไกเหล่านี้เป็นแกนนำของการพัฒนานั้นมีอุปสรรคนานาประการที่ทำให้ไม่เป็นจริงตามที่คาดหวัง

ในกรณีของผู้เชี่ยวชาญ

มีความคาดหวังจะให้ผู้เชี่ยวชาญถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และเทคโนโลยีให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย แต่ในข้อเท็จจริงพบว่า ได้มีการใช้ผู้เชี่ยวชาญในบทบาทนานาประการตั้งแต่งานเขียนโครงการขอความช่วยเหลือ การสำรวจศึกษา การออกแบบ การติดตั้งเครื่องมือเครื่องจักรกล ดำเนินการประกวดราคาจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ การวิจัย การบริหารโครงการ การติดตามประเมินผลโครงการ ฯลฯ ซึ่งเกิดขึ้นโดยพื้นฐานทั้งที่เป็นความต้องการของฝ่ายไทยเอง เพราะขาดอัตรากำลังหรือขาดความรู้จริง ๆ หรือในลักษณะที่เป็นเงื่อน ไขของแหล่งผู้ให้ ซึ่งจะส่งผู้เชี่ยวชาญมาประจำเพื่อควบคุมดูแลการดำเนินงานโครงการก็ตาม และมีกรณีมากมายที่ผู้เชี่ยวชาญ

พยายามจะขอต่ออายุการปฏิบัติงานออกไป ทั้ง ๆ ที่ฝ่ายไทยเองก็ไม่มีเจตจำนงจำเป็นต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญ เพราะมีเจ้าหน้าที่ไทยที่มีความรู้ ความชำนาญอยู่แล้ว

ในกรณีของผู้รับทุน

การมุ่งพัฒนาคนที่เขาราชการด้วยการให้ทุนการศึกษา ผูกอบรมและทุนเพื่อจะมีคุณภาพที่จะเป็นหัวเร่ในการพัฒนา โดยการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ข้าราชการผู้อยู่ได้บังคับบัญชาที่ดี หรือถ่ายทอดให้ชาวบ้านต่อไปก็ดีนั้น ไม่เป็นจริงเท่าที่คาดหวัง เพราะมีกรณีมากมายที่มีการหมุนเวียนตำแหน่ง การเลื่อนตำแหน่ง ทำให้ต้องมีการเสนอขอรับทุนอย่างไม่จบในลักษณะงานเดียวกัน และยังทำให้เกิดค่านิยมที่ตอกย้ำยิ่งขึ้นว่า ผู้ที่ผ่านการไปต่างประเทศเท่านั้นจึงจะมีความสามารถ และได้รับการยอมรับ ในขณะที่ตัวผู้รับทุนเองก็มีความมั่นใจตัวเองเพิ่มขึ้น ยิ่งกว่านั้นยังพบว่าข้าราชการที่ยังได้รับการศึกษาสูงก็ยังไม่เข้าใจปัญหาของชนบทและชาวบ้าน

ในกรณีของชาวบ้าน

สำหรับในการฝึกอบรมชาวบ้าน อันเป็นกระบวนการรับทอดจากข้าราชการอีกชั้นก่อนหนึ่ง ก็พบว่ายังมีลักษณะเกณฑ์คนเข้ามารับการอบรมอยู่ค่อนข้างมาก จึงไม่บังเกิดผลเท่าที่ควร ยิ่งกว่านั้น ยังมีกรณีเกิดขึ้นบ่อยครั้งที่หลักสูตรการฝึกอบรมไม่สนองตอบความต้องการ และสภาพแวดล้อมของชุมชน การมุ่งผลทางด้านการปฏิบัติการจิตวิทยาเพื่อความมั่นคงทำให้คุณภาพของการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ได้ประโยชน์ หรือเป็นแก่นสารเท่าที่ควรหรือในกรณีที่ได้รับการอบรมเป็นการเฉพาะเรื่องแต่ไม่ครบวงจร เช่น การผลิตสินค้าบางอย่างขึ้นมา แต่ไม่มีทุน ไม่มีตลาด คุณภาพ และฝีมือไม่ถึงขั้น ฯลฯ ดังนั้น การฝึกอบรมพื้น ๆ ก็ไม่บังเกิดผลจริงแก่ชาวบ้าน

4.4 ในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 4-5 ได้มีการใช้เงินกู้ต่างประเทศ เพื่องานพัฒนาชนบทอีกด้วย คือ

- กู้จากธนาคารโลก 50 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และจากญี่ปุ่น 2 ครั้ง รวม 1,400 ล้านบาท เพื่อพัฒนาชนบทในพื้นที่ยากจน เน้นการพัฒนาเกษตร แหล่งน้ำ

- กู้จากสหรัฐฯ 5 ล้านดอลลาร์ เพื่อทำการติดตามประเมินผลโครงการพัฒนาชนบททั่วประเทศ โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นเจ้าของโครงการที่จะทำการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลัก คือ เกษตร ศึกษา สาธารณสุข และมหาดไทย ซึ่งเป็นการปรับปรุงประสิทธิภาพของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในงานพัฒนาชนบท เพิ่มเติมไปจากโครงการ National Rural Development Program : Management Improvement อันเป็นความ

ช่วยเหลือที่ UNDP ให้แก่สภาพพัฒนาฯ เพื่อปรับปรุงการบริหารงานพัฒนาชนบททั้งหมด และยังมี USAID ให้แก่โครงการ Decentralised Development Management และ UNICEF ให้แก่โครงการ Community Preparation for Rural Development Activity

เป็นที่น่าสังเกตว่า โครงการทำนองนี้ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศมาโดยตลอด แต่ในขณะที่ประเทศไทยกำลังประสบปัญหาการขาดคลุณานาประการ กลับต้องมาใช้เงินกู้ให้เป็นการเพิ่มภาระขึ้นไปอีก สิ่งนี้เป็นความจำเป็นหรือมีความเหมาะสมเพียงไร

5. คำสังท้าย

ในภาพรวมจะเห็นได้ว่า ความช่วยเหลือจากต่างประเทศที่ให้แก่งานพัฒนาชนบทรวมทั้งเงินบาทจากงบประมาณแผ่นดิน ที่ต้องสมทบตามเงื่อนไขแก่โครงการความช่วยเหลือ รวมทั้งโครงการเงินกู้เหล่านั้น ได้นำความเจริญทางวัตถุ และบริการต่างๆ เข้าไปในท้องถิ่นชนบท โดยเฉพาะในภาคอีสานอยู่ไม่น้อย และในขณะเดียวกัน ก็ได้ทิ่มแทงแก่การปรับปรุงประสิทธิภาพของกลไกระบบราชการอย่างมาก ได้มีการตั้งหน่วยงานใหม่ๆ ขึ้นมาทำงานซ้ำซ้อนกัน ได้ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างส่วนราชการที่ได้รับความช่วยเหลือและไม่ได้รับ และในหลายๆ กรณี มีการใช้ทรัพยากรที่เกินกว่ามาตรฐานอันควรตามเกณฑ์ปกติ ทำให้เป็นปัญหาในด้านการบำรุงรักษาติดตามมาอย่างมาก

นอกจากนี้แล้ว ยังปรากฏว่า หน่วยราชการที่คุ้นเคยกับโครงการเงินกู้ และเงินช่วยเหลือต่างประเทศ จะใช้เงินโอนผูกมัดงบประมาณ โดยอาศัยโครงการความช่วยเหลือและโครงการเงินกู้เป็นเครื่องมือ ปรากฏการณ์เหล่านี้ ยังสร้างคำถามเพิ่มเติมขึ้นอีกว่า “เราได้มีการจัดสรรทรัพยากร และการใช้ประโยชน์สูงสุดเพียงไร โดยเฉพาะที่จะให้เกิดผลแก่ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทอย่างแท้จริง” และยังมีข้อวิตกกังวลเกินมากกว่า ยังมี การขยายหน่วยงาน และปรับปรุงประสิทธิภาพข้าราชการมากขึ้นเท่าไร ก็ทะเลือทรัพยากรไปพัฒนาชนบทได้น้อยลงทุกที และประสิทธิผลของระบบราชการก็เป็นที่ย่ำแย่มากขึ้นโดยลำดับ

ฉะนั้น ทางเลือกน่าจะเป็นการลดบทบาทของฝ่ายราชการ และขจัดการทำงานและหน่วยงานที่ซ้ำซ้อนลง ในขณะเดียวกัน ก็ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาชาวบ้าน การสนับสนุนการดำเนินงานของชาวบ้าน และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นโดยเร็ว เพื่อให้เขาสามารถ “พัฒนาชนบท” ของเขาเองได้อย่างแท้จริง

ตารางที่ 1 : ความช่วยเหลือที่ได้รับเมื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดใช้ในแผนพัฒนา ฯ

แผนพัฒนา ฉบับที่	เป้าหมายที่กำหนดใช้ในแผนพัฒนา ฯ		ความช่วยเหลือที่ได้รับจริง	
	เป้าหมาย	ร้อยละของแผนพัฒนา	มูลค่า	ร้อยละของเป้าหมาย
ฉบับที่ 1	3,046	14.3	3,136.3	102.9
„ 2	5,000	8.7	5,930.7	118.6
„ 3	5,000	5.0	3,754.6	75.1
„ 4	2,500	11.0	จากญี่ปุ่น อื่น ๆ	173.6
			<u>6,046.6</u>	<u>241.8</u>
		รวม	10,386.3	415.4
„ 5	14,640	1.8	จากญี่ปุ่น ¹	36.1
		อื่น ๆ	<u>5,451¹</u>	<u>37.2</u>
			<u>10,740¹</u>	<u>73.3</u>

¹ เป็นมูลค่าเฉพาะ 3 ปีแรกของแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (2525-2527)

ตารางที่ 2 ปริมาณและอัตราการย่อยลงของความช่วยเหลือ ฯ ที่ได้รับจำแนกตามสาขาและแผนพัฒนาฯ
หน่วย : พันเหรียญสหรัฐ

สาขา	แผน ฯ 1	แผน ฯ 2	แผน ฯ 3	แผน ฯ 4	แผน 5 ¹	เฉลี่ย แผน 1-5
เกษตร	14,089 (8.5)	30,341 (10.8)	31,163 (21.9)	155,556 (30.8)	170,051 (36.7)	80,240 (25.3)
อุตสาหกรรม	2,652 (1.6)	8,072 (2.9)	5,575 (3.1)	8,916 (1.8)	12,802 (2.8)	7,604 (2.4)
คมนาคม	49,727 (30.0)	15,271 (5.5)	13,480 (7.4)	12,302 (2.5)	7,718 (1.7)	19,699 (6.2)
พลังงาน	1,989 (1.2)	2,133 (5.0)	2,005 (1.2)	41,367 (8.2)	8,296 (1.8)	11,158 (3.5)
การศึกษา	17,902 (10.8)	38,446 (13.7)	42,220 (23.1)	84,034 (16.7)	90,841 (19.6)	54,689 (17.2)
สาธารณสุข	16,907 (10.2)	31,421 (11.2)	25,194 (13.7)	81,939 (16.2)	51,760 (11.2)	41,444 (18.1)
พัฒนาสังคม ²	62,491 (37.7)	114,361 (43.3)	27,564 (23.6)	68,213 (13.5)	53,759 (11.6)	65,278 (20.5)
สิ่งแวดล้อม	-	-	-	292 (0.1)	924 (0.2)	245 (0.1)
อื่น ๆ	-	40,522 (7.6)	26,216 (6.0)	51,774 (10.2)	67,293 (14.4)	37,161 (11.7)
รวม (100%)	165,757	280,567	173,417	504,393	463,444	317,156

¹ เป็นช่วง 3 ปีแรก ของแผน ฯ 5 (2525-2527)

² ได้แก่งานพัฒนาชนบทด้านปราบปรามอาชญากรรม ชาวเขา ปรับปรุงการบริหารสวัสดิการสังคม พัฒนา
แรงงาน นิคมสร้างตนเอง ฯลฯ

แผน 1-แผน 5 = 1,587,575 (พันเหรียญสหรัฐ)

เกษตร = 401,000 ,, ,, 25%

พัฒนาสังคม = 326,388 ,, ,, 20.5%

บรรณานุกรม

Department of Technical and Economic Cooperation (DTED), *Technical and Economic Cooperation For Program, 1964, 1965* Ministry of National Development, Thailand.

Policy and Implementation of Technical Cooperation 1972-1981, Office of the Prime Minister.

กองวิชาการ กรมวิเทศสหการ, ข้อมูลสถิติประจำปีของความช่วยเหลือจากแหล่งต่าง ๆ และ รายงานการติดตามประเมินผล

กองวิชาการ กรมวิเทศสหการ, รายงานการติดตามและประเมินผล โดยกรมวิเทศสหการ แหล่งความช่วยเหลือและจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กองวิชาการ กรมวิเทศสหการ, รายงานการวิเคราะห์โครงการความช่วยเหลือในช่วงของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จากแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 1-4

กองวิชาการกรมวิเทศสหการ, เอกสารโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

สถาบันการเงินเพื่อการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์

1. บทนำ

สืบเนื่องจากการที่เกษตรกรต้องสูญเสียสิทธิในที่ดินและกลายเป็นผู้เช่าที่ดินต้องเสียค่าเช่าที่ดินในอัตราสูงเกินสมควร ที่ดินขาดการบำรุงรักษา จึงทำให้อัตราผลิตผลเกษตรกรรมอยู่ในระดับต่ำ เกษตรกรไม่ได้รับความเป็นธรรมและเสียเปรียบจากระบบการเช่าที่ดินและการจำหน่ายผลิตผล ซึ่งส่งผลให้เกิดภาวะความยุ่งยาก ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและการเมืองของประเทศเป็นอย่างมาก ในปี 2517 รัฐบาลซึ่งมีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีจึงมีนโยบายที่จะลดความเหลื่อมล้ำฐานะของบุคคลในทางเศรษฐกิจและสังคม โดยวิธีการปฏิรูปที่ดิน และ ให้เสนอร่างพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงลงพระปรมาภิไธย เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2518 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 6 มีนาคม 2518 เป็นต้นไป

การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม มีความหมายครอบคลุมถึง “การปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิและการถือครองในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม รวมตลอดถึงการจัดที่อยู่อาศัยในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น โดยรัฐนำที่ดินของรัฐหรือที่ดินที่รัฐจัดซื้อหรือเวนคืนจากเจ้าของที่ดินซึ่งมิได้ทำประโยชน์ในที่ดินนั้นด้วยตนเอง หรือมีที่ดินเกินสิทธิตามพระราชบัญญัตินี้เพื่อจัดให้แก่เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินของตนเองหรือเกษตรกรที่มีที่ดินเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพและสถาบันเกษตรกรได้เช่าซื้อเช่า หรือเช่าทำประโยชน์โดยรัฐให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม การปรับปรุงทรัพยากรและปัจจัยการผลิตตลอดจนการผลิตและจำหน่ายให้เกิดผลดียิ่งขึ้น” (พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อ

เกษตรกรรม พ.ศ. 2519 มาตรา 4) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จึงได้ก่อตั้งขึ้นในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นทบวงการเมือง มีฐานะเทียบเท่ากรมและมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการปฏิรูปที่ดินฯ นอกจากนี้กองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้รับการจัดตั้งขึ้นในสำนักงานการปฏิรูปที่ดินฯ เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนและใช้จ่ายเพื่อการปฏิรูปที่ดินฯ โดยพระราชบัญญัติดังกล่าวได้กำหนดแหล่งเงินทุนของกองทุนการปฏิรูปที่ดินฯ ประกอบด้วยเงินที่ได้รับจากงบประมาณแผ่นดิน เงินหรือทรัพย์สินอื่นที่ได้รับจากรัฐบาลหรือจากแหล่งต่าง ๆ เงินที่ได้รับจากกองทุนสงเคราะห์เกษตรกรตามกฎหมายว่าด้วยกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร และเงินคอกผลหรือผลประโยชน์ใด ๆ ที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้รับเกี่ยวกับการดำเนินการปฏิรูปที่ดินฯ อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่การดำเนินงานของกองทุนการปฏิรูปที่ดินฯ ได้เริ่มขึ้นเมื่อปี 2520 แหล่งเงินทุนสนับสนุนที่สำคัญที่สุดคือ เงินที่ได้รับจากงบประมาณแผ่นดิน ในระยะเวลาที่ผ่านมา การศึกษาเกี่ยวกับการระดมทุนและรูปแบบของสถาบันการเงินเพื่อการปฏิรูปที่ดินฯ เป็นเรื่องที่มีความสนใจจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปที่ดินฯ และนักวิชาการส่วนหนึ่งแต่รัฐบาลยังหาข้อยุติไม่ได้ว่ารูปแบบของสถาบันการเงินควรมีลักษณะใด บทความนี้จึงเสนอข้อคิดเห็นในการวางรูปแบบของสถาบันการเงินเพื่อการปฏิรูปที่ดินฯ ที่เหมาะสม โดยในส่วนแรกแนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบของสถาบันการเงินที่เคยมีผู้ชี้แนะจะถูกนำมาประมวลและเสนอเพื่อให้ทราบถึงทัศนะต่าง ๆ กัน และในส่วนต่อไป การทบทวนเจตนารมณ์ของการปฏิรูปที่ดินและระบบการบริหารงานของรัฐจะได้รับการพิจารณาเพื่อชี้แจงถึงเป้าหมายของการปฏิรูปที่ดินฯ และการกำหนดภาระหน้าที่ขององค์กรต่าง ๆ ของรัฐ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปที่ดินฯ และส่วนสุดท้ายจะเป็นการวิเคราะห์รูปแบบของสถาบันการเงินเพื่อการปฏิรูปที่ดินฯ ที่เหมาะสม

2. แนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบของสถาบันการเงิน

แนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบของสถาบันการเงินและการระดมทุนที่สำคัญซึ่งควรได้รับการกล่าวถึงได้แก่ “ข้อเสนอโครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อกระจายความมั่นคงไปสู่เกษตรกรไทยผู้ยากจน” ของ ไชยยงค์ ชูชาติ (ส.ป.ก., 2519) ผลสรุปของคณะอนุกรรมการที่ดิน (21 มีนาคม 2526) และรายงานการศึกษาโครงการศึกษาเพื่อจัดตั้งธนาคารที่ดิน (คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527)

“ข้อเสนอโครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อกระจายความมั่งคั่งไปสู่เกษตรกรไทยผู้ยากจน” โดย ไชยยงศ์ ชูชาติ ได้รับการตีพิมพ์ในปี 2519 โดยสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม เอกสารนี้เดิมเป็นรายงานวิจัยส่วนบุคคลของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 16 พ.ศ. 2517 รายงานฉบับนี้ได้เสนอไว้อย่างชัดเจนว่า รัฐควรจัดตั้ง “ธนาคารที่ดิน” ขึ้นให้มีหน้าที่โดยเฉพาะในการช่วยเหลือให้รัฐมีเงินทุนดำเนินการปฏิรูปที่ดินไปได้โดยเรียบร้อย ธนาคารที่ดินจะดำเนินการแบบสหกรณ์โดยรัฐจะประเดิมเงินทุนให้ก่อนส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเงินทุนจะได้จากเงินกู้จากแหล่งต่าง ๆ และจากการขายพันธบัตรที่ดิน เกษตรกรซึ่งกู้เงินจากธนาคารจะต้องเป็นสมาชิกของสหกรณ์ และจะต้องถือหุ้นของธนาคารโดยผ่านสหกรณ์ของตนอย่างน้อยร้อยละ 10 ของเงินกู้ ทุนของธนาคารที่รัฐบาลถือจะค่อย ๆ โอนกลับคืน ไปยังสหกรณ์หรือสมาชิกของสหกรณ์ทุก ๆ ปี ภายในระยะเวลาไม่เกิน 25 ปี ธนาคารที่ดินนี้จะ เป็นของสหกรณ์โดยตรงซึ่งจะทำให้สหกรณ์มีธนาคารเป็นของตนเอง และดำเนินการโดยการวิีสหกรณ์อย่างแท้จริงในอนาคตด้วย (ไชยยงศ์ ชูชาติ, 2519 : 51-52) การจัดองค์กรของธนาคารที่ดินจำเป็นต้องมีการจัดตั้งองค์การบริหารสูงสุดขึ้นเป็นระดับกระทรวงหรือทบวง เพื่ออำนวยการในส่วนกลาง วางแผนปฏิบัติ และประสานงานกับหน่วยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด องค์การบริหารสูงสุดนี้มีหัวหน้าในระดับรัฐมนตรีเป็นผู้บริหารงาน ตามข้อเสนอของรายงานดังกล่าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในขณะนั้นควรปรับปรุงงานของกระทรวงให้ทำหน้าที่ปฏิรูปที่ดินควบคู่ไปกับการพัฒนาการเกษตร และควรจะเปลี่ยนชื่อเสียใหม่เป็นกระทรวงเกษตรและปฏิรูปที่ดิน ทั้งนี้เพราะว่า โครงการการปฏิรูปที่ดินตามข้อเสนอจะมีงานสหกรณ์เป็นตัวจักรสำคัญในการบริหารงานระดับท้องถิ่นอยู่แล้ว การปฏิรูปที่ดินจึงหมายความว่ารวมถึงขบวนการสหกรณ์ด้วยตลอดไป องค์การบริหารสูงสุดนี้จะบริหารกิจการขององค์การให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับ นโยบาย กฎหมาย และตามที่คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินแห่งชาติมอบหมาย โดยที่คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินแห่งชาติที่จะจัดตั้งควรประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและปฏิรูปที่ดินเป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงเกษตรและปฏิรูปที่ดินเป็นรองประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นรองประธานกรรมการ และมีกรรมการส่วนหนึ่งจากบางส่วนราชการของกระทรวงเกษตรและปฏิรูปที่ดิน กระทรวงมหาดไทย และสำนักนายกรัฐมนตรี สำหรับในระดับท้องถิ่นจะมีหน่วยงานของรัฐส่วนภูมิภาคร่วมรับผิดชอบงานต่าง ๆ

ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปที่ดิน โดยจะจัดตั้งคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินประจำจังหวัดในจังหวัดที่ประกาศเป็นเขตปฏิรูปที่ดินนั้น โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน มีผู้แทนของเกษตรกรและผู้แทนของเจ้าของที่ดินเป็นกรรมการร่วม เพื่อที่จะให้ทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ เกษตรกร และประชาชนได้มีบทบาทสำคัญร่วมในโครงการนี้ (ไชยยงค์ ชูชาติ, 2519 : 55-56)

แนวความคิดในการจัดตั้งธนาคารที่ดินเป็นเรื่องที่ได้รับการพิจารณาของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปที่ดิน ๖ ในระยะเวลาต่อมา ผลสรุปที่สำคัญได้ปรากฏในรายงานการประชุมของคณะกรรมการปฏิรูปที่ดิน ๖ ครั้งที่ 13/2521 (9 ตุลาคม 2521) ซึ่งได้รับอนุมัติในหลักการสำหรับการจัดตั้งธนาคารที่ดินโดยให้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาในรายละเอียด จากผลการพิจารณาของคณะกรรมการชุดนี้ มีผลทำให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร โดยไม่ต้องแก้ไขพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแต่อย่างใด ต่อมาในปี 2525 คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) ได้เสนอนโยบายเกี่ยวกับการจัดตั้งธนาคารที่ดินโดยกำหนดให้อยู่ภายใต้การบริหารงานของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และให้ธนาคารมีขอบเขตดำเนินงานในเขตปฏิรูปที่ดินของเอกชน โดยให้ความสำคัญในการดำเนินงานในเขตปฏิรูปที่ดินเป็นอันดับแรก คณะรัฐมนตรีได้มีอนุมัติในหลักการในเรื่องแนวนโยบายเกี่ยวกับการจัดตั้งธนาคารที่ดินนี้ เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2525 และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้เสนอแก้ไขพระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเพื่อให้ครอบคลุมธนาคารที่ดินไปยังกระทรวงการคลัง แต่กระทรวงการคลังเห็นว่าเป็นเรื่องที่ควรได้มีการพิจารณาอย่างรอบคอบ และควรมีการศึกษาเพิ่มเติม ต่อมาคณะอนุกรรมการที่ดินภายใต้คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติได้มอบหมายให้ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาเรื่องการจัดตั้งธนาคารที่ดิน

จากรายงานการศึกษาตามโครงการศึกษาเพื่อจัดตั้งธนาคารที่ดินโดยคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รูปแบบของธนาคารที่ดินซึ่งได้พิจารณามี 7 รูปแบบ ได้แก่ ในรูปยกฐานะของกองบริการกองทุนการปฏิรูปที่ดิน ๖ ขึ้นเป็นสถาบันการเงิน ในรูปส่วนหนึ่งของธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในรูปแบ่งกองทุนแยกให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในรูปสถาบันการเงินเป็นรัฐวิสาหกิจเอกเทศ ใน

รูปการจัดตั้งกระทรวงที่ดิน โดยมีหน่วยงานค้ำธนาคารที่ดิน ในรูปของคณะกรรมการร่วมกัน ระหว่างส่วนราชการที่เกี่ยวข้องอยู่แล้ว และในรูปของกองบริการกองทุนปฏิรูปที่ดินซึ่งมีอยู่ในปัจจุบันแต่ให้แก้กฎหมายและระเบียบปฏิบัติใหม่

จากสรุปผลการศึกษาของคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การจัดตั้งธนาคารในรูปสถาบันการเงินในลักษณะรัฐวิสาหกิจเอกเทศเป็นรูปแบบที่เหมาะสมที่สุด และได้เสนอว่าเงินทุนสำหรับก่อตั้งธนาคารที่ดินในขั้นแรกประกอบด้วยเงินลงทุนโดยรัฐบาลในการถือหุ้นส่วนใหญ่ของธนาคารที่ดิน เงินลงทุนของเอกชนในการถือหุ้นธนาคารที่ดิน เงินกู้จากต่างประเทศ เงินช่วยเหลือจากต่างประเทศและเงินกองทุนเพื่อการเกษตรต่าง ๆ โดยกำหนดว่าในการดำเนินงานปฏิรูปที่ดิน ๖ ในที่ดินของรัฐ 200,000 ไร่ต่อปีและในที่ดินของเอกชน 50,000 ไร่ต่อปี รัฐบาลจะต้องถือหุ้นเริ่มแรกทั้งหมดมูลค่า 1,000 ล้านบาท และจะต้องระดมทุนจากธนาคารพาณิชย์ หน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนทั่วไปได้อีกประมาณ 1,000 ล้านบาท (คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ 2527 ; ส่วนที่ 2 : 56) และในปีที่ 10 ยอดสะสมทั้งสิ้นของหุ้นภาครัฐบาล หุ้นเอกชน และเงินกู้ต่างประเทศ มีจำนวนรวม 5,800 ล้านบาท โดยประมาณสำหรับการดำเนินงานปฏิรูปที่ดินในที่ดินของรัฐ 1,725,000 ไร่ และในที่ดินเอกชน 735,000 ไร่ (คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ, 2527, ส่วนที่ 2 : 56-57)

หลังจากที่คณะอนุกรรมการที่ดิน ได้ศึกษารายงานการศึกษาของคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ แล้ว คณะอนุกรมที่ศึกษามีความเห็นว่ ข้อเสนอแนะของคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ ให้มีการจัดตั้งธนาคารที่ดินขึ้นเป็นสถาบันทางการเงินโดยเอกเทศไม่สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของคณะทำงานจัดตั้งธนาคารที่ดินซึ่งคณะอนุกรรมการที่ดินมีคำสั่งแต่งตั้งเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2525 โดยที่คณะทำงานจัดตั้งธนาคารที่ดินเสนอแนะให้มีการจัดตั้งเป็น “กองทุนที่ดิน” ใน ธกส. แล้วให้แก้ไขพระราชบัญญัติของ ธกส. ให้ครอบคลุมกิจกรรมดังกล่าว และให้โอนกองทุน ๖ การปฏิรูปที่ดิน ๖ ของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมารวมไว้กับกองทุนที่ดินที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ใน ธกส. เพื่อความเป็นเอกภาพทางด้านการเงินและไม่ให้เกิดความซับซ้อนในการปฏิบัติงาน (คณะอนุกรรมการที่ดิน, 12 มิถุนายน 2529)

3. การทบทวนเจตนารมณ์ของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และระบบการบริหารงานของรัฐ

การปฏิรูปที่ดิน ฯ โดยทั่วไปมีความมุ่งหมายที่จะลดความเหลื่อมล้ำในฐานะของบุคคลในทางเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นการสนองนโยบายแห่งรัฐโดยวิธีการนำเอาที่ดินของผู้ถือครองขนาดใหญ่ซึ่งมิได้ทำประโยชน์ในที่ดินนั้นด้วยตนเอง มาแบ่งสรรปันส่วนให้แก่ผู้ที่ไม่มียุทธินของตนเอง หรือผู้ที่มีที่ดินเล็กน้อยให้สามารถทำการเกษตรได้เพียงพอแก่การยังชีพ

เจตนารมณ์ของการปฏิรูปที่ดิน ฯ ในประเทศไทยมิได้แตกต่างไปจากเจตนารมณ์ของการปฏิรูปที่ดิน ฯ โดยทั่วไปดังกล่าว ดังปรากฏในหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติ และในความหมายของการปฏิรูปที่ดิน ฯ ตามมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติ อันเป็นการขยายความให้ครอบคลุมถึงภาวะการณ์ในปัจจุบันที่มีการบุกรุกที่ดิน ซึ่งรัฐดำรงสิทธิครอบครองว่าเป็นที่ดินของรัฐ ดังนั้นการปฏิรูปที่ดิน ฯ ในประเทศไทยจึงมิได้เพียงแต่ดำเนินการในที่ดินของเอกชน แต่ได้ดำเนินการจัดที่ดินของรัฐด้วย

ด้วยเจตนารมณ์เช่นนี้ จึงสามารถกล่าวได้ว่า การบรรลุวัตถุประสงค์ (Purpose) ของการปฏิรูปที่ดิน ฯ ในประเทศไทยคือ การที่ครัวเรือนส่วนใหญ่ถือครองที่ดินอยู่ในขนาดใกล้เคียงเนื้อที่เฉลี่ยในระดับท้องถิ่นของตนเอง อันจะส่งผลให้บรรลุความมุ่งหมาย (Goal) ที่ตั้งการลดช่องว่างของการกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตร และยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่ ดังนั้นการดำเนินงานด้านการกระจายสิทธิการถือครองที่ดิน จึงเป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบในการปฏิรูปที่ดิน ฯ โดยตรง และเป้าหมาย (Output) ของการดำเนินงาน คือจำนวนเกษตรกรผู้ไร้ที่ทำกินและเกษตรกรผู้มียุทธินเล็กน้อยได้รับการกระจายสิทธิให้มียุทธินทำกินเพิ่มขึ้น และเพื่อให้การปฏิรูปที่ดิน ฯ ได้ดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ รัฐจำเป็นต้องจัดสรรปัจจัยการดำเนินงาน (Input) ให้เพียงพอ ทั้งในด้านบุคลากรและค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการจัดการ

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานที่ผ่านมาอาจไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปที่ดิน ฯ ที่แท้จริงได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ ประการแรก มีการดำเนินงานที่เบี่ยงเบนไปจากเป้าหมายการกระจายสิทธิการถือครองทั้งในที่ดินของเอกชนและในที่ดินของรัฐ กล่าวคือในที่ดินของเอกชน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไม่อาจจัดซื้อที่ดินของเอกชนให้

ได้จำนวนมาก เนื่องจากมูลค่าประเมินของที่ดินต่ำกว่าราคาของผู้ขายเรียกร้อง ในขณะที่เดียวกัน ในที่ดินของรัฐก็ประสบปัญหาการจัดที่ดินให้จำนวนเกษตรกรรายใหม่จากบรรดาเกษตรกรผู้ไร้ที่ทำกินหรือมีที่ทำกินน้อยให้มีโอกาสเช่าถือครองในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน ๖ นั้น โดยเฉพาะในเขตปฏิรูปที่ดิน ๖ ที่ได้นำเอาหลักเกณฑ์การกำหนดที่ดินสูงสุด 50 ไร่ มาใช้สำหรับการจัดที่ดินให้แก่ทายาทของผู้ถือครองที่ดินเดิม ประการที่สองมีการมอบหมายพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดินของรัฐจำนวนมากให้เป็นภาระหน้าที่ของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนำไปจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร อันสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มนโยบายของผู้บริหารระดับกระทรวงและระดับรัฐบาลที่เด่นชัดให้มุ่งที่จะสนองนโยบายการจัดที่ดินมากกว่าการปฏิรูปที่ดิน ๖ แทนที่จะดำเนินมาตรการเร่งรัดการลดอัตราการใช้ที่ดินและการมีที่ทำกินไม่เพียงพอของเกษตรกรผู้ต้องเช่าที่ดิน

ยิ่งไปกว่านั้นการดำเนินงานที่ผ่านมายังไม่อาจส่งผลให้บรรลุความมุ่งหมายของการปฏิรูปที่ดินที่ต้องการลดช่องว่างของการกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรและยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการขาดประสิทธิภาพในการใช้มาตรการเสริมเพื่อเป็นแรงผลักดันให้งานปฏิรูปที่ดินเกิดประสิทธิผลและเป็นสาเหตุให้เกิดความสับสนในแนวทางปฏิบัติของการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดิน ๖ ซึ่งเป็นเรื่องของความเชื่อมต่อกันระหว่างลักษณะการปฏิรูปที่ดิน ๖ 2 ลักษณะได้แก่ การดำเนินกิจกรรมการกระจายสิทธิ และการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการผลิตและการตลาด นอกจากนี้ยังเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งในทัศนะของผู้ที่เกี่ยวข้องในการปฏิรูปที่ดิน ๖ ในประเด็นที่ว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมการกระจายสิทธิควรจำกัดขอบเขตของงานเฉพาะการกระจายสิทธิ หรือควรที่จะต้องขยายขอบเขตของงานครอบคลุมถึงการส่งเสริมการผลิตและการตลาดด้วย ประเด็นนี้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพิจารณาศึกษาารูปแบบของสถาบันการเงินเพื่อการปฏิรูปที่ดิน ๖ และการระดมทุนโดยตรง แต่การที่จะอภิปรายประเด็นนี้ได้จำเป็นต้องมีการ ทบทวนพื้นฐานความเข้าใจในการจัดองค์กรการบริหารของรัฐเสียก่อน

การจัดองค์กรการบริหารของรัฐอยู่ภายใต้ระบบการบริหารงานตามระเบียบการบริหารราชการแผ่นดิน อันประกอบด้วยราชการบริหารส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาคและราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ในราชการบริหารส่วนกลาง องค์กรการบริหารสูงสุดระดับชาติคือ คณะ

รัฐมนตรี ในระดับรองลงมาได้แก่ ระดับกระทรวง ระดับกรม และระดับกอง ตามลำดับ เนื่องจาก การบริหารงานครอบคลุมถึงการบริหารงานทั่วไป และการบริหารงานพัฒนาในด้านเศรษฐกิจและ สังคมในสาขาต่างๆ ในแต่ละกระทรวงมีการแบ่งภาระหน้าที่และความรับผิดชอบลั่นกันไปใน ระดับกรม และระดับกอง การแบ่งภาระหน้าที่นี้เองเป็นตัวกำหนดเป้าหมายที่หน่วยงานในระดับ ต่างๆ จะต้องดำเนินงานให้บรรลุผลในแต่ละระดับ เพื่อที่จะส่งผลไปสู่ความสำเร็จของเป้าหมายรวม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการดำเนินงานในระดับกองจะเป็นส่วนประกอบหนึ่งต่อการบรรลุเป้าหมายใน ระดับกรม การดำเนินงานในระดับกรมจะเป็นส่วนประกอบหนึ่งต่อการบรรลุเป้าหมายในระดับ กระทรวงและการดำเนินงานในระดับกระทรวงจะเป็นส่วนประกอบหนึ่งต่อการบรรลุเป้าหมายใน ระดับชาติ ด้วยเหตุนี้การประสานงานระหว่างส่วนประกอบในระดับนั้นๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วย สนับสนุนให้การบริหารงานทั่วไปและการบริหารงานทั่วไปประสบผลสำเร็จได้

อย่างไรก็ตามในภาวะการณ์ปัจจุบัน เงื่อนไขดังกล่าวไม่ได้รับการเอาใจใส่จากผู้บังคับ บัญชาเจ้าสังกัดของส่วนราชการภายใต้การควบคุมดูแลของผู้บริหารระดับกระทรวง เป็นผลทำให้ การดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ปฏิบัติการไม่ได้เป็นอย่าง สอดคล้องเพียงพอที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานใน ระดับท้องถิ่นมีขวัญและกำลังใจต่อการทุ่มเทในการ ปฏิบัติราชการส่วนหนึ่งและในขณะเดียวกันผู้ ปฏิบัติงานในระดับท้องถิ่นโดยเฉพาะหน่วยงานที่ปฏิบัติการในพื้นที่เฉพาะเขตใดเขตหนึ่งในอาณา- เขตของจังหวัดในทัศนะไปในทำนองว่า ภาระหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ควรจะได้มีการ ขยายให้ครอบคลุมไปถึงภาระหน้าที่ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานอื่น เพื่อที่ตนจะได้ ควบคุมดูแลและกำกับกับการปฏิบัติงาน ให้นำไปสู่ การยกระดับรายได้และการยกระดับคุณภาพชีวิต ของประชาชนในเขตที่ตนปฏิบัติการ ทัศนะเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จนี้เอง เป็นการหนีปัญหาการมีส่วนร่วมของบุคลากรผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ กันที่จะมีบทบาทในการ พัฒนาประเทศโดยส่วนรวม และในทางปฏิบัติ ซึ่ความสามารถและความพร้อมของบุคลากรใน หน่วยงานเพียงหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ไม่มีโอกาสจะดำเนินกิจกรรมพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จนี้ได้ ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง การจัดองค์การการบริหารงานของรัฐเป็นการจัดเพื่อแบ่งภาระ หน้าที่และความรับผิดชอบ มิใช่เป็นการจัดเพื่อแบ่งพื้นที่ความรับผิดชอบในลักษณะของรัฐย่อย ซึ่งขัดต่อรัฐธรรมนูญการปกครองของประเทศไทย ดังนั้นทางออกก็คือ การเข้าสู่ปัญหาด้วยการ แก้ไขการขาดประสิทธิภาพในการประสานงานของส่วนราชการและการเสริมสร้างสำนึกของผู้บริหาร

ระดับกระทรวงต่อความสำคัญของการประสานงานด้วย การทบทวนเจตนารมณ์ของการปฏิรูปที่ดิน ฯ และระบบการบริหารงานของรัฐ ทั้งที่ได้อภิปรายนี้จะนำมาใช้ประกอบในการพิจารณา รูปแบบของสถาบันการเงินและการระดมทุนในส่วนต่อไป

4. รูปแบบของสถาบันและการระดมทุน

4.1 สถาบันการเงินที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

สถาบันการเงินที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปที่ดิน ฯ ในปัจจุบันประกอบด้วยสถาบันการเงิน 3 ประเภท ได้แก่ กองบริการกองทุน ฯ ของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และธนาคารพาณิชย์

“กองบริการกองทุนการปฏิรูปที่ดิน ฯ” กองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนและใช้จ่ายเพื่อการปฏิรูปที่ดินตามมาตรา 9 ของพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ในการปฏิบัติงาน หน่วยงานบริหารกองทุน ฯ คือสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยกองบริการกองทุนการปฏิรูปที่ดิน ฯ (กบค.) ซึ่งแบ่งหน่วยรองเป็น 5 ฝ่าย และ 1 งาน คือ

- (1) ฝ่ายเงินทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
- (2) ฝ่ายทะเบียนซื้อขายที่ดินและให้กู้ยืม
- (3) ฝ่ายพันธบัตรที่ดิน
- (4) ฝ่ายการเงินและบัญชีกองทุน
- (5) ฝ่ายตรวจและแนะนำการเงินและบัญชีกองทุน
- (6) งานธุรการ

“ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.)” ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เป็นธนาคารของรัฐบาล สังกัดกระทรวงการคลัง จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พ.ศ. 2509 เพื่อให้เงินกู้แก่เกษตรกรโดยตรงสำหรับใช้ในการประกอบอาชีพการเกษตรและให้กู้เงินแก่กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตรสำหรับใช้ดำเนินงานเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพของเกษตรกรประเภทของเงินกู้ที่ ธกส. ให้กู้แบ่งเป็น เงินกู้ระยะสั้น เงินกู้ระยะปานกลางและเงินกู้ระยะยาว

(1) เงินกู้ระยะสั้น เป็นเงินที่ให้กู้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการเกษตรในรอบการผลิตหนึ่ง ๆ เช่น

- ค่าวัสดุการเกษตรและค่าเครื่องมืออุปกรณ์การเกษตร
- ค่าใช้จ่ายในการเตรียมเพื่อขายและแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรเพื่อขาย
- ค่าเช่าเกี่ยวกับการเกษตรเฉพาะที่ต้องชำระด้วยเงินสด
- ค่าภาษีอากรเกี่ยวกับการเกษตร
- ค่าบริการต่าง ๆ เกี่ยวกับการเกษตร
- ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนตามที่จำเป็น

(2) เงินกู้ระยะปานกลาง เป็นเงินที่ให้กู้เพื่อลงทุนซื้อ สร้างหรือปรับปรุงทรัพย์สินการเกษตรซึ่งปกติจะใช้ประโยชน์ได้มากกว่า 1 ปี เช่น

- บุกเบิกที่ดิน หรือทำให้ที่ดินใช้ประโยชน์ในการเกษตรได้หรือซื้อที่ดิน
- สร้าง หรือปรับปรุงแหล่งน้ำ คันคูดิน ประตูกักน้ำ และงานปรับปรุงที่ดินอย่างอื่น
- ทำสวน
- วางรูปประกอบการเกษตรชนิดใหม่ เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น
- ซื้อสัตว์ใช้งาน สัตว์พ่อพันธุ์แม่พันธุ์ ซื้อหรือสร้างหรือปรับปรุงเครื่องมือขนาดใหญ่เกี่ยวกับการเกษตร

ใหญ่เกี่ยวกับการเกษตร

- ซื้อ หรือสร้าง หรือปรับปรุงบ้านเรือน โรงเรือน และสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ เกี่ยวกับการเกษตร
- ลงทุนในการเลี้ยงปศุสัตว์ หรือไก่ เป็ด หรือลงทุนในการเลี้ยงปลา
- ชำระหนี้สินเดิมซึ่งเกี่ยวกับการเกษตร

(3) เงินกู้ระยะยาว เป็นเงินที่ให้กู้เพื่อเป็นค่าลงทุนในการเกษตร ที่ใช้เวลามากกว่า 3 ปี จึงจะได้ผลคุ้มการลงทุน เช่น

- การทำสวนไม้ยืนต้น การเลี้ยงไหมสาวไหม และการเลี้ยงสัตว์
- การปรับปรุงบำรุงดิน และการจัดทำแหล่งน้ำ

- การซื้อหรือสร้างเครื่องจักรที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร
- การซื้อที่ดินให้เพียงพอสำหรับการดำเนินงานเกษตรตามโครงการของเกษตรกรแต่ละราย

ละราย

“ธนาคารพาณิชย์” ในปี 2519 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดเป้าหมายให้ธนาคารพาณิชย์อำนวยการสินเชื่อการเกษตร ร้อยละ 9 ของยอดเงินฝากที่ผ่านมาเป็นเกณฑ์ และตั้งแต่ปี 2521 ได้ขยายขอบเขตการให้สินเชื่อให้ครอบคลุมถึงธุรกิจการเกษตร อีกร้อยละ 2 ของยอดเงินฝาก ทำให้สินเชื่อเพื่อการเกษตรเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 11 และต่อมาในปี 2522 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดเป้าหมายให้ธนาคารพาณิชย์อำนวยการสินเชื่อการเกษตรเป็นร้อยละ 13 ต่อปี

ในบรรดาธนาคารพาณิชย์ที่ดำเนินกิจการในประเทศไทยและต้องอำนวยการสินเชื่อการเกษตรในอัตราที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดนั้น มีธนาคาร 2 ธนาคารที่จัดตั้งหน่วยงานเฉพาะเพื่อบริการสินเชื่อการเกษตร ได้แก่ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด และธนาคารกรุงไทย จำกัด

เมื่อพิจารณาบทบาทของสถาบันการเงิน 3 ประเภทดังกล่าวข้างต้นแล้วจะเห็นได้ว่า กองบริการกองทุนการปฏิรูปที่ดิน ฯ มีบทบาทเน้นหนักในด้านการกระจายสิทธิการถือครองที่ดิน ในขณะที่ ธกส. และธนาคารพาณิชย์มีบทบาทในด้านการให้สินเชื่อเพื่อการเกษตร และค่อนข้างจะสอดคล้องกับการแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบของทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชนที่มีต่อการพัฒนาการเกษตรของประเทศโดยทั่วไป แต่ในทางปฏิบัติปัญหาที่สำคัญเกี่ยวกับบทบาทของ ธกส. และธนาคารพาณิชย์คือแนวโน้มการให้เงินกู้ค่อนข้างจะไม่ตกไปสู่เกษตรกรรายเล็กที่ยากจน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากลักษณะกิจการของในรูปของธนาคารซึ่งเป็นสถาบันการเงินที่มุ่งหวังกำไร จึงมีความกล้า่น้อยที่จะเสี่ยงกับการให้เกษตรกรผู้ยากจนกู้ยืมและแนวโน้มค่อนข้างจะสูงมากสำหรับธนาคารพาณิชย์ ประเด็นนี้จึงเป็นเรื่องที่ควรตระหนักไว้ว่า หากสถาบันการเงินที่ระงับการปฏิรูปที่ดินโดยอยู่ในรูปของสถาบันการเงินที่มุ่งหวังกำไรยอมไม่เพียงเข้าสู่วิถีทางการเสี่ยงกับเกษตรกรผู้ยากจนไม่ว่าสถาบันการเงินนั้นจะเป็นของภาคเอกชนหรือภาครัฐบาลก็ตาม

สำหรับสถาบันการเงินระหว่างประเทศมีข้อพึงตระหนักคือ ในกรณีผู้ขอความสนับสนุนของสถาบันการเงินระหว่างประเทศในรูปของเงินกู้ ผู้ขอความสนับสนุนเงินกู้หรือรัฐบาลไทยจะต้องดำเนินการตามระเบียบการก่อหนี้กับต่างประเทศ โดยการก่อหนี้กับต่างประเทศของรัฐบาล

โดยตรงกำหนดให้กระทรวงการคลังมีอำนาจกู้เงินจากสถาบันการเงินระหว่างประเทศ รัฐบาลต่างประเทศ สถาบันการเงินของรัฐบาลต่างประเทศ และแหล่งเงินทุนของเอกชนในต่างประเทศ เพื่อใช้จ่ายลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในบึงบประมาณหนึ่ง ๆ ต้องเป็นจำนวนไม่เกินร้อยละ 10 ของงบประมาณรายจ่าย จากข้อจำกัดนี้รัฐบาลจึงต้องพิจารณาอนุมัติให้กู้เพื่อใช้ในโครงการใดบ้างและเป็นจำนวนเงินเท่าใด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การให้ความสำคัญอย่างเต็มที่และจริงจังต่อโครงการนั้น

ในกรณีผู้ให้ความสนับสนุนเงินทุน การให้กู้เงินจากต่างประเทศจะมีข้อผูกพันตามสัญญาเงินกู้ต่าง ๆ กัน ตามปกติสถาบันการเงินระหว่างประเทศ ผู้ให้กู้จะกำหนดให้รัฐบาลไทยออกค่าใช้จ่ายสมทบในปริมาณที่ใกล้เคียงกับวงเงินที่ให้กู้ โดยฝ่ายรัฐบาลไทยจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายสำหรับบุคลากรและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของโครงการ และฝ่ายผู้ให้กู้จะให้กู้สำหรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับครุภัณฑ์และสิ่งก่อสร้าง ซึ่งเป็นเรื่องของ *นโยบายการพัฒนาการเกษตรใน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำสาธารณูปโภคและการส่งเสริมวิทยาการทางเกษตรมากกว่าการกระจายสิทธิการถือครองที่ดิน* ในกรณีการให้ความช่วยเหลือเงินทุนในรูปให้เปล่าก็จะดำเนินไปในแนวทางนโยบายนี้เช่นกัน

4.2 การปรับรูปแบบของสถาบันการเงิน

สถาบันการเงิน ในความหมายโดยทั่วไปคือ องค์กรที่ดำเนินการจัดหาเงินทุนและบริการสินเชื่อ เพื่อสนับสนุนการปฏิรูปที่ดิน

จากหลักการดังกล่าวได้มีการเสนอแนวทางในการกำหนดหน้าที่ สถาบันการเงินเพื่อการปฏิรูปที่ดินฯ ในขอบเขตที่แตกต่างกันในลักษณะที่กว้างขวางของสถาบันการเงินนี้ครอบคลุมถึงหน้าที่ 8 ประการ ได้แก่

- (1) ดำเนินงานเกี่ยวกับการขอรับเงินอุดหนุนและเงินช่วยเหลือและการกู้ยืมเงิน จากภายในและภายนอกประเทศ
- (2) เก็บค่าเช่า ค่าเช่าซื้อ ค่าชำระเงินชดเชย และค่าบริการสินเชื่อ
- (3) ดำเนินการให้รัฐออกพันธบัตรที่ดิน เพื่อสนับสนุนการซื้อที่ดินและได้ดอนพันธบัตรคืน
- (4) รับฝากเงินจากธนาคารพาณิชย์ และประชาชนทั่วไป

(5) ให้สินเชื่อเพื่อเป็นค่าซื้อที่ดิน และเพื่อเป็นค่าชดเชยการสูญเสียโอกาสทำกินในที่ดิน และเพื่อไถ่ถอนที่ดิน

(6) ให้สินเชื่อเพื่อปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตในการเกษตร

(7) ให้สินเชื่อเพื่อการผลิตและการตลาด

(8) รับจำนองที่ดิน

ประเภทของสถาบันการเงินนี้อาจจัดในรูปของ “ธนาคารพิเศษ (Special Bank)” และ “สถาบันการเงินที่มีใช้ธนาคาร (Non-Bank Financial Institution)” ซึ่งแตกต่างจาก “ธนาคารพาณิชย์ (Commercial Bank)” และ “ธนาคารกลาง (Central Bank)”

ในกรณีประเทศไทยการปฏิบัติงานในขอบเขตที่กว้างขวางอยู่ภายใต้ภาระหน้าที่ของกองทุนการปฏิรูปที่ดินฯ ส่วนหนึ่ง (ในรูปของสถาบันการเงินที่มีใช้ธนาคาร) และของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอีกส่วนหนึ่ง (ในรูปของธนาคารพิเศษ) ซึ่งแตกต่างจากธนาคารที่ดิน (Land Bank) ที่ปฏิบัติงานรวมทุกหน้าที่ในขอบเขตที่กว้างขวางซึ่งจัดตั้งขึ้นในบางประเทศ (เช่น ไต้หวัน เกาหลีใต้ และฟิลิปปินส์) ดังนั้นการมองภาพธนาคารที่ดินของไทยในปัจจุบันจึงไม่อาจทำได้ในลักษณะเดียวกับธนาคารที่ดินในต่างประเทศ แต่ต้องมองภาพรวมโดยผนวกกิจกรรมของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรควบคู่ไปกับกองทุนการปฏิรูปที่ดินฯ ด้วย

จากข้อเสนอของคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ การจัดตั้งธนาคารที่ดินเป็นรัฐวิสาหกิจเอกเทศซึ่งจะปฏิบัติรวมทุกหน้าที่ จึงเป็นการให้ธนาคารที่ดินเป็นสถาบันการเงินในรูปของธนาคารพิเศษ อย่างไรก็ตามข้อเสนอนี้ได้มองข้ามระบบการจัดองค์กรของรัฐซึ่งก็ได้ทบทวนมาแล้ว และขาดการพิจารณาถึงความซับซ้อนในการปฏิบัติงานส่วนหนึ่ง ซึ่งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบอยู่ นอกจากนี้ข้อเสนอนี้ก็ได้มีการตั้งข้อสังเกตภายในคณะอนุกรรมการที่ดินว่านอกจากธนาคารที่ดินที่เสนอจะเป็นการผลักภาระในการระดมเงินทุนให้กับรัฐบาลอยู่แล้ว ยังมีปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่ของสำนักงานและองค์กรที่จะตั้งขึ้นใหม่มากมาย (คณะอนุกรรมการที่ดิน, 20 ธันวาคม 2528)

สำหรับข้อเสนอของคณะทำงานจัดตั้งธนาคารที่ดิน ซึ่งคณะอนุกรรมการที่ดินได้แต่งตั้งเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2525 ที่ให้มีการจัดตั้ง “กองทุนที่ดิน” ในธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และให้โอนกองทุนการปฏิรูปที่ดินฯ มารวมไว้กับกองทุนที่ดินที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ใน ธกส. นั้น เป็นการให้ธนาคารที่ดินเป็นสถาบันการเงินในรูปของธนาคารพิเศษ ซึ่งตระหนักถึงความเป็นเอกภาพทางด้านการเงินและไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน และเป็นการมองภาพรวมโดยการผนวกกองทุนการปฏิรูปที่ดินเข้าไว้กับ ธกส. อย่างไรก็ตามข้อเสนอนี้ได้มองข้ามปัญหาความต่อเนื่องของงานในแง่การประสานความสัมพันธ์ ระหว่างการเตรียมงานเพื่อการกระจายสิทธิการถือครอง และการปฏิบัติงานการกระจายสิทธิการถือครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีการดำเนินการปฏิรูปที่ดินฯ ในที่ดินของรัฐ นอกจากนี้รัฐบาลยังคงที่จะต้องจัดสรรเงินเพื่อทดแทนการสูญเสียกำไรสำหรับการประทังความอยู่รอดของ ธกส. ที่จะต้องมารับภาระหน้าที่ในการกระจายสิทธิการถือครองให้แก่เกษตรกรรายเล็กที่ยากจนอีกด้วย

ข้อสมมติในการปรับรูปแบบของสถาบันการเงินเพื่อการปฏิรูปที่ดินฯ อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่

- (1) **ระดับสูง** คือ ข้อสมมติเกี่ยวกับการกำหนดและเปลี่ยนแปลงข้อสนับสุนนและข้อจำกัดในแง่ของพระราชบัญญัติและนโยบายของรัฐบาล
- (2) **ระดับกลาง** คือ ข้อสมมติเกี่ยวกับการกำหนดและเปลี่ยนแปลงข้อสนับสุนนและข้อจำกัดในแง่ของนโยบาย แนวทางปฏิบัติ และมาตรการของกระทรวง
- (3) **ระดับต่ำ** คือ ข้อสมมติเกี่ยวกับการกำหนดและเปลี่ยนแปลงข้อสนับสุนนและข้อจำกัดในแง่ของวิธีการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายในระดับกรม

ข้อสมมติกังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญต่อการพิจารณาปรับรูปแบบของสถาบันการเงินเพื่อการปฏิรูปที่ดินซึ่งเกี่ยวข้องกับการระดมทุนโดยตรง และในการวินิจฉัยข้อเสนอในการปรับรูปของสถาบันการเงินนี้จำต้องระลึกถึงข้อสมมติกังกล่าว

4.8 สถาบันการเงินเพื่อการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรูปแบบต่าง ๆ

รูปแบบและลักษณะที่กำหนด ได้แก่

- (1) สถาบันการเงินเดิมในลักษณะเดิม

- (2) รัฐวิสาหกิจในลักษณะเอกเทศ
- (3) ยกรฐานะกองทุนในลักษณะนิติบุคคล
- (4) กองทุนที่ดิน ใน ธกส.
- (5) สถาบันการเงินระบบคู่ในลักษณะการเงิน
- (6) สถาบันการเงินระบบคู่ในลักษณะหน้าที่
- (7) สถาบันการเงินระบบคู่ในลักษณะจัดการ

องค์ประกอบในการวิเคราะห์ ได้แก่

- (1) การเปลี่ยนแปลงกฎหมาย
- (2) ที่ดิน
 - สถานที่ทำการส่วนกลางและท้องถิ่น
 - ค่าใช้จ่ายบุคลากร
- (3) แหล่งเงินทุน
 - การแสวงหาเงินฝาก
 - การแสวงหาเงินกู้
 - เงินอุดหนุนจากรัฐบาล
- (4) การบริการสินเชื่อ
 - สินเชื่อที่ดิน
 - สินเชื่อเพื่อการผลิตและการตลาด
- (5) การบริหารงาน
 - การเงิน
 - ความพร้อมของบุคลากร
 - การประสานงาน

ผลของการวิเคราะห์

สถาบันการเงินเดิมในลักษณะเดิมคือกองทุนการปฏิรูปที่ดินฯ ภายใต้พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันไม่อำนวยให้กองทุนฯ แสวงหาเงินฝาก

และเงินกู้ ได้ ซึ่งมีผลให้การบริการสินเชื่อที่ดินและสินเชื่อเพื่อการผลิตและจำหน่ายไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่

การจัดตั้งธนาคารที่ดินในรัฐวิสาหกิจเอกเทศแม้ว่าจะมีโอกาสระดมทุนจากเงินฝากและเงินกู้ ซึ่งจะนำไปใช้ในการบริการสินเชื่อที่ดินและสินเชื่อเพื่อการผลิตและจำหน่ายได้มาก แต่การลงทุนทั้งด้านสถานที่ทำการและด้านบุคลากรค่อนข้างจะสูงและความพร้อมของบุคลากรจะต่ำในระยะเริ่มแรก ธนาคารที่ดินนี้จะต้องจัดตั้งโดยพระราชบัญญัติธนาคารที่ดิน และความเป็นไปได้จะขึ้นอยู่กับข้อสมมติระดับสูงอันได้แก่การกำหนดนโยบายระยะยาวให้มีการจัดตั้งธนาคารที่ดินของรัฐบาล

การยกฐานะกองทุนในลักษณะนิติบุคคล จะเป็นไปได้ขึ้นอยู่กับข้อสมมติระดับสูงเป็นสำคัญ สำหรับผลดี-ผลเสีย จะคล้ายกับรัฐวิสาหกิจเอกเทศ

กองทุนที่ดินใน ธกส. จะสามารถให้บริการสินเชื่อที่ดินและสินเชื่อเพื่อการผลิตและจำหน่ายได้มากจากการควบคุมการจัดสรรเงิน ธกส. แต่จะมีปัญหาการประสานงานกับสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยเฉพาะกรณีความต่อเนื่องของงาน กองทุนที่ดินนี้จัดตั้งได้โดยแก้ไขพระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

สถาบันการเงินระบบคู่ในลักษณะการเงินมีประเด็นสำคัญคือการแบ่งภาระกิจให้ ธกส. ปฏิบัติงาน *ด้านเงินหมุนเวียน* และให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมปฏิบัติงาน *ด้านเงินช่วยเหลือ* ซึ่งจะมีผลดีทั้งด้านการระดมทุนและความพร้อมของบุคลากร สำหรับผลเสียจะอยู่ที่การประสานงานค่อนข้างมาก

สถาบันการเงินระบบคู่ในลักษณะหน้าที่มีประเด็นสำคัญ คือ การแบ่งภาระกิจให้ ธกส. ปฏิบัติงาน *ด้านสินเชื่อเพื่อการผลิตและการตลาด* และให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมปฏิบัติงาน *ด้านสินเชื่อที่ดิน* ผลดี-ผลเสียจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญคือความเต็มใจและจริงจังของ ธกส. ที่จะเข้าปฏิบัติการเต็มพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน สถาบันการเงินนี้ไม่ต้องคอยให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแต่ประการใด

สถาบันการเงินระบบคู่ในลักษณะการจัดการจะต้องมีการแก้ไขกฎหมายบางประการ เพื่อปรับให้สถาบันการเงินระบบคู่ในลักษณะหน้าที่มีโอกาสในการระดมทุนและความคล่องตัวในการ

บริหารการเงินมากขึ้นโดยเฉพาะจะมีผลให้บริการสินเชื่อกู้ที่กินสามารถรองรับการขยายพื้นที่การปฏิรูปที่ดินฯ ได้

5. สรุป

จากการพิจารณาข้อดีและข้อเสียในการจัดตั้งสถาบันการเงินเพื่อการปฏิรูปที่ดินฯ ในองค์ประกอบต่าง ๆ ร่วมกันสามารถกล่าวได้ว่ารูปแบบของสถาบันการเงินที่เหมาะสม ในระยะสั้น ได้แก่ สถาบันการเงิน *ระบบคู่ในลักษณะหน้าที่* และในระยะยาวเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายบางประการแล้วจะได้แก่ สถาบันการเงิน *ระบบคู่ในลักษณะการจัดการ*

ในกรณีสถาบันการเงินระบบคู่ในลักษณะหน้าที่ การเพิ่มประสิทธิภาพในการระดมทุนและการบริหารการเงินสามารถทำได้หากมีการปรับปรุงการจัดทำแผนการใช้จ่ายเงินและการติดตามผลการปฏิบัติงาน

ในกรณีสถาบันการเงินระบบคู่ในลักษณะการจัดการมีข้อกฎหมายบางประการที่จะต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

การศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่อยู่ใน นิคมจัดสรรใหม่ของโครงการสร้างเขื่อนต่าง ๆ :

เขื่อนลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์

และ

ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนศรีนครินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี

กอบกุล ภูธรภรณ์

นิคมสร้างตนเองศรีนครินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี และนิคมสร้างตนเองลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นนิคมที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ทำให้ราษฎรจำนวนหนึ่งต้องไร้ที่อยู่และที่ทำกิน เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐที่จะต้องช่วยเหลือให้ราษฎรเหล่านั้นได้รับผลกระทบกระเทือนน้อยที่สุดโดยการให้ค่าชดเชยทรัพย์สินที่สูญเสีย และจัดหาที่อยู่ที่ทำกินให้ใหม่ รายงานครั้งนี้แม้ว่าจะมิได้มุ่งหมายโดยตรงที่จะศึกษาผลการทำงานของรัฐ แต่ก็หลีกเลี่ยงมิได้ที่จะกล่าวถึงในกรณีที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านในนิคมทั้งสองนั้น

เมื่อที่อยู่เดิมถูกน้ำท่วม ก็จำเป็นต้องอยู่ที่ชาวบ้านจะต้องย้ายออกมาหาที่อยู่ใหม่ แหล่งพักพิงที่สำคัญที่สุด และเป็นสิ่งที่น่าจะช่วยเหลือชาวบ้านที่ต้องเป็นผู้เสียสละเพื่อการพัฒนาประเทศเหล่านั้นได้มากที่สุดและในทันที ก็คือนิคมที่จัดขึ้นเพื่อการนี้ และได้มีการเตรียมการไว้ก่อนแล้ว แต่ปรากฏว่าบางนิคมมีจำนวนราษฎรผู้เดือดร้อนเข้าไปอยู่ก่อน ช่างน้อยกว่าจำนวนที่แท้จริงมาก กรณีเช่นนี้อาจกล่าวไม่ได้ว่าเป็นความบกพร่องของรัฐในการให้การช่วยเหลือ ไม่ได้เท่าที่ควร เพราะอาจมีเงื่อนไขอื่นที่ทำให้ชาวบ้านตัดสินใจไปหาที่อยู่ใหม่ที่อื่น แทนที่จะเข้ามาอยู่ในนิคมที่ได้จัดเตรียมไว้ เช่น ได้รับเงินชดเชยทรัพย์สินมากพอจะไปซื้อที่ดินใหม่ได้ ออกไปจับจองที่ดินบ้า

มีญาติพี่น้องอยู่ที่อื่น ฯลฯ หรือแม้แต่ปัญหาภายในนิคมเองที่ทำให้ชาวบ้านต้องย้ายออกไป เช่น การมีโจรผู้ร้ายชุกชุม กรณีวิวาทแย่งที่ดิน เพราะที่ดินที่ทางราชการจัดสรรให้นั้น ไปทับที่ดินที่มีผู้จับจองไว้ก่อน เหล่านี้เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ราษฎรที่ถูกนำท่วมไม่เข้ามาอยู่ในนิคมได้ทั้งหมด

นิคมเขื่อนศรีนครินทร์

เขื่อนศรีนครินทร์เป็นเขื่อนที่ดำเนินการโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เป็นเขื่อนที่สร้างเพื่อการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำและประโยชน์ด้านการชลประทาน ตั้งอยู่ที่อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ประชากรที่อยู่ในเขตที่จะต้องถูกนำท่วมจากการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์มีหลายเผ่าพันธุ์ ส่วนใหญ่เป็นคนไทย และมีคนกลุ่มน้อยอีกได้แก่ กะเหรี่ยง ตองสู ลาว และขมุ คนเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มไม่ปะปนกัน กลุ่มละประมาณ 10-15 ครัวเรือน ปรากฏว่าในเขตที่จะต้องถูกนำท่วมนี้ มีจำนวนถึง 65 กลุ่มบ้าน ซึ่งทั้งหมดอยู่ในเขตการปกครองของทางราชการ 19 หมู่บ้าน แต่เมื่อต้องอพยพเข้ามาอยู่ในนิคม พบว่ามีเพียง 13 หมู่บ้านเท่านั้นที่อพยพเข้ามา อีก 6 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชนเผ่ากะเหรี่ยงทั้งหมดไม่ยอมย้ายเข้ามาอยู่ในนิคม เพราะโดยลักษณะนิสัยของชนเผ่ากะเหรี่ยงไม่ชอบการอยู่ร่วมกับคนเผ่าอื่น ดังตาราง

ตารางที่ 1 จำนวนหมู่บ้านที่ถูกนำท่วมและจำนวนหมู่บ้านที่อพยพเข้ามาอยู่ในนิคม¹

อำเภอ	ตำบล	จำนวนหมู่บ้านทั้งหมด	จำนวนหมู่บ้านที่ถูกนำท่วม	จำนวนหมู่บ้านที่ย้ายเข้าอยู่ในนิคม	เชื้อชาติประชากรส่วนใหญ่
ศรีสวัสดิ์	ท่ากระดาน	4	2	2	ไทย
	หนองเบ็ด	5	4	4	ไทย
	ค่านแม่แลบ	6	6	6	ไทย
	นาสวน	4	4	1	กะเหรี่ยง
	เขาโจด	3	3	—	กะเหรี่ยง
รวม		22	19	13	

¹ จากรายงานอำเภอศรีสวัสดิ์ ปี 2524

นิคมเขื่อนลำปาว

เขื่อนลำปาว เป็นเขื่อนเก็บกักน้ำของกรมชลประทาน พื้นที่ที่กลายเป็นอ่างเก็บน้ำครอบคลุมเนื้อที่ 40 หมู่บ้าน จาก 11 ตำบลในเขต 4 อำเภอของจังหวัดกาฬสินธุ์ คือ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอยางตลาด อำเภอสหัสขันธ์ และอำเภอท่าคันโท ประชากรประมาณ 4,000 ครอบครัวจะต้องถูกน้ำท่วม การช่วยเหลือราษฎรเหล่านี้เป็นหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์หาพื้นที่ทำกินให้ ทั้งเป็นนิคมลำปาวในปี 2509 โดยชาวบ้านได้ทยอยกันเข้ามาอยู่ในเขตนิคม การเข้ามาอยู่ในนิคมนี้อยู่ภายใต้การจัดการของกรมชลประทาน ในด้านการจัดการทำทะเบียนจำนวนราษฎรที่ถูกน้ำท่วมและการจ่ายค่าทดแทนทั้งหมด แต่มีอุปสรรคความล่าช้าต่างๆ การเข้ามาอยู่ในนิคมของชาวบ้านจึงต้องยืดเวลาไปถึง 7 ปี โดยมีชาวบ้านเพียง 1,742 ครอบครัวเท่านั้น จาก 4,000 ครัวครัว หรือร้อยละ 43.6 ของจำนวนครัวทั้งหมดที่ได้เข้ามาอยู่ในเขตนิคม การอพยพเข้ามาเป็นสมาชิกนิคมในแต่ละปีมีดังนี้

ตารางที่ 2 จำนวนราษฎรที่ถูกน้ำท่วมที่ได้เข้ามาเป็นสมาชิกนิคมในแต่ละปี

ปี	จำนวนสมาชิก
2509	130
2510	413
2511	210
2512	309
2513	60
2514	300
2515	320
รวม	1,742

ปัญหาในการเข้ามาอยู่ในนิคม

นิคมเขื่อนศรีนครินทร์ มีปัญหาที่พอสรุปได้ดังนี้

1. ขนาดที่ดินทำกินลดลง เหลือเพียงครอบครัวละ 18 ไร่
2. คุณภาพดินต่ำ ต้องใช้ปุ๋ยมากในการเพาะปลูก
3. ขาดน้ำอุปโภคบริโภค
4. มีการทะเลาะวิวาทกันในหมู่สมาชิกเพื่อแย่งที่ดินบริเวณหัวไร่ปลายนา ซึ่งเป็นที่

สาธารณะ

อย่างไรก็ตาม ราษฎรที่ต้องได้รับความเดือดร้อนจากการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ได้รับการช่วยเหลือให้เข้ามาอยู่ในนิคมโดยเท่าเทียมกันและด้วยระยะเวลาที่รวดเร็ว นอกจากผู้ที่ไม่ยอมเข้ามาอยู่ในนิคมเองเท่านั้น นิคมศรีนครินทร์ไม่มีปัญหาค่าการประกาศเขตนิคมทับที่ดินของชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่นั้นมาก่อน ทางรถไฟฯ จึงสามารถทำการปรับพื้นที่นิคมให้ก่อนได้ และชาวบ้านผู้ถูกน้ำท่วมสามารถอพยพเข้ามาอยู่ในนิคมได้ทันที

นิคมเขื่อนลำปาว ปัญหาพอสรุปได้ดังนี้

1. การจัดการล่าช้า ชาวบ้านไม่สามารถเข้ามาอยู่ในนิคมได้พร้อมเพรียงกัน ต้องทยอยกันเข้ามาตามบัญชีที่จับฉลากที่ดินในนิคมได้ ที่ดินในนิคมยังไม่ได้รับการปรับปรุงใดๆ จึงเป็นการล่าช้าในการเข้ามาบุกเบิก

2. ที่ดินที่นำมาจัดให้เป็นเขตนิคมส่วนใหญ่เป็นที่ที่มีผู้จับจองทำกินไว้ก่อนแล้ว ผู้ถูกน้ำท่วมจึงไม่สามารถเข้ามาอยู่ได้ และเกิดปัญหายืดเยื้ออยู่หลายปี ในที่สุดนิคมต้องยินยอมรับชาวบ้านเดิมเข้าเป็นสมาชิกนิคมแทนชาวบ้านที่ถูกน้ำท่วมซึ่งไม่สามารถเข้ามาอยู่ในนิคมได้เพราะเจ้าของเดิมไม่ยินยอม

3. ต้องเปลี่ยนแปลงสภาพการทำเกษตรกรรมจากการทำนาเป็นการทำไร่ เนื่องจากสภาพที่ดินในนิคมไม่เหมาะสมกับการทำนา

4. ขาดน้ำอุปโภคบริโภคและน้ำทำเกษตรกรรม

จะเห็นได้ว่าถ้าเปรียบเทียบกัน ชาวบ้านที่ถูกน้ำท่วมในโครงการลำปาวประสบปัญหา มากกว่าชาวบ้านเขตโครงการศรีนครินทร์ เพราะชาวบ้านโครงการลำปาวมีจำนวนมากที่ไม่สามารถ

เข้ามาอยู่ในที่ที่จัดให้เป็นที่อยู่ใหม่ได้ เพราะเป็นที่ที่มีเจ้าของแล้ว แต่รัฐมิได้เข้าจัดการปัญหาให้ทันทีทั้งที่ คงปล่อยให้ชาวบ้านทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายที่ถูกน้ำท่วม และฝ่ายที่จับจองที่ดินไว้เดิม ต้องมีกรณีพิพาทกัน จนเป็นที่เคืองคร้ออย่างยิ่ง เป็นเวลาดึงกว่าสิบปี นับตั้งแต่ปี 2509 จนถึงปี 2522 จึงได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาค้วยการยอมรับ ราษฎรที่จับจองที่ดิน ไว้เดิมเข้าเป็นสมาชิกนิคม ในที่สุดแล้วปรากฏว่านิคมลำปาวมีสมาชิกที่มีได้เป็นผู้ถูกน้ำท่วมถึง 1,647 ครอบครัวในปี 2524 หรือคิดเป็นร้อยละ 48.6 ของจำนวนสมาชิกนิคมทั้งหมด ในขณะที่นิคมศรีนครินทร์ ไม่มีปัญหา

การช่วยเหลือจากรัฐ

กล่าวโดยทั่วไป นิคมทั้งสองแห่งให้การช่วยเหลือผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกในนิคมที่พอสมควร ทั้งในด้านการให้สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน และการช่วยเหลือด้านการส่งเสริมอาชีพ และรายได้เพื่อยกระดับฐานะของราษฎรขึ้นภายใต้เงื่อนไขอันค่อนข้างจำกัดของการให้ที่ดินที่มีคุณภาพที่ไม่สู้จะเหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรมนักเป็นที่ดินรตเซย อย่างไรก็ตามในค้ำนครชฎกิจถ้าจะพิจารณาแต่รายได้โดยเฉลี่ยต่อครัวเรือน พบว่าราษฎรในนิคมลำปาวมีรายได้โดยเฉลี่ยของปี 2524 สูงกว่าราษฎรนิคมศรีนครินทร์คือมีรายได้เฉลี่ยในปีนั้น ครัวเรือนละ 24,328.6 บาท ในขณะที่ราษฎรนิคมศรีนครินทร์มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 22,002.6 บาท รายได้เหล่านี้มาจากการจำหน่ายพืชไร่เป็นหลัก เนื่องจากสภาพที่ดินไม่เหมาะที่จะทำนา พืชไร่หลักที่ปลูกได้แก่ มันสำปะหลัง ในเขตนิคมลำปาว และข้าวโพคในนิคมศรีนครินทร์ แต่เมื่อพิจารณารายจ่ายแล้วพบว่า ราษฎรนิคมลำปาวมีรายจ่ายสูงกว่ารายได้มากแต่ราษฎรนิคมศรีนครินทร์มีรายไคสูงกว่ารายจ่าย ถ้าพิจารณาในค้ำนี้ ก็อาจจะกล่าวได้ว่า ราษฎรนิคมศรีนครินทร์มีการจัดระบบเศรษฐกิจในครัวเรือนได้ดีกว่าราษฎรนิคมลำปาว

ในค้ำสังคม การเข้ามาอยู่ในนิคมนี้ มีผลกระทบต่อสภาพทางสังคมของชาวบ้านค่อนข้างมาก เพราะต้องเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ตลอดจนลักษณะการประกอบอาชีพซึ่งทำกันเป็นแบบแผนมานาน เช่นในนิคมลำปาว ราษฎรที่อพยพเข้ามาต้องเปลี่ยนจากการทำนามาเป็นการทำไร่ ซึ่งผิดจากที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษโดยสิ้นเชิง นอกจากนั้นโดยระบบการเช่าอยู่ในนิคมที่ได้รับการจัดสรรที่ดินให้น้อย ทำให้รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลง

จากการทำกินร่วมกันในผืนดินแผ่นใหญ่ที่ทำให้ต้องการแรงงานมาก ลักษณะครอบครัวที่เคยปรากฏอยู่ คือ ครอบครัวขยายหรือครอบครัวผสม ที่ประกอบด้วยบุคคลอื่นนอกจากพ่อ แม่ ลูก ได้แก่ เขย สะใภ้ หลาน ฯลฯ แต่ในที่กินจำกัด (18 ไร่ของนิคมศรีนครินทร์ และ 13 ไร่ ของนิคมลำปาว) ไม่จำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานมาก นอกจากนั้นก็จะไม่พอกินถ้าจะร่วมกันทำกินในที่กินเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่ไม่ได้รับที่ดินชกเขย เนื่องจากขณะสำรวจยังคงอยู่กับครอบครัว บิคามารคาในลักษณะครอบครัวขยายจำเป็นจะต้องย้ายออกไปหาที่ดินทำกินใหม่ แยกออกจากครอบครัวพ่อแม่ไป แนวโน้มของลักษณะครอบครัวที่จะปรากฏขึ้นในนิคมก็คือ รูปของครอบครัวเดี่ยว ที่มีแค่ พ่อ แม่ ลูก เท่านั้น อันเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญซึ่งมีผลต่อความผูกพันทางจิตใจระหว่างญาติพี่น้องให้เริ่มลดลงลักษณะความเป็นอยู่ในนิคมเริ่มเข้าสู่ภาวะตัวใครตัวมันมากขึ้น การช่วยเหลือร่วมมือร่วมแรงกันที่เคยทำมาเป็นประเพณี ถูกกลืนด้วยระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่ขึ้นอยู่กับเงินเท่านั้น แม้ว่าการติดต่อดังกล่าวจะยังมีอยู่ แม้ว่าการร่วมงานบุญงานประเพณีในหมู่บ้านก็ยังเป็นปกติ แต่ระดับของความสัมพันธ์นั้นเปลี่ยนเข้าสู่สังคมแบบใหม่ ทามระบบของเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่ชาวบ้านก็ยังปรับตัวให้เข้ากันได้ไม่คืบคัก ผลก็คือสภาพจิตใจที่สับสน ทำให้ความนึกเห็นที่มีต่อสภาพความเป็นอยู่ในนิคมออกมาในคำนวลบ คือส่วนมากเห็นว่า การเข้ามาอยู่ในนิคมรู้สึกดีกว่าชีวิตเลวลงกว่าเมื่ออยู่ที่เดิมและสรุปการช่วยเหลือจากรัฐว่าอยู่ในขั้นที่ “ยังไม่คืบคัก”

อย่างไรก็ตาม เราไม่สามารถจะระบุได้ว่าการพัฒนาโดยการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ นั้นได้ทำให้ชีวิตของราษฎรกลุ่มหนึ่งต้องล้มเหลวจากการพยายามปรับตัวจากการผลิตแบบกึ่งเลี้ยงตัวเองเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทันสมัยที่ต้องขึ้นอยู่กับกลไกตลาดภายนอก เพราะด้วยสภาวะการณ์และเงื่อนไขที่จำเป็น ทำให้ชาวบ้านต้องดิ้นรนจนพอที่จะอยู่ได้ในที่อยู่ใหม่ได้ตามสมควรแก่ศักยภาพ แต่เราอาจจะบ่งชี้ปัจจัยสำคัญที่เป็นอุปสรรคซึ่งทำให้การพยายามปรับตัวนั้นทำได้ไม่เท่าที่ควรจะเป็นได้แก่

1. บัณฑิตด้านสิ่งแวดล้อม เช่น กินไม่อุ้มสมบูรณ์ ขาดแคลนน้ำทั้งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและน้ำเพื่อการเพาะปลูก สภาพพื้นที่ไม่เหมาะสม เป็นที่ดอนจืด หรือเป็นที่สูง ๆ ต่ำ ๆ เป็นต้น

2. บัณฑิตด้านความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่จะนำมาปรับสภาพแวดล้อมให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เต็มที่

3. บัณฑิตด้านกำลังเงินทุนที่จะนำมาลงทุนเพาะปลูกและนำมาใช้จ่ายใน ระยะเวลาการผลิต ซึ่งทำให้เกษตรกรต้องเข้าไปสู่กลไกของการเป็นหนี้ผูกพันกับบุคคลผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงกว่า

4. บัณฑิตด้านการช่วยเหลือจากรัฐ ที่ไม่สามารถหาหรือปรับปรุงที่ดินให้เพาะปลูกได้ก็พอสมควรแก่ราษฎรที่ถูกน้ำท่วม และต้องอพยพเข้ามาอยู่ในเขตที่จัดสรรให้ ตลอดจนขาดการศึกษาที่จะช่วยเหลือให้ราษฎรเหล่านี้ช่วยตัวเองได้ในด้านของการขายผลผลิตให้ได้ราคา และมีเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ

เรา ไม่อาจปฏิเสธ ได้ว่าการสร้างแหล่งเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ นั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำ สำหรับการเร่งรัดพัฒนาประเทศ เพราะการสร้างเขื่อนเพื่อกักน้ำไว้ นั้นทำให้เกิด ผลคือนานปีการ เช่นเป็นแหล่งกักเก็บน้ำจำนวนมหาศาลในฤดูน้ำแถมที่จะปล่อยให้ไหลลงทะเล ไปโดยเปล่าประโยชน์ ซึ่งสามารถจะนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการชลประทานเพื่อการเกษตรและการผลิตพลังงานไฟฟ้าจากพลังน้ำที่ปล่อยจากเขื่อน ตลอดจนเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาที่สำคัญ นอกจากนั้นการสร้างเขื่อนยังสามารถป้องกันหรือลดอันตรายจากอุทกภัยเฉียบพลันที่มักจะเกิดขึ้นเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะการณที่ป่าไม้กำลังจะหมดไป ซึ่งทำให้ความชุ่มชื้นอันมีผลถึงแหล่งน้ำธรรมชาติจะลดลง อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่จะช่วยเก็บน้ำไว้ได้ในที่สุด แต่เราก็ไม่อาจปฏิเสธได้เช่นกันว่าการสร้างเขื่อนเพื่อกักน้ำมีส่วนในการทำลายป่าที่สำคัญ คือ เขื่อนจะต้องสร้างในทำเลพอเหมาะ มีภูเขาที่มีเหลี่ยมรับกันได้ และเป็นแหล่งต้นน้ำ หรือแหล่งรับน้ำที่สำคัญ บริเวณเช่นนี้มักจะเป็นป่าไม้ที่มีคุณค่าบางครั้งก็เป็นป่าต้นลำธาร การสร้างเขื่อนอาจทำให้ป่าถูกทำลายลงได้ 3 กรณี คือ

1. ป่าส่วนหนึ่ง กลายเป็นอ่างเก็บน้ำ
2. นิคมหรือที่ดินจัดสรรชดเชยให้แก่ผู้ถูกน้ำท่วมอาจต้องเปิดป่าส่วนหนึ่งให้ในกรณีที่ดินที่คืนอื่นไม่ได้

3. บางครั้งชาวบ้านไม่พอใจที่ดินที่ได้รับจัดสรรก็จะออกไปบุกเบิกจับจองที่ป่าบริเวณอื่นอีก

อย่างไรก็ตาม เมื่อซังน้ำหนกกันแล้ว ก็ยังพอมองเห็นได้ว่า ความจำเป็นที่จะต้องสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำยังมีอยู่ เพราะถึงจะไม่สร้างเขื่อน บ่ากัญก็ทำลายอยู่เป็นปกติแล้ว แต่ถ้าวางเขื่อนเกินไปก็จะมีผลกระทบต่อปริมาณน้ำที่จะเก็บกัก ตลอดจนผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมจะยิ่งสูงขึ้นเพราะการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่แต่ละครั้งจะต้องมีราษฎรส่วนหนึ่งเดือดร้อนต้องอพยพจากที่อยู่เดิมถ้าปล่อยเวลาให้ช้าเกินไป จำนวนราษฎรก็จะเพิ่มขึ้น เป็นการยากที่จะจัดหาที่ดินชดเชยให้ได้พอจะทำกินยิ่งกว่าที่แล้วมามากนัก

ดังนั้น เราจึงไม่ปฏิเสธการสร้างเขื่อนถ้ามีมาตรการที่ดีพอในการควบคุมการสูญเสียของป่าไม้และทรัพย์สินของราษฎร เพราะในสภาพการณ์ที่พลังงานน้ำมันเริ่มขาดแคลนนี้ พลังงานจากน้ำเป็นสิ่งที่น่าจะคาดหวังว่าควรจะนำมาใช้ประโยชน์ให้ได้มากที่สุด การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่จึงยังคงต้องเป็นนโยบายสำคัญที่รัฐคำนึงถึงอยู่เสมอ เมื่อมองในแง่ของผู้สูญเสียประโยชน์ นโยบายและมาตรการของรัฐที่สามารถช่วยเหลือได้จริงและทัน ท่วงทีเท่านั้นที่เป็นสิ่งที่ต้องการ ซึ่งนำเสนอใจว่า รัฐทำได้มากน้อยเพียงใด นิคมที่จัดตั้งขึ้นนั้นสามารถช่วยเหลือเขาได้จริงและเต็มที่พอสมควรกับสิ่งที่เขาสูญเสียหรือไม่ เพราะเท่าที่แล้วมา นิคมสร้างตนเอง ก็คือสถานที่แห่งหนึ่งที่ชาวบ้านจะต้องเข้าไปอยู่และ “สร้างตนเอง” โดยแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

สิ่งที่จะเสนอแนะในที่นี้ ถ้าจะว่าไปแล้วก็คือมาตรการที่พยายามวางกันไว้ แต่การปฏิบัติเท่านั้นที่ไม่ถึงที่ควร โดยจะแยกเป็นการเสนอแนะเพื่อการจัดตั้งนิคมแห่งใหม่สำหรับผู้ดูแลทั่วมนครณีที่จะมีการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ต่อไปอีกในอนาคต และในกรณีของนิคมที่ศึกษา

กรณีของการจัดตั้งนิคมแห่งใหม่ โดยทั่วไปอันเนื่องมาจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่

ในปัจจุบันรัฐได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่จะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมซึ่งรวมทั้งในด้านของคุณภาพชีวิตของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ โดยรอบพื้นที่โครงการเหล่านั้น จึงได้กำหนดไว้เป็นพระราชบัญญัติส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2521 โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะกำหนดมาตรการควบคุมป้องกันตั้งแต่เริ่มต้นดำเนินการของกิจกรรมใด ๆ แทนที่จะตามแก้ปัญหาเมื่อเสร็จสิ้นโครงการหรือกิจกรรมนั้นคงที่แล้วมา โดยได้กำหนดไว้ 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นตอนการสำรวจวิเคราะห์และประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ก่อนการดำเนินโครงการ เป็นหน้าที่ที่หน่วยงานเจ้าของโครงการ จะต้องดำเนินการ จัดทำรายงาน^{๒๕} ข้อเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ

(1) เพื่อจำแนกและอธิบายเชิงปริมาณเท่าที่สามารถจะทำได้เกี่ยวกับทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และคุณค่าต่าง ๆ ของมนุษย์ที่จะถูกกระทบกระเทือนไปเนื่องจากโครงการพัฒนานั้น ๆ โดยพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างสถานะที่ *มีกับไม่มี* โครงการดังกล่าว

(2) เพื่ออธิบายในเชิงปริมาณเท่าที่สามารถจะกระทำได้เกี่ยวกับขนาดของผลกระทบสิ่งแวดล้อมทั้งทางบวกในแง่ของการส่งเสริมทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและคุณค่าต่าง ๆ ของมนุษย์กับทางลบในแง่การทำลายสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นโดยพิจารณารวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นในระยะสั้นและในระยะยาว ทั้งนี้เพื่อที่จะได้มีการพิจารณาในรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการต่าง ๆ ในการออกแบบหรือวางแผนโครงการเพื่อให้เกิดผลเสียหายน้อยที่สุด หรือให้ได้ผลดีมากที่สุด

(3) เพื่ออธิบายทางเลือกต่าง ๆ ของโครงการที่มีผลกระทบสิ่งแวดล้อมในระดับแตกต่างกัน แต่สามารถบรรลุเป้าหมายได้เหมือน ๆ กัน

2. การวางแผนแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการศึกษาปัญหาหรือผลกระทบที่จะเกิดต่อสภาพแวดล้อมต่าง ๆ จะต้องมีการนำปัญหาเหล่านั้นมาพิจารณาทางแก้ไขหรือผ่อนคลายนปัญหา เช่น การสร้างเขื่อน และอ่างเก็บน้ำจะทำให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง ผลกระทบที่เห็นได้ชัดคือ ผลกระทบด้านคุณภาพชีวิตของมนุษย์ โดยจะต้องมีประชากรจำนวนหนึ่งที่จะถูกน้ำท่วมที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน นี่คือนโยบายที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน โครงการจะต้องวางแผนแก้ไขปัญหานี้ไว้โดยชัดแจ้งว่าจะอพยพคนเหล่านั้นไปอยู่ที่ใด จะให้ความช่วยเหลืออย่างไร เป็นต้น ด้านอื่น ๆ ก็เหมือนกัน จะต้องมีการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหานี้ไว้ก่อน และดำเนินการตามแผนนั้น ขณะดำเนินโครงการพัฒนา

3. การวางแผนพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นการวางแผนในขั้นที่โครงการนั้นได้ผ่านพ้นขั้นเริ่มต้นหรือขั้นก่อสร้างโครงการไปแล้ว และอยู่ระหว่างการดำเนินงานพัฒนา สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีอยู่หรือที่ดำเนินอยู่ในขั้นตอนนี้ก็เป็นสภาพแวดล้อมที่เกิดจากการมีโครงการนั้น ๆ ซึ่งอาจเหมือนหรือไม่เหมือนสภาพแวดล้อมเดิมก็ได้ สิ่งที่เราจะต้องคำนึงถึงก็คือ เราจะ

พัฒนาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นให้เป็นที่ปรารถนาได้อย่างไร เพื่อให้การใช้ประโยชน์ของมนุษย์เป็นไปโดยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพราะเราต้องยอมรับว่า เราพัฒนาเพื่อมนุษย์ให้มนุษย์มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ที่สำคัญคือให้รู้จักใช้ทรัพยากรทางกายภาพ และนิเวศวิทยาให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและเป็นไปโดยถาวร มิใช่เป็นเพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น

การวางแผนพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะประกอบด้วย แผนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และแผนการใช้ประโยชน์ด้านพลังงาน เพื่อให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่

จะเห็นได้ว่ารัฐได้พยายามวางมาตรการไว้แล้วที่จะให้ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ ปฏิบัติตามเพื่อลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อมนุษย์ ข้อเสนอที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ จึงจะเป็นการกล่าวถึงในกรณีของการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงมาตรการนั้น โดยพิจารณาจากปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในอดีตของการจัดการด้านนิคม เพื่อรับผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่

1. การพิจารณาจัดสรรที่ดิน จะต้องมีการพิจารณาโดยรอบคอบถึงที่ดินที่จะจัดให้เป็นที่ดินจัดสรรให้ผู้อพยพ ถ้าเป็นที่ดินที่มีการจับจองอยู่แล้ว ซึ่งในอนาคตจะต้องมีปัญหาแน่นอน รัฐจะต้องเตรียมการแก้ปัญหาทั้งสองด้าน มิใช่พอใจแต่เพียงว่าได้หาที่ดินไว้ให้แล้ว แต่ไม่คำนึงถึงว่าราษฎรเหล่านั้นจะเข้ามาอยู่ได้หรือไม่ สำหรับราษฎรที่เข้ามาจับจองไว้รัฐก็ต้องให้ความช่วยเหลือ เพราะจะต้องสูญเสียที่ดินให้แก่ผู้อพยพทำให้ขาดรายได้ที่เคยมี รัฐจะต้องคิดว่าเมื่อต้องการลงทุนเพื่อผลประโยชน์ยิ่งใหญ่ ก็ความเจริญของประเทศเป็นส่วนรวม ก็ต้องยอมเสียส่วนน้อยในด้านการจัดหาและชดเชยทรัพย์สินที่สูญเสีย ถ้าไม่สามารถยอมรับข้อเสนอนี้ได้ รัฐก็ไม่ควรจะคิดถึงโครงการใหญ่ต่อไปอีก เพราะจะเท่ากับเป็นการนำผ้าขาดมาพยายามดัดเป็นเสื้อตัวใหม่ ซึ่งไม่สามารถจะใช้ประโยชน์ได้ในที่สุด

2. ข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ที่ดินที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ได้ถูกจับจองหมดสิ้นแล้ว ที่ดินที่รัฐจะต้องจัดหาจัดสรรให้ผู้อพยพต่อไป จึงหวังไม่ได้ว่าจะได้ที่ดินที่ดี แต่รัฐก็ยังช่วยเหลือได้ในทางเทคนิควิชาการ เช่น การช่วยปรับสภาพพื้นที่เพื่อให้สามารถเพาะปลูกได้ แนะนำวิธีการปรับปรุงดินและใช้ประโยชน์จากที่ดินที่มีอยู่จำกัดให้ได้ผลดีที่สุด เป็นต้น

3. การจัดเตรียมที่ดินจัดสรรให้พร้อมก่อนที่จะรับผู้อพยพเข้ามา จะต้องถือเป็นหน้าที่หลักที่รัฐจะต้องทำ และทำให้ได้ผลที่สามารถพิสูจน์ได้

4. การกำหนดการชดเชยทรัพย์สินที่เสียหายควรจะคำนึงถึงผู้สูญเสีย มิใช่จะประหยัดให้รัฐ เพราะถ้ารัฐไม่มีเงินลงทุนเพื่อการนี้อย่างพอเพียง ก็ไม่ควรจะคิดทำโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ และควรจะต้องจัดการอย่างรัดกุม รวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์เพื่อให้ชาวบ้านสามารถมีช่วงเวลาปรับตัวได้ดีพอสมควรจากเงินชดเชยที่ได้

กรณีของนิคมสร้างตนเองศรีนครินทร์และนิคมสร้างตนเองลำปาง

นิคมสร้างตนเองศรีนครินทร์

สิ่งที่ควรจะกระทำอย่างยิ่งก็คือ การช่วยเหลือด้านอุปโภคบริโภคให้พอเพียงและทั่วถึง การจัดหาที่เก็บน้ำขนาดใหญ่ในหมู่บ้าน และที่จำเป็นที่สุดก็คือ การติดถังมาตรวักน้ำ เพื่อควบคุมการใช้น้ำอย่างไม่สมควรของแต่ละครัวเรือน ทั้งนี้จะเป็นบทเรียนของการช่วยเหลือในนิคมของนิคมสร้างตนเองต่อไปว่า การช่วยเหลือที่ดินนั้นจะต้องเป็นการช่วยให้เขาสามารถช่วยตัวเองได้ ดังนั้นการช่วยเหลือในรูปแบบให้เปล่าจึงค่อนข้างจะไร้ประโยชน์ และไม่ทั่วถึงไปทั้งชุมชน ทางนิคมได้ปฏิบัติถูกต้องแล้วในกรณีของเงินสหกรณ์ที่ถึงแม้จะได้มาเปล่า ๆ จากการไฟฟ้าฯ แต่ก็ให้ราษฎรกู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ย แต่ที่ที่จะต้องคำนึงถึงก็คือ จำเป็นนักหรือที่จะนำวิธีการกู้ยืมแบบที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ใช้อยู่ คือการกู้เงินและใช้หนี้คืนปีต่อปี แทนที่จะใช้วิธีและมาตรการเดิมที่ค่อนข้างจะเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านอยู่แล้ว

นิคมสร้างตนเองลำปาง

สิ่งสำคัญที่ชาวบ้านเห็นว่า เป็นปัญหาหนักก็คือ ตลาดรับซื้อผลผลิต และราคาผลผลิตตกต่ำ นอกจากนั้นการแนะนำที่ผลิตผลของเจ้าหน้าที่ที่แนะนำให้ชาวบ้านปลูกมันสำปะหลัง ทำให้ทำลายดินที่เดิมมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์จนยากที่จะฟื้นคืนสภาพได้อีก ดังนั้นสิ่งที่รัฐควรจะช่วยเหลือก่อนคือวิธีการปรับปรุงดินให้ดีขึ้นบ้าง และการแนะนำตลาดออกจนการหาตลาดที่เหมาะสมมิใช่เพียงแต่เข้าไปแนะนำเท่านั้น

สรุป

ข้อเสนอแนะตลอดจนข้อสรุปการศึกษาเท่าที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นสิ่งที่ได้มาจากการศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านที่เข้ามาอยู่ในชุมชนใหม่อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาของรัฐเป็นสิ่งที่รัฐจะต้องรับผิดชอบให้ความช่วยเหลือ อย่างไรก็ตามปัญหาที่ผู้มีหน้าที่ดูแลและปฏิบัติงานในนิคมทั้งสองประสบอยู่ก็คือ การขาดแคลนบุคลากรและงบประมาณที่จะมาปรับปรุงและพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ในนิคม ทำให้ปัญหายังคงเป็นปัญหาที่เพียงแต่จะพุดถึงกันอยู่ต่อไป โดยไม่สามารถจะแก้ไขได้เพราะผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่เป็นเพียงกลไกหนึ่งของรัฐ ถ้ารัฐกำหนดมาตรการและตั้งใจจริง ที่จะช่วยโดยไม่ให้อยู่แต่เพียงในพระราชบัญญัติแล้ว อนาคตของชาวสมาชิกนิคมสร้างตนเองทั้งหลาย ก็น่าจะไปได้ดีกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งเป็นการสมควรที่จะทำเพราะเท่ากับเป็นการตอบแทนสิ่งที่พวกเขาจำต้องกระทำเพื่อการพัฒนาประเทศในส่วนรวม

วารสารวิจัยสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยของสถาบันฯ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยหรือบทความที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาด้านสังคมศาสตร์ และรายงานข่าวจากสถาบันฯ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้แก่คณาจารย์ หรือผู้ที่มีความสนใจเกี่ยวกับการวิจัย วารสารนี้ได้รับ เงินสนับสนุนการพิมพ์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เจ้าของ	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
บรรณาธิการ	กนกศักดิ์ แก้วเทพ
กองบรรณาธิการ	วารินทร์ วงศ์หาญเซาว์ อมรา พงศาพิชญ์ จักษ์ อัมโยต์ กอบกุล ภูธรารมณ สุรียา วีรวงศ์ อาภา ศิริวงศ์ ณ อยุธยา นภัส ศิริสัมพันธ์ อรพรรณ ณ บางช้าง ประโยชน์ เจริญสุข
ผู้จัดการ	เนาวรัตน์ เนียมบุบผา
ปกและรูปเล่ม	ปานทิพย์ เกษทอง
กำหนดออก	ปีละ 2 ฉบับ

